

**SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NDA
YUNAN ZULMÜ VE MÜTTEFİKLERARASI TAHKİK HEYETİ'NİN
YARIMADA'DAKİ ÇALIŞMALARI VE SONUÇLARI**

Elif İNAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ATATÜRK İLKELERİ ve İNKILÂP TARİHİ**

ANABİLİM DALI

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. S. Esin DAYI

2020

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

ELİF İNAN

SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NDA YUNAN ZULMÜ VE
MÜTTEFİKLERARASI TAHKİK HEYETİ'NİN YARIMADA'DAKİ
ÇALIŞMALARI VE SONUÇLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. S. Esin DAYI

ERZURUM-2020

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr.S.Esin DAYI danışmanlığında, Elif İNAN tarafından hazırlanan "Samanlıdağ Yarımadası'nda Yunan Zulmü ve Müttefikler Arası Tahkik Heyetinin Yarımada'daki Çalışmaları ve Sonuçları" adlı bu çalışma 07/02/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

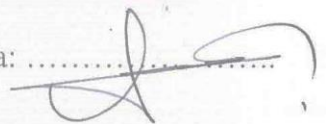
Başkan : Prof.Dr.S.Esin DAYI

İmza:

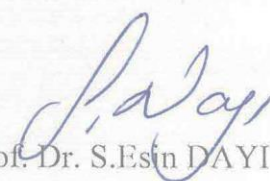
Jüri Üyesi : Doç.Dr.Cengiz ATLI

İmza:

Jüri Üyesi : Dr.Öğr.Üyesi Asuman DEMİRCİOĞLU

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 07/02/2020

Prof. Dr. S.Esin DAYI
Enstitü Müdürü V.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *Samanlıdağ Yarımadası'nda Yunan Zulmü ve Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin Yarımada'daki Çalışmaları ve Sonuçları* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönleme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Elif İNAN

İmza :

Tarih: 07.02.2020

ÖZET

Marmara Denizi sahilinde İngilizlerin işgali altında bulunan yerler, 22 Haziran 1920’de Yunanlılara ileri harekât izni verilmesiyle Temmuz 1920’den itibaren Yunanlılara terk edilmeye başlandı. Yunanlılar, işgal ettikleri diğer yerlerde olduğu gibi Marmara Bölgesi’nin güneydoğusunda yer alan Samanlıdağ Yarımadası’nda da (Gemlik, Yalova, Orhangazi) nüfus çoğunluğunu sağlamak ve buralara hâkim olmak için Yarımada nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Türkleri türlü katliam ve yıkıma maruz bıraktılar. Bu mezalim, Yunan askerlerinin yanı sıra onların destek verdiği yerli Rum ve Ermeniler tarafından yapıldı. Buradaki Türklerin başvuru ve şikâyetleri sonucunda 1921 yılı Mayıs ayında İstanbul’daki İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserlikleri temsilcilerinden oluşan Müttefiklerarası Tahkik Heyeti Samanlıdağ Yarımadası’na gönderildi. Bu Heyet’e daha sonra Hilal-i Ahmer Cemiyeti de temsilci gönderdi.

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti’nin Samanlıdağ Yarımadası’ndaki incelemeleri ve İstanbul’da yaptıkları başvurular neticesinde, bu bölgede Yunan zulmünden kurtulabilen Türk ahaliden Yunan Kumandanlığı’nın izin verdiği kadarı, can güvenliği olmadığı gerekçesiyle gemilerle peyderpey İstanbul’a nakledildi. İstanbul’a nakledilen muhacirler Harbiye Nezareti tarafından tahsis edilen kışla, cami, baraka gibi yerlerde iskân edildiler. Muhacirin Müdüriyeti tarafından iâşe edilen muhacirlere Hilal-i Ahmer Cemiyeti de yardım etti. Büyük çoğunluğu Davut Paşa Kışlası’nda kalan bu muhacirler, yaklaşık iki sene sonra Batı Anadolu’nun Yunan işgalinden kurtarılması ve 11 Ekim 1922’de Mudanya Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra yurtlarına geri döndüler.

Anahtar Kelimeler: Samanlıdağ, Yunan işgali, Tahkik Heyeti, Mezalim, Muhacir

ABSTRACT

The territory under the occupation of the British on the coast of the Sea of Marmara began to be abandoned to the Greeks starting from July 1920 with the permission of forward operation on 22nd of June 1920. As in other places they occupied, the Greeks exposed the Turks, who constituted the majority of the population of the Peninsula, to a variety of massacres and destruction in Samanlıdağ Peninsula (Gemlik, Yalova, Orhangazi) located in the southeast of the Marmara Region. This atrocity was committed by Greek soldiers alongside with local Rum and Armenians supported by them. As a result of the applications and complaints of the Turks here, in May 1921, the Allied Delegation Committee consisting of representatives of the Allied Powers' High Commissariat in Istanbul were dispatched to the Samanlıdağ Peninsula. Later, Hilal-i Ahmer Society also dispatched a representative to this Committee.

As a result of the investigations of the Allied Investigation Committee on the Samanlıdağ Peninsula and the applications they filed in Istanbul, among the Turkish population who managed to escape from the Greek persecution; as many as the Greek Command allowed, were transported to Istanbul by ships on the grounds that security of life was not present. The immigrants who were transferred to Istanbul were settled in places such as barracks, mosques and sheds allocated by the Ministry of War. The Hilal-i Ahmer Society also helped the immigrants who were commissioned by the Directorate of the Immigration. These refugees, most of whom remained in the Davut Pasa Barracks, returned to their homeland after the liberation of Western Anatolia from the Greek occupation approximately two years later and following the signing of the Mudanya Armistice on 11 October 1922.

Keywords: Samanlıdağ, Greek occupation, Investigation Committee, Attorney, Immigrant

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
YEMİN METNİ.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR	X
KAYNAKÇA.....	XI
GİRİŞ.....	1
A- SAMANLIDAĞ YARIMADASI MEVKİÎ, HUDUTLARI VE COĞRAFÎ DURUMU.....	1
B- SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NDAKİ NÜFUS VE YERLEŞİM YERLERİNİN İDARÎ TAKSİMATI	2
C- MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI GENEL DURUM VE İTİLAFA DEVLETLERİNİN FAALİYETLERİ	3

I. BÖLÜM

22 HAZİRAN 1920 YUNAN İLERİ HAREKÂTI

İNGİLİZLERİN VE YUNANLILARIN İSTİLA HAREKETLERİ

A- BÖLGENİN STRATEJİK AÇIDAN ÖNEMİ	8
I- Bölgenin İtilaf Devletleri Açısından Önemi	8
II- Bölgenin Kuva-yı Milliye ve TBMM Açısından Önemi.....	8
B- İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN İŞGALLERE KARŞI TUTUMU.....	10
I- Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Gönderilmesi.....	11
II- Anadolu ile İstanbul Arasındaki İlişkilerin Kesilmesi.....	14
C- İZMİT'TE İŞGALİN GENİŞLETİLMESİ.....	16
I- Geyve Boğazı'nın Kuva-yı Milliye Tarafından Ele Geçirilmesi	17
II- Kuva-yı İnzibatiye ve İç Ayaklanmalar.....	18
D- YUNANLILARA İLERİ HAREKÂT İZNİNİN VERİLMESİ	20
E- İNGİLİZ İŞGALİNDEKİ BÖLGELERİN YUNANLILARA TERK EDİLMESİ ...	23
I- İngilizlerin Mudanya'ya Çıkarma Teşebbüsü.....	23
II- İngilizlerin ve Yunanlıların Gemlik'i İşgali (6 Temmuz 1920)	25
III- Yunanlıların Taarruzu ve Bursa'nın Düşmesi (8 Temmuz 1920).....	27

IV- Yunanlıların Yalova'yı İşgali (7 Ağustos 1920).....	32
V-Yunanlıların Orhangazi'yi (Pazarköy) İşgali (7 Eylül 1920).....	37
F- I. VE II. İNÖNÜ MUHAREBELERİ SIRASINDA BÖLGEDEKİ DURUM	38
G- SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NDAKİ YUNAN MEZALİMİ	45
I- Gemlik'te Yunan Mezalimi	45
II- Yalova'da Yunan Mezalimi.....	57
III-Orhangazi'de (Pazarköy) Yunan Mezalimi.....	59

II. BÖLÜM

YUNAN MEZALİMİNİ DUYURMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

A- İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN ÇALIŞMALARI.....	74
B- ANKARA HÜKÜMETİ'NİN ÇALIŞMALARI	77
C- SAMANLIDAĞ YARIMADASI AHALİSİNİN ÇALIŞMALARI	79
I- Samanlıdağ Yarımadası Ahalisinin İstanbul Hükümeti'ne Başvurusu.....	80
II- Samanlıdağ Yarımadası Ahalisinin Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne Başvurusu.....	83
D- SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NA GÖNDERİLEN MÜTTEFİKLERARASI TAHKİK HEYETİ VE BU HEYETİN ÇALIŞMALARI	83
I- Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin Oluşturulması.....	83
1- Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin Raporu	84
2- Gemlik ve Yalova Bölgesindeki Olaylarla İlgili Müttefiklerarası Tahkik Heyeti Tarafından Tutulan Günlük	90
3- Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti Temsilcisi Maurice Gehri'nin Raporu	102
E- HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ÇALIŞMALARI.....	123
I- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Raporları	123
1- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na Birinci Seyahati ve Birinci Raporu	123
2- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na İkinci Seyahati ve İkinci Raporu	125
3- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na Üçüncü Seyahati ve Üçüncü Raporu.....	128
4- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na Dördüncü Seyahati ve Dördüncü Raporu.....	134
5- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na Beşinci Seyahati ve Beşinci Raporu.....	137

6- Armutlu'daki Müslüman Ahalinin Tahliyesi ve Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Raporu.....	142
7- Armutlu'daki Müslüman Ahalinin Tamamen Tahliyesi ve Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Raporu.....	149
F- MANCHESTER GUARDIAN GAZETESİ MUHARRİRİ ARNOLD JOSEPH TOYNBEE'NİN VE EŞİ ROSALİND TOYNBEE'NİN SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NDAKİ İZLENİMLERİ	153

III. BÖLÜM

NAKLEDİLEN SAMANLIDAĞ YARIMADASI AHALİSİNİN

İSTANBUL'DAKİ DURUMU

A- İSTANBUL'A NAKLEDİLEN MUHACİRLERİN İSKÂNİ	161
I- Davut Paşa Kışlası'ndaki Muhacirler	165
II- Cerrahpaşa Camii'ndeki Muhacirler	172
III- Selimiye Kışlası'ndaki Muhacirler	173

IV. BÖLÜM

MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN SONRA MUHACİRLERİN

YURTLARINA DÖNÜŞÜ

A- YURTLARINA SEVK EDİLECEK MUHACİRLERİN HAZIRLIK SÜRECİ	174
I- Davutpaşa Kışlası'nda İkamet Eden Muhacirlerden Yurtlarına Sevk Edilecek İlk Kafieler	175
B- MUHACİRLERİN YURTLARINA SEVKİ VE HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN MUHACİRLERE YARDIMLARI	190
SONUÇ	193
EKLER	197

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Samanlıdağ Yarımadası (Gemlik, Yalova ve Orhangazi) ahalisine yönelik Yunan zulmünü, ahali için yapılan çalışmaları, ahalinin İstanbul'a nakledilmesinden sonraki durumunu bilimsel açıdan ortaya koymaktadır. Eser, savaş ortamında bölgeyi işgal eden gücün siyasî ve askerî çıkarlarını, sivil ahali üzerindeki insanlık dışı eylemlerini ortaya koyması açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışma için; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi, Ankara Milli Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Türk Kızılayı Arşivi, Emekli Sandığı Arşivi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı ve Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Koleksiyonu'nda araştırma yapıldı. Bu arşivlerde tespit edilen bazı fotoğraf ve belgelere, okunamayacak durumda bulunmalarından veya restore aşamasında olmalarından dolayı ulaşılamadı. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden alınan belgelerin bir kısmı okunamayacak durumda olduğundan ve büyük bir kısmı da bu çalışma ile dolaylı olarak ilgili olduğundan çalışmada kullanılamadı. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi'nden ise sınırlı sayıda belge alınabildiği ve bu belgeleri önceden görme imkânı olmadığı için çalışma ile doğrudan ilgili birkaç belge elde edilebildi.

Dört bölümden oluşan çalışmanın Giriş Bölümü'nde; Samanlıdağ Yarımadası'nın sınırları, coğrafi özellikleri, nüfusu, yerleşim yerlerinin idarî taksimatı, Yunanlıların emelleri, Mondros Mütarekesi sonrası İstanbul ve çevresindeki ilk işgaller, faaliyetler ve siyasî süreçler anlatıldı.

Birinci Bölüm'de; bölgenin stratejik konumu, İstanbul Hükümeti'nin işgallere karşı tutumu ve Anadolu'nun durumu kısaca anlatıldıktan sonra Milli Mücadele'nin Marmara Bölgesi ve civarındaki aşamalarıyla Yunanlılara ileri harekât izni verilmesine kadar olan süreçten genel hatları ile bahsedildi. Bölgenin İngilizlerden Yunanlılara terk edilmesi, Yunanlıların Gemlik'i, Yalova'yı ve Orhangazi'yi işgali, I. ve II. İnönü Muharebeleri sırasında bölgedeki durum ve Yunanlıların Gemlik, Yalova ve Orhangazi'de yaptıkları mezalimler anlatıldı.

İkinci Bölüm'de; Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Yunan mezalimini duyurmaya yönelik çalışmalar, Samanlıdağ Yarımadası'na gönderilen Müttefiklerarası Tahkik

Heyeti'nin Raporu, Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti Temsilcisi Maurice Gehri'nin Raporu, Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na yaptığı seyahatler ve raporları, Arnold Toynbee ve Rosalind Toynbee'nin Samanlıdağ Yarımadası'ndaki izlenimleri anlatıldı.

Üçüncü Bölüm'de; nakledilen Samanlıdağ Yarımadası ahalisinin İstanbul'daki durumu, özellikle Davut Paşa Kışlası'nda, Cerrahpaşa Camii'nde ve Selimiye Kışlası'nda iskân edilen muhacirler üzerinden aktarıldı.

Dördüncü Bölüm'de; Mudanya Mütarekesi'nden sonra muhacirlerin yurtlarına dönüşü anlatılarak Davut Paşa Kışlası'nda ikamet edip yurtlarına nakledilen muhacirlerden bir kısmının listesi verildi.

Çalışmanın sonunda yer alan Ekler kısmında konu ile ilgili belge örneklerine, fotoğraf ve haritalara yer verildi. Fotoğraflar kısmında; Samanlıdağ Yarımadası'na gönderilen Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'ni, yakılmış veya tahrip edilmiş köyleri, Yarımada'da zulümden kurtulabilen Türkleri, katledilen veya yaralanan Türkleri, İstanbul'a nakledilmek üzere hazırlanan ve sahilde bekleyen Türkleri, muhacirlerin gemilere bindirilmesini ve seyir hallerini, muhacirlerin İstanbul'daki iskelelere indirilmesini gösteren fotoğraflar sırasıyla verilmeye çalışıldı.

Bu çalışmanın her safhasında bilgi ve önerileriyle rehberlik eden, kaynak temin etme hususunda yardımlarını esirgemeyip her türlü sabır ve anlayışı gösteren değerli Danışman Hocam Prof. Dr. S. Esin DERİNSU DAYI'ya saygılarımı sunar teşekkür ederim. Çalışmanın konusunu önererek temin edilmesi güç sayılabilecek kaynaklar hususunda yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Serpil SÜRMELİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmaya dair belgelerin okunma aşamasında yetersiz kaldığım durumlardaki katkılarından ötürü değerli hocam Doç. Dr. Asaf ÖZKAN'a teşekkür ederim. Ayrıca Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü öğretim üyeleri ve öğretim elemanları ile idari personeline teşekkür ederim.

Bu süreçte sabırla çalışmamı destekleyen aileme minnettarım. Ayrıca bana maddi ve manevi destekleri için değerli eşim Kadir İNAN'a teşekkür ederim. Araştırma yaptığım Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri, Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı görevlilerine teşekkür ederim.

Elif İNAN

Erzurum-2020

KISALTMALAR

ATASE	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi
BCA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
Çev	: Çeviren
KA	: Kızılay Arşivi
OHAM	: Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
TBMMGCZ	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

Emekli Sandığı Arşivi

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi

Kızılay Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

B- RESMÎ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, II, Anadolu'da Yunan Mezalimi, Ankara, 1996.

Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat, Ankara, 1338.

Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula, [Cmd.1478], Turkey No.1, 1921.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, III, Ankara, 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, XVI, Ankara, 1958.

C- SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Açıksöz

Akşam

İkdam

İleri

Vakit

2- Dergiler

Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası

D- SÖZLÜK KLAVUZ VE ANSİKLOPEDİLER

1- Sözlükler

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, 2012.

2- Ansiklopediler

Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, II/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, II/3, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966.

Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1977.

E- KİTAPLAR

1- Hatıralar

CEBESÖY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 2000.

ÇARIKLI, Hacim Muhittin, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)**, Ankara, 1967.

HATEMİ, Nilüfer, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, II, İstanbul, 2010.

ÜNAL, Muhittin, **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, İstanbul, 2002.

2- Araştırma Eserler

ADIVAR, Halide Edip, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, İstanbul, 2011.

AKKILIÇ, Yılmaz, **Kurtuluş Savaşı'nda Bursa**, Bursa, 1997.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Son Meşrutiyet 1919-1920)**, II, İstanbul, 2004.

AKYOL, Ahmet, **Anılarla ve Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nda Yalova**, Yalova, 1998.

APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara, 1990.

ARAS, Kâzım, **İstiklal Savaşında Kocaeli Bölgesindeki Harekât**, 102 Sayılı Askerî Mecmuanın Tarih Kısmı, İstanbul, 1936.

AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, I, İzmir, 1984.

AYDOĞAN, Erdal, **Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal**, Ankara, 2000.

BELEN, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, İstanbul, 2014.

BİLGİN, Turgut, **Samanlı Dağları**, İstanbul, 1967.

BOZKURT, Recep, **Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda İznik 30 Ekim 1918- 11 Ekim 1922 (İki Mütareke Arası)**, İstanbul, 2000.

Canip Bey, **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, Bursa, 1340.

CEBESÖY, Ali Fuat, **Kuva-yı Milliye'nin İç Yüzü**, İstanbul, 2002.

ÇAM, Yusuf, **Milli Mücadele'de İzmit Sancağı (Kocaeli-Sakarya-Yalova illeri)**, Kocaeli, 2014.

- EĞİLMEZ, Mümtaz Şükrü, **Milli Mücadele’de Bursa**, İstanbul, 1981.
- EKİNCİ, Necdet (Çev.), **Türkiye’de Yunan Vahşeti**, Antalya, 2006.
- ERDEHA, Kamil, **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, İstanbul, 1975.
- ERDEM, Ufuk, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.
- ERDEM, Nilüfer, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, İstanbul, 2010.
- ESENGİN, Kenan, **Milli Mücadelede Ayaklanmalar**, İstanbul, 2006.
- GOLOĞLU, Mahmut, **Milli Mücadele Tarihi Sivas Kongresi**, Ankara, 1969.
- GÜNDÜZ, Turgay – KARATAŞ, Ali İhsan - APAK, Adem (Sad.), **Bursa’da İşgal Günlüğü (Bursa Vilayeti’nde Yunan Fecayii)**, İstanbul, 2004.
- HÜLAGÜ, Orhan, **Milli Mücadele’de Bursa**, İstanbul, 2001.
- İNCEDAYI, Cevdet Kerim, **İstiklal Harbi (Garp Cephesi)**, İstanbul, 2007.
- KAPLANOĞLU, Raif - OĞUZÖĞLU, Yusuf, **Asri Gemlik**, Bursa, 2011.
- KILIÇ, Mehmet, **Cumhuriyet Yolunun Kilometre Taşları**, İstanbul, 2007.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, Ankara, 1993.
- ORKUN, Veli, **Gemlik Tarih ve Coğrafyası**, Bursa, 1947.
- ÖZALP, Kâzım, **Milli Mücadele 1919-1922, I**, Ankara, 1998.
- ÖZEL, Sabahattin, **Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922)**, İstanbul, 1987.
- ÖZEL, Sabahattin, **Milli Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, İstanbul, 2005.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü, I**, Ankara, 1993.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü, II**, Ankara, 1994.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III**, Ankara, 1995.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV**, Ankara, 1996.
- SELEK, Sabahattin, **Milli Mücadele, II**, İstanbul, 1982.
- SELEK, Sabahattin, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), II**, İstanbul, 2002.
- SEZEN, Tahir, **Osmanlı Yer Adları**, Ankara, 2006.
- SOFUOĞLU, Adnan, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, Ankara, 1994.
- SOFUOĞLU, Adnan, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, Ankara, 2006.
- SONYEL, Salâhi R., **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı, I**, Ankara, 2008.

SONYEL, Salâhi R., **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, II, Ankara, 2008.

ŞAŞMAZ, Musa, **Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920- 2013)**, IV, Ankara, 2014.

TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1972.

TANER, Nuri, **Yalova'da Milli Mücadele 1920-1922 Günlüğü**, İstanbul, 1996.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, III, İstanbul, 1991.

TAYLA, Mustafa, **Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi-Bursa Vilâyetinde Yaşanan Acıların Dokümanter İncelemesi**, Ankara, 2001.

TOYNBEE, Arnold Joseph, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, Türkçesi: Kadri Mustafa Orağlı, İstanbul, 2007.

TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)**, Ankara, 1999.

ULUĞTEKİN, Murat - ULUĞTEKİN, M. Gül (Yay. Haz.), **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, Ankara, 2013.

YÜCEER, Saime, **Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)**, Bursa, 2001.

3- Lisansüstü Tezler

a) Yüksek Lisans Tezleri

KAZEL, Ercan, **Yalova Şehir Coğrafyası**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014.

KÜÇÜK, Nebahat, **Kurtuluş Savaşında Yalova**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.

F- MAKALELER

AKTAR, Yücel “*Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Geleneksel Politikalarında Temel Yaklaşımlar*”, **3. Askeri Tarih Semineri Türk Yunan İlişkileri**, 1986. S.1-16.

AYIŞIĞI, Metin, “*Milli Mücadele'de İstihbarat, Mühimmat Sevkiyatı ve Kocaeli*”, **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, II, 2017, s.1067-1082.

ÇAPA, Mesut, “*Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, X, S.29 (Temmuz 1994), s. 379-389.

ÇUFALI, Mustafa, “İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu’da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee’nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee’nin İzlenimleri)”, **Atatürk Yolu Dergisi**, VI, S.21 (Mayıs-1998), s.33-48

DAYI, S. Esin, “Erzurum Kongresi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Atatürk Dergisi**, III, S.4, 2003, s.1-17.

DERİNSU DAYI, S. Esin “Albayrak Gazetesi’nde İstanbul-Anadolu Bağlantısı: İzmit/Kocaeli ve Adapazarı/Sakarya ile İlgili Haberler ve Olayların Yarattığı Etkiler (16 Mart 1920-Nisan 1921)”, **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2017, s.1183-1197.

EVSİLE, Mehmet, “Amasya Tamimi ve Atatürk’ün Amasya’daki Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV, S.40, Mart 1998, s.69-96.

GİRİTLİ, İsmet, “Samsun’da Başlayan ve İzmir’de Biten Yolculuk (1919- 1922)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, III, S.7, (Kasım-1986), s.49-57.

KARAKUŞ, Ufuk, “Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi’nin İstanbul’a Sığınan Batı Anadolu Mültecilerine Yardımları (1919-1922)”, **Çukurova Araştırmaları**, IV, S.2 (Kış 2018), s.152-163.

KAYA, Mehmet, “XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağı’nın Demografik Durumu ve İskân Siyaseti”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXVI, S.41, 2007, s.59-80

KAYA, Mehmet, “Yalova-Gemlik Bölgeleri ve İzmit Yarımadası’nda Yunan Mezalimine Dair İtilaf Devletleri Araştırma Komisyonu Raporları (12-22 Mayıs 1921)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, XIII, S.51, (Bahar, 2013), s.563-578.

SELVİ, Haluk, “Sivas Kongresi ve Damat Ferit Hükümeti’nin İstifası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XVIII, S.54, (Kasım-2002), s.849-873.

SOFUOĞLU, Adnan, “Mondros Mütarekesi Sonrasında ve Yunan İşgali Döneminde Kocaeli”, **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2017, s.1053-1065.

SÜRMELİ, Serpil, “İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti”, **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, IV, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2017, s.2263-2286.

SÜRMELİ, Serpil, “İzmit ve Çevresinde İşgal Siyaseti Sonuç ve Değerlendirmeler”, **Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II**, III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2016, s.1539-1550.

URAL, Selçuk, “Ali Galip Olayı'nın Milli Mücadele Taraftarı Gazetelerdeki (İrade-i Milliye ve Albayrak) Yankıları”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.29-30, (Mayıs-Kasım 2002), s.159-174.

GİRİŞ

A- SAMANLIDAĞ YARIMADASI MEVKİİ, HUDUTLARI VE COĞRAFİ DURUMU

Samanlıdağ Yarımadası, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alır. Kuzeyde İzmit Körfezi, güneyde Gemlik Körfezi ve İznik Gölü ile sınırlanan bölgedir. Bu suretle Yarımada'nın batı ucunu Bozburun teşkil eder. Bölgeye ismini veren Samanlı Dağları, bu sınırlar içinde doğuda Sakarya Nehri tarafından açılmış Geyve Boğazı'na kadar devamlı bir şekilde yüksek bir kütle halinde uzanır.¹

Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat'ta Samanlıdağ Yarımadası, İzmit ve Mudanya Körfezleri arasında bulunan Marmara sahilinin bir bölümü olarak tanımlanmıştır.²

Samanlıdağ Yarımadası'nın yüzölçümü yaklaşık 600 km² olup; tamamen dağlıktır. Denizden yüksekliği 950 metredir. Çok sayıda ve dalgalı akarsuları vardır. Sahil köylerinin dışında kalan güney sahillerindeki tepeler doğrudan doğruya denizle kavuşmuştur. Kuzey sahilinde ise düz arazinin genişliği daha fazladır.³

Yalova, Yarımada'nın kuzey kıyıları ve Samanlı Dağları'nın denize bakan kuzey eteklerinde alçak bir tepededir.⁴ Yalova çevresinde alçak sırtlar ve platolar ile hemen güneydoğusunda Yalakdere Havzası, Samanlı Dağlarının nispeten daha az kütlevî ve daha alçak bir bölümünü meydana getirir. Bu kısımda yüksek plato düzlükleri ve dağlık sırtlar, orman ve koruluklarla kaplıdır.⁵

Gemlik'in yegâne düzlüğü, kıyıdan başlayarak doğu istikametinde uzanan 3-4 kilometre uzunluğunda ve 2-3 kilometre genişliğinde bulunan ovadır. İznik Gölü'nden gelen ufak, Sazlıdere bu düzlüğü ikiye bölmüş durumdadır.⁶

Yarımada'nın güney yamaçları kuzeye göre daha az yağış almaktadır. Bu kıyılar boyunca zeytin kültürünün yaygın bir hal aldığı ve nihayet zeytin ağaçlarının Gemlik çevresindeki yamaçları kapladığı görülmektedir.⁷

¹ Turgut Bilgin, **Samanlı Dağları**, Baha Matbaası, İstanbul, 1967, s.3

² **Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338, s.1

³ **Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat**, s.1-2

⁴ Ercan Kazel, **Yalova Şehir Coğrafyası**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2014, s.8

⁵ T. Bilgin, **Samanlı Dağları**, s.6

⁶ Veli Orkun, **Gemlik Tarih ve Coğrafyası**, Bursa Aysan Basımevi, Bursa, 1947, s.2

⁷ T. Bilgin, **Samanlı Dağları**, s. 6

Samanlıdağ Yarımadası çok verimlidir. Burası Marmara Denizi Havzası'nın en zengin ve tarım açısından en bereketli yerlerinden biridir. Zeytin ağaçları, bağlar, dutluklar, meyve ağaçları, sebzecilik ve bostancılık buraların başlıca zenginliğini oluşturur.⁸

B- SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NDAKİ NÜFUS VE YERLEŞİM YERLERİNİN İDARÎ TAKSİMATI

Samanlıdağ Yarımadası'ndaki yerleşim yerleri olan Gemlik, Orhangazi⁹ ve Yalova kazalarında; Mondros Mütarekesi'nden sonra 1919 yılından itibaren başlayan Yunan işgalinden önce, toplam 105 köyde; 34585 Müslüman, 16990 Rum ve 24616 Ermeni nüfusu bulunuyordu. Yarımada'da, nüfusun büyük bölümünü oluşturan Müslüman ahalinin aslını Türkler oluşturmaktaydı.¹⁰

Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türkler, tarım dışında hayvancılıkla özellikle koyun yetiştiriciliği ile uğraşmaktaydı. Ayrıca ipek üretimi ve dokuması da bölge ahalisinin gelir kaynakları arasındaydı. Yarımada'da yaşayan Rum ve Ermeniler ise ticaret ve gemicilikle meşguldüler.¹¹

Samanlıdağ Yarımadası, mülkî idare olarak kaymakamlar tarafından idare edilen kazalara bölünmüştü.¹² Bu kazalardan Yalova, İzmit Sancağı'na bağlı idi. 1914 yılı nüfus sayımına göre İzmit Sancağı; İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra, Geyve, Yalova ve İznik kazalarından oluşmaktaydı. İzmit Sancağı müstakil olarak doğrudan İstanbul'a bağlıydı.¹³

Orhangazi ve Gemlik kazaları ise Bursa Vilayeti'ne bağlı idi. Hüdavendigar Vilayeti'nin merkez sancağı, 1920 yılında vilayetlere bağlı sancakların müstakil olması ve daha sonra da her müstakil sancağın vilayet olması ile Bursa Vilayeti'ne dönüşmüştür. 1920 ile 1925 yılları arasındaki Bursa Vilayeti'nde; Bursa, Mudanya, Karacabey

⁸ **Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat**, s.2

⁹ Orhangazi'nin eski adı Pazarköy'dür.

¹⁰ **Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat**, s.2-3

¹¹ **Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat**, s.2-3

¹² **Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat**, s.3

¹³ Mehmet Kaya, *"XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskân Siyaseti"*, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXVI, S.41, Ankara, 2007, s.63

(Mihaliç), Mustafakemalpaşa (Kirmasti), Gemlik, Pazarköy (Orhangazi) ve Orhaneli (Yenice-Atranos) olmak üzere 7 kaza vardı.¹⁴

İdari Birimin Adı	Unvanı	Bağlı Olduğu Sancak, Eyalet veya Vilâyet
Yalova (Yalakâbâd)	Kaza (1841)	Kocaeli→ Hüdavendigar Eyaleti
Gemlik	Kaza (1867)	Bursa→ Hüdavendigar Vilayeti
Orhangazi (Pazarköy)	Kaza (1841)	Bursa→ Hüdavendigar Eyaleti

15

C- MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI GENEL DURUM VE İTİLAFA DEVLETLERİNİN FAALİYETLERİ

1830 yılında Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlığını kazanan Yunanistan'ın, bir türlü tatmin edilemeyen, özellikle Anadolu'ya yönelik istekleri vardı. Bu yüzden Yunanlılar her fırsatta, Osmanlı Devleti'nin en zayıf zamanlarında bu isteklerini gündeme getirmeyi, hatta Osmanlı Devleti'nin bu zayıf anını kollamayı millî bir görev saymışlardı.¹⁶

Yunanlıların bu politikalarının amacı; merkezi İstanbul olmak üzere Bizans İmparatorluğu'nu en geniş sınırlarıyla dirilterek Yakın Doğu'da büyük bir Yunanistan kurmaktı. "Megali İdea" olarak bilinen bu ideal için çizilen sınırlar şöyle idi: İyonya Adaları'nı (Yedi Ada'yı) almak; Teselya ve Epir'i ele geçirmek; Girit Adası, Menteşe Adaları ve Kıbrıs'ı, Anadolu'nun Sakarya'ya kadar olan kesimini ve Karadeniz'in Kırım'ı da içine alan kısımlarını zapt etmekte.¹⁷

İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalan Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmaya giriştiler. Esasen İtilaf Devletleri, Şark Meselesi'nin bir devamı olarak aralarında

¹⁴ Musa Şaşmaz, **Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920- 2013)**, IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.270

¹⁵ Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s.191, 260, 281, 389, 518

¹⁶ Yüce Aktar, "Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Geleneksel Politikalarında Temel Yaklaşımlar", **3. Askeri Tarih Semineri Türk Yunan İlişkileri**, Ankara, 1986, s.1

¹⁷ Mustafa Tayla, **Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi-Bursa Vilâyetinde Yaşanan Acıların Dokümanter İncelemesi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2001, s.3

yaptıkları Gizli Antlaşmalar¹⁸ ile menfaatlerini ve nüfuz bölgelerini genel olarak tespit etmiş durumda idiler.¹⁹

Mondros Mütarekesi'nde, Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne kayıtsız şartsız teslimi hissini verecek açık hükümler vardı. Bu hükümler, İtilaf Devletleri'nin aralarında imzaladığı gizli antlaşmaların uygulanmasını kolaylaştıracak mahiyette idi.²⁰

İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin 1. Maddesi'nde yer alan; "Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçişin sağlanması, Çanakkale ve Karadeniz Boğazları kalelerinin Müttefiklerce işgal edilmesi" hükmüne dayanarak işgallere başladılar. İstanbul'a, Yüksek Komiser olarak atanan Amiral Calthorpe'un, İngiltere Donanma Bakanlığı'na, 10 Aralık 1918'de gönderdiği gizli telgrafta bildirdiğine göre; İtilaf Devletleri, 8 ile 9 Kasım 1918 arasında Gelibolu Boğazlarındaki istihkâm ve topları, İngiliz ve Hintli asker ve denizcilerle işgal ettiler. İtilaf Donanması, 12 Kasım sabahı Mondros'tan ayrıldı. En önde İngiliz Superb Gemisi gitti. Onu Fransız, İtalyan ve Yunan gemileri takip etti. Boğazlardan geçişte herhangi bir olay kaydedilmedi ve Türkler hiçbir gösteride bulunmadı. İtilaf Donanması, 13 Kasım sabahı saat 8'de İstanbul açıklarında demirledi.²¹ Aynı gün bir İngiliz albayının Karadeniz Müstahkem Mevki Komutanı ile yaptığı görüşmeden sonra varılan protokol gereği Türk Birlikleri, 14 Kasım'dan itibaren yerlerini boşaltarak Paşabahçe, Beykoz, Emirgân, Bebek ve Rumeli Hisarı'ndaki bataryalardan uzaklaştı. 15 Kasım 1918'den itibaren de İtilaf Kuvvetleri, İstanbul Boğazı'nı işgal etmeye başladı.²² Her tabyada bir Türk subayı ve top başına iki er bırakılmak suretiyle, Anadolu yakası bir Fransız taburu, Rumeli yakası ise bir İngiliz

¹⁸ Yapılan gizli antlaşmalar ve içerikleri şunlardır: 4 Mart-10 Nisan 1915'te, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Londra'da imzalanan İstanbul Antlaşması'na göre; İtilaf Devletleri, savaşı kazandıkları takdirde İstanbul ve Boğazlar Rusya'ya verilecekti. 26 Nisan 1915'te, İtilaf Devletleri ile İtalya arasında imzalanan Londra Antlaşması'na göre; On İki Ada ve Libya İtalya'ya verilecekti. 16 Mayıs 1916'da, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'na göre; İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki topraklarını kendi aralarında paylaşacaklardı. Antlaşmanın kesinleşmesi için Rusya'nın onaylaması şartı kabul edilmişti. Sonuçta Rusya'nın, Anadolu'daki toprak talepleri de kabul edilerek; İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 23 Ekim 1916'da imzalanan Petrograd Protokolü'ne göre; Osmanlı toprakları bu üç devlet arasında paylaşılacaktı. 17 Nisan 1917'de, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Saint Jean de Maurienne Antlaşması ile İtalya'nın Anadolu'daki hak iddiaları bir kez daha görüşülmüştü. Buna göre; Aydın ve İzmir İtalya'ya verilecekti. (Salâhi R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.4; Mehmet Kılıç, **Cumhuriyet Yolunun Kilometre Taşları**, Okan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.68)

¹⁹ Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.1

²⁰ Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014, s.44

²¹ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, I, s.14-15

²² Adnan Sofuoğlu, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.19

taburu tarafından tutuldu.²³ İtilaf Devletleri, İstanbul'a yerleştikten sonra çevreyi de kontrol altında tutmak istediler ve bu amaçla 48 parça harp gemisini İzmit Körfezi'ne göndererek, buradaki Türk Deniz Kuvvetleri'ni etkisiz hale getirdiler.²⁴ Ayrıca 20 Kasım 1918'de Türk donanması İstanbul'da ve Yavuz Gemisi de İzmit'te gözaltına alındı.²⁵

İngiltere'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda cereyan eden Çanakkale Muharebelerinde ele geçiremediği Boğazlar Bölgesi'ne, Mondros Mütarekesi'nin 1. Maddesi'ne dayanarak müttefikleriyle birlikte girmesindeki amacı; Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının her iki yakasında yerleşip dünya denizlerindeki üstünlüğünü korumak, Anadolu'dan gelecek tehlikeden korunmak için de Boğazların doğusunda bir tampon bölge oluşturmaktır. Anadolu'da, kendi güdümünde devletler kurdurmak isteyen İngiltere; Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısından da yararlanmak istedi. Bu doğrultuda Rum, Ermeni, Süryani, Nasturi gibi azınlıkları ayırmaya yöneldi. İngiltere, amacını gerçekleştirmek için İstanbul Hükümeti'ni Milli Mücadele'nin karşısına koydu. Milli Mücadele'nin, padişah ve halifeye karşı olduğu yönünde propaganda yaptı.²⁶

18 Ocak 1919'da Paris'te toplanan İtilaf Devletleri, Osmanlı topraklarını paylaşmak için görüşmelere başladı. Osmanlı Devleti'ni kendi aralarında paylaşmayı düşünen Batı siyasetçileri, Osmanlı'nın iç durumundan cesaret alıyordu. Osmanlı Devleti, hiçbir zaman bu kadar parçalanmaya ve yok olmaya elverişli görünmemişti.²⁷ Osmanlı toprakları üzerinde anlaşmakta güçlük çektikleri asıl konu daha önce İtalya'ya vaat edilen toprakların verilip verilmeyeceği meselesiydi. 1917 yılında St. Jean De Maurienne Gizli Antlaşması ile Batı Anadolu'nun İzmir'den Konya'ya kadar geniş bir bölgesi İtalyan nüfuz bölgesi olarak tespit edilmişti. İtilaf Devletleri, İtalya'nın Antalya bölgesini işgaline ses çıkarmamışlardı; ancak İzmir ve çevresinin İtalyanlar yerine Yunanistan'a bağlanması kanaatinde idiler. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson bile Batı Anadolu'daki Rumların Türklerin egemenliğinden kurtulduktan sonra İtalya'ya terk edilmemesi ve bu insanların yaşadığı Türk topraklarının Yunanistan'a

²³ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.54

²⁴ A. Sofuoğlu, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, s.19

²⁵ Zeki Sarihan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.34

²⁶ Saime Yüceer, **Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 2001, s.5; Ahmet Akyol, **Anılarla ve Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nda Yalova**, Emek Ofset Matbaa, Yalova, 1998, s.27

²⁷ Halide Edip Adıvar, **Türk'ün Ateşle İmtihani**, Can Yayınları, İstanbul, 2011, s.26

bağlanması gerektiğini düşünüyordu. İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesi İtalyanların şiddetli itirazlarına rağmen kabul edildi.²⁸

Türkleri endişelendiren husus, Yunan Kuvvetlerinin Anadolu'nun işgaline katılmasıydı. Çünkü Balkan Harbi sırasında Yunanlılar tarafından on binlerce Türk öldürülmüş ve binlercesi de yaşadıkları topraklardan sürülmüştü. Balkanların çeşitli bölgelerinden Doğu Trakya'ya ve İstanbul'a doğru büyük bir göç gerçekleşmişti.²⁹

Müttefik Donanma'nın Başkomutanı İngiliz Amiral Calthorpe, 14 Mayıs 1919'da 17. Kolordu Kumandanı Miralay Ali Nadir Paşa'ya verdiği nota ile İzmir istihkâmları ile müdafaa tedbirlerini haiz arazinin, Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi'ne dayanarak İtilaf Devletleri Kuvvetleri tarafından işgal edileceğini bildirdi. Aynı günün sabahında Calthorpe, İzmir Valisi İzzet Bey'e de bir nota vererek İzmir istihkâmlarının İtilaf Devletleri tarafından işgal edileceğini bildirdi. Bu notada işgalin, Paris Konferansı'nın kararı ile olduğunu belirterek önemle gereğinin yapılmasını istedi. Sonuçta 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi.³⁰

Fransa, Türkiye sorununun Paris Barış Konferansı'nda çözüme bağlanmasını ve kimsenin mandasına verilmemesini istiyordu. Lord Curzon, 4 Ocak 1920'de İngiliz Hükümeti'ne, kesinlikle Türkiye'nin Avrupa'dan çıkarılmasını isteyen bir öneri sundu. İngiliz-Osmanlı Cemiyeti'nin bazı üyeleri Lloyd George'a başvurarak, 5 Ocak 1918 tarihli konuşmasını hatırlatarak, İstanbul'un Türklerde kalmasını desteklemesini istediler. İngiliz Hükümeti, Lord Curzon'un önerisini reddetti. Harbiye Bakanlığı'nın hazırladığı bir planı kabul etti. Bu plana göre; Trakya'da sınır Midye-Enez'den geçecekti. İzmir'e Rum vali, Edirne'ye Türk vali atanacak, Erzurum ve Bayburt dışında, Doğu Anadolu'da Ermenistan kurulacak, Trabzon'un doğusu Gürcistan'a bırakılacaktı.³¹

İtilaf Devletleri, Türkiye sorununu 12 Şubat 1920'de Birinci Londra Konferansı'na getirdi. Fransa ve İtalya, İzmir'in Yunanlılar tarafından derhal boşaltılmasını istiyordu. İngiltere ise bu görüşü kabul etmedi. Hatta Türklerin Avrupa'dan çıkarılması, İngiliz Hükümeti'nde reddedilmesine rağmen Lloyd George tarafından hararetle ileri sürüldü. Fakat tartışmalar sonunda 14 Şubat 1920 tarihli İstanbul'un Türklerde kalması kararına İngiltere de katıldı. Bu karar, İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de

²⁸ M. Turan, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)**, s.2-3

²⁹ Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s.61

³⁰ M. Turan, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)**, s.6-7

³¹ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, I, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s.228

Robeck aracılığı ile Osmanlı Hariciye Nezareti'ne bildirildi. İngiltere bu kararı alırken sömürgelerindeki Müslümanların tepkilerini azaltmayı amaçlamıştı.³²

Birinci Londra Konferansı 10 Nisan 1920'de dağıldı. 18-26 Nisan'da İngiliz, Fransız, İtalyan devlet adamları San Remo'da tekrar bir araya geldiler. Avrupa sorunları arasında, Osmanlı Devleti'ni paylaşma konusunu görüştüler. İtilaf Devletleri, Türkleri dinlemeden karar aldı. İtalya ve Fransa tepki gösterdiyse de Türkiye'yi parçalamaya yönelik istekleri ağır bastı. Osmanlı delegeleri San Remo'ya çağrıldı ve Mayıs ayı başlarında Sevr Antlaşması'nın özü olan kararlar kendilerine bildirildi.³³ San Remo kararlarının Türklere zorla kabul ettirilmesi için, İtilaf Devletleri'nin ileri harekâta bulunmalarına izin verdikleri Yunanlıların taarruzu 22 Haziran 1920'de başladı.³⁴

Yunan Ordusu'nun 1920 yılı Temmuz ayından itibaren Bursa, Yalova ve İzmit çevresini işgal etmesi Milli Mücadele'de önemli bir yer teşkil etmektedir. Yunan ileri harekâtının genişlemesi, bu bölgedeki yıkım ve zulümleri de artırmıştır.³⁵ Bu bölgede bulunan ve tetkik sahamızı oluşturan alan; Samanlıdağ Yarımadası adı verilen Yalova, Gemlik ve Orhangazi'nin olduğu bölgedir.

³² E. Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, I, s.229

³³ E. Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, I, s.229

³⁴ Sabahattin Selek, **Milli Mücadele**, II, Örgün Yayınları, İstanbul, 1982, s.813

³⁵ Mehmet Kaya, "*Yalova-Gemlik Bölgeleri ve İzmit Yarımadası'nda Yunan Mezalimine Dair İtilaf Devletleri Araştırma Komisyonu Raporları (12-22 Mayıs 1921)*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, XIII, S.51, Ankara, 2013, s.563

I. BÖLÜM

22 HAZİRAN 1920 YUNAN İLERİ HAREKÂTI

İNGİLİZLERİN VE YUNANLILARIN İSTİLA HAREKETLERİ

A- BÖLGENİN STRATEJİK AÇIDAN ÖNEMİ

I- Bölgenin İtilaf Devletleri Açısından Önemi

İngiltere, denizlerde egemenlik ve sömürgelerine giden yolun kontrolünü elinde tutmak için Boğazlar Bölgesi'ni denetimi altına almak istiyordu. Bu nedenle Boğazları herhangi bir müdahaleye karşı korumak için, Boğazların etrafında tampon bölgeler oluşturmak istiyordu. Bu noktada İstanbul Boğazı'nın doğusundaki tampon bölge Kocaeli-Hendek-Düzce bölgeleriydi.³⁶ İngiltere, oluşturacağı bu tampon bölge ile Anadolu ile Boğazların fiilen irtibatını kesmeyi de amaçlamaktaydı.³⁷ Ayrıca Kocaeli Bölgesi, İngilizler ve İstanbul Hükümeti tarafından üs haline getirilirse Anadolu'nun içlerine nüfuz edebilir ve Milli Mücadele hareketini içten çökertebilirlerdi.³⁸

İzmir'e çıkartılan Yunanlıların, Anadolu içlerine ilerleyebilecekleri yol da Kuzeybatı Anadolu Bölgesi'nden geçmekteydi.³⁹ Yunanlılar, bu bölgenin hâkimiyeti için Bursa üzerinden gelerek Yalova'dan İzmit'e geçmek zorundaydı. İzmit Körfezi'nin kara bölgelerine hâkim olmak isteyen Yunan Kuvvetleri Yalova bölgesinde bulunan Duman Tepeleri aşarak Karamürsel ve İzmit bölgesine ulaşmak istiyordu. İngilizlerin de Bursa'daki Yunanlılara karadan yardım yapabilmesinin tek yolu Yalova'dan geçmekteydi. İngilizler, bu bölgeyi ele geçirerek hem Milli Kuvvetler tarafından Anadolu'ya kaçırılan silah ve cephanenin geçişine, hem de İstanbul'dan Ankara'ya kaçmak isteyen subaylara engel olmak istiyordu.⁴⁰

II- Bölgenin Kuva-yı Milliye ve TBMM Açısından Önemi

Mondros Mütarekesi'nden sonra yapılan işgaller sonrası İstanbul-Anadolu arasında önemli geçiş bölgesi olan bu coğrafya; siyasî, askerî, ulaşım, haberleşme, insan, araç-gereç, silah, cephane, yiyecek, giyecek gibi ihtiyaçların naklinde çok önemli bir roldeydi.

³⁶ A. Sofuoğlu, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, s.16-17

³⁷ *Türk İstiklâl Harbi*, Batı Cephesi, II/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, s.38

³⁸ Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.28- 29

³⁹ A. Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, s.28

⁴⁰ Nebahat Küçük, *Kurtuluş Savaşında Yalova*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2008, s.25

Bu bölge, Heyet-i Temsiliye'nin de (daha sonra da TBMM Hükümeti'nin) otorite ve kontrolü altına almak istediği bölge idi.⁴¹ Heyet-i Temsiliye bu stratejik bölgeyi elde ederse, Milli Mücadele hareketini İzmit'ten Üsküdar'a ve hatta Kadıköy'e kadar fiilen ve fikren sokma fırsatını elde edecekti.⁴²

İstanbul-İzmit-Balıkesir bölgelerinde, Milli Mücadele için son derece önemli olan silah, cephane, araç-gereç depoları, askerî amaçlı fabrikalar bulunmaktaydı.⁴³ Silah ve mühimmat; Tapa, Tophane, Feshane, İmalathane, Baruthane, Ayazma ve Ağaçlı, Beykoz, Tahniye, Bez, Zeytinburnu fabrikaları, Karadeniz, Hadımköy ve Çanakkale depoları ile Çobançeşme, Karaağaç, Piripaşa, Gülhane, Zeytinburnu ve Maçka gibi depolarda idi.⁴⁴ Milli Mücadele için gerekli olan eğitimli insanların büyük bir kısmı da İstanbul'daydı. Bunlar Milli Mücadele için Anadolu'nun muhtaç olduğu kaynaklardı.⁴⁵

İstanbul'dan kaçırılan silah ve cephanenin; ayrıca Milli Mücadele yanlılarının Ankara'ya ulaşabileceği yollardan birisi Karamürsel-İznik-Mekece hattı idi.⁴⁶ Silah ve cephaneler buradan Geyve'deki Ali Fuat Paşa'ya ulaştırılıyordu. Yalova bölgesi Kuva-yı Milliye'nin silah kaçırmadaki en önemli noktasıydı. Silah ve subay kaçırma işi zahmetli ve riskliydi. Bu işleri yapacak kişiler, haklarında gerekli istihbaratlar yapıldıktan sonra çalıştırılmaya başlanıyordu.⁴⁷

Karamürsel ve Bandırma üzerinden İstanbul ile deniz yolu bağlantısı kurulabilmekteydi. İstanbul ile bağlantılı tek demir yolu da bu bölgedeydi.⁴⁸

İstanbul'un 16 Mart 1920'de resmen işgalinden sonra, buradaki Kuva-yı Milliye yanlısı asker-sivil kadroların Anadolu'ya geçişleri hızlandı.⁴⁹ Buna karşılık işgal kuvvetlerinin denetimleri de sıkılaştı. Hatta İngilizler, Kuva-yı Milliye'ye yardım

⁴¹ S. Esin Derinsu Dayı, “*Albayrak Gazetesi'nde İstanbul-Anadolu Bağlantısı: İzmit/Kocaeli ve Adapazarı/Sakarya ile İlgili Haberler ve Olayların Yarattığı Etkiler (16 Mart 1920-Nisan 1921)*”, **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli, 2017, s.1184

⁴² A. Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, s.30

⁴³ A. Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, s.29

⁴⁴ Metin Ayışığı, “*Milli Mücadele’de İstihbarat, Mühimmat Sevkiyatı ve Kocaeli*”, **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, II, Kocaeli, 2017, s.1068

⁴⁵ A. Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, s.29

⁴⁶ Recep Bozkurt, **Ulusal Kurtuluş Savaşı’nda İznik 30 Ekim 1918- 11 Ekim 1922 (İki Mütareke Arası)**, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı, İstanbul, 2000, s.14

⁴⁷ N. Küçük, **Kurtuluş Savaşında Yalova**, s.21

⁴⁸ A. Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, s.29

⁴⁹ Sabahattin Özel, **Milli Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, Derin Yayınları, İstanbul, 2005, s.17

edenlere zulmetmekten geri durmadı. Bunlara rağmen İstanbul'dan Anadolu'ya olan bu aktarım karadan ve denizden devam etti.⁵⁰

18 Nisan 1921'de Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti tarafından Sadaret'e gönderilen bir yazıda, İzmit üzerinden yapılmakta olan İstanbul ile Ankara arasındaki telgraf haberleşmesinin, II. İnönü Muharebesi'nin başlaması üzerine Yunanlılar tarafından kesildiği hatırlatıldı. 12 Nisan 1921'de Türk Ordusu'nun II. İnönü Muharebesi'ni kazanması ve Yunanlıların Karadeniz sahillerinden çekilmeleri üzerine İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı'nın aracılığıyla Şile'de yeni bir hat kuruldu. Böylece 16 Nisan 1921'de İstanbul ile Ankara arasındaki telgraf haberleşmesi yeniden başladı.⁵¹

B- İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN İŞGALLERE KARŞI TUTUMU

İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri'ne karşı ılımlı davranıp, işgallere ses çıkarmayarak, onlardan bazı kazançlar sağlamayı hedefliyordu. Öyle ki Padişah ve İstanbul Hükümeti, işgalcilere direnen Anadolu'daki Milli Kuvvetlere engel olmaya çalışıyordu. İstanbul Hükümeti, böylece İtilaf Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı sonundaki sınırlar içinde, yarı sömürge bir şekilde de olsa devletin yaşamına devam etmesine izin vereceklerini düşünüyordu.⁵² İstanbul Hükümeti, özellikle İngilizlerin samimiyetine inanıyordu. Padişah VI. Mehmet Vahdettin ise Mütareke şartlarını ağır bulmasına rağmen, onun düşünceleri de bu yöndeydi. Hatta Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Türk delegasyonunun gördüğü iyi kabulden dolayı Amiral Calthorpe'a teşekkür mektubu göndererek iki devlet arasındaki dostluğun bir daha bozulmamasını diledi.⁵³

8 Kasım 1918'de, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'dan, tüm Osmanlı birliklerinin, Kafkasya'daki 1914 hududuna çekilmesini; tüm Osmanlı savaş gemilerinin, en yakındaki İtilaf Deniz Birliklerine teslimini ve İtilaf Devletlerine, el koyabilecekleri ticaret gemilerinin listesini vermesini, Osmanlı yönetiminden talep etmesini istedi. Bunun üzerine, İtilaf Devletleri'nin Mütareke şartlarını bozmasından endişelenen Padişah ve muhalefet yeni bir kabine talebinde bulundu. Zaten İngilizler, Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'ne; Enver Paşa, Talat Paşa ve diğer

⁵⁰ Yusuf Çam, **Milli Mücadele'de İzmit Sancağı (Kocaeli-Sakarya-Yalova İlleri)**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2014, s.41

⁵¹ M. Ayışığı, *"Milli Mücadele'de İstihbarat, Mühimmat Sevkiyatı ve Kocaeli"*, s.1070

⁵² S. Yüceer, **Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)**, s.13

⁵³ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.44-45

İttihatçıların 2 Kasım gecesi Osmanlı Devleti'nden kaçmasına müsaade ettiği için hoş bakmıyordu. Sonuçta, Ahmet İzzet Paşa Hükümeti istifa etti ve 11 Kasım'da Tevfik Paşa Hükümeti kuruldu.⁵⁴ Tevfik Paşa için İngiltere'nin dostluğu kıymetliydi. Ayrıca savaş suçlularının ve Ermeni tehcirlerine katılmaktan sanık olanların cezalandırılmalarına önem veriyordu. Bu durum, 4 Mart 1919'da hükümet kuran, Damat Ferit Paşa döneminde daha da arttı. Divan-ı Harpler kurularak geniş ölçüde tutuklamalar yapıldı.⁵⁵

Cevdet Kerim İncedayı'nın ifadelerine göre: bu dönemde İstanbul Hükümeti, ancak İstanbul ve civarına hükmedebilmekteydi. Damat Ferit Paşa ve yandaşları Peyâm-ı Sabah ve Alemdar gibi gazetelerle milleti doğru yoldan ayırmaktan ve bazı kesimlerin iç isyanlar çıkarmasından başka birşey düşünemez olmuştu. İstanbul'da oluşturdukları Kuva-yı İnzibatiye ile memleketin kurtuluşu için çabalayan millî hareketi söndürmek için düşman ordularıyla beraber hareket etmekteydi.⁵⁶

İtilaf Devletleri, Türklerin Mütareke koşullarını sık sık bozduklarını söylüyordu. Türkler en çok, silah ve savaş gereçlerini teslim etmemek ve Türk askerlerinin kısa süre içerisinde terhis edilmemesi ile suçlanıyordu. Oysa Osmanlı hükümetleri, Mütareke şartlarını ellerinden geldiği kadar uygulamaya çalışıyorlardı. Hatta Tevfik Paşa Hükümeti, Mütareke şartlarının düzgün bir şekilde uygulanması için, Osmanlı Büyükelçilerinden Galip Kemali (Söylemezoğlu) Bey'in başkanlığında bir Mütareke Komisyonu kurdu.⁵⁷

I- Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Gönderilmesi

İngilizler, asayiş sorunu olduğunu bahane ederek 9 Mart 1919'da, 200 kişilik bir birlikle Samsun'u işgal etti. İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 21 Nisan 1919'da Osmanlı Hariciye Nezareti'ne gönderdiği notada; 9. Ordu'nun terhisinin yetersiz olduğunu, 9. Ordu'nun görev alanına giren bölgelerde Mondros Mütarekesi şartlarına uyulmadığını, Erzurum ile Sivas arasında bazı cemiyetlerin halktan asker topladığını bildirerek gereken tedbirlerin alınmasını istedi. Bu durum üzerine, 29 Nisan 1919'da Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı Harbiye Nezareti'ne davet etti ve 9. Ordu Müfettişi olarak atandığını ona söyledi.⁵⁸

⁵⁴ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, I, s.30

⁵⁵ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.67-68

⁵⁶ Cevdet Kerim İncedayı, **İstiklal Harbi (Garp Cephesi)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s.15-16

⁵⁷ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, I, s.35

⁵⁸ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, s.163, 211, 218

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, hemen çalışmalara başladı. Buradan İstanbul Hükümeti'ne birçok rapor gönderdi. Bunlardan biri olan 22 Mayıs 1919 tarihli raporda, Anadolu'da başlayan hareketin millî birlik ve egemenliğe, Türk milliyetçiliği fikrine dayanacağını vurguladı.⁵⁹ Mustafa Kemal Paşa, Samsun ve çevresindeki asayişsizlikten dolayı, orada uzun süre kalamazdı ve 25 Mayıs'ta Samsun'dan ayrıldı.⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa, aynı gün Havza'ya vardı. Havza'da 28-29 Mayıs 1919'da yazdığı ilk genelgesi ile İzmir ve Ege'deki Yunan işgalinin oluşturduğu tehlikeye dikkat çekerek, millî protesto hareketlerinin ve mitinglerin başlamasını istedi.⁶¹ Havza'da 28 Mayıs'ta, komutanlara ve sivil idare amirlerine gönderdiği telgrafta; memleketin içinde bulunduğu durumu izah ettikten sonra azınlıklara zarar verilmeyecek şekilde mitinglerin yapılması ve millî mukavemet cephesini oluşturmak için gayret edilmesi gerektiğini tavsiye etti.⁶² 8 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti tarafından İstanbul'a çağrılınca, Havza'da güvende olmadığını fark ederek, 13 Haziran 1919'da Amasya'ya gitti.⁶³

Amasya'da Mustafa Kemal Paşa; 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'yı, Eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Bey'i, 3. Kolordu Kumandanı Albay Refet Bey'i, Albay Arif Bey'i, Albay Selahattin Bey'i, Samsun'un Eski Valisi Hamit Bey'i ve Mustafa Kemal Paşa'nın Yaveri Albay Kazım Bey'i toplantıya çağırdı. O sırada Erzurum'da bulunan 15. Kolordu Kumandanı Kazım (Karabekir) ve Konya'daki 2. Kolordu Kumandanı Mehmet Cemal Paşa ise toplantıya katılamadıysa da telgrafla sürekli olarak kendilerine bilgi verildi.⁶⁴ Amasya'da, vatanın tüm bölgelerindeki işgal olayları, millî cemiyetlerin faaliyetleri, İstanbul Hükümeti'nin tutumu, bölgenin güvenlik sorunu ve daha birçok konu üzerinde çalışıldı ve bazı kararlar alındı. Bu çalışmalar sonucunda, Milli Mücadele'de önemli bir yeri olan Amasya Tamimi 22 Haziran 1919'da açıklandı ve bütün ülkeye duyuruldu.⁶⁵

⁵⁹ Erdal Aydoğan, **Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.38

⁶⁰ S. Esin Dayı, *"Erzurum Kongresi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi"*, **Atatürk Dergisi**, III, S.4, Erzurum, 2003, s.5

⁶¹ İsmet Giritli, *"Samsun'da Başlayan ve İzmir'de Biten Yolculuk (1919-1922)"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, III, S.7, Ankara (Kasım-1986), s.49-50

⁶² E. Aydoğan, **Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal**, s.56

⁶³ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, s.310, 319

⁶⁴ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, I, s.259-260

⁶⁵ Mehmet Evsile, *"Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV, S.40, Ankara, Mart 1998, s.83

Mustafa Kemal Paşa; Eski Bahriye Nazırı General Rauf Bey, 3. Ordu Müfettişi Kurmay Başkanı Manastırlı Kurmay Albay Kazım (Dirik), 3. Ordu Müfettiş Erkânı Kurmay Binbaşı Hüsrev (Gerede), Harp İstihbarat Şube Müdürü Dr. İbrahim Tali, Binbaşı Refik (Saydam) Bey, Eski İzmit Mutasarrıfı İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey, Yüzbaşı Cevat Abbas (Gürer), Müfettişlik Başyaveri ve diğer yaver ve subay maiyetiyle birlikte 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a geldi.⁶⁶ Mustafa Kemal Paşa Erzurum'da, İngilizlerin baskısıyla ordudan çıkarılmak üzere olduğunu Cevat Paşa aracılığıyla öğrendi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 9 Temmuz'da çok sevdiği askerlik mesleğinden istifa etti.⁶⁷ Aynı gün Erzurum Valiliği'ne verdiği, istifasını bildiren beyannamede; *"Bundan sonra gaye-i mukaddese-i milliyemiz için, her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere, sine-i millette bir ferd-i mücahit suretiyle bulunduğunu"* bildirdi.⁶⁸

23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi toplandı ve Mustafa Kemal Paşa, başkanlığa getirildi. 7 Ağustos 1919'a kadar süren Erzurum Kongresi ile Milli Mücadele'nin temelleri açısından önemli kararlar alındı.⁶⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesi ile *"Erzurum Kongresi, bütün memleketin ve milletin birleşme ve kaynaşma noktasında Doğu Anadolu Vilayetlerince, diğer vilayetler ile her açıdan işbirliğini temin etmek ana fikrini kabul etmiştir"*. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar, millî devlete geçiş açısından büyük önem arz etmektedir.⁷⁰

4 Eylül 1919'da Sivas'ta, yine Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Sivas Kongresi toplandı. Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nde belirlenen "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" olarak değiştirildi. Ayrıca Heyet-i Temsiliye 16 kişiden oluşacak ve aynı zamanda Heyet-i Temsiliye Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularını teşkil edecekti.⁷¹ Böylece Milli Mücadele bölgesel nitelik yerine, ulusal nitelik kazandı.

⁶⁶ S. E. Dayı, *"Erzurum Kongresi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi"*, s.6

⁶⁷ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, I, s.293

⁶⁸ M. Fahrettin Kırzioğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, I, Kültür Ofset, Ankara, 1993, s.139-140

⁶⁹ M. Fahrettin Kırzioğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, II, Kültür Ofset, Ankara, 1993, s.3, 231

⁷⁰ S. E. Dayı, *"Erzurum Kongresi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi"*, s.15

⁷¹ Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi Sivas Kongresi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s.65, 85, 105, 110

II- Anadolu ile İstanbul Arasındaki İlişkilerin Kesilmesi

İstanbul Hükümeti'ne göre, Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketine önderlik edenlerin yakalanarak gereken cezaya çarptırılması gerekiyordu.⁷² Bu noktada Sivas'ta, Anadolu'nun tüm vilayetlerinden gelecek temsilcilerin katılacağı bir kongrenin düzenlenecek olması, hem İstanbul Hükümeti'ni hem de İngilizleri endişelendirdi. İngilizler, oluşacak yeni hükümetin Mütareke şartlarına karşı olacağını düşünüyordu.⁷³

Bu düşüncedeki Damat Ferit Paşa ve destekçisi Dâhiliye Nazırı Adil Bey, Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklatarak Milli Mücadele'ye son vermek arzusundaydılar. Bu amaca

⁷² “*Anadolu Milli Hareketine Karşı İstanbul Hükümeti'nin Yayımladığı Fetva: Dünya düzeninin sebebi olan ve kıyamet gününe kadar Ulu Tanrı'nın daim eyleyeceği İslam Halifesi Hazretleri'nin veliliği altında bulunan İslam memleketlerinde bazı kötü kimseler anlaşarak ve birleşerek ve kendilerine elebaşılar seçerek Padişahın sadık uyruklarını hile ve yalanlarla aldatmakta, yoldan çıkarmaktadırlar. Padişahın yüksek buyrukları olmaksızın asker toplamaktadırlar. Görünüşte askeri beslemek ve donatmak bahaneleriyle, gerçekte ise mal toplamak sevdasıyla, şeriate uymayan ve yüksek emirlere aykırı bir takım haksız ödemeler ve vergiler koymakta ve çeşitli baskı ve işkencelerle halkın mal ve eşyalarını zorla almakta ve yağmalamaktadırlar. Böylece insanlara zulmetmekte, suçlamakta ve Padişah ülkesinin bazı köy ve şehirlerine saldırmak suretiyle tahrip ve yerle bir etmektedirler. Padişahın sadık tebaasından nice suçsuz insanları öldürmekte ve kan döktürmektedirler. Padişah tarafından atanmış bazı dinî, askerî ve sivil memurları istedikleri gibi memuriyetten çıkarmakta ve kendi yardakçılarını atamaktadırlar. Hilafet merkezi ile Padişah ülkesi arasındaki ulaştırma ve haberleşmeyi kesmekte ve devletin emirlerinin yapılmasına engel olmaktadır.*

Böylece, hükümet merkezini tek başına bırakmak, Halife'nin yüceliğini zedelemek ve zayıflatmak suretiyle yüksek Hilafet katına ihanet etmektedirler. Ayrıca Padişah'a itaatsizlik suretiyle devletin düzenini ve asayişini bozmak için düzme yayımlar ve yalan söylentiler yayarak halkı azdırmaya azdırmaya çalıştıkları da açık bir gerçektir. Bu işleri yapan yukarıda söylenmiş elebaşılar ve yardımcıları ile bunların peşlerine takılanların dağılmaları için çıkarılan yüksek emirlerden sonra bunlar, hala kötülüklerine inatla devam ettikleri takdirde işledikleri kötülüklerden memleketi temizlemek ve kulları fenalıklardan kurtarmak dince yapılması gerekli olup, Allah'ın “öldürünüz” emri gereğince öldürmeleri şeriata uygun ve farz mıdır, Beyan buyurula.

Dürrizade Esseyid Abdullah'ın Cevabı: Allah bilir ki, olur.

Böylece Padişahın ülkesinde savaşma kudreti bulunan Müslümanların adil Halifemiz Sultan Mehmet Vahdettin Han Hazretlerinin etrafında toplanarak savaşmak için yapacağı davet ve vereceği emre uymak suretiyle, adı geçen asilerle çarpışmaları dince gerekir mi? Beyan buyurula.

Dürrizade Esseyid Abdullah'ın Cevabı: Allah bilir ki, gerekir.

Bu takdirde, Halife Hazretleri tarafından sözü edilen asilerle savaşmak üzere görevlendirilen askerler çarpışmazlar ve kaçarlarsa büyük kötülük yapmış ve suç işlemiş olacaklarından dünyada şiddetle cezayı, ahirette de çok acı azabı hak ederler mi? Beyan buyurula.

Dürrizade Esseyid Abdullah'ın Cevabı: Allah bilir, ederler.

Bu takdirde, Halife askerlerinden asileri öldürenler gazi, asilerin öldürdükleri şehit sayılırlar mı? Beyan buyurula.

Dürrizade Esseyid Abdullah'ın Cevabı: Allah bilir ki, sayılırlar.

Bu takdirde, Padişahın asilerle savaşmak için verdiği emre itaat etmeyen Müslümanlar, günahkar ve suçlu sayılıp şeriat yargılarına göre cezalandırılmayı hak ederler mi? Beyan buyurula.

Dürrizade Esseyid Abdullah'ın Cevabı: Allah bilir ki, ederler.” (E. Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I, s.369, 370)

⁷³ Haluk Selvi, "Sivas Kongresi ve Damat Ferit Hükümeti'nin İstifası", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XVIII, S.54, Ankara (Kasım-2002), s.851

hizmet için Ali Galip Bey, Elazığ Valisi olarak tayin edildi.⁷⁴ Yine Anadolu'daki Milli Mücadele'ye son vermek amacıyla; 3 Eylül 1919'da, Dâhiliye Nazırı Adil Bey ve Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa, Sivas Valiliği ve 3. Kolordu Komutanlığı'na tayin ettikleri Ali Galip Bey'e gönderdikleri telgrafta; aşiretlerden 100-150 kişilik bir birlik kurarak Sivas'ı basıp yönetimi ele almasını, Sivas Kongresi'ni dağıtmasını, Kongre için orada bulunanları tutuklayıp İstanbul'a göndermesini emretti.⁷⁵ Ancak bu telgraf Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın eline geçmiş olduğundan, gerekli tedbirler alındı ve Ali Galip Bey üzerine kuvvet yollandı.⁷⁶

Sivas Kongresi'ni basma girişimini siyaseten değerlendirmek adına, Sivas Kongresi'nin son gününde Heyet-i Temsiliye adına Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya bir telgraf gönderildi. Bu telgrafta; milletin Padişah'tan başka hiçkimseye güveninin kalmadığı, İstanbul Hükümeti'nin millet ile Padişah arasına koyduğu engellerden vazgeçmediği takdirde milletin artık her türlü hareketinde kendisini özgür sayacağını, tüm yurdun İstanbul Hükümeti ile ilgisini keseceği uyarısında bulunuldu. Aynı gün Padişah Vahdettin'e gönderilen başka bir telgrafta; İstanbul Hükümeti'nin Sivas Kongresi'ni basarak Müslümanlar arasında kan dökmeye kalkıştığı, Kürtleri ayaklandırarak vatani bölmeye teşebbüs ettiği, milletin bu yönetime güveninin kalmadığı bildirildi. Ayrıca yeni ve güvenilir bir hükümet kuruluncaya kadar İstanbul Hükümeti ile ilişkilerin kesileceği belirtildi.⁷⁷ Ancak bu telgrafın Padişah'a ulaştırılmasına Hükümet engel oldu. Bu durum üzerine, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile 15., 20., 13. ve 3. Kolordu kumandanları 11 Eylül 1919'da Sadaret'e ortak bir telgraf göndererek, doğrudan Padişah ile görüşmek istediklerini, aksi takdirde olacaklardan Sadrazam'ın sorumlu olacağını belirttiler. Yine aynı gün bu kolordu kumandanları Padişah'a gönderdikleri telgrafta, Dâhiliye Nazırı Adil Bey ile Ali Galip Bey arasındaki yazışmalardan bahsederek, bu hükümetin değişmesini ve seçimlerin bir an önce yapıp meclisin toplanmasını istediler.⁷⁸

Sadrazam Damat Ferit Paşa teklifleri kabul etmeyince, Temsil Heyeti devreye girdi. 11-12 Eylül gecesi Damat Ferit Paşa'ya bir telgraf çekerek, milletle Padişah arasında

⁷⁴ Selçuk Ural, "Ali Galip Olayı'nın Milli Mücadele Taraftarı Gazetelerdeki (İrade-i Milliye ve Albayrak) Yankıları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.29-30, Ankara, (Mayıs-Kasım 2002), s.162

⁷⁵ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s.83

⁷⁶ H. Selvi, "Sivas Kongresi ve Damat Ferit Hükümeti'nin İstifası", s.852

⁷⁷ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, I, s.395

⁷⁸ H. Selvi, "Sivas Kongresi ve Damat Ferit Hükümeti'nin İstifası", s.853

engel olmaktan bir saat içerisinde vazgeçmezse, İstanbul Hükümeti ile her türlü ilişkiyi keseceğini ve bundan sonra her türlü harekette serbest olacağı ihtarını tekrarladı. Bu karar, vilayetlere ve kumandanlara da bildirildi. Bir saatlik süre dolunca Heyet-i Temsiliye, Damat Ferit Paşa'ya çektiği ikinci telgrafta, meşru bir hükümet başa gelinceye kadar İstanbul ile her türlü ilişkiyi kestiğini bildirdi. Bu durum, yabancı devlet temsilciliklerine de duyuruldu.⁷⁹

C- İZMİT'TE İŞGALİN GENİŞLETİLMESİ

13 Kasım 1918'den beri kontrol altında tutulan İzmit'te, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali ile birlikte işgal genişletildi. 16 Mart'ta Körfez'de bulunan İngiliz Donanması, bir gösteri yaptıktan sonra toplarını şehre doğru çevirip İzmit önlerinde demirledi. Kara birlikleri tarafından ise İzmit tel örgü içine alındı.⁸⁰ İzmit'in mahallî asayişini sağlayan 1. Tümen ile 70. Alay Karargâhı ve birlikleri bulundukları yerden çıkarıldı ve çadırli ordugâh kurmak zorunda kaldılar. İşgal kuvvetlerine boyun eğmek istemeyen ve Anadolu'daki millî teşkilattan haberdar olan askerlerin, Anadolu'ya firar ederek Kuva-yı Milliye'ye katılması, bazılarının da izin alarak İstanbul'a gitmesinden dolayı tümen dağıldı.⁸¹

Dâhiliye Vekâleti'nin 10 Haziran 1920'de bildirdiğine göre; İzmit'in İngilizler tarafından işgali üzerine, çevresindeki Adapazarı, Geyve, Ayvalık, Kandıra, Karamürsel kazalarının resmî ve özel işlerinin aksamaması için İzmit Sancak Merkezi'nin Geyve'ye nakline karar verildi.⁸²

İşgallere devam eden İngilizler, 19 Haziran 1920'de harp gemileriyle İzmit Çuha Fabrikası'nı tahrip etti. Anadolu'da bu fabrikadan başka Türk Ordusu'na elbiselik kumaş üretecek esaslı bir fabrika yoktu. Ülke, İngilizler tarafından sıkı bir ablukaya alındığı için başka bir ülkeden askerlere elbiselik kumaş veya elbise alınması da mümkün değildi. Oysa terhis dolayısıyla İngiliz Kuvvetlerinin stok halinde bırakmış oldukları ve başka bir yere satamadıkları bol miktarda elbise ve elbiselik kumaş vardı. Başka çare olmadığı için Milli Müdafaa Vekâleti, bunları yüksek fiyatlarla satın aldı.⁸³

⁷⁹ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, II, s.100

⁸⁰ A. Sofuoğlu, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, s.75

⁸¹ Kâzım Aras, **İstiklal Savaşında Kocaeli Bölgesindeki Harekât**, 102 Sayılı Askerî Mecmuanın Tarih Kısmı, İstanbul, 1936, s.7

⁸² S. E. Derinsu Dayı, "*Albayrak Gazetesi'nde İstanbul-Anadolu Bağlantısı: İzmit/Kocaeli ve Adapazarı/Sakarya ile İlgili Haberler ve Olayların Yarattığı Etkiler (16 Mart 1920-Nisan 1921)*", s.1189

⁸³ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s.455

İngilizler, 25 Haziran 1920’de Karamürsel’i işgal etti. O tarihlerde Yunan Kuvvetleri de Balıkesir’e taarruz etmekteydi. İngilizlerin amacı, Yunanlıların işini kolaylaştırmaktı. İngilizler sabah erkenden şehrin önüne demirleyen dört büyük harp gemisi ve birkaç torpido ile şayak fabrikasının doğusu ile Karamürsel’e yirmi dakika mesafede bulunan Küçükdere’nin batısına 800 kadar asker çıkardılar ve kasaba askerler tarafından sarıldı. İşgal Kumandanı, debboy binasında halkı topladı ve *“Bu mıntka milletlerarasıdır. Milli Kuvvetler buraya gelecek olurlarsa, bunları İngilizler vuracaklardır. Sükûnetle yaşayınız.”* dedi. Üç saat sonra İngilizler, askerlerini tekrar gemilere bindirerek döndü. Yalnız Küçükdere civarına çıkarılan kuvvetlere, on kişilik bir Türk çetesi ateş ederek bazı İngiliz askerlerini yaraladı.⁸⁴

I- Geyve Boğazı’nın Kuva-yı Milliye Tarafından Ele Geçirilmesi

İstanbul ve İzmit’in işgal edilmesi üzerine İstanbul’dan Anadolu’ya uzanan demiryolunun ve telgraf hatlarının önemli bir kısmının geçtiği Geyve Boğazı’nın stratejik açıdan önemi daha da artmıştı.⁸⁵ Kuva-yı Milliye, Geyve Boğazı’nı elde etmek istiyordu. Çünkü Geyve Boğazı elde edilirse, işgal kuvvetleri Kuva-yı Milliye’yi yok edemeyecek ve Yunan işgalinin yayılmasına engel olunacaktı. Kocaeli Bölgesi’ndeki işgal kuvvetlerinin de Anadolu’ya ilerleyebilmesi için Geyve Boğazı’nı aşması gerekiyordu. Geyve Boğazı’nın aşılması demek, Orta Anadolu’nun açılması ve Ankara’nın tehlikeye düşmesi demektir. Geyve Boğazı; Adapazarı ve çevresinde başlayan ayaklanmaların bastırılması ve bu ayaklanmaların Anadolu içlerine yayılmasının önlenmesi açısından da önemliydi.⁸⁶ Bu yüzden Geyve Boğazı’nın ele geçirilmesi, Milli Mücadele’nin başarıya ulaşması açısından büyük bir önem arz etmekteydi.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’un işgal edildiği 16 Mart 1920’de, 20. Kolordu Kumandanlığı’ndan Geyve Boğazı’nın tutulmasını, Geyve santralinin askerî kontrol altına alınmasını, demiryolu ve köprülerin tahribini, tren hatları ile malzemelerine el konulmasını, İngilizlerin yaptığı tutuklamalara karşılık mümkünse İngiliz subaylarının bazılarının rehin alınmasını, işgal edilen bölgelere karşılık yeni millî iradenin kurulmasını, hat boyundaki İtilaf Kuvvetlerinin silahları alınarak tutuklanmasını istedi.⁸⁷

⁸⁴ Rahmi Apak, **İstiklal Savaşı’nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s.165

⁸⁵ A. Sofuoğlu, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, s.76

⁸⁶ A. F. Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, s. 364; Sabahattin Özel, **Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922)**, Adapazarı Belediyesi, İstanbul, 1987, s.40-41

⁸⁷ A. Sofuoğlu, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, s.76

Bunun üzerine 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Bey, 24. Tümen'in 143. Piyade Alayı ile birlikte Eskişehir'e giderek Eskişehir müfrezeleri ile birlikte İngiliz Ordugâhı'nı kuşattı ve İzmit'e çekilmelerini istedi. Mahmut Bey, bir saate kadar olumlu cevap verilmediği takdirde harekâta başlanacağını bildirdi. İngiliz Kumandanı Miralay Hart, bu sürenin 24 saat kadar uzatılmasını istedi ancak bu talebi reddedildi. Bunun üzerine İngilizler, 20 Mart 1920'de üç askeri trenle Eskişehir'i terk etti.⁸⁸ Ancak İngilizler hemen İzmit'e çekilmediler. Beş yüz kişilik bir İngiliz Birliği, Osmaneli (Lefke) ile Geyve arasına yerleşti. Türk Kumandanlığı buranın da boşaltılmasını istedi.⁸⁹

Bu sırada Bilecik ve Yenişehir Kuva-yı Milliyesi de Osmaneli'ne doğru harekete geçti. İngiliz Kuvvetleri ise 27/28 Mart gecesi Osmaneli'nin doğu ve kuzeyindeki büyük köprüleri tahrip ederek ve hat boyunca yayılmış olan kuvvetlerini toplayarak İzmit'e çekildi. Türk Kuvvetleri 28 Mart'ta Geyve'ye ulaştı. İzmit'ten Kilikya'ya kadar olan bölge, Milli Kuvvetlerin eline geçti. Böylece Ankara iç ve dış etkilere karşı daha emniyetli bir hale geldi.⁹⁰

II- Kuva-yı İnzibatiye ve İç Ayaklanmalar

Geyve Boğazı'nı terk etmek durumunda kalan İngilizler, İstanbul ve Boğazlar Bölgesi güvenliğinin merkez kontrolünü İzmit ve çevresinde topladı. Ancak Kuva-yı Milliye'yi, kontrolleri altındaki bölgeye yanaştırmama çabaları askerî tedbirlerle sınırlı kalmadı. İşbirlikçileriyle Adapazarı, Düzce, Bolu ve Hendek'te ayaklanmalar çıkardılar.⁹¹

Bu arada Salih Paşa Hükümeti, 1 Nisan 1920'de istifa kararı alarak 5 Nisan 1920'de istifa etti ve Damat Ferit Paşa Hükümeti yeniden kuruldu.⁹²

Damat Ferit Paşa Hükümeti, bir taraftan Anadolu'daki millî direnişe karşı el altından propagandalar yaptırarak, diğer taraftan şeyhülislamın çıkardığı fetvalarla dinî duyguları kullanarak Anadolu'daki mücadele aleyhine harekete geçti. Bununla yetinilmeyerek İngilizlerin yardımlarıyla Damat Ferit Paşa Hükümeti, 18 Nisan 1920'de

⁸⁸ S. Özel, **Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922)**, s.41, 42; Ali Fuat Cebesoy, **Kuva-yı Milliye'nin İç Yüzü**, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s.316-317

⁸⁹ A. Sofuoğlu, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, s.77

⁹⁰ A. Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, s.310

⁹¹ Serpil Sürmeli, *"İzmit ve Çevresinde İşgal Siyaseti Sonuç ve Değerlendirmeler"*, **Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II**, III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli, 2016, s.1544

⁹² Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Son Meşrutiyet 1919-1920)**, II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.577; F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.211

Kuva-yı Milliye'yi bastırmak amacıyla 1.250.836 lira ödenek ayırarak Kuva-yı İnzibatiye adında silahlı bir kuvvet kurdu. Kumandanlığına ise Süleyman Şefik Paşa atandı.⁹³

Milli Mücadele'ye engel olmak isteyen Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin desteğini alan Ahmet Anzavur Çanakkale, Balıkesir, Bursa üçgeninde ayaklanma çıkardı. Çanakkale İngiliz işgalinde; Balıkesir, Yunanlılara karşı kurulmuş olan cephenin sağ kanadını teşkil etmekte; Bursa ise Batı Cephesi'nin Kuzey kesimi olup, Orta Anadolu'ya açılan en büyük kapı idi. Anzavur Ayaklanması, Gelibolu'daki Akbaş Cephenliği'nin Edremit Kaymakamı Hamdi Bey öncülüğündeki Türkler tarafından basılarak buradaki silah ve cephanenin Anadolu'ya aktarılma olayından (26-27 Ocak 1920) hemen sonra başladı.⁹⁴ Pomaklardan Gâvur İmam, Çerkezlerden Şeyh İsmail, İstanbul Hükümeti'nin etkisi altında kalan bölge halkını toplayarak Hamdi Bey'in kuvvetlerine karşı ayaklanarak baskın yaptı. Ayaklanmanın idaresini eline alan Anzavur, Milli Kuvvetlere karşı çarpışmalara girdi ve Bandırma, Karacabey, Gönen ve Balya kazalarına hâkim oldu. Anzavur'u takip hareketinin idaresi Çerkez Ethem'e verildi. 15 Nisan'da Balıkesir'den hareket eden Çerkez Ethem Kuvvetleri aynı gün Susurluk'un kuzeyinde Anzavur'un Kuvvetleriyle çarpışmaya başladı. Anzavur Kuvvetleri hezimete uğratılarak bu ayaklanma bastırıldı. Ahmet Anzavur ise İstanbul'a kaçtı.⁹⁵

Yine Damat Ferit Paşa'nın girişimleri sonucu, 13 Nisan 1920'de Düzce'de Ankara'ya karşı ayaklanma başladı. Ayaklanmayı bastırmak için Geyve'den Düzce'ye giden Yarbay Mahmut komutasındaki Milli Kuvvetler, 22 Nisan'da Hendek civarında isyancılar tarafından tuzağa düşürüldü ve birlik dağıldı. Bunun üzerine İngilizler, 24 Nisan'da Kuva-yı Milliye'nin faaliyet gösterdiği en geniş alanlardan biri olan Şile'ye asker çıkardı.⁹⁶ İsyan, Bolu ve Gerede'ye kadar yayıldı. Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa, toplayabildiği kuvvetlerle Geyve Boğazı'nda savunma tedbirleri aldı.⁹⁷ Bu arada Anzavur, 26 Nisan'da Damat Ferit Paşa ile görüşmüş ve kendisine "Kuva-yı Muhammediye Umum Kumandanı" unvanı verilmişti. 8 Mayıs'ta İzmit'e giden Anzavur ve adamları, burada kuvvet toplayarak Milli Kuvvetlerin Karargâhı Geyve üzerine

⁹³ R. Apak, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, s.167; Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, II, s.488

⁹⁴ S. Selek, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, s.734

⁹⁵ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.212-214

⁹⁶ Adnan Sofuoğlu, *"Mondros Mütarekesi Sonrasında ve Yunan İşgali Döneminde Kocaeli"*, **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli, 2017, s.1058

⁹⁷ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.214

saldırdı. Ancak sert direnişle karşılaşan Anzavur Kuvvetleri büyük zayıflık vererek Adapazarı'na çekildi. Ali Fuat Paşa, Çerkez Ethem Kuvvetlerinin de desteği ile bölgede tekrar denetim sağlamak için 23 Mayıs'ta harekâta başladı ve Adapazarı, Hendek, Düzce bölgelerinde denetim sağlandı.⁹⁸

Mayıs 1920 başında İzmit bölgesine getirilmiş olan Kuva-yı İnzibatiye, şehrin doğusunda bulunan Vezir Çiftliği yakınlarında çadırli ordugâha geçti. Kuva-yı İnzibatiye, 5 Haziran 1920'de taarruza başlamak için hazırlıklara girişti. 14 Haziran 1920'de harekete geçme kararı alındı ve bu karar doğrultusunda birlikler bir yürüyüş emri ile harekete başlatıldı.⁹⁹ Milli Kuvvetler de aynı günün sabahı, İzmit-Sapanca şosesi üzerinden harekete geçen Kuva-yı İnzibatiye'ye karşı taarruza başladı. Bu taarruz karşısında Kuva-yı İnzibatiye önemli bir direniş göstermeden çekildi. Kuva-yı İnzibatiye'den bazıları da Milli Kuvvetlere katıldı. Ancak Kuva-yı İnzibatiye Topçu Birliği, şiddetli bir şekilde çatışmaya devam etti. Milli Kuvvetlerin karşılık vermesi üzerine geri çekildi. Bu sırada Milli Kuvvetlere ateş açan İngiliz Kuvvetleri de, yaşanan çatışma sonrası İzmit tel örgü içerisine kadar çekildi. Ancak İngiliz Donanması Milli Kuvvetlere topçu ateşi açtı. 19 Haziran'da İngilizler Çuha Fabrikası'nı ve köyleri bombaladı. Bunun üzerine Milli Kuvvetler eski mevzilerine çekildi.¹⁰⁰ İngilizler, Kuva-yı İnzibatiye'den kendi tel örgüleri içine girenlerin silahlarını aldı. Bu kişiler, 15 Haziran'da vapurlara bindirilerek Büyükçekmece'de karaya çıkarıldılar. Karaya çıktıktan sonra da dağılmalar oldu ve kalan birkaç yüz kişi de Alibeyköy yakınında çadırli ordugâha yerleştirildi. 25 Ağustos 1920'de ise İngilizlerin de etkisiyle Kuva-yı İnzibatiye lağvedildi.¹⁰¹

D- YUNANLILARA İLERİ HAREKÂT İZNİNİN VERİLMESİ

İtilaf Devletleri, aralarında beliren anlaşmazlığı gidermek ve Anadolu'da giderek yayılmakta olan Milli Mücadele fikri karşısında, Türkiye ile barış yapmak için hazırlıklara başlamıştı. İlk hazırlıklara 12 Şubat 1920'de Birinci Londra Konferansı'nda başlanmış, ardından İtalya'nın San Remo şehrinde 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan konferansta önemli meseleler görüşülmüştü.¹⁰²

⁹⁸ A. Sofuoğlu, "Mondros Mütarekesi Sonrasında ve Yunan İşgali Döneminde Kocaeli", s.1058

⁹⁹ Kenan Esengin, **Milli Mücadelede Ayaklanmalar**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2006, s.113,116-117

¹⁰⁰ A. Sofuoğlu, "Mondros Mütarekesi Sonrasında ve Yunan İşgali Döneminde Kocaeli", s.1059

¹⁰¹ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.220

¹⁰² **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.177

Daha sonra Türkiye ile imzalanacak olan Sevr Antlaşması'nın esaslarını oluşturan San Remo kararlarına göre; Irak ve Filistin'de İngiliz, Suriye'de Fransız mandası kuruluyordu. Güney ve Güneydoğu Anadolu'da, Anadolu'nun içlerine doğru uzanan İtalyan ve Fransız nüfuz bölgeleri oluşturuluyordu. İngilizlerin himayesi altında bir Kürt devleti kuruluyordu. Doğu Anadolu Vilayat-ı Sitte (Erzurum, Sivas, Van, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis) dâhil Ermenilere, İzmir ile Batı Trakya ve Doğu Trakya'nın büyük bir kısmı Yunanlılara veriliyor, Boğazlar ise uluslararası bir komisyona bırakılıyordu.¹⁰³

San Remo'da yapılan görüşmeler sırasında Türklerin, bu antlaşmayı kabul etmemeleri durumunda nasıl bir yol izleneceği de görüşüldü ve lüzumu halinde zor kullanarak kabul ettirilmesi söz konusu edildi. İngilizler, İstanbul Hükümeti'ni zorlamak suretiyle Barış Konferansı'nın kararlarının Türklere kabul ettirilebileceğini ummaktaydı. 20 Nisan 1920'deki oturumda Konferans Delegasyonu, askerî uzmanların da görüşlerinden faydalanmak istedi. Bu noktada Fransız Mareşal Foch, antlaşma şartlarının Türklere zorla kabul ettirilebilmesi için, en az yirmi yedi tümene ihtiyaç olduğunu söyledi. Buna karşılık Venizelos ise Türk Ordusu'nu yok etmek için on dört tümenin yeterli olduğunu söyledi.¹⁰⁴

San Remo Konferansı devam ederken, İtilaf Devletleri adına beklenmedik bir gelişme oldu. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı ve Milli Mücadele yeni bir aşamaya girdi. TBMM'nin açılmasıyla "Hâkimiyet Milletindir" ilkesine dayanarak, Türk milleti kendi geleceğine karar vermek için yönetim organlarını kurdu.¹⁰⁵ Ancak İtilaf Devletleri, Konferans'ta Ankara'daki Meclis'ten bahsetmedi ve bu Meclis'in toplanmakta olduğunu bildiği için İstanbul Hükümeti ile bir an önce antlaşmayı imzalamak istiyordu.¹⁰⁶

San Remo kararları alındıktan sonra, Osmanlı Devleti Paris'e davet edildi. Tevfik Paşa'nın başkanlığında, Dâhiliye Nazırı Reşit Paşa, Harbiye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa, Maarif Nazırı Fahrettin Bey, Nafia Nazırı Cemal Paşa ve Hariciye Nezareti Müsteşarı İhsan Bey'den oluşan Osmanlı Heyeti, 30 Nisan'da Paris'e hareket etti. Osmanlı Heyeti'ne barış şartları, 11 Mayıs'ta resmen verildi ve bir ay içinde cevap verilmesi istendi. Bu arada, Mustafa Kemal Paşa ve TBMM, Osmanlı Heyeti'nin Türk halkını temsil etmediği

¹⁰³ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s.149

¹⁰⁴ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.180-181

¹⁰⁵ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.1

¹⁰⁶ S. Selek, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, s.811

ve Barış Konferansı'nın, Türkiye'nin herhangi bir bölümüyle ilgili kararını kabule de yetkili olmadığını açıkladı.¹⁰⁷

Damat Ferit Paşa, 26 Mayıs'ta İstanbul'daki İngiliz Amirali Sir John de Robeck'ten barış şartlarının hafifletilmesini istedi.¹⁰⁸ Daha sonra kendisini de delege tayin ettirerek, 12 Haziran'da İstanbul'dan ayrıldı ve 19 Haziran'da Paris'e vardı. Barış Konferansı'na verilmek üzere, Paris'teki Osmanlı Heyeti tarafından hazırlanan, Cemil Paşa ve Reşit Bey ile İstanbul'a gönderilen metin, Meclis-i Vükela'da tetkik ve Padişah tarafından da tasdik olunduktan sonra, yine onlarla geri gönderildi. Damat Ferit Paşa ise bu metin üzerinde bazı değişiklikler yaptıktan sonra Barış Konferansı'na sundu. Fakat İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti hakkındaki düşüncelerini değiştirmede ve isteklerinde diretti.¹⁰⁹

İtilaf Devletleri, Venizelos'un ısrarı üzerine 15 Mayıs 1920'de İngiltere'nin Hythe kasabasında toplanarak, Türkiye meselesi hakkında tekrar görüştü. Ancak Venizelos'un düşüncesinde bir değişiklik yoktu. Israrla Yunan askerlerinin, Anadolu'da daha ilerilere gitmesine ve Mustafa Kemal Kuvvetlerinin dağıtılmasına izin verilmesini istiyordu. Sonunda 20 Haziran 1920'de Hythe'de "barışın zorla sağlanması için" Yunan Ordusu'nun Anadolu'yu işgal hareketine başlamasına karar verildi. Askerî harekât, Bursa Bölgesi'nde Bandırma'dan daha kuzeye genişletilmeyecekti. Ayrıca İtilaf Devletleri, bu askerî harekâtı kendi özel askerî temsilcileriyle izleyecekti. Askerî temsilciliklere, İngiliz Generali Bridge, Fransız Albayı George ve İtalyan Albayı Ciordano seçildi. Fakat İngilizler bu askerî harekâtın gerekçesini başka şekilde açıkladı. İstanbul'daki İngiliz İşgal Komutanlığı, İstanbul gazetelerine verdiği resmî tebliğde, Kuva-yı Milliye'nin İzmit'e taarruz ederek Mütareke şartlarını yeniden çiğnediğini ve bundan dolayı Barış Konferansı'nın Yunan Ordusu'nu ileri harekâta tayin ettiğini bildiriyordu.¹¹⁰

Sevr Antlaşması'nın esasını oluşturan San Remo kararlarının Türklere zorla kabul ettirilmesi için, İtilaf Devletlerinin ileri harekâta bulunmalarına izin verdiği Yunanlılar,¹¹¹ 22 Haziran 1920 Salı günü taarruza başladı.¹¹² Yunan Kuvvetleri, iki

¹⁰⁷ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, I, s.646-647

¹⁰⁸ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.197

¹⁰⁹ S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, III, s.169

¹¹⁰ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.182; S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, III, s.155-157

¹¹¹ S. Selek, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, s.813

¹¹² Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, s.93

kolordu halinde, altı piyade tümeni ile iki alaylı bir süvari tugayı ve diğer destek birliklerinden oluşmaktaydı.¹¹³

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle başlayan Yunan işgali, İzmir ve Aydın illeriyle sınırlı bir alanı kapsamaktaydı. İtilaf Devletlerinin izniyle, Yunanlılar bu kez Bursa ve Uşak yönünde ileri harekâta geçti.¹¹⁴ Milne Hattı'ndan taarruza geçen Yunanlılar üç tümen ile iki koldan Akhisar-Soma yönünden, iki tümen ile Salihli yönünden, bir tümen ile de Aydın Cephesi'nden saldırdı. Yunanlıların kuzey kolu ise 30 Haziran 1920'de Balıkesir'i, 2 Temmuz'da Mustafakemalpaşa (Kirmasti) ve Karacabey'i işgal etti. Salihli yönünden ilerleyen iki Yunan tümeni, 24 Haziran 1920'de Alaşehir'e girdi. Bu tümenler 29 Ağustos'ta Uşak'ı işgal etti. Yunanlılar, Aydın tarafından ise Nazilli'ye kadar ilerledi.¹¹⁵

E- İNGİLİZ İŞGALİNDEKİ BÖLGELERİN YUNANLILARA TERK EDİLMESİ

I- İngilizlerin Mudanya'ya Çıkarma Teşebbüsü

Anadolu'daki Milli Mücadele hareketinden İngilizler ve İstanbul Hükümeti kuşkulandı. Mustafa Kemal Paşa, ordudan ilişkisini kesmiş olduğu halde, ordu büyüklerinin, kendisini ve Heyet-i Temsiliye'yi desteklemelerinden dolayı, İngilizler ve İstanbul Hükümeti bazı yollara başvuruyorlardı. Bu noktada İngilizler Mudanya'ya çıkarma yaparak, gösteri yürüyüşüne kalkıştı. Böylece İngilizler, Bursa'da gelişen Milli Mücadele hareketine gözdağı vermek istedi.¹¹⁶

6 Nisan 1920 günü öğleden sonra saat 3'te Mudanya'ya gelen bir İngiliz torpidosu hükümet binası önüne demir attı. İki subay ve bir tercüman kaymakamlığa gelerek kasaba hakkında durum tespiti yaptıktan sonra Mudanya'dan ayrıldılar. Bu torpido, aynı günün sabahı Gemlik'e de uğramış ve orada da durum tespiti yapmıştı. 14 Nisan'da bir İngiliz torpidosu daha Mudanya'ya geldi. Mudanya ve Gemlik üzerindeki İngiliz tehdidi devam etti. 2 Haziran'da yine İngilizler tarafından iki gambot, dört top ve bir açık gemi ile Mudanya'ya top atışı yapıldı.¹¹⁷

¹¹³ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.184

¹¹⁴ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, s.93

¹¹⁵ Nilüfer Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)**, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010, s.242

¹¹⁶ Mümtaz Şükrü Eğilmez, **Milli Mücadele'de Bursa**, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1981, s.38

¹¹⁷ S. Yüceer, **Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)**, s.65-66

2 Temmuz 1920 sabahı, 12 kadar gemi ile Mudanya'ya gelen İngiliz Donanma, motorlarla kasabaya asker çıkarmaya başladı. Deniz kıyısına hâkim mevzilerden bir bölükle yapılan çatışma üzerine kayıplara uğrayan İngilizler, askerlerini geriye çekti. Bir ağır muharebe gemisini burada bırakan İngiliz Donanma, Gemlik Körfezi'nin kuzey kıyısında, Armutlu önlerinde demirledi.¹¹⁸ İngilizlerin amacı, Yunanlıların ilerlemesini kolaylaştırmaktı.¹¹⁹

5 Temmuz 1920 sabahı gün ağarırken, altı kruvazörden oluşan İngiliz Donanması, Mudanya önüne tekrar geldi. Donanma, projektörlerini Türk mevzileri üzerinde gezdirdikten sonra topçu ateşine başladı. Zırhlılardan uçurulan bir uçak Türk siperleri üzerinde çok alçaktan uçuş yapıp atış kontrolünü sağlayarak mermilerin Türk birliklerine düşüp düşmediğini kontrol etti. Bu keşif sonucu zırhlılardan biri Gemlik Limanı'na doğru yönelerek Türk siperlerini yan ateşe almaya başladı. Bu sırada Türk birliklerine yardım eden herhangi bir Kuva-yı Milliye grubu yoktu. Bir buçuk saat kadar süren ateşten sonra İngiliz Donanması'ndan içi asker dolu layterler ve dubalar ortaya çıktı. Dubalar tika basa asker doluydu. Bu çıkarma üç koldan gerçekleşti. Birinci bölge istasyonun ilerisi idi. İkinci bölge iskele, üçüncü bölge ise Hükümet Konağı istikameti idi.¹²⁰

İngiliz askerleri Türk mevzilerine yaklaşıncı, Türk taburunun baskın ateşi İngiliz askerleri üzerinde şaşkınlık yaratarak geri çekilmelerine neden oldu. İngilizler bir kez daha saldırıp geri çekilmek zorunda kaldı. Üçüncü saldırıları daha ağır oldu ve çıkarmayı ilerletip, zeytinlikler altına dağılmaya başladılar. Türk askeri, teçhizat açısından çok zayıftı. Hatta birçoğunun süngüsü dahi yoktu. Merkezdeki bölük büyük kayıplar verdi ve kalan erler de panik halde kaçmaya başladı. Üstelik Yunan askerleri de süngü takmış halde saldırmaya başladı. Bunun üzerine Türk askeri, Frenkli Köyü'ne çekildi.¹²¹

6 Temmuz sabahı yeniden çıkarma hareketine girişen İngilizler, Göktepe ve Hızırilyas sırtlarında mevzilenmiş birliklerin ateş açması üzerine Mudanya'yı bombardımana başladı. Üç saat kadar süren bombardımandan sonra, İngilizler karaya çıkmaya muvaffak oldu. Ancak dar bir kıyıbaşı mevziinden daha ileri gitmeyen İngilizler, burada savunma hazırlıkları yaptı.¹²²

¹¹⁸ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.218

¹¹⁹ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, s.113

¹²⁰ M. Ş. Eğilmez, **Milli Mücadele'de Bursa**, s.42-43; R. Apak, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, s.177

¹²¹ M. Ş. Eğilmez, **Milli Mücadele'de Bursa**, s. 43-44

¹²² **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s. 218

II- İngilizlerin ve Yunanlıların Gemlik’i İşgali (6 Temmuz 1920)

İngilizler, Gemlik’e ilk defa 25 Haziran 1920’de çıkarma teşebbüsünde bulundu. Kaymakam Mehmet Cemil Bey, Dr. Ziya Kaya ve Yüzbaşı İbrahim Bey ile askerlik şubesi başkanı, İngiliz donanma komutanına; kasabanın her yerine benzin tenekeleri yerleştirildiği ve ısrar edilirse Gemlik’in yakılacağı tehdidinde bulununca, İngilizlerin bu teşebbüsü sonuçsuz kaldı.¹²³

O tarihlerde Gemlik’te bulunan Doktor Ziya Kaya’nın anlattığına göre; 30 Haziran Salı günü sabah saat 6’da Mudanya yönünden gelen biri büyük, diğerleri küçük olmak üzere beş parçadan oluşan bir İngiliz Donanması, Körfez’e demir attı. Gemlik Kaymakamı Cemil Bey ile birkaç arkadaşı sahildeki bir binada toplanmıştı ve hepsi silahlıydı. İngiliz Donanması’ndan karaya bir sandal geldi. Sandalda bir deniz subayı ile bir tercüman vardı ve bu kişiler, donanma komutanının, kaymakamı gemiye davet ettiğini söyledi. Doktor Ziya Bey ve arkadaşları gizli bir konuşma yaparak, Kaymakam Bey’e gitmemesini rica ettiler. Gelen elçiye ise cevap olarak şu cevabı verdiler: *“Kumandana söyle, şehirde bulunan bütün Türk ahali köylere kaçmıştır. Kasaba içinde yalnız Rumlarla Ermeniler kalmıştır. Şehirde pek çok silahlı çeteler vardır. Bu çeteler kiliselere, camilere ve birçok evlere gaz tenekeleri ile patlayıcı maddeler koymuşlardır. Eğer filo şehre ateş açmak veya karaya asker çıkarmak gibi hareketlerde bulunursa çeteler gaz tenekelerini ve patlayıcı maddeleri ateşleyerek şehri yakacaklardır.”* Tercüman bu sözleri donanma komutanına iletti ve İngiliz Donanması Körfez’den ayrılarak geldiği yöne doğru gitti.¹²⁴

İngilizler, 6 Temmuz 1920 sabahı Gemlik’i top ateşine tuttu. 400 kişi olduğu tahmin edilen bir kuvvetle çıkarma yapıldı. Bu top ateşinden, başta Gemlik Belediye Binası olarak kullanılan Nuri Paşa Hanı olmak üzere, Gemlik büyük ölçüde zarar gördü. Bu yıkım karşısında Türkler savunma mevzilerini bıraktılar. Kasabadaki bu çatışma 3 saat sürdü. İngilizlerin işgali ile fiili olarak destek alan Yunan Kuvvetleri ise aynı gün akşama kadar Gemlik’i işgal etti. Ermeniler, bu işgalden istifade ederek Türk evlerini yağmaladı. Ayrıca Bursa’dan bir subay komutasında gönderilen on kişilik bir jandarma müfrezesi, Gemlik’in güneyinde bulunan 250 rakımlı tepenin yakınındaki Tepe Derbent’te bir telefon merkezi kurdu.¹²⁵

¹²³ Raif Kaplanoğlu, Yusuf Oğuzoğlu, **Asri Gemlik**, Gemlik Belediyesi Yayınları, Bursa, 2011, s. 137

¹²⁴ V. Orkun, **Gemlik Tarih ve Coğrafyası**, s.118

¹²⁵ S. Yüceer, **Bursa’nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)**, s.67, 72

Veli Orkun'un, o tarihlerde esaretten yeni dönmüş olan Gedikli Başçavuşu Mahmut Yaraman'dan dinlediğine göre; İngilizler Gemlik'e asker çıkardıkları zaman, şehirde bulunan Şube Reisi ile Jandarma Komutanı Yüzbaşı İbrahim Bey, silahlı olan sivilleri toplayarak İngilizlere mukabelede bulunmuştu. Çatışma bir saat kadar sürdü. Birkaç İngiliz uçağı Gemlik üzerinde uçuş yaparak halkı korkutmuştu. Milli Kuvvetler, Katırlı'ya doğru çekilmek zorunda kalmıştı. Savunmasız kalan şehire çıkan İngiliz askerleri önce Hükümet Konağı'nı, sonra da Askerlik Şubesi'ni işgal etmişti. Bazı İngiliz askerleri Gemlik Ovası'na inerek oradaki barakaları kontrol altına almışlardı. Umurbey önlerine kadar gelen İngilizler, kasabayı çember içine alarak içeriden dışarıya, dışarıdan içeriye giriş çıkışı yasaklamıştı.¹²⁶

Yine Gedikli Başçavuşu Mahmut Yaraman'ın anlattığına göre; İngilizlerin Gemlik'i işgallerinden bir hafta sonra, Yunan askerleri karaya çıkarak İngilizlerin işgal ettiği bütün bölgeleri devralmışlardı. Bölgedeki bütün köylere ve Orhangazi'ye kadar dağılan Yunan askerleri, Türk halkından silah olarak ne buldularsa toplamışlardı. Bu sıralarda Bursa'dan gelen Albayrak Çetesi adıyla bilinen Cemal Bey kumandasındaki Milli Kuvvetler, Yunanlılarla birkaç noktada çarpışmıştı. Ancak Yunan baskısı karşısında tutunamayarak Sölöz istikametinde çekilerek Yenişehir'e doğru gitmişlerdi. Yunanlıların şehir içinde ve köylerde yaptıkları mezalime karşı ayaklanan bazı Türkler, İdris Kaptan namında bir şahsın idaresinde toplanarak Samanlı Dağlarına çıkmışlardı. Köylerde Ermenilerin ve Rumların yaptıkları işkenceleri önlemek amacıyla bu Gemlikli çeteler, ara sıra onlara baskın yapıyorlardı. Fakat iaşeleri ve cephaneleri yetersiz kalınca uzun süre dağlarda tutunamamışlardı. Yalova taraflarında kuvvetli birliklerle faaliyet gösteren İbo Çetelerine iltihak ederek, düşman kollarına baskınlar yapmaya devam etmişlerdi.¹²⁷

Vakit Gazetesi'nin 5 Ağustos 1920 tarihli haberine göre; Rumca gazetelerde okunduğuna göre, Gemlik Kasabası tepelerinde Kuva-yı Milliye ile bir Yunan müfrezesi arasında çatışma gerçekleşti. Neticede Milli Kuvvetler bölgeden uzaklaştırıldı. Yunanlılardan ise beş kişi öldürüldü.¹²⁸

Vakit Gazetesi'nin yine aynı tarihli haberine göre; (aktarılan haber geçen Cuma günü olarak belirtilmiştir) 180 kişilik bir Türk Kuvveti, Umurbey doğusundaki Yunan Kuvvetlerine taarruz etti. Gemlik'teki Yunan taburu onları dağıttı. Milli Kuvvetlerden,

¹²⁶ V. Orkun, **Gemlik Tarih ve Coğrafyası**, s.119

¹²⁷ V. Orkun, **Gemlik Tarih ve Coğrafyası**, s.119

¹²⁸ **Vakit**, 5 Ağustos 1920, s.2

birisi zabıt olmak üzere sekiz kişi öldürüldü. Yunanlılardan ise bir ölü ve bir hafif yaralı vardı.¹²⁹

Vakit Gazetesi'nin 17 Ağustos 1920 tarihli haberine göre; Kuva-yı Milliye Gemlik civarında (Umur Tepe) hücumla geçerek, tepayı işgal ettilerse de daha sonra Yunan müfrezesi tarafından yapılan bir hücum sonucunda, Kuva-yı Milliye mühimmat zayıfına uğradı ve kırk esir bırakarak çekilmek zorunda kaldı.¹³⁰

13 Şubat 1922'de Gemlik Kaymakam Vekili, Yunan Hükümeti Temsilciliği tarafından davet edildi. Gemlik Kazası Jandarma Kumandan Vekili Halil Sıtkı Efendi'nin bir haftaya kadar İstanbul'a sürgün edileceği kendisine tebliğ edildi. Ayrıca orada iki piyade jandarmanın kalacağı bildirildi.¹³¹ Bu iki jandarma; Bursalı Ali oğlu Arif ve İstanbullu Hasan oğlu Hüseyin idi.¹³²

III- Yunanlıların Taarruzu ve Bursa'nın Düşmesi (8 Temmuz 1920)

Bursa ve civar bölge halkının genel durumu ve Milli Mücadele'ye etkisi, Rahmi Apak'ın anılarında şöyle yer almıştır: *“Bursa ve havalisi halkı, pek yakın olan İstanbul'dan akıp gelen bozguncu propagandanın tesiri altında idi. Şimdi bu çekiliş, millî hareketin bizzat Anadolu içerisindeki prestijini baltalıyordu. Bu mıntıkalarındaki memurların, subayların büyük bir kısmı ve halkın da millî harekâtta rol alanları, çoluk çocukları ile yollara dökülmüşler, şarka doğru Eskişehir ve Ankara'ya doğru çekiliyorlardı. Şimdi bunlar çekilmeyip, kalanlar tarafından suç işlemiş kimseler sayılıyordu. Yunanlılara karşı müdafaa ettiklerinden dolayı, millî mukavemeti kırıp silâh patlattıklarından dolayı, Yunan ordusunu Balıkesir'e ve Bursa'ya kadar getirmeye sebep olan subaylara, memurlara, milliyetçilere karşı hiddet ve nefret gösteriliyordu. Bunların gelişleri esnasında onlara köylerinde barınacak bir çatı, ısınacak bir ocak, bir kuru ekmek bile vermeyen yerler olmuştur. Bazı dağ köylerinde, geri çekilen asker, subay ve ahalie daha fena muamele yapılmıştır. Ricat kabileleri, kendi köylerine uğramasın diye, bunların üzerine ateş edilmiştir. Bıyıkları kırık olan, kolunda bilezikli saatin bıraktığı beyazlık izi bulunanlar subay sayılarak bazı köylerde öldürülmüştür. Meselâ, oldukça münevver sayılan İnegöl'de belediye reisi Osman Bey, eski Osmanlı–Rus seferinde zulüm ve kahr görerek buraya hicret etmiş bir Rumeli muhaciri ailesine mensup olmasına*

¹²⁹ Vakit, 5 Ağustos 1920, s.1

¹³⁰ Vakit, 17 Ağustos 1920, s.2

¹³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.EUM.AYŞ, Dosya: 61, Gömlek: 35

¹³² BOA, DH.EUM.AYŞ, Dosya: 61, Gömlek: 35

rağmen, Bursa'dan İnegöl'e çekilen döküntülerin İnegöl'den geçişleri esnasında etrafına beş on silahlı toplayarak ve boynuna bir gümüşlü pala asarak, çekilen vatanperverlere karşı hakaretler savurmuştur. Böylece beş on gün, akıllar yeniden başa gelinceye kadar vatan müdafaa etmek suç sayılmış, vatan müdafaa edenler hakaret görmüş, dövülmüş, soyulmuş, yaralanmış ve hatta öldürülmüştür. Çerkez Davut ismindeki bir kafilenin kumandasındaki bir çete Susıgırlık ile Kirmasti arasında çekilen halkı, perakende askerleri ile subayları soymuş, vurmuş, öldürmüştür.”¹³³

İngilizlerin Mudanya ile Gemlik dolaylarına yaptıkları çıkarmadan faydalanan Yunanlılar, Bursa Cephesi'ne karşı dört piyade, iki süvari alayı ve ordu topçu birliklerini kullandı. Üstün silah ve gereçle donatılmış 20.000 Yunan askeri karşısında, 56. Tümen'in 2.500'ün altında bulunan, morali yerinde olmayan, eğitimi zayıf birlikler vardı.¹³⁴ Çünkü bu bölgede kısa zaman önce Anzavur'a karşı ciddi bir mücadele verilmiş ve kuvvetler yıpranmıştı.¹³⁵

Yunan süvari birliklerine bağlı bir keşif kıtası, 5 Temmuz 1920 sabahı Karacabey'den doğuya doğru ilerleyip Sülüklü sırtlarındaki mevzilere ulaşmak istedi. Ancak yapılan ateşler karşısında geri çekildi. Öğleden sonra ise Sülüklü batısındaki Zırafta Başköy hattına kadar ilerledi. Fakat Kuva-yı Milliye'nin verdiği karşılık sonucunda Yunan keşif kıtası, Çatalhan bölgesine kadar püskürtüldü. 6 Temmuz sabahından itibaren ise Yunanlılar keşif hareketlerini genişleterek Karacabey ve Mustafakemalpaşa bölgesinde toplandı.¹³⁶

Mustafa Kemal Paşa, Bursa Valisi Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'e¹³⁷ 6 Temmuz 1920'de şu telgrafı gönderdi: “Henüz mahiyeti malûm olmayan Mudanya ve Gemlik ihraçları, Bursa'nın kıtaat-ı askerimiz tarafından tahliyesini icab ettirebilir. Asker tarafından bade't-tahliye düşmanın Bursa'yı işgal etmesi için de bir müddet geçmesi muhtemel olsa bile, herhalde zât-ı devletlerinin kıtaat-ı askeriye ile Bursa'dan infikâkleri

¹³³ R. Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s.190-191

¹³⁴ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.222; Bakanlar Kurulu'nun 24/25 Haziran 1920 tarihli kararıyla Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Batı Cephesi Komutanlığı'na getirildi. Bu karara göre; 12. ve 20. Kolordularla İzmir Kuzey Cephesi'ni teşkil eden 56. ve 61. Tümenler ile bazı milis kuvvetler bu komutanlığa bağlandı. İzmir Kuzey Cephesi Komutanlığı, kolordu yetkisiyle Albay Kâzım (Özalp)'a, 20. Kolordu Komutanlığı 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami'ye verildi. 56. Tümen Komutanlığı'na ise Yarbey Nazmi (Solok) getirildi. (**Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2 s.214)

¹³⁵ S. Yüceer, **Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)**, s.69

¹³⁶ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.218

¹³⁷ Hacim Muhittin Bey, Mustafa Kemal Paşa tarafından 24 Nisan 1920'de Bursa'ya olağanüstü yetkilerle vali olarak atanmıştır. Hacim Muhittin Bey bu görevi, Bursa Vali Vekili Albay Bekir Sami Bey'den devralmıştır. (Kamil Erdeha, **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.353-354)

zarurîdir. Bu halde Bursa'da anarşi hâsıl olmaması için şimdiden bir idare-i mahalliye'nin esasını sükûnetle tesis etmek ve emr-i idareyi sükûnetle devir ve tevdi eylemek lâzımdır. Ondan maada para vesaire gibi kıymettar vesaitin Bursa'da bırakılmaması hususunda nazar-ı dikkati âlilerini celb ederim."¹³⁸

Genelkurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Paşa'nın, 7 Temmuz'da 20. Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta; Mudanya ve Bursa'dan çekilecek birliklerin, doğruca Bilecik-Bozüyük hattına çekilmeyerek, hiç olmazsa aradaki İznik-Yenişehir-İnegöl-Uludağ hattında bir savunma daha yaparak zaman kazanmalarını istedi.¹³⁹ Çünkü Bursa'nın işgali halinde, Eskişehir yolunu kapatmak için en uygun mevziler İnönü'de kurulabilecekti. İnönü Mevzilerinin hazırlanabilmesi için düşman harekâtının geciktirilmesi gerekiyordu. Bunun için de Bursa'nın batısında bir savunma muharebesi yapılması, sonrasında ise Bursa'nın doğusunda Yunanlıların oyalanması gerekiyordu.¹⁴⁰ Bu yönde emirler alan, 20. Kolordu Kumandanlığı'na atanan¹⁴¹ Albay Bekir Sami Bey ise 56. Tümen'in yeni atanan kumandanı Yarbey Nazmi Bey'i yalnız bırakmamak adına Kolordu Karargâhı'nın bulunduğu Eskişehir'e gitmek yerine, Bursa'da kaldı ve şehri savunmayı denedi.¹⁴²

Bekir Sami Bey, 24. ve 56. Tümenlere 7 Temmuz 1920'de verdiği emirde; Bursa'nın terk edilmesinin halk üzerinde derin çöküntüye neden olacağını belirterek, 56. Tümen'in mümkün olduğu kadar bölgede kalması gerektiğini söyledi. Bunun yanı sıra Karamürsel'den olacak çıkartma ile Gemlik'ten yapılacak ayrı bir taarruzun derece derece 56. Tümen'i etkileyeceğini, bu durumda Tümen'in bölgeden doğruya doğru çekilmesi gerekebileceğini de belirtti. Geri çekilme esnasında askerlerin firar edebileceklerini, bunu önlemek için şiddet dâhil her türlü yola başvurulabileceğini, aksi halde 56. Tümen'in muharebe gücünü kaybedebileceğini söyledi.¹⁴³

7 Temmuz 1920 sabahı, 1. Süvari Tugayı'nın gerisinden Yunanlılar, doğruya doğru harekete geçti. Mustafakemalpaşa ve Karacabey bölgesinden, Apolyont Gölü'nün iki

¹³⁸ Hacim Muhittin Çarıklı, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967, s.272-273

¹³⁹ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s. 218-219

¹⁴⁰ S. Selek, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, s.823

¹⁴¹ Heyet-i Vekile; İzmir Güney, İzmir Doğu, İzmir Kuzey cephelerini Garp Cephesi Kumandanlığı adı altında birleştirdi ve Ali Fuat Paşa Cephe Kumandanlığı'na atandı. Ali Fuat Paşa'dan boşalan 20. Kolordu Kumandanlığı'na da 24/25 Haziran 1920'de Bekir Sami Bey getirildi. Bekir Sami Bey'in yerine de 56. Tümen Kumandanlığı'na Yarbey Nazmi (Solok) Bey atandı. (K. Erdeha, **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, s.360)

¹⁴² S. Selek, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, s.823

¹⁴³ S. Yüceer, **Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)**, s.72-73

tarafından ilerleyen Yunan Kuvvetlerinden 6. Alay Muharebe Grubu Hasanağa-Akçalar bölgesine ulaştı. Apolyont Gölü'nün kuzeyinden ilerleyecek olan Adalar Tümeni, Uluabat Köprüsü'nün tahrip edilmiş olmasından dolayı üç saatlik bir gecikme yaşadı. Manyas ve Apolyont göllerinde balıkçılık yapan Rumların ve yerli köylülerin kayıklarını alan Adalar Tümeni, akşama doğru Başköy-Badırğa hattına ulaştı.¹⁴⁴

Yunan taarruz planına göre Adalar Tümeni şu üç istikametten taarruz edecekti:

6. Alay Muharebe Grubu, ana kuvvetleriyle Yaylacık-Demirci-Misiköy yönünde ve Bursa Cephesi'nin güney kanadına yönelecekti. 6. Alay'ın tali kuvvetleri ise Beşevler güneyi-Çekirge istikametinde saldırıya geçen Türk Kuvvetlerini tespit edecekti.

5. Alay Muharebe Grubu, Karacabey-Bursa şosesinin iki tarafından genel taarruz istikametinde ilerleyecekti. Ayrıca bu birlikler, Beşevler bölgesindeki Türk Kuvvetlerini tespitle görevliydi.

4. Alay Muharebe Grubu Körükle-Enesi-Minareliçavuş-165 rakımlı tepe genel istikametinde ilerleyecek ve Bursa doğusunda Kestel'e yönelerek 56. Türk Tümeni'nin doğuya çekilmesine engel olacaktı.¹⁴⁵

İngilizlerin, Mudanya ve Gemlik'teki varlıkları, Yunanlıların Bursa'yı işgallerini önemli ölçüde kolaylaştırmaktaydı. Çünkü Türk Kuvvetleri zaten çok kısıtlı olan kuvvetlerinin bir bölümüyle de kuzey ve kuzeybatı yönündeki İngiliz tehdidine karşı önlem almak zorundaydı.¹⁴⁶

Türk tarafında ise Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği emirler hilafına, Yunan Kuvvetlerine karşı bir muharebe yapılmasına karar verildi. Bu amaçla 8 Temmuz'da Türk Kuvvetleri şöyle konumlandırıldı: 56. Tümen; Gemlik-Bursa şosesi üzerinde Tepecik'te, Bursa-Filader yolu üzerinde Filader Köprüsü'nde, Bursa-Mudanya şosesi üzerinde Geçit'te, Bursa-Mudanya ve Bursa-Karacabey şoseleri arasında da Minareli Çavuş Mahalle hattındaydı. Ayrıca Gemlik-Bursa şosesi üzerinden Tepe Derbent'te ve Gemlik-Dobruca yolunda Karsak Geçitlerinde Türk müfrezeleri bulunmaktaydı.¹⁴⁷

Yunan saldırısı, 8 Temmuz 1920 sabahı saat 05.00'te başladı. İlk saatlerde Yunanlıların, cephenin kuzey kesimine yönelttikleri saldırı, 173. Alay'ın yan ateşleri altında durakladı. Ancak Misi-Beşevler bölgesindeki 174. Alay, ağır bir düşman

¹⁴⁴ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.223

¹⁴⁵ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.223-224

¹⁴⁶ Yılmaz Akkılıç, **Kurtuluş Savaşı'nda Bursa**, Bursa Kültür Sanat Turizm vakfı Yayınları, Bursa, 1997, s.294

¹⁴⁷ S. Yüceer, **Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)**, s.73-74

baskısıyla karşılaşmaksızın savunma mevzilerini panik halde terk etti. Bu kaçış, 56. Tümen'in tüm cephesi için tehlike oluşturmaktaydı. Tümen Komutanı Yarbay Nazmi Bey, İhsaniye'de bulunan bir tabur gücündeki tümen yedeğini, bu bölgede kullanmak zorunda kaldı. Demirtaş'taki zayıf 2. Alay'ı da 173. Alay'ın çekilmesini korumak amacıyla Nişantefe-Hamitler mevziine sürdü. Ancak öğle saatlerine doğru, savunma mevzilerindeki birliklerin çekilmeleri tam bir panik haline dönüştü ve bu birlikleri durdurup, savunma mevziine sokmak olanaksızdı.¹⁴⁸

Bu sırada Bursa'dan çekilme emri almış olan Bekir Sami Bey, Bursa'yı tahliye etmeye başladı. Yollar tümen karargâhı, kıtalı ve kıtasız subaylar, sivil memur ve halkla dolu olduğu için, birliklerin İnegöl istikametinde çekilmeleri düzenli bir şekilde yapılamadı.¹⁴⁹

Bursa Cephesi'nin dağılması ile 8 Temmuz günü saat 15.00 sıralarında ilk Yunan Kuvvetleri Bursa'ya girdi. 10 Temmuz'da bir piyade alay muharebe grubu Kestel bölgesine sürüldü. Bu alaydan bir tabur İnegöl, başka bir tabur da Yenişehir yolları üzerinde Çataltepe'de mevzilendirildi. Süvari Tugayı ise Bursa çevresinde toplandı. Yunanlılar, çekilen Türk Kuvvetlerini takip etmek yerine, bu bölgede savunma tedbirleri almaya başladı. Türklerin baskın yapmasından çekinen Yunanlılar, Gemlik bölgesini de ele geçirerek İznik Gölü güneyinde Müslimsölüz-Yenisölüz-Paşayaylası-Gölcük-Dimboz- Aksu-Teşvikiye hattına kadar ilerledi. Yunanlılar, bu hattın önemli kesimlerini işgal ve tahkim etti.¹⁵⁰

Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberi, Ankara'da büyük üzüntüye neden oldu. TBMM'nin, 10 Temmuz 1920 tarihli toplantısında 30 imzalı şu önerge verildi: *“Birinci başkentimiz olan Bursa'nın alçak Yunanlılar tarafından işgali ve bu işgal sonucunda oradaki din ve vatan kardeşlerimizin uğradıkları kötülüklerin üzüntüsüne katıldığımızın bir belirtisi olmak üzere birleşimin yirmi dakika tatili ile Başkanlık Kürsüsü'nün kara örtü ile kaplanmasını öneririz.”* Bu önerge, oy birliğiyle kabul edildi. Başkanlık Kürsüsü'ne siyah örtü örtüldü. Bu örtü, Bursa'nın 11 Eylül 1922'de Yunan işgalinden kurtarılmasından sonra kaldırıldı.¹⁵¹

¹⁴⁸ Y. Akkılıç, **Kurtuluş Savaşı'nda Bursa**, s.295

¹⁴⁹ A. Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, s.386

¹⁵⁰ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.225

¹⁵¹ K. Erdeha, **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, s.363

IV- Yunanlıların Yalova'yı İşgali (7 Ağustos 1920)

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Yalova Bölgesi'nde de bir otorite boşluğu oldu.¹⁵² Azınlıkların kurduğu zararlı cemiyetler, işgalleri hızlandırma ve azınlık devletleri kurma hedefi doğrultusundaki eylemlerini Yalova ve civarında da gerçekleştirmektedir. Yunanlılar bu bölgeye gelmeden önce, Rum ve Ermeni çeteleri de bölgede faaliyete başladı.¹⁵³ İtilaf Devletleri, İstanbul'dan Anadolu'ya geçişi engelleyemediği için Kocaeli Bölgesi'nde bu çeteleri kurdu. Rum ve Ermeni çeteleri, fırsat buldukça Türk köylerine saldırdılar. Ermeniler, Yalova bölgesinde Çengiler Köyü'nde karargâh kurdu.¹⁵⁴ Bu ortamda Akköylü İbo olarak bilinen İbrahim Ethem; farklı dil, din, mezhepten oluşturduğu bir müfreze ile bu bölgenin hâkimiyetini ele geçirdi. İbo'nun hâkim olduğu alan; Karamürsel-Yalova-Armutlu-Orhangazi arasındaki bölge idi.¹⁵⁵ Bölgedeki hâkim güç İbo olduğu için, hem İstanbul Hükümeti hem İngilizler hem de Kuva-yı Milliye İbo'yu kendi tarafına çekmeye çalıştı.¹⁵⁶

19 Kasım 1919'da Orhangazi İdare Heyeti adına Bahattin Bey'in, Bursa'daki 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'e ve Müdafaa-i Hukuk Merkezi'ne gönderdiği telgrafta; Akköylü İbo'nun, İstanbul'da Damat Ferit Paşa ve Dâhiliye Nazırı Reşit Bey'le görüşüp bol miktarda para aldığı, Yalova'da Bekçi Teşkilatı adı altında bir örgüt kurarak bu örgüte dâhil olanların 200 kişiyi aştığı yazmaktaydı. Ayrıca Bursa'ya kadar olan bölgeden kayıt yapacakları ve Ermeni köyü ile diğer gayrimüslimlerin bu teşkilata katıldığı belirtilmekteydi. Buna karşılık Orhangazi İdare Heyeti'nin elinde asker ve malî imkân olmadığı belirtilerek yardım istenmekteydi.¹⁵⁷

2 Aralık 1919'da 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Miralay Şevket Bey'e gönderdiği telgrafta; Yalova ve Gemlik'te İngilizlerle Hürriyet ve İtilaf Partisi mensuplarının işbirliği halinde olduğunu bildirdi. Ayrıca Samanlı Köyü'nün merkez olduğunu, İbo'nun da reis seçildiğini belirtti.¹⁵⁸

14 Mayıs 1920'de 58. Fırka Komutanı Miralay Bekir Sami Bey, İbo'nun çevresindeki milisleriyle Milli Kuvvetlere katılması yönündeki isteğini, Güneyköy'deki

¹⁵² A. Akyol, *Anılarla ve Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nda Yalova*, s.18

¹⁵³ N. Küçük, *Kurtuluş Savaşında Yalova*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.25

¹⁵⁴ A. Akyol, *Anılarla ve Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nda Yalova*, s.26, 28-29

¹⁵⁵ A. Akyol, *Anılarla ve Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nda Yalova*, s.28, 105

¹⁵⁶ N. Küçük, *Kurtuluş Savaşında Yalova*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.14

¹⁵⁷ Muhittin Ünal, *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2002, s.226

¹⁵⁸ M. Ünal, *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, s.243

Şeyh Şerafettin aracılığıyla Akköylü İbo'ya iletti. Akköylü İbo, 16 Mayıs 1920'de Şeyh Şerafettin ve emrindeki bir takım milisle Bursa'ya giderek Milli Kuvvetler'e katıldığını bildirdi. Bu durum Bursa, Yalova, Orhangazi, Gemlik ve Karamürsel'de sevinçle karşılandı.¹⁵⁹

Farklı kaynaklarda Akköylü İbo'nun Kuva-yı Milliye'ye katılıp katılmadığına dair ihtilaflı bilgiler mevcuttur. Bu konu hakkında geniş araştırmalar yapan Sinan Bozoğlu'ya göre; Akköylü İbo hiçbir zaman Kuva-yı Milliye'ye katılmadı. Çünkü maiyyetinde Rum ve Ermeni unsurları bulunan İbo, Kuva-yı Milliyeci olamazdı. Ancak İbo Kuva-yı Milliye'ye karşı değildi. Kuva-yı Milliye'yi güçlendirmek adına İbo'nun Kuva-yı Milliye'ye katıldığına dair bilgiler özellikle yayıldı. Bu durum işe yaradı. İbo'nun Kuva-yı Milliye'ye katıldığını duyan birçok çete de Kuva-yı Milliye'ye katıldı. İbo, Kuva-yı Milliye ile de İngilizlerle de iyi geçindi ama sonuçta bildiğini yaptı.¹⁶⁰

İngilizlerin Karamürsel'i işgal ettiği 25 Haziran 1920 günü, bir İngiliz Yüzbaşı Yalova'ya gelerek İbo ile görüştü. Ona bir mektup verdi. Karamürsel'deki Yunanlılara götürmesini istedi. Mektupta, Yunanlıların çekilmesi emrinin yazılı olduğu söylendi. Bunun üzerine İbo, mektubu Karamürsel'in Pazarcık Köyü'ndeki Yunan Kumandanı'na verdi ve Yunanlılar çekildi.¹⁶¹

25 Temmuz 1920'de Garp Cephesi Kumandanlığı, birliklerin görevlerini yeniden düzenledi. Bu düzenleme dâhilinde 24. Fırka, Kocaeli Yarımadası'nı Milli Kuvvetlerle elde tutmaya ve Yunanlıların İzmit'ten doğuya doğru yapacakları saldırıya engel olmaya çalışacaktı. Samanlı Dağları'nın güney kesimi ise Ertuğrul Kumandanlığı'na verildi.¹⁶²

7 Ağustos 1920'de Yunan Kuvvetleri Yalova'yı işgal etti.¹⁶³ Bu arada, 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması imzalandı. Buna göre; Osmanlı Devleti, başkent İstanbul ve çevresi ile küçülmüş Anadolu topraklarından ibaret olacaktı. Kocaeli Yarımadası, İzmit, Bursa şehrinin kenarı ve Edremit'ten geçen hattın kuzeyindeki mıntıka Boğazlar Bölgesi sayılarak Boğazlar Komisyonu'na bağlandı.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Nuri Taner, **Yalova'da Milli Mücadele 1920-1922 Günlüğü**, Ortipa Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.12-13

¹⁶⁰ A. Akyol, **Anılarla ve Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nda Yalova**, s.107-108

¹⁶¹ N. Taner, **Yalova'da Milli Mücadele 1920-1922 Günlüğü**, s.14

¹⁶² Y. Çam, **Milli Mücadele'de İzmit Sancağı (Kocaeli-Sakarya-Yalova İlleri)**, s.108

¹⁶³ **Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1977, s.36

¹⁶⁴ **Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, II/2, s.403

21 Ağustos 1920'de Ertuğrul Grubu Kumandanı Albay Kâzım (Özalp), Yalova'da bulunan İbo ile makine başında yaptığı görüşmede; Gemlik'in Katırlı Bölgesi'nde Yunanlılarla İbo'nun müfrezesinden 100 kişilik bir kuvvetin 20 Ağustos'tan beri çatışmakta olduğu ve İbo'nun müfrezeyi takviye için tekrar kuvvet gönderdiğini öğrendi. Yunanlılardan dört ölü, iki yaralı olduğu, ölenlerin arasında Panayot oğlu Anastas'ın da olduğu bilgisini aldı. Kâzım Bey, İbo'ya Yalova ve Karamürsel bölgesinde faaliyet göstermekle beraber Bahçecik bölgesindeki Milli Kuvvetler ile de işbirliği içerisinde olmasını yazdı.¹⁶⁵

21 Ağustos 1920'de Yalova, Kuva-yı Milliye tarafından geri alındı.¹⁶⁶ 29 Ağustos 1920'de Kâzım Bey, Yalova Kazası'nın Katırlı bölgesinde Yunanlılar ile İbo Müfrezesi arasında geçen çatışmada; otuz kadar zayıat verdirilen Yunanlıların çekildiğini ve Arnavutköy istikametinde takip edildiğini; İbo'nun müfrezesinden ise iki şehit ve altı esir verildiğini rapor etti. Aynı raporda bildirildiğine göre; Orhangazi'nin Geçiş Köyü'ne gelerek Türklerden silah, kazma, kürek toplayan bir Yunan müfrezesi Pazarköy'den gönderilen İbo'nun kuvvetleri tarafından püskürtüldü.¹⁶⁷

30 Ağustos 1920'de İngiliz Yüzbaşı, İbo'ya bir mektup daha vererek yine Yunan Komutanı'na götürmesini istedi. Yüzbaşı, İbo'ya mektupta yazarların Yunanlıların Katırlı ve çevresinde kimseye dokunmadan çekileceklerinin garantisi olduğunu söyledi. İbo, Gemlik yönünde gemide onu bekleyen Yunan kumandanına mektubu götürdü ancak hemen tutuklandı. Çünkü mektupta, İbo'nun hemen tutuklanması yazmaktaydı ve İbo okuma yazma bilmemekteydi. Sonuçta Akköylü İbo Atina'ya götürüldü.¹⁶⁸

Akköylü İbo'nun tuzağa düşürülmesinden sonra bölgede, Yunan askerleri ile Rum ve Ermeni çeteleri katliamlara başladı. Bu katliamları, yerli Rum ve Ermeniler desteklemekteydi. Yalova ve civarında Etnik-i Eteryay ve Ermeni cemiyetlerine mensup yerli çeteler de vardı. Bunlardan en önemlileri:

Elmalıklı Tomas: Çok tehlikeli bir çete reisi idi. Yalova'daki pek çok olayı organize etmişti.

Elmalıklı Kosti: İstanbul, Şile'de oturmaktaydı. İstanbul ile Yalova'daki çetelerin ilişkisini sağlıyordu.

Hacı Mehmet: Hristo, Mihal, Vangel oğlu Nikolas

¹⁶⁵ Kazım Özalp, **Milli Mücadele 1919-1922, I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s.153

¹⁶⁶ **Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922**, s.36

¹⁶⁷ K. Özalp, **Milli Mücadele 1919-1922, I**, s.154

¹⁶⁸ N. Taner, **Yalova'da Milli Mücadele 1920-1922 Günlüğü**, s.18

Kadıköy: Terzi Anesti, Kömürcüoğlu İstavri Kardeşi Satiri

Konu: Çakıroğlu Hristo

Cenglerden: Apik

Çınarcık: Vangel oğlu Anastas, Vasil, Yani, Yorgi, İntimo, Tanaş, Limbo

Engere: Leonid

Şavsak: Penik

Laledereden: Ohannes

Yalova'da: Yangon'un oğlu Sarafim, Kokoros'un oğlu Nikoli.

Bu gruplara destek verenler ve yerli Rumları kışkırtanlar; Papaz Georges Meneksopulos ve Sakızlı Kirenecci, Yorgo, Meyhaneci Haralombo ve Apostol idi.¹⁶⁹

Yapılan işgaller karşısında bölgede, Kuva-yı Milliye birlikleri oluşmaya başladı. Bu birlikler özellikle yerli Rum ve Ermeni çeteleri ile mücadele etmekteydi. İbo Müfrezesi dışında, Yalova ve çevresinde kurulan başlıca müfrezeler şunlardı: Fatma Seher (Kara Fatma) Hanım Müfrezesi, Burhaniye Müfrezesi, Şeyh Şamil Müfrezesi, Paşaköy Müfrezesi, Esadiye Köyü Müfrezesi, Aslanlı Ali Müfrezesi, Gökbayrak Taburu (Bursa), İpsiz Recep (İzmit ve çevresi), Pomak Hasan Müfrezesi (Karamürsel), Ne Olursa Olsun Taburu (Karamürsel-Yalova arası).¹⁷⁰

5 Eylül 1920'de Yunan Kuvvetleri, Yalova'yı ikinci kez işgal etti.¹⁷¹ 9 Eylül 1920'de bölgedeki yerel müfrezeler Yunan Kuvvetlerini rahatsız etmeye başladı. Gökbayrak Cemal Bey'in müfrezesinin de katkılarıyla Yunanlılar Yalova merkezinden atıldılar. Böylece Yalova tekrar Milli Kuvvetlerin eline geçmiş oldu.¹⁷²

16/17 Aralık 1920'de, Gökbayrak Taburu Yalova'ya baskın yaptı. Varşak Çetesi perişan edildi. 19 Aralık'ta Yalova'nın doğusunda bulunan Kalicköy ve Çağşak, Türk Kuvvetleri tarafından ele geçirildi.¹⁷³ 1 Ocak 1921'de Türk Kuvvetleri, Çengiler Köyü'ndeki Yunanlılara baskın yaptı ve Yunanlılara büyük zayıat verdirdi.¹⁷⁴ Yunan Kuvvetleri, Yalova'yı 23 Şubat 1921'de üçüncü kez işgal etti. Yalova, Yunanlılardan 19 Temmuz 1921'de kurtarıldı.¹⁷⁵

¹⁶⁹ N. Küçük, **Kurtuluş Savaşında Yalova**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.34

¹⁷⁰ N. Küçük, **Kurtuluş Savaşında Yalova**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.13

¹⁷¹ **Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922**, s.36

¹⁷² N. Taner, **Yalova'da Milli Mücadele 1920-1922 Günlüğü**, s.19

¹⁷³ Nilüfer Hatemi, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.759

¹⁷⁴ N. Hatemi, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, II, s.761

¹⁷⁵ **Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922**, s.36

Yunanlıların Yalova'ya karşı yaptığı taarruzlarda, Yalova civarında Reşadiye'de ikamet eden Şeyh Şerafettin Efendi de maiyetiyle ve civar köylerin ahalisiyle birlikte muharebe etti. Ancak Yunanlılar tarafından kırılmış olan maiyeti ve civar köylerin ahalisi ile Geyve ve civarına göç etmek durumunda kaldı. Muharebe sırasında, haneleri tamamen yağma ve tahrip edildi. Şeyh Şerafettin Efendi'nin, Kuva-yı Milliye'nin oluşturulmasından itibaren memlekete malen, bedenlen, silahlı bir halde ve bilhassa manevi olarak canını feda edercesine hizmetleri olmuştu.¹⁷⁶

Ocak 1921'de TBMM Hükümeti, Demir Bey'i Yalova'ya Kuva-yı Milliye Komutanı olarak atadı. Demir Bey, hâkim noktada bulunan Karamürsel-Yalova yolunu kontrol altında tutan Kabaklı Köyü'nde göreve başladı. Demir Bey, bölge ahalisinden eli silah tutanlarla Yalova Milli Müfrezesi'ni kurdu. Bu müfreze, bir süre sonra "Yalova Müstakil Bölüğü" adını aldı. Bölük Komutanlığı'na Yüzbaşı Kazım Bey getirildi. Karargâh ise Gacık Köyü'ne taşındı. Zamanla bölgedeki diğer müfrezeler de Yalova Müstakil Bölüğü'ne katıldılar. Büyük Taarruz öncesinde Bölük Komutanlığı'na İzmitli Ali Rıza Efendi getirildi. Yalova Müstakil Bölüğü, 4 Eylül 1922'de Kocaeli Grup Komutanlığı'nın Gemlik yönündeki taarruzuna katılarak Mudanya ve Bandırma'nın kurtarılmasında görev aldı. Büyük Taarruz'dan sonra Yalova Müstakil Bölüğü düzenli ordu birliklerine katıldı.¹⁷⁷

Yalova'nın Yunan işgalinden kurtulmasından sonra bölge ahalisi yardıma çok muhtaç bir haldeydi. Nitekim Yalova ve İzmit kazaları dâhilinde, düşmandan geri alınan mahallerin ahalisine yardım edilmesi gerektiğini, İzmit Mutasarrıflığı tarafından gönderilen telgrafnameden öğrenen Dâhiliye Vekâleti, bu muhtaçlara yardım edilmesini 13 Eylül 1922'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden talep etti.¹⁷⁸

¹⁷⁶ **Kızılay Arşivi (KA)**, 252/95; 30 Aralık 1921'de Müdafaa-i Milliye Vekâleti, Şeyh Şerafettin Efendi ve maiyeti ile beraber göç eden civar köylerin ahalisinin, perişanlık ve mahrumiyet içerisinde kış mevsiminin şiddetine maruz bırakılmaması için gerekli yardımın yapılmasını Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bildirdi. Bunun üzerine Şeyh Şerafettin Efendi ve dört hanenin aile halkı, Geyve civarındaki Burhaniye Köyü'ne yerleştirildi. Hiçbir şeyin götürülmesine imkân bulamayan ailesinin (hanımı yalın ayak, kendisi de cübbesini almayarak) eşya, yatak ve gerekli olan hiçbir şeyleri olmadığı gibi, zaruri masraflarını karşılayacak paraları da yoktu. Bu durum Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından, 7 Temmuz 1922'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bildirilerek gerekli yardımın yapılması talep edildi. (**KA**, 252/95; **KA**, 850/230)

¹⁷⁷ A. Akyol, **Anılarla ve Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nda Yalova**, s.24

¹⁷⁸ **KA**, 252/111

V-Yunanlıların Orhangazi'yi (Pazarköy) İşgali (7 Eylül 1920)

Gemlik Kaymakamı Mehmet Cemil Bey, Yunan Kuvvetleri Gemlik'ten ilerlemeye başlayınca Ermenilerin, özellikle Orhangazi Kazası'nın¹⁷⁹ Türk köylerinde yağma ve katliam gerçekleştireceklerini tahmin etti. Nitekim Gemlik'ten kalkan Yunan Kuvvetleri iki kola ayrılarak bir kısmı Orhangazi, bir kısmı da Umurbey istikametinde ilerlemeye başladı.¹⁸⁰ 7 Eylül 1920'de Yunan Kuvvetleri Orhangazi (Pazarköy) Kazası'nı işgal etti.¹⁸¹ Yunan Kuvvetleri Orhangazi'yi işgale başlayınca Ermeni Sölözü, Gürle ve diğer Ermeni köylerinde hazırlanmış olan 300 kişilikten fazla bir çete, derhal Orhangazi'nin Dutluca Köyü'ne giderek yağma ve katliama başladı.¹⁸²

14 Eylül 1920'de Ermeniler, İznik Gölü kuzeyinde, Orhangazi, Keramet, Bakırlı, Öreki köylerinden 15 Türk'ü şehit etti. Şeyh Şerafettin'in damadı da şehit edilenler arasındaydı.¹⁸³

25 Eylül 1920'de Bursa Valiliği'nin İstanbul'a gönderdiği rapora göre; Gemlik ve Orhangazi köylerini basan Yunan askerleri ve Ermeni çeteleri 50 kadar köylüyü öldürdü ve evleri yağmaladı.¹⁸⁴

25 Eylül 1920'de Bursa Valisi Ziver Bey'in Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı belgeye göre; Orhangazi'den Türk Kuvvetlerinin çekilmesi ve bölgenin Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine, Vilayet Makamı ile Orhangazi'nin resmî haberleşmesi, Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından sıkı bir sansüre tabi tutulduğu için Yunanlıların hoşuna gitmeyecek bilgiler vilayet makamına ulaştırılamıyordu.¹⁸⁵

Türklere karşı yaptığı zulümden dolayı "Yalova ve Orhangazi Kasabı" olarak bilinen Yüzbaşı Dimitri Gregorya, 16 Ekim 1920'de Orhangazi'ye geldi ve bu bölgede katliamlara başladı.¹⁸⁶

İstanbul Hükümeti Harbiye Nezareti'nin 4 Mart 1921 tarihli raporuna göre; Yunanlılar, Yalova ve Orhangazi çevresinde son zamanlarda 130 köyü yaktılar. Cihanköy'den yalnız 7 erkek ve 1 kadın kurtulabildi.¹⁸⁷

¹⁷⁹ Orhangazi'nin eski adı Pazarköy'dür.

¹⁸⁰ V. Orkun, **Gemlik Tarih ve Coğrafyası**, s.122, 120

¹⁸¹ **Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922**, s.20

¹⁸² V. Orkun, **Gemlik Tarih ve Coğrafyası**, s.122

¹⁸³ N. Hatemi, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, II, s.731

¹⁸⁴ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, s.224

¹⁸⁵ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, Matbaa-i Vilayet, Bursa, 1340, s.261

¹⁸⁶ N. Taner, **Yalova'da Milli Mücadele 1920-1922 Günlüğü**, s.23

¹⁸⁷ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, s.433

19 Mart 1921’de Yunan Kuvvetleri, Orhangazi’den çekildiler ve aynı gün tekrar işgal ettiler.¹⁸⁸ 20 Mart 1921’de Türk müfrezeleri, Yalova ve Orhangazi çevrelerinde baskınlara başladı. Bu yüzden Orhangazi’deki tüm memurlar ve şehrin ileri gelenleri Yunanlılar tarafından tutuklandı.¹⁸⁹

Orhangazi, 12 Nisan 1921’de Türk Kuvvetleri tarafından geri alındı. 27 Haziran 1921’de Orhangazi, Yunanlılar tarafından üçüncü defa işgal edildi. 6/7 Temmuz 1921 gecesi geri alındıysa da 7 Temmuz günü Yunanlılar dördüncü defa işgal etti. Orhangazi, 5 Eylül 1922’de Yunan işgalinden kesin olarak kurtarıldı.¹⁹⁰

F- I. VE II. İNÖNÜ MUHAREBELERİ SIRASINDA BÖLGEDEKİ DURUM

Yeni Yunan Hükümeti ve komutası, şanslarını denemek ve kurulmakta olan Milli Ordu’nun gücünü saptamak amacıyla,¹⁹¹ Bursa’dan Eskişehir yönünde, Uşak’tan Afyon yönünde 6 Ocak 1921’de harekâta başladı.¹⁹² Yunan harekâtı başladığı zaman, Yunanlıların Bursa ve Gemlik’te altı alayı olup; bir alay Kestel’de, bir alay Çekirge’de, bir alay Kazancı’da, bir alay Gölcük’te bir alay Aksu ve Uludağ eteklerinde dağınık bir halde, diğer bir alay da Gemlik’te bulunmaktaydı.¹⁹³ İzmit’te Yunanlıların Manisa Tümeni, Uşak’ta ise iki tümenli I. Yunan Kolordusu bulunuyordu. Batı Cephesi’ndeki Türk Kuvvetlerinin durumu ise; Yenişehir-İnegöl hattında 24. Piyade Tümeni ve Geyve’de bir takviyeli alay vardı. Güney Cephesi komutanı ise Uşak Cephesi’nde İslamköy’de bir takviyeli alay bıraktı. Dumlupınar’da iki Türk taburu vardı. 57. Tümen de Sarayköy’de bulunuyordu.¹⁹⁴

3. Yunan Kolordu birlikleri, İzmir Tümeni birlikleriyle, biri Yenişehir şosesinden, diğeri bunun kuzeyinden iki kol halinde Yenişehir istikametinde; Güneyden ise Adalar (Arşipelago) Tümeni, sağ kolu ile Aksu-İnegöl, sol kolu ile Dimboz-Halhalca-Kozluca yolundan harekete geçti. Yenişehir Bölgesi’nde ise Fethiye’den ileri harekâta başlayan

¹⁸⁸ Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922, s.20

¹⁸⁹ N. Taner, Yalova’da Milli Mücadele 1920-1922 Günlüğü, s.52

¹⁹⁰ Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922, s.20

¹⁹¹ Salâhi R. Sonyel, Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.871

¹⁹² S. Selek, Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), II, s.1001

¹⁹³ Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, II/3, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966, s.162

¹⁹⁴ S. Selek, Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), II, s.1001; F. Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.285; Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa Moskova Büyükelçiliği’ne atandıktan sonra cephe ikiye bölünerek, Kütahya ve kuzeyindeki bölge Genelkurmay Başkan Vekili Albay İsmet Bey’in, güneydeki bölge ise Albay Refet Bey’in emrine verildi (1 Kasım 1920). Kuzeydeki bölge yine Batı Cephesi adını muhafaza etti. Refet Bey’in bölgesine ise Güney Cephesi adı verildi. (F. Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.283)

İzmir Tümeni kolu, Menteşe'deki Türk Süvari Bölüğü'ne taarruz etti. Süvari Bölüğü'nün geri çekilmesi üzerine Yunanlılar Menteşe'yi işgal etti. Menteşe'deki Yunan Süvari Alayı, Yenişehir istikametinde ilerleyerek Yenişehir'i işgal etti. Bu arada bir alay olduğu sanılan Yunan piyadesi de Karacaali Köyü'ne doğru ilerlemekteydi.¹⁹⁵

Yunanlılar, bir tabur kadar kuvvetle İznik Gölü güneyinde Mustafalı'da bulunan Gökbayrak Taburu'nun 15 kişilik sabit keşif koluna ve Gölün kuzeyindeki İkramiye sırtlarında bulunan üçüncü bölüğüne saldırarak bu keşif kolunu geri attı. Gölün kuzeyinden ilerleyen Yunanlılar, İkramiye'yi işgal etti. İnegöl kesiminde ise iki kolla hareket eden Yunan Adalar Tümeni sağ kolu ile 126. Alay'dan ileri sürülmüş olan Piyade Bölüğü'ne taarruz etti ve İnegöl'ü işgal etti.¹⁹⁶

7 Ocak 1921'de, İnegöl kesiminde Adalar Tümeni, Ahı Dağı doğrultusunda saldırısını genişleterek Türk savunmasını kırdı. İznik kesiminde; Gökbayrak Taburu birliklerini geri çekerek İznik Gölü'nün güneydoğusundaki yüksek sırtlarda Yunan birliklerinin kuzeyini ve gerisini tehdit edecek biçimde konumlandı. Yenişehir kesiminde, İzmir Tümeni iki kol halinde saldırılarına devam etti.¹⁹⁷

24. Tümen, Yenişehir dolaylarındaki kuvvetleriyle Köprühisar-Rüstemköy-Güneyce hattında yeniden tertip aldı. İnegöl bölgesindeki kuvvetler ise Sülüklü Batı Sırtları Nazif Paşa hattında mukavemet için yeniden konumlandı.¹⁹⁸

8 Ocak'ta Yunan Adalar Tümeni'ne, Köprühisar'da direnen Türk Kuvvetleri, Akpınar yamaçlarında Yunan Kuvvetlerini epeyce sıkıştırdı. Türk Kuvvetleri, Eskişehir'i savunmak için Bozüyük'te toplandı. Yunanlılar, Bozüyük'ün kuzey kesiminde, Kovalıca'nın batısına kadar olan mevkiye saldırdı. Kovalıca'nın güneyinde savaş pek ağır oldu ve Türk ordusu, 10 Ocak'ta Kovalıca'da Yunan Ordusu'na büyük bir darbe indirdi. Bu yenilgi sonunda, Yunan Ordusu geri çekilirken Türk ahalisine karşı aşırılık ve barbarlıklarda bulundu.¹⁹⁹

21 Şubat 1921'de Londra Konferansı toplandı. Bu konferansa hem Osmanlı Devleti hem de Ankara temsilcileri davet edildi. TBMM Hükümeti'ni Bekir Sami Bey, Osmanlı Devleti'ni Tevfik Paşa, Yunanistan'ı ise Dışişleri Bakanı Kalokropulos temsil etti. Konferansa önce Yunanistan delegasyonu çağrıldı. Yunan delegesi, Doğu Trakya,

¹⁹⁵ **Türk İstiklal Harbi**, Batı Cephesi, II/3, s.164

¹⁹⁶ **Türk İstiklal Harbi**, Batı Cephesi, II/3, s.166

¹⁹⁷ Y. Akkılıç, **Kurtuluş Savaşı'nda Bursa**, s.359

¹⁹⁸ Orhan Hülalü, **Milli Mücadele'de Bursa**, Emre Yayınları, İstanbul, 2001, s.160

¹⁹⁹ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, II, s.871

İstanbul ve İzmir’i istedi. En fazla üç ayda Doğu sorununun kökten temizleneceğini, askerî durumunun buna çok elverişli olduğunu belirtti. Mareşal Foch, bunun gerçekleşebilmesi için bir milyon kişilik bir orduya ihtiyaç olduğunu söyledi. Yunan delegesi cevap olarak, Yunan askerinin Fransız askerine benzemediğini söyledi.²⁰⁰

Görünüşte Türk-Yunan Harbi’ne son vermek ve Türkiye barışını yapmak amacıyla toplanan Londra Konferansı ile adeta Türklerin Yunan Ordusu vasıtasıyla nasıl yenileceği ve barış şartlarının Türkiye’ye nasıl kabul ettirilebileceği imkânları araştırıldı.²⁰¹ Bu dönemde Yunan basınında, Londra Konferansı’nın amacının Türk delegelere verilen kararları duyurmak ve antlaşmayı kabul etmeyip uygulamayacak olurlarsa, olabilecekler hakkında uyarmak olduğu söylendi. Yunan tarihçiliğine göre Türk delegesi konferansa, Sevr Antlaşması’nın dayanaklarını şüpheye düşüren istatistikler sundu. Bunun üzerine Yunan delegesi ise kendi istatistiklerini sundu. Konferans, Anadolu ve Trakya nüfusunun etnik analizinin yapılması için bir araştırma komisyonu kurulmasını önerdi. Türk delegesi araştırma komisyonunu kabul ettiğini söylese de Ankara’dan yapılan uyarı üzerine, soruşturmanın yapılmasını Yunanlıların buradan çekilmesine dek erteleme önerisinde bulundu. Kalogeropoulos, konferansın bu kararı için meclise danışması gerektiğini söyledi. Yunan Meclisi 28 Şubat tarihli oturumunda, Konferans’ın İzmir ve Trakya’ya araştırma komisyonu göndermesiyle ilgili teklifini reddetme kararı aldı.²⁰²

Konferans sırasında Yunan Ordusu şiddetli bir taarruz için tekrar hazırlandı. Bu suretle İtilaf Devletlerinin, Türkleri yok etmek istedikleri de iyice anlaşıldı. Buna karşılık Milli Kuvvetler de her ihtimale karşı hazırlık içerisindeydi.²⁰³

Sonuç olarak Konferans’taki uzlaşma çabaları boşa çıktı. Londra Konferansı, 12 Mart 1921’de herhangi bir sonuç alınmadan ancak İngilizlerin, Yunanlılara Türklere karşı taarruza geçmesini söyleyen açık emriyle sona erdi.²⁰⁴

Türk Genel Kurmayı, muhtelif kaynaklardan aldığı istihbaratlara göre Yunan Kuvvetlerinin Bursa yönünden tekrar taarruza geçeceğini öğrendi. Genel Kurmay’dan, Batı Cephesi’ne ve Kocaeli Komutanlığı’na gelen yazılarda, Yunan Kuvvetlerinin Bursa Cephesi’nden 26 Ocak 1921’den itibaren on gün içinde veya 10 Şubat’a kadar mutlak surette saldıracakları bildirildi. Ayrıca Yunanlıların tekml kuvvetlerini Bursa Cephesi’ne

²⁰⁰ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.306-308

²⁰¹ S. Selek, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, s.1047

²⁰² N. Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, s.327, 336

²⁰³ K. Özalp, **Milli Mücadele 1919-1922**, I, s.173

²⁰⁴ N. Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, s.341

yığıldığı ve bu kuvvetlerin üç tümenli bir kolordu olarak kabul edildiği de bildirilmekteydi. 15 Şubat 1921’de Genel Kurmay’dan gelen habere göre; Yunan Kuvvetleri bir piyade tümen ile İzmit ve havalisinde, dört tümen ve bir mürettep alay ile üç alaylı bir süvari tümeni veya livası, bir miktar da ağır topçudan oluşan bir kuvvet ile de Gemlik ve Bursa bölgesinde idi.²⁰⁵

Anadolu’daki Yunan Orduları Başkomutanı General Papulas, askerlerinin Türklere karşı saldırıya hazır olduğu hakkında Başbakan Yardımcısı Dimitrios Ğunaris’e güvence vermişti. Yunan Ordusu’nun saldırısı daha önce gerçekleşecekti fakat saldırı, Londra Konferansı’nın seyrine göre verilen emre kadar ertelenmişti. Ğunaris’e verilmiş olan bu güvenceyi o sırada Londra’da bulunan Yunan Genel Kurmay Başkan Yardımcısı Albay Sarıyannis de doğrulamıştı. Yunan Genel Kurmayı, Eskişehir-Afyonkarahisar demiryolunu altı gün içinde ele geçirmeye ve Müttefiklerin yardımına gerek duymaksızın Türk Ordusu’nu üç ay içinde ezmeye söz vermişti.²⁰⁶

12 Mart 1921’de sona eren Londra Konferansı’ndan dönen Türk delegesi henüz yolda iken Yunanlıların bu taarruzu, Müttefiklerin iyi niyetten çok uzak olduğunu ve Türkleri gaflete düşürmek amacıyla hareket ettiklerini gayet açık bir şekilde göstermekteydi.²⁰⁷

Batı Cephesi’ndeki Türk Kuvvetleri ise şöyle konumlanmıştı: 3. Süvari Tümeni Yenişehir-İnegöl hattında, 1. Tümen Bilecik’te, 11, 24 ve 61. Tümenler İnönü Mevzii’nde, 4. Piyade ve 1. Süvari Tümenleri Kütahya’da bulunmaktaydı.²⁰⁸

Yunanlılar 23 Mart 1921’de iki grup halinde Eskişehir ve Afyon’a doğru taarruza geçti. Yunan Başkomutanı General Papulas, harekâtı takip edebilmek için 16 Mart’ta İzmir’den Bursa’ya geçmişti. Bursa Bölgesi’nden ilerleyen Yunan Kuvvetleri, Eskişehir’e ulaşmak üzere üç koldan İnönü Mevzilerine yaklaştı. Uşak Bölgesi’nden harekete geçen Yunan Kuvvetleri ise Afyon’u ele geçirmek hedefindeydi. Uşak Grubu, 24 Mart’ta Dumlupınar Mevzilerini işgal ederek 27 Mart’ta Afyon’a girdi.²⁰⁹ Bursa Grubu ise; 1. Piyade ve 3. Süvari Tümenleri cephelerinde, bir piyade alayı ve bir süvari alayı ile Kabaçınar üzerinden, aynı kuvvetteki diğer bir taarruz kolu ile de Koyunhisar üzerinden Yenişehir’e, başka bir koldan da Çavuşköy üzerinden Boğazköy-Hamzabey

²⁰⁵ K. Aras, **İstiklal Savaşında Kocaeli Bölgesindeki Harekât**, 102 Sayılı Askerî Mecmuanın Tarih Kısmı, s.103

²⁰⁶ S. R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, II, s.1102-1103

²⁰⁷ C. K. İncedayı, **İstiklal Harbi (Garp Cephesi)**, s.76

²⁰⁸ F. Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, s.317

²⁰⁹ S. Selek, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, s.1054-1056

hattına taarruza geçti. Kuzeyden ilerleyen taarruz kolu, 23 Mart 1921 saat 10.30'da Yenişehir'e yaklaşmış ve bu saat itibarıyla Yenişehir ve İnegöl ile Batı Cephesi'nin bağlantısı kesildi. Türk tarafında ise Tümen Komutanı, Yenişehir ve İnegöl Bölgesi'ndeki kıtalara, Yunan Kuvvetlerini oyalayarak harekâtı geciktirmelerini ve böylece zaman kazanmaları talimatını vermişti. Bu talimat gereğince 5. Süvari Alayı İncirli Mevzii'nin sol kanadına, sonra da 5. Piyade Alayı İncirli Mevzii'ne, 4. Piyade Alayı Sülüklödere-Nazıfpaşa Mevzii'ne çekildi. 1. Tümen emrindeki 3. Süvari Tümeni ise Mezit Boğazı girişi ile Hamamlı hattına çekildi.²¹⁰

Yunanlılar İnegöl kesiminde, 23 Mart 1921 saat 07.00'den itibaren Gurfal sırtlarından Yenice'ye ve Doma batı sırtlarından Karalar sırtlarına top ateşine başladı. Yunanlılar öğleye doğru İnegöl'e yaklaştı. İlerlemeye devam eden Yunanlılar, Cerrah Vadisi'nde muharebeye başladı. Bir Yunan piyade alayı saat 14.00'te Yenişehir'e girdi. Yunanlılar, 7. Yunan Tümeni'nin orta kolu ile İnegöl'ün 10 km doğusundaki Hasanpaşa'ya girdi. Türk 3. Süvari Tümeni ise Yunan taarruz kolunu durdurduktan sonra Mezit Boğazı istikametinde Kınık-Karacakaya hattına çekildi. Yunanlılar, Orhanlı kesiminde ise Bursa güneyindeki Congra sırtlarına yerleşerek Kirazlı ve Mürseller sırtlarına ateş etmekle kaldı.²¹¹

24 Mart'ta Yunan Kuvvetlerinin saldırısı arttı. Türk Kuvvetleri, İnönü Mevzilerine doğru çekilmelerini düzenli bir biçimde sürdürdü. Yunan Kuvvetleri, Bursa Cephesi'nde Galos Nehri'ni (Kocaçay) geçerek Hasanpaşa-Fındıklı-Yenişehir hattını tuttu ve mevzilerinden 20 km doğuya doğru ilerledi.²¹²

Yunanlılar, 25 Mart'ta Yenişehir kesiminde Köprühisar'ı işgal etti. Yunan Kuvvetlerinden bir kol, Göksu boyunca Düççeşme istikametinde ilerlemeye devam etti. Türk Kuvvetleri ise Kaynarca-Çırçır-Avdan-Eskikule hattına çekildi.²¹³

27 Mart'ta İnönü Muharebeleri başladı ve çok kanlı bir şekilde cereyan etti. Papulas, takviye kuvvet gönderilmediği için bu harekâtın başarısızlıkla sonuçlandığını hatıralarında dile getirmiştir.²¹⁴

29 Mart'ta Yunan Kuvvetleri, Avgın (İnönü) Köyü yönünde ve o civarda bulunan sırtlarda Türk Kuvvetleri ile çarpışmaya devam etti. 31 Mart günü Yunan saldırısının tüm

²¹⁰ **Türk İstiklal Harbi**, Batı Cephesi, II/3, s.312

²¹¹ **Türk İstiklal Harbi**, Batı Cephesi, II/3, s.312, 314

²¹² Y. Akkılıç, **Kurtuluş Savaşı'nda Bursa**, s.365-366

²¹³ O. Hülagü, **Milli Mücadele'de Bursa**, s.170

²¹⁴ S. Selek, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, s.1055-1056

etkisi kırıldı. Türk Genel Kurmayı'nca, Batı Cephesi Kumandanlığı'na verilen emirde, çekilme belirtisi gösteren Yunan Kuvvetlerinin takip edilmesi yönünde hazırlıklara başlanması istenmekteydi. Bu noktada emir alan Orhaneli Bölge Komutanlığı hazırlıklara başladı. Orhaneli Komutanlığı Kuvvetleri, 1 Nisan'da Bursa'nın güneyindeki dağlık kesimde savunma düzeni almış olan Yunan Kuvvetlerine karşı iki koldan saldırıya geçti. Sultaniye-Şeytanbudaklar-Kızılköy bölgesindeki hazırlık mevkiinden Gökçeören-Çongara (Yiğitalı) ve Hüsayinalan-Elmaçukuru yönlerinde yöneltilen bu saldırıda Yunan Kuvvetlerinin yüksek tepeleri tutmaları nedeniyle başarı sağlanamadı. Ancak Yunan Kuvvetlerinin büyük kayıplar vermesine ve kaygılanmasına neden oldu. Aynı gün, İnönü Mevzilerindeki Türk Kuvvetleri ile Kocaeli Grubu geri çekilmekte olan 3. Yunan Kolordusu'nu izlemeye başladı.²¹⁵

Yunan Kuvvetlerinin, İnönü Mevzilerine yaptıkları taarruzlar 31 Mart 1921 akşamında durduruldu ve Türk Kuvvetleri karşı taarruza geçti. İkinci İnönü Muharebesi Türk Kuvvetlerinin zaferi ile sona erdi.²¹⁶

Yunanlılar I. ve II. İnönü Muharebelerinde hedefledikleri; Türklerin Kocaeli birliklerinin tespitini, bölgeden Batı Cephesi'ndeki Türk Kuvvetlerine giden yardımın engellenmesini, İnönü Mevzilerine taarruz eden Yunan Kuvvetlerinin sol kanadına yardımda bulunulmasını gerçekleştiremedi. Bu nedenle Yunanlılar, planladıkları yeni taarruzda bölgedeki kuvvetlerden azami ölçüde yararlanmak için 11. Tümen'i İzmit'ten Bursa'ya doğru çekme kararı aldı.²¹⁷

İngilizler, 11. Yunan Tümeni'nin bölgeden ayrılmasından sonra Boğazlara yönelik oluşacak güvenlik zafiyetini ortadan kaldırmak için müttefikleriyle birlikte hazırladığı beyanname ile 13 Mayıs 1921'de Kocaeli Yarımadası'nı tarafsız bölge ilan etti.²¹⁸

13 Mayıs'ta Türk Kuvvetleri ile yapılan bir çarpışmada, Yunanlılar oldukça mühim zayıflatlar verdi. Kuva-yı Milliye giderek İzmit bölgesinde yığılmaya başladı. Yunan Kumandanı ise yeni hazırlıkların ve yığılmaların yapılması için Umumi Karargâh'ın dikkatini çekti.²¹⁹

²¹⁵ Y. Akkılıç, **Kurtuluş Savaşı'nda Bursa**, s.367-368

²¹⁶ O. Hülal, **Milli Mücadele'de Bursa**, s.170-171

²¹⁷ A. Sofuoğlu, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, s.174

²¹⁸ Serpil Sürmeli, *"İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti"*, **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, IV, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli, 2017, s.2264

²¹⁹ **Vakit**, 16 Mayıs 1337/1921, No:1235, s.1

Yunanlıların planladığı yeni taarruza katılmasını hesapladıkları 11. Tümen, İzmit'ten 24 Haziran 1921 sabahı ayrılacak, dört günlük bir yolculuğun sonunda Gemlik ve Derbent Bölgesi'ne ulaşacaktı. Tümen'in takip edeceği yol; İzmit Gölü ile İzmit Körfezi sahilinin güneyi arasındaki güzergâh olarak belirlenmişti. İzmit Körfezi'nin güney sahili ile İzmit Gölü arasında Yunan Kuvvetleri yoktu. Burası, 35 kilometre genişliğinde bir hattı. 11. Tümen ile 3. Yunan Kolordusu'nun Bursa Bölgesi'ndeki diğer kuvvetleri arasında Türk Kuvvetleri vardı.²²⁰

Türk Kuvvetleri, Yunanlıların çekileceği yönünde haberler almaya başlamıştı. Bunun üzerine, bir gece baskını ile Yunan mevzilerinin önemli noktalarını elde etmek için karar alındı. Türk Kuvvetleri, 20/21 Haziran gecesi Sakarya'nın muhtelif yerlerinden harekete geçti ve Yunan mevzileri işgal edildi. Türk Kuvvetleri, Adapazarı'na doğru saldırıya geçti. 21 Haziran sabahı, Yunanlılar çekilerek İzmit ve Seymen İskeleyi yönünde ilerledi. Türk Kuvvetleri takibe devam etti. Yunanlılardan geri alınan köylerin ahalisi heyecan ve sevinç içerisindeydi. 22 Haziran'da Kalabak Köyü'nde, Çuha Fabrikası'nda ve Bahçecik'te, çekilen Yunanlıların geri kalan kuvvetleriyle şiddetli çarpışmalar gerçekleşti. 24 Haziran sabahı Yunanlılar, İzmit istikametine sürüldü ve bazı Türk Kuvvetleri İzmit'e girdiler. Yunanlılar, İzmit Körfezi'ndeki gemilerinden, karaya asker çıkardı. Trakya'dan da gelen bir alay kuvvetleriyle İzmit şehri içerisinde Türk Kuvvetleriyle çarpıştılar. Ayrıca Seymen istikametine çekilen Yunan Kuvvetlerinin iki alayı geri dönerek karşı saldırıya geçti. Bunun üzerine Türk Kuvvetleri geri çekilmeye mecbur oldu. Yunanlıların Kalkış Zırhlısı da karadaki Türk Kuvvetlerine ateş açtı. Türk Kuvvetleri ikinci hamleye karar verdi ve 25 Haziran'da hazırlık yaparak 26/27 Haziran'da yeniden tekrar taarruza başladı. Sonuçta 27/28 Haziran gecesi Yunanlılar İzmit'i boşaltarak Karamürsel doğrultusunda gitti.²²¹

İzmit'in Yunan Kuvvetleri tarafından boşaltılması sırasında İzmit ve civarında katliam ve yangın haberleri duyulmaya başladı. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumiyesi'ne bu bölgelerin tahliyesi için yapılan müracaatlar çoğaldı. Kızılırmak, Gülnihal, Nimet, Giresun, Gayret, Galata, İnebolu vapurları bu işe tahsis edildi. İzmit ve civarının Yunanlılardan tahliye edildiği öğrenildiğinde yalnız Gülnihal Vapuru bir sıhhi heyet ile İzmit'e doğru yola devam etti.²²²

²²⁰ N. Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)**, s.388

²²¹ K. Özalp, **Milli Mücadele 1919-1922**, I, s.178-179

²²² **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, Yayına Hazırlayanlar: Murat Uluğtekin- M. Gül Uluğtekin, Ankara, 2013, s.173

Yunanlılar, 11. Tümen'i Kocaeli Bölgesi'nden çekerek Bursa Bölgesi'nde kullanmak istemeleriyle öngörülen çekilme güzergâhındaki ve Bursa'dan Eskişehir istikametine doğru hareket eden kuvvetlerin güzergâhı üzerindeki Türk köy ve kasabalarında büyük yıkım ve facia gerçekleştirdiler. İzmit Körfezi Depresyonu'nda bulunan ve Samanlıdağ adıyla da anılan bölgede (Gemlik, Orhangazi, Yalova) mezalim ve katliam haberleri 1921 Mart sonu itibariyle İstanbul'a ulaşmaya başladı. II. İnönü hezimetleriyle Bursa hattına çekilen Yunan Kuvvetleri, yerli Rum ve Ermenilerin desteği ile sivil ahaliyi bölgeden temizlemek için katliamlar yapmaya başladı.²²³

G- SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NDAKİ YUNAN MEZALİMİ

I- Gemlik'te Yunan Mezalimi

Yunanlılar işgal ettikleri bölgede ilk önce Türklerin ellerindeki silahları, av tüfeklerine, büyük çaptaki bıçaklarına, zinet silahlarına varıncaya kadar topladılar ve bu muameleden Rumları ve Ermenileri hariç tuttukları gibi, onlara her çapta tüfek ve tabanca verdiler. Böylece mükemmel bir şekilde silahlanan, yardım edilen ve korunan Rum ve Ermeniler, Osmanlı jandarmasının da silahsızlandırılması üzerine silahlı kuvvetler tarafından takip edilmeyecekleri düşüncesiyle Türk köylerini basmak ve yakmak, ahalinin malını, eşyasını ve hayvanlarını yağmalamak, yolcuların yolunu keserek paralarını gasp etmek, kadın ve erkekleri feci bir şekilde öldürmek, genç kadın ve kızları dağlara kaldırmak, kadınların göğüslerini kesmek gibi zulümleri yapmaya başladılar. Bu zulüm ve vahşete en çok Orhangazi, Gemlik ve Gemlik'in anayolu ve civarı maruz kaldı.²²⁴

Gemlik Kazası'nın İngilizler tarafından işgal edildiği 6 Temmuz 1920'de Gemlik'ten Orhangazi Kazası'na kaçmakta olan kadın, erkek 10 Türk, Gemlik ile Orhangazi Kazası arasında katledildi. Daha sonra çeşitli tarihlerde Orhangazi Kazası'ndan iş için Gemlik'e giden kadın, erkek 15 köylü Türk, yolculuk esnasında Ermeni çeteleri tarafından çirkin ve feci şekillerde katledildi. Bu zulmün köylere kadar yayılacağından korkan ve endişe içinden kalan Türk köyleri ahali, ani bir baskına maruz kalmamak için evlerinde bulunan eski silahlar ile geceleri köylerinin etrafında dolaşmak zorunda kaldı.²²⁵

²²³ S. Sürmeli, ''İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti'', s.2265

²²⁴ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.210

²²⁵ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.213

27 Ekim 1920’de Bursa Valisi Ziver Bey’in yazdığı rapora göre; bahsedilen olaylardaki can, ırz ve mala zarar verilmesi, çoluk çocuk ve kadınların öldürülmesi, emlak ve evlerin yağma, yakılma ve tahribi gibi feci olayların yapılarak evlerin ve ocakların mahvedilmiş olması yüzünden korku ve endişe içindeki geri kalan Türk ahali, can ve mal korkusu, çoluk çocuk endişesi ile evlerinde kapanıp kalmışlardı. Ziver Bey, Türk ahalinin ekip biçme işlerini yapmadıklarını, bu insanların can ve mal güvenliklerinin temin edilerek, tekrar işleriyle güçleriyle meşgul olmalarının, Rum ve Ermenilerin silahlarından arındırılmasına bağlı olduğunu, bu yüzden gayrimüslimlerin elinden de silahların toplanmasının gerekliliğini defalarca Yunan İşgal Komutanlığı’na yazmıştı. Bu arada inzibat işlerini ve adli bildirimleri de bozup engelleyen jandarmanın silahsızlığı meselesini özellikle ileri sürerek, jandarmadan alınan silahların tamamen veya kısmen iadesini bir daha işaret ve rica ettiyse de Yunan Kumandanlığı’nca kabul edilmedi. Rum ve Ermeniler tamamen silahlıydılar. Türkler ise her türlü korunma ve savunma araçlarından yoksundu. Jandarma kuvveti de kendi vazife ve faaliyetlerini yapabilecek silahlardan mahrum bırakılmıştı.²²⁶

Tablo 1. Gemlik Kasaba ve Köyleri Şehit Edilenler Listesi (Temmuz 1920 – Eylül 1922)

Sıra No	Tahkik Heyetinin Olayla İlgili Tuttuğu Raporun Bölgesi	Şehit Edilenlerin Adı	Yaşı	Babasının Adı	Olayın Yapıldığı Mahalle veya Köy	Olayın İşleniş Şekli	İşleniş Tarihi	Olayın Faili
1	İhsaniye	Hüseyin	27	Mehmet	Fıstıklı Köyü’nde	Kurşunla	17 Mart 1921	Yunanlılar tarafından
2	"	Hüseyin	65	Cerrah Mehmet	İhsaniye "	"	"	" "
3	"	İbrahim	70	Emin	Armutlu’da	"	"	" "
4	Umurbey	Kürt Ömer Dayı	50	Mahmut	Orhangazi şosesinde	"	11 Eylül 1922	Yunan Kaimakamı (Revaş) ve Çete Pandeli tarafından
5	Gemlik Mahallesi	Muzaffer Hanım			Çeltikçi Köyü’nde	Dağa kaldırmak suretiyle	Ağustos 1920	Benli adında Ermeni çeteleri tarafından
6	" "	Hasan		Bekçi Hüseyin	" "		Temmuz 1920	" "
7	" "	İmam Mehmet Nail Efendi			Cami-i şerifte		3 Eylül 1922	Rum ve Ermeni çeteleri tarafından

²²⁶ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti’nde Yunan Fecâyi’i**, s.215

8	" "	Mehmet Çavuş			Köyde		1920	" "
9	" "	Zevcesi Fatma			"		"	Benli Ermeni çeteleri tarafından
10	" "	Biraderi Ahmet			"		"	" "
11	" "	Oğlu Ali			"		"	" "
12	" "	Fatma			"		"	" "
13	Dışkaya	Ali	50	Ahmet	"	Kurşunla	16 Temmuz 1921	Yunan askerleri ve Abaza çeteleri tarafından
14	"	Emine	30	Mustafa	"	"	"	" "
15	"	Ayşe	41	Ali	"	Kurşun ve bıçakla	"	" "
16	"	Zekiye	21	Ali	"	" "	"	" "
17	Kebir Sultaniye	İbrahim		Mustafa	"		8 Eylül 1922	Ermeni ve Rum çeteleri tarafından
18	Gemlik Osmaniye Mahallesi	Kadri Efendi		Ali Çavuş	Orhangazi şosesinde		1921	Yunanlılar tarafından
19	" "	Talip Ağa	40	Şerif	Pazarköy'de	Kurşuna dizilmek suretiyle	1920	" "
20	Adliye Köyü	Mehmet Ali	72	Şirin Ağa	Yeni Mahalle'de	" "	Ağustos 1920	(okunamadı) ve biraderi Yani ile Yunanlılar tarafından
21	Adliye Köyü	Bekir Ağa	55	Dursun	Köy civarında	Kurşunla	5 Eylül 1922	Yunanlılar tarafından
22	" "	Mehmet Ağa	50	İbrahim	" "	"	4 Haziran 1921	Ermeni ve Rum çeteleri tarafından
23	" "	Hasan	18	Ali	" "	"	3 Eylül 1922	Ermeni çeteleri tarafından
24	" "	Hüseyin	75	Hasan	Bursa'da Yenişehir şosesi üzerinde	"	4 Şubat 1922	Yunan askerleri tarafından
25	Fevziye "	Mehmet	25	Hacı Hasan	Köyde	"	13 Mayıs 1921	Sölöz ve Gürle Ermenileri tarafından
26	" "	Hasan	35	Ali Usta	"	"	13 Ekim 1921	Ermeniler tarafından
27	" "	Ali	30	Hacı Mustafa	"	"	11 "	" "
28	" "	Mustafa	27	Osman	"	"	10 Temmuz 1921	Çerkez çeteleri tarafından
29	" "	Ahmet Efendi	22	Ali Efendi	"	"	13 Temmuz 1921	Timurtaş Köyü askerleri tarafından

30	" "	Abdullah Efendi	47	Hacı Mehmet Efendi	Seç Köyü'nde	"	"	Sölöz Ermenileri tarafından
31	" "	Ali	31	Yusuf	Köyde	"	3 Nisan 1921	Gürle Ermenileri tarafından
32	Katırlı "	Ayşe	35	Mustafa	"	"	15 Temmuz 1921	Rum Pandeli ve Ermeni çeteleri tarafından
33	Kapaklı "	Bekir Zevcesi Şerife	40	Mahmut	"	Darp neticesinde	"	Yunan askerleri tarafından
34	" "	Abdolvahit	43	Çakır Osman	"	Kurşunla	1920	Apostol ve Haralambo adlı çeteler tarafından
35	" "	Hüseyin	41	Hacı Mehmet Ağa	"	"	"	" "
36	" "	Hüseyin	34	Şerif Ağa	"	"	"	" "
37	" "	Ahmet Reis	35	Kara Hüseyin	"	"	"	" "
38	" "	Feyzullah	38	Halil Ağa	"	"	"	" "
39	" "	Kamil	50	İbrahim	"	"	"	" "
40	Kurşunlu "	Hüseyin	31	Ahmet	"	"	5 Eylül 1922	" "
41	Kurşunlu Köyü	Yakup	70	Ahmet	Köyde	"	"	Yunanlılar tarafından
42	Kumla-i Kebir "	Kürt Mehmet Zevcesi	50	Abdullah	Yeni Mahalle'de	"	Ekim 1921	" "
43	" "	İbrahim	48	Haşim	Zafranlık adındaki yerde	"	15 Nisan 1921	Yunan askerleri ve (Toma) çeteleri tarafından
44	" "	Hüseyin	25	Hacı Derik	İsmaildere Dağı'nda	Kurşun ve kama ile	1 Kasım 1921	Yunanlılar tarafından
45	" "	Kasap Halil	60	Ahmet	Köyde	Darp neticesinde	15 Nisan 1921	Yunanlılar ve Toma Çetesi tarafından
46	" "	Sait	50	Süleyman	"	Kurşunla	15 "	Burgucu Vaso tarafından
47	" "	Hamdi	70	Kasap Hasan	"	Camide yakılmak suretiyle	20 "	Yunanlı ve yerli Rumlar tarafından
48	" "	Şerife Hanım	70	Şakir	"	Hanesinde yakılmak suretiyle	15 "	" "
49	" "	Fatma Hanım	70	Osman Bey	"	" "	15 "	" "
50	" "	İsmail	60	Hüseyin	"	" "	15 "	" "
51	" "	Ayşe Hanım	50	İbrahim Zevcesi	"	" "	15 "	" "
52	Gençali "	Mustafa	45	Abdi Ağa	"	" "	10 Eylül 1922	Meçhul Yunan askerleri tarafından

53	" "	Ahmet ²²⁷	50	Ahmet Ağa	"	Bıçakla	8 "	Yeniköy Ermenileri tarafından
54	" "	Ahmet'in ailesi	40	Abdullah	"	"	8 "	" "
55	" "	" çocuğu	12	Ahmet	"	"	8 "	" "
56	" "	" "	6	Ahmet	"	"	8 "	" "

228

Gemlik kasaba ve köyleri şehit edilenler listesinin, tablolar halinde değerlendirilmesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2. Tahkik Heyetinin Olayla İlgili Tuttuğu Raporda Şehit Edilenlerin Bölgelere Göre Dağılımı

Yer	Şehit Edilen Kişi Sayısı
İhsaniye	3
Umurbey	1
Gemlik Mahallesi	8
Dışkaya	4
Kebir Sultaniye	1
Gemlik Osmaniye Mahallesi	2
Adliye Köyü	5
Fevziye Köyü	7
Katırlı Köyü	1
Kapaklı Köyü	7
Kurşunlu Köyü	2
Kumla-i Kebir	10
Gençali	5
Toplam	56

Tablo 3. Şehit Edilenlerin Cinsiyet Dağılımı

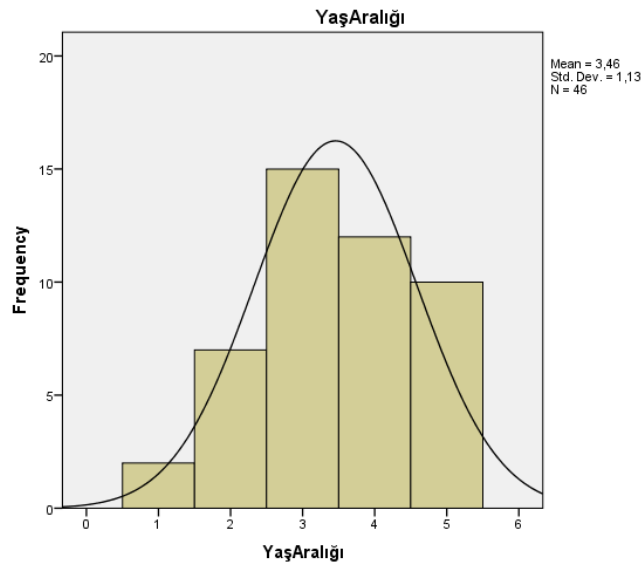
Cinsiyet	Şehit Edilen Kişi Sayısı
Erkek	41
Kadın	13
Cinsiyeti Tespit Edilemeyen	2
Toplam	56

²²⁷ Gençali Köyü'nden Ahmet oğlu Ahmet'in bütün ailesini ve kendisini hanesinde keserek üzerlerine yorgan örtülmüştür.

²²⁸ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.216-221

Tablo 4. Şehit Edilenlerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Şehit Edilen Kişi Sayısı
0-14	2
15-29	7
30-44	15
45-59	12
60 ve üzeri	10
Yaşı Tespit Edilemeyen	10
Toplam	56

Tablo 5. Şehit Edilenlerin Yaş Aralığı Grafiği

1	0-14 Yaş
2	15-29 Yaş
3	30-44 Yaş
4	45-59 Yaş
5	60 ve üzeri

Tablo 6. Olayın İşleniş Şekli Dağılımı

Öldürülme Şekli	Şehit Edilen Kişi Sayısı
Kurşun ile	30
Dağa Kaldırmak Suretiyle	1
Kurşun ve Bıçak ile	2
Kurşuna Dizilme	2
Darp	2
Yakılma	6
Bıçak	4
Tespit Edilemeyen	9
Toplam	56

Tablo 7. Olayın Failleri Dağılımı

Failler	Şehit Edilen Kişi Sayısı
Yunan Askeri	17
Yunan Askeri ile Rum ve Ermeni Çeteleri	11
Rum ve Ermeni Çeteler	28
Toplam	56

Tablo 8. Gemlik ve Köylerinde Çeşitli Şekillerde Zulme Uğramış Olanlar

1-Mahalle ve Köyün İsmi	2-İşkence ve Darp Edilenler	3-Hapsedilenler	4-Sürgün Edilenler	5-Yaralananlar	6-İrzına Saldırılanlar
Hamidiye Mahallesi	0	2	0	0	0
Demirsubaşı Mahallesi	0	0	6	1	0
Osmaniye Mahallesi	3	0	2	1	0
Ericek Köyü	16	0	0	1	0
İhsaniye Köyü	17	0	0	0	0
Engürücük Köyü	1	24	0	1	0
Umurbey Köyü	23	10	0	3	2
Dışkaya Köyü	1	0	0	2	0
Sultaniye Köyü	8	0	0	0	0
Kebir-i Sultaniye Köyü	9	0	0	0	0
Selimiye Köyü	40	0	0	0	0
Adliye Köyü	25	0	0	2	0
Fevziye Köyü	2	3	0	0	0
Katırlı Köyü	27	0	0	3	0
Kapaklı Köyü	76	10	26	0	0
Kurşunlu Köyü	16	0	1	6	0
Kumla-i Kebir Köyü	25	7	3	4	1
Muratoba Köyü	41	0	0	0	0
Toplam	330	56	38	24	3

229

²²⁹ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkatibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.222

Tablo 9. Şahısların Menkul ve Gayr-i Menkulleri ile Resmi Dairelerin Zayıatı

Mahalle ve Köyler	Şahısların Menkulleri Lira ²³⁰	Şahısların Gayr-i Menkulleri Lira	Resmi ve Dini Dairelerin Hasarları Lira
Hamidiye Mahallesi	4899	4900	1000
Demirsubaşı "	52889	169990	0
Osmaniye "	218005	3080	10000
Asayış Köyü	29906	0	0
Ericek "	4938	0	0
İhsaniye "	23570	44600	6100
Engürücük "	929800	22380	0
Umurbey "	100392	270500	8190
Dışkaya "	111080	0	0
Sultaniye "	27840	5400	1000
Kebir-i Sultaniye "	13303	6240	50
Selimiye "	117850	30600	3000
Tuzla Çiftliği	52295	51890	0
Adliye Köyü	140636	6500	0
Fevziye "	100369	0	0
Katırlı "	12650	0	0
Kapaklı "	117800	859245	72500
Kurşunlu "	223390	228000	363000
Kumla-i Kebir "	759160	494400	0
Gençali "	64254	80847	28042
Mecidiye "	18300	45599	1650
Muratoba "	62345	0	0
Toplam ²³¹	3 097 671	2 424 171	165 032

232

²³⁰ Şahısların hayvan zararları da bu menkul sütunlarının toplamına dâhil edilmiştir.

²³¹ Zayıatların toplamında hesap hatası olduğu tespit edilmiştir. Yeniden hesaplanan toplam rakamlar ise şöyledir: Şahısların Menkulleri: 3.185.671; Şahısların Gayr-i Menkulleri: 2.324.171; Resmi ve Dini Dairelerin Hasarları: 494.532

²³² Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.223

Tablo 10. Gemlik Kazası'nda Yunanlılar Tarafından Tamamen veya Kısmen Yakılan Şehir, Köy ve Çiftlikler ²³³

Adet	Köyün İsmi	Kısmen veya Tamamen Yakılıp Yakılmadığı	Müslim veya Gayrimüslim Olduğu
1	Yukarı Büyük Benli	Tamamen	Hristiyan
2	Aşağı Küçük Benli	Kısmen	"
3	Umurbey	"	Müslüman
4	Hamidiye	Tamamen	"
5	Engürücük	"	"
6	Kurşunlu	"	" - Hristiyan
7	Kumla-i Sagir	"	"
8	Haydaroba	"	"
9	Kumla-i Kebir	"	"
10	Karacaali	"	"
11	Narlı	"	Müslüman
12	Selimiye	"	"
13	Lütfiye	Tamamen	"
14	Sultaniye-i Kebir	Kısmen	"
15	Arnavut	Tamamen	Hristiyan
16	Kapaklı	Kısmen	Müslüman
17	Hayriye	Tamamen	"
18	Sultaniye-i Sagir	Kısmen	"
19	İhsaniye	Tamamen	"
20	Mecidiye	Kısmen	"

234

Yunanlıların, Gemlik'te Türk ahaliye karşı yaptıkları mezalime dair bilgilere, bölge ahalisinin ifadelerinden de ulaşılmaktadır.

Aslen Bursa ahalisinden olup beş aydır Kumla'da bilhassa ticaretle meşgul olan ve Yunan mezalimi esnasında orada bulunup Hilali-i Ahmer'in İznik Vapuru ile İstanbul'a gelen Mehmet bin Tahsin Efendi'nin 23 Mayıs 1921 tarihli ifadesine göre:

Bir ay öncesinden beri, yollarda başıbozuk Rum çeteleri ve Yunan askerleri tarafından soyulmak tehlikesinden dolayı Kumla'dan Gemlik'e gitmeye kimse cesaret

²³³ Yanan köylerin ve köylülerin zarar ve mezalimi en çok kendilerinin yangından sonra geçici olarak iskân edildikleri köylerde yazılmış ve bu toplama da o suretle geçirilmiştir. Bu cetvellerde yanmış olduğu görülen bir köyün ve mesela Haydaroba'nın adına şahısların menkul ve gayr-i menkulleri cetvellerinde bir zarara rastlanamaması bundan ileri gelmektedir.

²³⁴ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.224

edememeye başladı. Çünkü Kumla'daki Türk ahali, böyle sekiz-on vaka olduğunu öğrendi. Ayrıca Kumla ahali, Pazarköy Kazası Türklerinin Gemlik'e nakledildiğini haber aldı. Bir gün sonra Yunan askeriyle beraber Rum ve Ermeni çeteleri, Çeltikçi ve Gedelek köylerini basarak yaktılar. Ahaliden kaçamayan elli kişiyi katlettiler. Buralardan kaçanlar dağ tarafından Kumla'ya geldiler. Bu vaka üzerine, Kumla'nın çeteler tarafından basılacağı sözleri dolaşmaya başladı. İki gün sonra bir Yunan çavuşu ile iki nefer, karakol vazifesi görmek ve silah aramak bahanesiyle Kumla'ya giderek, bütün köylünün üzerlerini arayıp cüzdanlarını gözden geçirdikten sonra paraları olan dört kişiyi beraberlerinde alıp köy dışına götürdüler. Yunan askerleri, bu kişilerin paralarını aldıktan sonra onları köye gönderdi. Gemlik Rum ahalisinden Burgucu Vaso köye gelerek *"Beni korucu yapar ve ayda beş yüz lira verirsiniz köyünüzü muhafaza ederim."* teklifinde bulundu. Bunun üzerine Kumla'da bulunan Çeltikçi ve Gedelek köyleri ahali, *"Biz de Rum korucu tuttuk ama çetecilere bunlar daha fazla kolaylık gösterdiler. Fayda değil zarar gördük. Aman sakın kabul etmeyiniz."* dedikleri için Kumla ahali razı olmadı. Fakat korku gittikçe arttığından köyün ihtiyar heyeti, her türlü tehlikeyi göze alarak Gemlik'e gitti. Gemlik'teki Yunan Kumandanlığı'na müracaat ederek muhafaza için asker talep etti. Hatta bir aracı ile Rum Despotu'na da giderek yardım talep etti. Rum Despotu, yakılan köylerin ahalesinin muhbirlik ettiklerini ve Kumla ahalesinden memnun olduklarını, onlar için hiçbir tehlike olmadığını söyledi. *"Siz yerinizde rahat oturunuz"* diye teminat verdi. Fakat ihtiyar heyeti, bu teminata kanmayarak muhafaza istemekte ısrar ettiği için sonuçta bir çavuş, bir onbaşı ve on nefer muhafız gönderildi.

Bu muhafızlar Kumla'ya gittikten sonra Burgucu Vaso köye daha sık gelmeye ve askerlerle beraber içki içmeye başladı. Muhafızların Kumla'ya gidişinden bir gün sonra Ali Efendi'nin kırdaki bulunan keçileri çeteler tarafından gasp edildi. Kumla ahali hemen karakola gitti. Burgucu Vaso da orada idi. Vaso, beraberine iki nefer alarak mal sahibi ile beraber kıra giderek güya çetelerin elinden on beş keçi kurtarabildiğini gösterdi. Bu, şüphesiz bir gösteriştir. Çünkü çeteyi gönderen kendisiydi. Öyle olmasaydı silahlı bir çete elinden koyun alınabilir miydi? Ertesi gün Burgucu Vaso bağırarak köy ahalesine; *"Rum çeteler de benim, Ermeni çeteler de benim, karakoldaki askerin zabiti de benim. Kurtulmak için para vermelisiniz."* dedi. Kumla ahali için artık dayanacak bir yer kalmamıştı. Ahali, mecburen aralarında altmış lira topladı ve kendilerini muhafaza etmesi için bu parayı Vaso'ya verdi. Bu durum üzerine ahali, Gemlik Merkez Kumandanı'na o akşam müracaat etti. Kumandan, köye geleceğini vaad etti ve hakikaten geldi. Gece

tahkikat yaptı. Ertesi sabah gitti. Bunun üzerine karakolu değiştirmek için efradı değiştirdiler. Ertesi gün akşamüzeri, iki nefer gelerek karakol efradını hemen alıp götürdü. Kumla ahalisi, onların nereye gittiğini bilmiyordu. Karakolun çekilmesi üzerine o akşam Gemlik jandarmalarından Çeşmeci (okunamadı) oğlu geldi ve “*Bu akşam ben sizi bekleyeceğim*” dedi. Ancak ertesi gün o da gitti. Kumla ahalisi karakolun gitmesi üzerine bayırlara dağıldı ve her tarafa gözcü koydu. Ertesi gün Gemlik'in meşhur kötü adamlarından Apostol ve Haralombo'nun silahlı olarak Kumla'ya gelmekte olduğu ve Kumla'dan yarım saat mesafede de iki yüz kişilik bir çetenin yaklaşmakta olduğu öğrenildi. Ahali telaşa düştü. Köye gelen çete, güya Hacı İbrahim oğlu Mahmut'tan on altın alacağını isteyerek, vermezse onu öldüreceğini söyledi. İhtiyar heyeti bu adamı getirterek borcu verdiler. Fakat maksadın para istemek, alacak toplamak olmadığı açıktı. Maksat, kavga çıkararak çetelerin hücumuna vesile hazırlamaktı. Fakat ahalinin dağınık olarak bayırlarda bulunduğunu gördüklerinden çekilip gittiler. Bu çeteden başka, dağda da yüz kadar Yunan askeri vardı. Bu askerler ve beraberlerindeki birkaç başıbozuk gitmedi. Ahali, bu askerlerin kendilerini muhafaza etmek için geldiklerini zannetti. Oysa dağa kaılan köylülerin firarına meydan vermemek için çete ile iş birliği yapmışlardı. O geceyi herkes olduğu yerde geçirdi. Haralombo, çetesiyle birlikte giderken köylerin en zengin eşrafından Mustafa Bey'i iskeleden alarak beraberlerinde götürdüler ve üzerinde buldukları iki yüz altın parayı alarak Musa Kayası adındaki yerde öldürdüler. Yine aynı günde Silivrilı Mehmet'i de iskele civarında öldürdüler.

Ertesi sabah dağda kalan asker ve çete havaya silah atarak “*Korkmayın asker geliyor*” diye bağırarak köye inmeye başladılar. Güya, köylüleri soymak isteyen bir çeteyi mahvetmek için silah atıyorlarmış gibi hareket ediyorlardı. Havaya atılan silahlardan iki çocuk ve iki kadın öldü. Bu suretle köye yaklaşan Yunan askerleri, önüne gelen ahalinin koyun, hayvan, kıymetli eşya gibi nesi varsa hepsini almaya başladı. Bu soygunculuk ahalinin gözü önünde olurken bir taraftan da “*Korkmayın biz sizi muhafaza için geldik. Hepiniz köye toplanınız.*” diyorlardı. Maksatları bayıra dağılmış olan ahaliyi toplayarak birden imha etmektir. Kumla ahalisinin toplanmadığını görünce, dönüşte maksatlarını gerçekleştirmek üzere ayrıldılar. İşe önce Narlı ve Kapaklı köylerinden başlamak için oraya doğru gittiler. Bir gün sonra Narlı ve Karacaali köyleri yakıldı. Bu durum üzerine Kumla'dan yirmi kişi ayrıldı. Gemlik'e gidip yeniden imdat istemeye ve sıra Kumla'ya geldiği için yardım beklemeye karar verdi. Bu kişiler, köyden iskeleye varınca iki Yunan zabiti kumandasında bulunan ve Narlı'ya doğru giden asker çetesine rastladılar. Çete, bu

kişileri görünce ve Gemlik'e gitmek istediklerini anlayınca “*Sizi beraber götürelim.*” diyerek yanlarına aldılar. Oradan ayrılmadan, köylünün iskeledeki mağazalarından dördünü yaktılar. Çete, bu köylüleri yolda öldürmek için üçe ayırdı. Bu adamlardan Muhtar Mehmet Ağa, Şaban Mustafa, Kayıkçı Asaf, Abdullah Çavuş, Durali'nin Mustafa, Raif'in Hasan, Dombay Hüso, oğlu Remzi ve köyde rençperlik eden ismi belirlenemeyen bir Boşnak yolda öldürüldü. Diğerleri tehlikeyi görünce kaçarak Kumla'ya döndüler ve durumu ahaliye anlattılar. Kumla ahalisinin artık hiçbir yerden ümidi kalmamıştı. Ahali, ölümü her an beklediği bir sırada Gemlik'e bir yabancı tahkik heyetinin geldiğini ve o heyetin Kumla'ya da geleceğini haber aldı. Hakikaten o gün Kumla ahalisinin gözcüsü, bir geminin yaklaştığını haber verdi. Gemi, İngiliz bayrağını taşıdığı için Kumla ahalişi emin bir şekilde bayırlardan köye indi. Heyet Kumla'ya vardığında, tüm ahalinin ifadesini alarak onları temin ettiyse de ahali burada kalmak istemediğini söyledi. Ahali, Yunan Kumandanı'nın teminatına inanmadığını ve Yunan askerlerinin muhafazası altında kalamayacaklarını kati surette beyan etti. Bunun üzerine heyet azası o geceyi gemide geçireceklerini ve köylüler için bir tehlike olmadığını söylediyse de ahali, sahile yarım saat mesafede bulunmasına rağmen, yine kendilerini güvende hissedemiyordu ve heyetten kendilerini de sahile beraber götürmelerini rica etti. Heyet, ahalinin bu isteğini kabul etti. Heyete ait gemi, sabaha kadar projektörle Kumla ahalişini muhafaza etti. Ertesi gün, sahilde toplanan Kumla ahalişi, Hilal-i Ahmer gemisiyle Kumla'dan birinci posta olarak İstanbul'a götürüldü. İkinci posta için yine aynı gemi gitti. Heyet ikinci postayı da gemiye bindirdikten sonra Kumla'dan ayrıldı. Heyet, Kumla'da geri kalan Türklere “*Hazır olunuz. Gemi gelip sizi de alacak.*” dedi. Ertesi gün gemi tekrar Kumla'ya gitti. Sahilde kalan ahali ve eşya gemiye bindirilmiş, birkaç hayvan kalmıştı ki uzaktan karadan bir Yunan zabiti, on süvari neferi ve elli piyade neferi yetiştii. Gemiye tabancalarını çekerek girdiler. Gemide herkesin cebinde ne kadar para varsa aldılar. Bundan başka gençlerden on bir kişiyi beraber alıp gittiler. İsimleri: Cemal oğlu Ahmet, Bekir oğlu Abdullah'ın Ahmet, İbrahim'in Hasan'ın oğlu Ali, Çakır Ahmet oğlu Mehmet, Kürt Derviş oğlu Cemal, Kürt Ali, Ali Ağa'nın Hüseyin'in Ali, (okunamadı) Ali, Cepnişli Ali, Kara Ahmet.

Bu ifadenin doğruluğunu; İsmail Çavuş Oğlu Sadık, Emir Ahmet Oğlu Hasan ve Ağa'nın Oğlu Cemal tasdik etti.²³⁵

²³⁵ BOA, HRİM, Dosya:59, Gömlek:11

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin raporunda, Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti Temsilcisi Maurice Gehri'nin raporunda ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti Temsilcisi Ali Macit (Arda) Bey'in raporlarında da bahsedileceği üzere, Mehmet bin Tahsin Efendi'nin yukarıdaki ifadesine göre de; Yunan askerleri, bölgedeki Türklerden askerlik çağındaki erkeklerin İstanbul'a nakledilmesine izin vermeyip, onları alıkoydular.

Gemlik Bölgesi'nde yapılan bu zulümler, Açıksöz Gazetesi'nin sütunlarında da yer almıştır. Nitekim Açıksöz Gazetesi'nin 24 Mayıs 1921 tarihli haberine göre; Gemlik Bölgesi'nde fenalık yapan Yunan çeteleri, oralarda korkunç bir katliama başladı. Katliamdan kurtulabilen Türkler, İstanbul'a sığındı. Bu muhacirler, Gemlik ve çevresinde bir tek Türk ve Müslüman bırakılmadığını söylediler. Kısaca Yunanlılar, Gemlik ve çevresindeki Türk ve Müslümanları ya tehcir etmişler ya da katletmişlerdi.²³⁶

II- Yalova'da Yunan Mezalimi

Yalova'dan İstanbul'a nakledilen muhacirlerin verdiği haberlere ve Tahkik Heyeti'nin Yalova'da yaptığı tahkikata göre; Yunanlılar, Yalova köylerinin bazılarını kısmen, bazılarını da tamamen harap etmişlerdi.

Tablo 11. Yalova'da Durumları Hakkında Bilgi Edinilen Köyler

Çınarcık	150 hane	2 kişi kurtulmuştur.
Kocadere-i Bala	170 "	Ahalisi kaçarken denizde boğulmuştur. Cesetleri sahilde bulunmuştur.
Kocadere-i Bala ²³⁷	12 "	
Çalica Köyü	40 "	3 kişi kurtulmuştur.
Ortaburun	70 "	Tamamen yanmıştır.
Gökçedere	30 "	Kısmen mahvolmuştur.
Akköy	150 "	" "
Üvezpınar ²³⁸	70 "	Ahalisi dağa çekilmiştir.
Güllük Köyü	80 "	" " "
(okunamadı) pazar	100 "	" " "
Paşaköy	80 "	" " "
Soğucak	130 "	" " "
Kiraz Köy	70 "	Kısmen dağa kaçmışlar ve kısmen hicret etmişlerdir.
Gacık Köyü	100 "	
Yortan	70 "	Ahalisinin hayatta olup olmadığı belli değildir.
Soğuksu	70 "	" " "
Zindan	70 "	" " "

239

²³⁶ Açıksöz, 24 Mayıs 337/ 24 Mayıs 1921, s.1

²³⁷ Vakıf Gazetesi'nde yer alan bu listede Kocadere-i Bala Köyü iki kez yazılmıştır. Diğer kaynaklarda bu köyden bahsedilirken ayrıca Kocadere-i Zir Köyü'nden de bahsedildiği için burada yazım hatası olduğu düşünülmüştür.

²³⁸ Diğer kaynaklarda Üvezpınar diye geçmektedir.

²³⁹ Vakıf, 12 Haziran 1337/1921, No:1260, s. 2

Bu köyler, altı hafta zarfında yakılıp yıkılmıştı. Nitekim Yüzbaşı Papagrigoriou da, Gacık Köyü'nün askerî operasyonlar neticesi harabeye döndüğünü söylemişti. Geri kalanlar ise Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin bölgeye gitmesinden dokuz gün önce Rum ya da Ermeni çeteler tarafından yakılıp haritadan silinmişlerdi.²⁴⁰

14 Nisan 1921'de, yüz kişilik bir Yunan müfrezesi ile Yalova'nın Kadıköy, Zağferan, Hacı Mehmet, Kuru, Çınarcık ve Elmalı köyleri Rumları, Elmalıklı Toma komutası altında birleşerek Üvezpınar Köyü'nü bastılar. Kimlerde para olduğunu öğrenmek için 15 yaşındaki bir çocuğu ağır şekilde yaraladılar. Köy halkından birçok kişiyi ağızlarından kan gelinceye kadar dövdükten ve bazılarını da yaraladıktan sonra köyde soygun yaptılar. Köyün yakılacağını öğrenen ahalinin ormana kaçmasından iki gün sonra, Üvezpınar Köyü yakıldı.²⁴¹

14 Mayıs 1921'de Agop ve Maksod adında iki Ermeni çetesi mensubu Yalova'da yaptıkları tecavüz ve yağma suçlarından dolayı yakalandı. Bu kişilerden şikâyetçi olan Saim adında bir Türk köylü idi. Agop ile Maksod'un kendi ailesine tecavüz ettiğini söyledi.²⁴²

Yalova'dan İstanbul'a nakledilen muhacirlerin ifadelerine göre; o bölgede faaliyette bulunan çetelerin en meşhuru, Tatavlılı Koço adında bir palikaryanın idaresi altındaydı. Yunanlıların Yalova'da 12 Haziran 1921 tarihinde 300 kadar düzenli askeri vardı. Yunanlılar, Yalova'nın bir kilometre dışında tamamen tel örgülerden engeller oluşturmuşlardı. Bu tel örgülere, yapılacak herhangi bir taarruzu ileri karakollara haber vermesi için çanlar takılmıştı. Bu çanlar yüzünden Yalova'da bütün Yunan askerlerini korku ve heyecana düşüren bir olay yaşandı. Karanlık bir gecede tel örgüler üzerinde bulunan çanların hep birlikte çalması üzerine karakollardaki askerlerden taarruz haberini alan kazadaki Yunan askerlerinin hepsi tel örgülere karşı mevzi alarak ateş etmeye başladılar. Karşılık bulamayınca ileri doğru atıldılar da tel örgüler önünde bazısı yaralı bazısı ölmüş olan birkaç hayvandan başka kimse yoktu.²⁴³

23 Mayıs 1921'de İstanbul Merkez Kumandanlığı'ndan Harbiye Nezareti'ne gönderilen belgeye göre; Yalova, Orhangazi kazaları ve civar köyleri Türk ahalisi, Yunan askerî efradının da iştirak ettiği Rum çetelerinin mezaliminden son derece zarar görmüştü.

²⁴⁰Arnold Joseph Toynbee, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, Türkçesi: Kadri Mustafa Orağlı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s.376

²⁴¹ **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi**, II, Anadolu'da Yunan Mezalimi, Ankara, 1996, s.207

²⁴² **Vakit**, 14 Mayıs 1337/1921, No:1233, s.3

²⁴³ **Vakit**, 12 Haziran 1337/1921, No:1260, s.2

Ahalinin bu durumdan rahatsız olduğu ve bölgeye beynelmilel bir heyetin gitmesi, burada tahkikat yapılması ve karma bir jandarma kuvvetinin bu bölgede bulunarak asayişin sağlanması temennisinde bulunduğu bildirildi. Yalova ahalisinden Sait imzasıyla gönderilen dilekçe yapılan olayları teyit etmekte idi.²⁴⁴

28 Mayıs 1921’de Sadaret’e gönderilen belgeye göre; Yalova ve Orhaneli kazaları ile civar köylerdeki Türk ahali, Yunan askerleri ve Rum çeteleri tarafından mezalim ve fecâyi’e maruz kalmaktaydı. Bu insanlar, Yunanlılar tarafından rahatsız edilip imhaya mahkûm kalmışlardı. Yalova ahalisinden bazıları adına Merkez Kumandanlığı’na yapılan müracaatta, Yunanlıların Yalova civarında bulunan on dört Türk köyünü önce yağma edip yakarak sonra da ahalisinden yakalayabildiklerini camiye doldurup gaz dökmek suretiyle imha etmekte oldukları bildirilmekteydi. Buna dair Merkez Kumla (okunamadı) Muallimi Yalova ahalisinden Esat’ın dilekçesi üzerine siyasi etkilere teşebbüs etmek ve karma jandarma kumandanı ile asayişin temini suretiyle Türklerin imhadan kurtarılması ve bu zulmün sebeplerinin yok edilmesi talep edilmekteydi.²⁴⁵

III-Orhangazi’de (Pazarköy) Yunan Mezalimi

Orhangazi Kazası dâhilindeki silahsız ve savunmasız Türk ahali, bu kazada yaşayan Ermeniler tarafından cinayetkarane tecavüzlere uğradı. 1920 yılı Ağustos ayı ortasında Orhangazi’nin merkezi (Pazarköy), Kuva-yı Milliye’nin hâkim olduğu alan dışında kalan İznik taraflarından baskı ve tahribattan perişan olan bazı köylerin ahalisi ile dolmuştu. Bu dönemde Gemlik’ten köyüne dönen Orhangazi Kazası’nın Çeltikçi Köyü ahalisinden Hacı Raşit’in yolculuğu sırasında 100 lira kadarı, Benli Köyü Ermenileri tarafından gasp edilmiş, kendisi de boğazından kesilip gözleri oyularak öldürülmüştü.²⁴⁶

17 Ağustos’ta Orhangazi’nin Çeltikçi Köyü Türk ahalisinden, Gemlik pazarına gitmekte olan beş erkek ile iki kadın; Umurbey Köyü’nden Gürcü Ahmet, İbiş’in oğlu diğer Ahmet, Gürcü Emin Ağa, Gürcü Ahmet (bekâr) yine Benli Köyü’nden aynı Ermeniler tarafından yoldan çevrilerek götürüldü. Nereye götürüldükleri ve hayatta olup olmadıkları bilinmemekteydi.²⁴⁷

Dönemin valisi Ziver Bey bu olayları, önemli ve birbirini destekler nitelikteki çeşitli yazılarla Yunan Merkez Kumandanlığı’na bildirdi. Ayrıca bu cinayetlerin

²⁴⁴ ATASE, A:1/3, D:9, F:60-1

²⁴⁵ ATASE, A:1/3, D:9, F:60

²⁴⁶ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti’nde Yunan Fecâyi’i**, s.210

²⁴⁷ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti’nde Yunan Fecâyi’i**, s.211

gerçekleşme şekli hakkında tahkikat yapılması için özel bir görevlinin gönderilmesini Jandarma Alay Kumandanlığı'ndan talep etti. Jandarma Alay Kumandanlığı tarafından tahkikat için görevli olarak gönderilen, Orhangazi ve Gemlik kazaları bölgelerinde tahkikat yapan, Merkez-i Harici Bölük Kumandanlığı'nın ifadesine atfen Alay Kumandanlığı'ndan verilen 21 Eylül 1920 tarihli rapora göre; 7 Eylül 1920 Salı günü sabahleyin otuz-kırk kişiden oluşan Gemlik'in Gürle Köyü Ermenilerinden oluşan bir çete, Orhangazi Kazası'nın Akhareme ve Mamure köylerini basarak Türklerin mal ve eşyasını tamamen yağma etti.²⁴⁸ Akhareme Köyü'nden Hacı Salim Ağa ve Mamure Köyü'nden Giritli Ali Bey, Sölöz Ermenileri tarafından dağa kaldırıldı ve Hacı Salim Ağa'dan 4000, Ali Bey'den 7000 lira kurtuluş fidyesi istendi. Gece Hacı Salim Ağa'nın kaçmayı başarması üzerine Ali Bey de serbest bırakıldı. Ancak Ali Bey'in yirmiden fazla mandası ve evinin eşyası tamamen gasp edildi.²⁴⁹

Yine 7 Eylül'de Sölöz gayrimüslim köyü Ermenilerinden oluşan üç yüz kişilik bir kuvvet Dutluca Köyü'nü bastı. Türk ahalinin mukavemeti üzerine iki saat süren çatışma esnasında yetişen on beş kadar Ermeni süvarisi, Yunan askeri olduklarını söyleyerek silah kullanılmaması yönünde uyarıda bulundu. Bu Ermenileri Yunan askeri zanneden Türkler çarpışma ve karşı koymaktan vazgeçtikleri için Ermeniler, hemen köye girerek Türklerin mal ve eşyalarını tamamen yağma ettiler. Ayrıca elli kadar erkek, kadın ve çocuğu feci bir şekilde katlettiler. Kadınları çıplak soymak suretiyle öldürdüler. Doksan haneden ibaret bu köy yakıldı ve yalnız üç hane kurtuldu. Bu facia ve yangın sırasında Gemlik yönünden yetişen Yunan Kuvvetleri, olayların faili Ermenilerden yirmi beş kadarını yakalayıp tutukladılar ve öldürülen Türkleri de defnettiler.²⁵⁰

Orhangazi'nin Türk Paşayaylası Köyü, Gemlik ve Orhangazi Kazası'ndaki Ermeni çeteleri tarafından 7 Eylül 1920 gecesi tamamen yakıldı. Erkek, kadın ve çocuklardan ibaret ahalisi katledildi. Kadınlar göğüsleri kesilerek öldürüldü, genç kızlar ise dağa kaldırıldı. Bu zulümden sadece dört beş kişi kaçarak kurtulabildi. Aynı tarihte Orhangazi'nin Bayır Köyü de tamamen yakıldı ve ahalisi katledildi. Gemiç ve Akviran köylerindeki hayvanlar yağma edildi.²⁵¹

Dutluca Köyü'nden İsmail zevcesi Pembe isminde bir kadın, vilayet merkezine gelerek 7 Eylül'de 700'ü aşkın bir Ermeni çetesi tarafından köylerinin basıldığını, Türk

²⁴⁸ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.259

²⁴⁹ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.214

²⁵⁰ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.259

²⁵¹ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.262

ahaliden otuz kadar kadın ve erkeğin katledildiğini, altı kişinin esir alınıp mal, eşya ve hayvanlarının gasp edildiğini ve bu altı esirden dördünün salıverildiğini bildirdi. Bu dört kişi arasında bulunan kocası İsmail'in, Yunan askerleri tarafından esir alındığını ve hayatta olup olmadığını öğrenememiş olduğunu belirterek kocasından haber alınmasını, gasp edilen mal ve hayvanlarının iadesini istedi.²⁵²

Dutluca Köyü'nden beş kişi Ermeniler tarafından yakalanıp Karsak Köyü'ne götürüldü ve Yunanlılar tarafından tahkikat yapılarak muhafaza altında köylerine sevk edilirken bunlardan Kör İsmail yolda öldürüldü. Kör İsmail, vilayet merkezine gelerek müracaatta bulunan Pembe Hanım'ın kocası idi.²⁵³

Şakir kızı Hayriye isminde, çeşitli uzuvlarından yaralanmış olan bir kadın, vilayet merkezine gelerek Türk Dutluca Köyü'nün Sölöz Ermenileri tarafından basılıp hanelerinin yakıldığını, mallarının yağmalandığını ve bu sırada gelini Fatma'nın alınıp götürüldüğünü haber verdi. Kendisi de bu üzücü olayda yaralanmasından dolayı tedavi için Gureba Hastanesi'ne yatırıldı.²⁵⁴

8 Eylül 1920'de²⁵⁵ Yunan Kuvvetleri, Orhangazi Kazası'nın merkezi olan Pazarköy Kasabası'nı işgal ederek iki saat zarfında kasaba ve Türk köylerindeki silahları topladı. Ellerindeki silahlara dokunulmamış Ermeniler, Türklerin büsbütün silahsız kalmalarından cesaret alarak İznik'ten kasabaya gelmekte olan bir Türk'ü katlettiler. 9 Eylül'de Türklere ait altı yüz koyun, Çengiler Köyü Ermenileri tarafından gasp edildi. Yalova'dan Orhangazi'ye gelmekte olan sabun, şeker gibi beş arabaya yüklenmiş ticaret eşyası yine Çengiler Köyü Ermenileri tarafından gasp ve yağma edildi. 9 Eylül'de İznik yoluyla Yenişehir'den gelmekte olan Reşadiye Şeyhi'nin damadı Hafız Efendi'nin ailesi ile başka bir erkek Yeniköy altında kayboldu. Aynı gün Cedid Nahiyesi'nde yirmi Türk hanesi bu nahiye'nin Ermenileri tarafından yağma ve tahrip edildi.²⁵⁶

Asi kuvvetlere mensup Gökbayrak takımı, Orhangazi'de kasaba ve köy ahalisinden silah topladığı sırada kendileri ile anlaşmayan ahalisinden dolayı Türk Sölöz Köyü'nü tamamen, Heceler ve Narlıca köylerini kısmen yaktı. Çeşitli tarihlerde de Orhangazi'nin Çeltikçi, Gedelek ve Gemiç köylerinden on beş Türk feci bir şekilde katledildi. Çengiler, Keramet, Yeniköy, Ortaköy, Gayrimüslim Sölöz, Gayrimüslim Gürle, Karsak gibi

²⁵² Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.211

²⁵³ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.214

²⁵⁴ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.211

²⁵⁵ Diğer kaynaklarda Orhangazi'nin Yunanlılar tarafından işgal tarihi 7 Eylül 1920 olarak geçmektedir.

²⁵⁶ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.214, 260

Ermeni köylerinde silahlar, cephane, bomba henüz toplanmamış olduğundan, silahsız ve savunma araçları olmadan kalan Türk ahali, korku ve endişe içinde evlerine kapanmışlardı.²⁵⁷

29 Eylül 1920’de Cedid Nahiyesi’nin otuz haneli ve ahalisi tamamen Türk olan Osmaniye Köyü, Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından yakıldı. Hayvanları ile eşyaları ise Yeniköy Ermenileri tarafından çalındı. Bu köyden herhangi bir kişinin hayatta olup olmadığına dair bir haber alınmadı. Aynı gün Cedid Nahiyesi’nin on beşten fazla haneli Türk Vefa Köyü de Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından yakıldı. 1 Ekim 1920 tarihinde ahalisinden bir kişi bile meydana görülemiyordu. Cedid Nahiyesi’nin tamamen Türk 250 haneyi geçen Çakırlı Köyü ise Yunan İşgal Kuvvetleri ve Ermeniler tarafından yakıldı. Ahalisi ise ikamet etmek üzere Orhangazi’ye gitti.²⁵⁸

Tablo 12. Orhangazi Kazası ve Köyleri Şehit Edilenler Listesi (Ağustos 1920-Eylül 1921)

Sıra No	Tahkik Heyetinin Olayla İlgili Tuttuğu Raporun Bölgesi	Şehit Edilenlerin Adı	Yaşı	Babasının Adı	Olayın Yapıldığı Mahalle veya Köy	Olayın İşleniş Şekli	İşleniş Tarihi	Olayın Faili
1	Esadiye Köyü	Feyzullah		Hamza	Esadiye Köyü’nde	Hicret esnasında kurşunla	14 Nisan 1921	Yunanlılar tarafından
2	"	Nasrettin		Feyzullah	"	"	"	"
3	"	Hacı Abdurrahman		Hasan	"	"	"	"
4	"	Hüseyin		Ali	"	Köyün etrafında kurşunla	"	"
5	"	İbrahim		Batr	"	Hanesinin içinde yakılmıştır	"	"
6	"	Nasrullah		Ali Bey	"	Yalova’dan gelirken parası için katledilmişti	"	Yunan askeri ve çeteleri tarafından
7	"	Musa		Hacı	Tahtaköprü civarında	"	"	"
8	"	Gazi Mehmet		İldar	Sultaniye’den gelirken Sulucak Köyü civarında	Yolda katledilmiş	"	Elmalıklı Vankıl ve arkadaşları tarafından
9	"	Abid		Gazi Mehmet	Esadiye Köyü’nde	"	"	"
10	"	Yunus		Ali	Gemlik’te	Katl	"	Yunan askerleri tarafından

²⁵⁷ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti’nde Yunan Fecâyi’i**, s.260-261

²⁵⁸ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti’nde Yunan Fecâyi’i**, s.263

11	"	Mehmet		Mehmet	Esadiye Köyü'nde	Hicret esnasında katl	"	"
12	"	Şükrü	35	Ali Mela	Evril Mevkiinde	Darp neticesinde	2 Ekim 1920	"
13	"	Validesi Zehra	55	Abdullah	"	Hançerle	"	"
14	Üreğil Köyü	Mustafa		Ali Osman	Köyde	Hanesinde kurşun ile	5 Ekim 1920	"
15	"	Penbe		Halil	"	Hanesinde kama ile	"	"
16	"	Baytar Mustafa Efendi		Ali Osman	"	Hanesinde kurşun ile	"	"
17	"	Halise		Abdullah	"	Hanesinde kama ile	"	"
18	"	Ömer		Osman	"	Köy civarında kurşunla	"	"
19	"	İbrahim		Salih	"	Köy hamamında yakılarak	"	"
20	"	Hüseyin		Salih	"	Hanesinde kurşunla	"	"
21	Üreğil Köyü	Zehra		Mehmet	Köy içerisinde	Kurşunla	5 Ekim 1920	Yunanlılar Tarafından
22	Cedid Nahiyesi	Ali	50	Salih	Köyde	"	"	"
23	"	Huriye	26	Mehmet	"	"	"	"
24	"	Mehmet Ağa	62	İbrahim	"	"	"	"
25	"	Boşnak Arif Çavuş	30	Beşir	"	"	"	"
26	"	Boşnak Raşit	42	Abdullah	"	"	"	"
27	"	Hasan	38	Ahmet	Orhangazi'de	"	"	"
28	"	Hatice	47	Abdullah	Yeniköy'de	"	"	"
29	"	Fatma	28	Hasan	"	"	"	"
30	"	Raziye	12	Salih	Cedid Nahiyesi'nde	"	"	"
31	"	Eyüp	48	Mehmet	"	"	"	"
32	"	Halil	55	Ahmet	"	"	"	"
33	Cihan Köyü	Emrah	55	Ahmet Ağa	Cihan Köyü'nde	"	"	Yunan çeteleri tarafından
34	"	Emrah zevcesi	40	Abdullah	Köyde	"	Ağustos 1920	Yerli Ermeniler tarafından
35	"	Safiye	42	Mehmet	"	"	"	"
36	"	Zehra	23	Yusuf	"	"	"	"

37	"	Şadiye	15	Emrah	"	Önce ırzına tecavüz edilmiş sonra şehit edilmiştir	"	"
38	"	Hamide	45	Mustafa	"	"	"	"
39	"	Veliye	20	Celil	"	"	"	"
40	"	Macide	12	Recep	"	"	"	"
41	"	Recep	55	Abdullah	"	Kurşunla	"	"
42	"	Necip	28	İbrahim	"	"	"	"
43	"	Boşnak Hayrullah	15	Yusuf	"	"	"	"
44	"	Halil	48	Halil	"	"	"	"
45	Cihan Köyü	Eyüp	55	Şerif Mehmet	Köyde	Yangın esnasında	Ağustos 1920	Yerli Ermeniler tarafından
46	"	Yusuf	46	Şerif Mehmet	"	"	"	"
47	"	Bahri	58	Mehmet Ali	"	"	"	"
48	"	Hüseyin	32	Mustafa	"	"	"	"
49	"	Mehmet	46	Yakup Hoca	"	"	"	"
50	"	Cevahir	50	"	"	"	"	"
51	"	Bayram	40	Süleyman	"	"	"	"
52	"	Fahrettin	25	Seydi	Çal Köyü'nde	"	"	"
53	Çakırlı Köyü	Hüseyin	38	Mustafa	"	Kurşunla	25 Eylül 1920	Rum Çetesi Toma tarafından
54	"	Ali	52	İbrahim	"	"	"	"
55	"	Şevkiye	80	Mehmet	"	"	"	"
56	"	Hasan	32	Ömer Ağa	"	"	29 Eylül 1920	Ermeni ve Rum çeteleri tarafından
57	"	Hasan Ağa	52	Hacı Mustafa	"	"		Ermeni çetelerinde n Vahan tarafından
58	"	Yusuf	49	Ali	"	"	"	"
59	"	Nuri	32	Hasan Ağa	"	"	"	Yunan askerleri tarafından
60	"	Ali	48	Osman	"	"	"	Kolağası Rütbeli Yunan zabiti tarafından
61	"	Ali	46	Hacı Osman	"	"	"	"

62	"	İsmail	25	Osman	"	"	"	"
63	"	Mustafa	28	Mehmet	"	Süngü ile	"	"
64	"	Mehmet	45	Şah Murat	"	Kurşunla	"	"
65	"	Şerif	46	Salih	"	"	"	"
66	"	Nebiye	48	Osman	"	"	"	"
67	"	Şerefüddin	16	Ali	"	"	"	"
68	"	Esat Ağa	46	Ferhat	"	"	"	Rum Çetesi Toma tarafından
69	Çakırlı Köyü	Ali	23	İbrahim	Çakırlı Köyü'nde	Süngü ile	9 Eylül 1920	Yunanlılar tarafından
70	"	Mehmet	22	Hasan	"	"	"	"
71	"	İbrahim	50	Abdullah	"	"	"	"
72	"	Ali	29	Alaaddin	"	"	"	"
73	"	Emine	2	Mustafa	"	Hanesinde yakılarak	"	"
74	"	Bahriye	25	Mustafa	"	Katl	"	"
75	"	Hasan	50	Ahmet	"	Süngü ile	29 Eylül 1920	Yunan Kolağası Dimitri tarafından
76	"	Mustafa	50	Kürt Mehmet	"	Şehit edildikten sonra yakılarak	"	"
77	"	Halil	47	Ali Osman	"	"	"	"
78	"	Mehmet	8	Mustafa	"	"	"	"
79	"	Ayşe	3	Mustafa	"	"	"	"
80	"	Mehmet Emin	31	Ali	"	Katl	"	"
81	"	Sıdika	75	Osman	"	"	"	Yeniköylü topal Vahan tarafından
82	"	Ali	35	Hüseyin	"	"	"	Keramet Köyü Ermenileri tarafından
83	"	Ali Osman	18	İbrahim	"	"	"	Yunanlılar tarafından
84	"	Ömer	30	Mehmet	"	"	"	"
85	Reşadiye Köyü	Nur Mehmet	50	Mehmet	Reşadiye Köyü'nde	Kurşunla	"	"

86	"	Mehmet	30	Abdulvahit	"	"	"	"
87	"	İbrahim	17	Aziz	"	"	"	"
88	"	Mehmet	70	Hasan	"	"	"	"
89	"	Hamit	30	Ebubekir	"	"	"	"
90	"	Zübeyir	60	Mehmet	"	"	"	"
91	"	Ahmet	24	Hacı Mehmet	"	"	"	"
92	"	Mehmet	40	Ashab	"	"	"	"
93	Reşadiye Köyü	Hacı Omalav	60	Mehmet Ali	Reşadiye Köyü'nde	Kurşunla	9 Eylül 1920	Yunanlılar tarafından
94	"	Hacı Mehmet	65	Abdullah	"	"	"	"
95	"	Mehmet	70	Recep	"	"	"	"
96	"	Şemsettin	50	Ali	"	"	"	"
97	"	Davut	55	Mehdi Mehmet	"	"	"	"
98	"	Hacı İbrahim	70	Mehmet Ali	"	"	"	"
99	"	Mehmet	58	Ağa	"	"	"	"
100	"	Ümmühan	75	İbrahim	"	"	"	"
101	"	Mehmet	-	Abdullah	"	"	"	"
102	"	Recep	70	Ali	"	"	"	"
103	"	Sultan Ahmet	75	Gazali	"	"	"	"
104	"	Ali	19	Vehhab	"	"	"	"
105	"	Mehmet	23	Osman	"	"	"	"
106	"	Hüseyin	35	Hacı Mehmet	"	"	"	"
107	"	Ali	16	Habibullah	"	"	"	"
108	"	Muallim Ziyaüddin	42	Recep	"	"	10 Haziran 1921	"
109 ²⁵⁹	Sölöz-i Cedid Köyü	Veysel	30	Yusuf	Mamure Köyü'nde	"	"	Yunan Kumandanı Dimitri

²⁵⁹ Belgenin aslında bu satırdan sonra 120'ye geçilmiştir. Yazım hatası olduğu düşünüldüğü için burada 110'dan devam edilmiştir.

110	"	Mehmet zevcesi Şadiye	29	Ali	"	Yakılarak	"	Yunanlılar tarafından
111	"	Şükrü zevcesi Ayşe damadı	-	-	"	Süngü ile	"	"
112	"	Yakup	50	-	"	"	"	"
113	"	Hüseyin	48	İsmail	Çavuşdere Köyü'nde	Kurşunla	"	"
114	"	Hüseyin biraderi	19	Mustafa	Cihan Köyü'nde	"	"	"
115	"	Hacı Yusuf Efendi Birader Zâdesi	-	-	Orhangazi'de	"	"	"
116	Sölöz-i Cedid Köyü	Hacı Yusuf Efendi'nin manevi evlâdı	-	-	Orhangazi'de	Kurşunla	10 Haziran 1921	Yunan askerleri tarafından
117	"	Ali Osman mahdumu	-	Ali Osman	Sölöz-i Müslim Köyü'nde	"	"	"
118	"	Mehmet oğlu Mustafa haremi	-	-	Dutluca Köyü'nde	"	7 Eylül 1920	"
119	"	Hüseyin	30	Halil	"	"	"	Yunan ve Ermeni çeteleri tarafından
120	"	Hacı Ahmet Biraderi	50	Ali Osman	"	"	"	"
121	"	Hasan	25	Halil	"	"	"	"
122	"	İsmail	50	-	"	"	"	"
123	"	İbrahim	30	Mustafa	"	"	"	"
124	"	İbrahim	32	Muhyiddin	"	"	"	"
125	"	Ali	9	Salih	"	"	"	"
126	"	Mehmet	23	Mustafa	"	"	"	"
127	"	Salim	35	Yakup	"	"	"	"
128	"	Ümmühan hem-şiresi	17	İbiş	"	"	"	"
129	Sölöz-i Müslim Köyü	İsmail	45	Derviş	Köyde	Bıçakla	15 Eylül 1920	Yunan askerleri tarafından
130	"	Ali Çavuş	52	Kadir Ağa	"	Süngü ile	Mayıs 1921	"
131	"	Hasan	17	Mustafa	"	Korkudan	"	"
132	Karsak Köyü	Halil Çavuş	75	Mahmut	"	"	Ağustos 1921	"
133	"	Ömer	50	Mahmut	"	"	"	"
134	"	Mahmut	22	Ömer	"	"	"	"

135	"	Haşim	90	İbrahim	"	"	Ağustos 1921	"
136	"	Hüseyin	30	Rıza	"	"	1920	"
137	"	Edibe	70	Abdullah	"	"	"	"
138	Karsak Köyü	Osman	14	Kara Mehmet	Köyde	Kurşunla	1920	Yunan askerleri tarafından
139	"	Halil Çavuş	70	Mahmut	"	"	"	"
140	"	Ömer	55	Mahmut	"	"	"	"
141	"	Fatma	50	İbrahim	"	"	"	"
142	"	Urkiye	25	Mustafa	"	"	"	"
143	"	Ali	60	-	"	"	Ağustos 1921	"
144	"	Mehmet Ali	3	Mustafa	"	"	"	"
145	"	Emine	50	Yusuf	"	"	"	"
146	"	Sabriye	40	Mehmet	"	"	"	"
147	"	Emin	45	Ali Bey	"	"	"	"
148	"	Hasan	12	İsmail	"	"	"	"
149	"	Hüseyin Efendi	40	Veli	"	"	"	"
150	"	Kadem	50	Osman	"	"	"	"
151	"	Ahmet	18	Harun	"	"	"	"
152	"	Osman	15	Kara Mehmet	"	"	"	"
153 20 260	"	Ömer	45	Mehmet	"	"	"	"
174	Gedelek Köyü	Zehra	35	Ali	Gedelek Köyü'nde	"	1 Ağustos 1921	Yunanlılar tarafından
175	Gedelek Köyü	İsmail	55	Mustafa	Gedelek Köyü'nde	Kurşunla	1 Ağustos 1921	Yunanlılar tarafından
176	"	İsmail	40	Raif	"	"	"	"
177	"	Recep	45	İbrahim	"	"	"	"
178	"	Ahmet	50	Mustafa	"	"	"	"
179	"	Sare	20	Ali	"	"	"	"

²⁶⁰ Karsak Köyü ihtiyar heyeti tahkikatına göre verilen cetvelde; Sabire, Huriye, Emine, Ayşe, Huriye hanımların ve isimleri zikredilmeyen 15 nüfusun, ki toplam 20 nüfusun şehit edildiği bildirilmiştir. Bu yüzden listenin bu satırında 20 kişi eklenmiştir.

180	"	Halime	25	Ali	"	"	"	"
181	"	Hüseyin	30	Hüseyin	"	"	"	"
182	"	Hatice	12	Mehmet	"	"	"	"
183	Keramet Köyü	İsmail	48	Abdullah	"	Başını bıçakla kesmek suretiyle	10 Eylül 1920	Rum çeteleri tarafından
184	"	Hüseyin	45	Halil	"	Korkudan	"	"
185	"	Fatma	10	Mehmet	"	"	"	"
186	"	Çelebi Hanım	70	-	"	Köyden götürülmüş ve hala ortada yoktur	"	Yunanlılar tarafından
187	Heceler Köyü	İbrahim	29	Mehmet	"	Darp neticesinde	Haziran 1921	Ermeni Çetesi Paynak tarafından
188	"	Mustafa	30	Şemsettin	"	Kurşunla	Eylül 1921	Yunan askerlerind en Andon tarafından
189	"	Mustafa	27	Ali	Ermeni Sölözü Köyü'nde cenazesine rastlanmıştır	"	"	"
190	"	Halil	19	Ali	Köyde	"	Ekim 1920	Ermeni çeteleri tarafından

261

Orhangazi kasaba ve köyleri şehit edilenler listesinin, tablolar halinde değerlendirilmesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 13. Tahkik Heyetinin Olayla İlgili Tuttuğu Raporda Şehit Edilenlerin Bölgelere Göre Dağılımı

Yer	Şehit Edilen Kişi Sayısı
Esadiye	13
Üreğil	8
Cedid Nahiyesi	11
Cihan Köyü	20
Çakırlı Köyü	32
Reşadiye Köyü	24
Sölöz-i Cedid Köyü	20
Sölöz-i Müslim Köyü	3
Karsak Köyü	21
Gedelek Köyü	1
Toplam	153

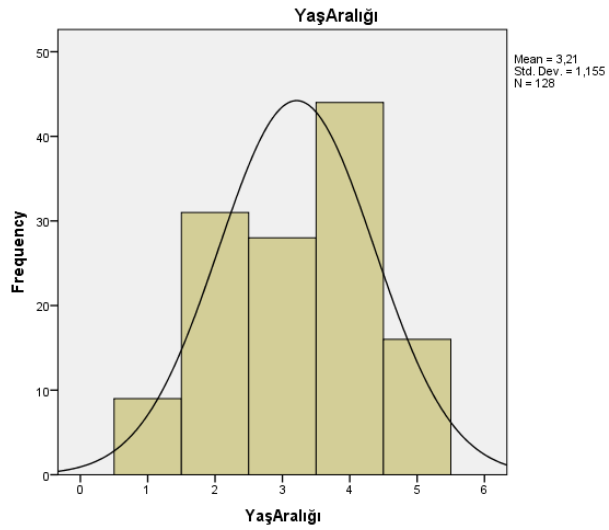
²⁶¹ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.264-279

Tablo 14. Şehit Edilenlerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Şehit Edilen Kişi Sayısı
Erkek	120
Kadın	32
Cinsiyeti Tespit Edilemeyen	1
Toplam	153

Tablo 15. Şehit Edilenlerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Şehit Edilen Kişi Sayısı
0-14	9
15-29	31
30-44	28
45-59	44
60 ve üzeri	16
Yaşı Tespit Edilemeyen	25
Toplam	153

Tablo 16. Şehit Edilenlerin Yaş Aralığı Grafiği

1	0-14 Yaş
2	15-29 Yaş
3	30-44 Yaş
4	45-59 Yaş
5	60 ve üzeri

Tablo 17. Olayın İşleniş Şekli Dağılımı

Öldürülme Şekli	Şehit Edilen Kişi Sayısı
Kurşun ile	99
Darp	1
Yakılma	16
Bıçak ile	1
Parası için	2
Katl edilme	10
Hançer ile	3
Tecavüz	4
Süngü	10
Korkudan	7
Toplam	153

Tablo 18. Olayın Faileri Dağılımı

Failler	Şehit Edilen Kişi Sayısı
Yunan Askeri	111
Yunan Askeri ile Rum ve Ermeni Çeteleri	12
Rum ve Ermeni Çeteler	30
Toplam	153

Tablo 19. Orhangazi Kazası ve Köylerinde Çeşitli Şekillerde Zulme Uğrayanlar ²⁶²

Mahalle ve Köyün İsmi	İşkence ve Darp Edilenler	Haps Edilenler	Sürgün Edilenler	Yaralananlar	İrzina Saldırılanlar
Orhangazi Merkezi	11	1	-	1	-
Esadiye Köyü	-	3	-	-	-
Cedid Nahiyesi	-	-	-	1	1
Cihan Köyü	-	-	-	-	2
Çakırlı Köyü	-	-	15	1	-
Sölöz-i Cedid Köyü	53	13	-	5	-
Sölöz-i Müslim	10	4	4	2	-
Karsak	1	4	4	-	1

²⁶² Orhangazi Merkez Kasabası, Yunanlılar tarafından tamamıyla tahrip edilip yakılmış ve ahalisine en kötü mezalim ve cinayetler yapılmıştır. Ancak sağ kalabilen zavallılar yangından sonra kısmen Bursa'ya kısmen Gemlik'e ve civar köylere dağılmış olduğundan haklarında layıkıyla tahkikat yapılamamıştır. Bunlardan bazıları geçici olarak sakin oldukları mahallerde kaydedilebildi. Bununla beraber hususi olarak anlamaya çalışmak için Orhangazi'deki nüfus zayıyatı ve zulme uğrayanların toplam miktarı şöyledir: Şehit:251 Erkek, 176 Kadın, Kayıp: 91 Erkek, 4 Kadın, Bekârete Saldırı:49, Irza Saldırı:101 (Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.280)

Gedelek	2	-	1	7	1
Keramet	-	-	-	-	1
Heceler Köyü	13	-	1	-	-
Toplam	90	25	15	17	6

263

Tablo 20. Orhangazi Kazası ve Köylerinde Menkul ve Gayr-i Menkuller ile Resmi Dairelerin Zayıyatı

Mahalle ve Köy İsimleri	Şahısların Menkulleri ²⁶⁴ (Lira)	Şahısların Gayr-i Menkulleri (Lira)	Resmi ve Dini Dairelerin Hasarları (Lira)
Orhangazi Kasabası ²⁶⁵	8.000.000	5.000.000	300.000
Esadiye Köyü	13.618	4.310	200
Üreğil Köyü	33.160	1.670	76.400
Beşpınar Köyü	-	-	2.600
Cedid Nahiyesi Merkezi	43.240	51.090	30.000
Cihan Köyü	65.500	26.770	6.100
Çakırlı Köyü	50.580	47.080	19.000
Reşadiye Köyü	18.308	79.325	75.080
Refahiye Köyü	-	-	2.350
Sölöz-ü Cedid Köyü	290.257	234.144	105.000
Sölöz-ü Müslim Köyü	299.261	10.150	62.660
Karsak Köyü	475.204	691.000	-
Gedelek Köyü	411.120	215.700	31.250
Keramet Köyü	296.800	189.200	1.030
Mamca Köyü	33.977	13.750	-
Narlıca Köyü	3.020	49.645	3.420
Heceler Köyü	145.219	52.050	-
Toplam ²⁶⁶	10.182.534	6.630.910	745.875

267

²⁶³ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.280

²⁶⁴ Şahısların hayvan zararları da bu menkul sütunlarının toplamına dâhil edilmiştir.

²⁶⁵ Orhangazi Kasabası, Yunanlılar tarafından tamamen tahrip edilip yakıldığı için mahallelerin hasar tespitine imkân bulunamamıştır. Kasaba merkezinin zayıyatı, hususi araştırmaya dayanarak tahmini olarak belirlenmiştir.

²⁶⁶ Ulaşılabilen Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i isimli kitapta, "Orhangazi Kazası ve Köylerinde Menkul ve Gayr-i Menkuller ile Resmi Dairelerin Zayıyatı" tablosu eksik olduğu için, bu tablo Bursa'da İşgal Günlüğü (Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecayii) isimli kitaptan alınmıştır. Bu kitapta zayıyatların toplamında hesap hatası olduğu tespit edilmiştir. Yeniden hesaplanan toplam rakamlar ise şöyledir: Şahısların Menkulleri: 10.179.264; Şahısların Gayr-i Menkulleri:6.665.884; Resmi ve Dini Dairelerin Hasarları: 715.090

²⁶⁷ **Bursa'da İşgal Günlüğü (Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecayii) 1920-1922**, Sadeleştirenler: Turgay Gündüz-Ali İhsan Karataş-Adem Apak, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004, s.229

Tablo 21. Orhangazi Kazası'nda Yunanlılar Tarafından Tamamen veya Kısmen Yakılan Şehir, Köy ve Çiftlikler

Adet	Köyün İsmi	Kısmen veya Tamamen Yakılıp Yakılmadığı	Müslim veya Gayr-i Müslim Olduğu	Adet	Köyün İsmi	Kısmen veya Tamamen Yakılıp Yakılmadığı	Müslim veya Gayr-i Müslim Olduğu
1	Orhangazi Merkezi	Tamamen	Müslim	13	Reşadiye Köyü	Tamamen	Müslüman
2	Keramet Köyü	Kısmen	Hristiyan	14	Esadiye Köyü	"	"
3	Osmaniye Köyü	Tamamen	Müslim	15	Hamzaali Köyü	"	"
4	Vefa Köyü	"	"	16	Çeltikçi Köyü	"	"
5	Refahiye Köyü	"	"	17	Gedelek Köyü	"	"
6	Çakırlı Köyü	"	"	18	Fındıklı Köyü	"	"
7	Üreğil Köyü	"	"	19	Mamure Köyü	"	"
8	Yeniköy	"	Müslim ve Hristiyan	20	Dutluca Köyü	"	"
9	Ortaköy	"	Hristiyan	21	Sölöz-ü Müslim Köyü	Kısmen	"
10	Cihanköy	"	Müslim	22	Heceler Köyü	"	"
11	Çengiler Köyü	"	Hristiyan	23	Narlıca Köyü	"	"
12	Beşpınar Köyü	"	Müslim		"	"	"

268

Sonsuz çeşitleri olan Yunan canavarlığının tehcir şeklinde ortaya çıkması, Türk ve Müslümanları imhadan başka hiçbir maksada dayanmamaktaydı. 16 Nisan 1921 Cumartesi günü Yunanlılar, Orhangazi Kazası ahalisinin tamamını Kaza Erkân-ı Hükümeti ile beraber Gemlik'e tehcir ettiler. Tehcir sırasında beraberlerinde eşya götürmelerine izin verilmedi. Bütün eşya ve malları gasp olunarak yollarda türlü mezalim yapıldı. Orhangazi Türk ahalisi, 23 Nisan Cumartesi gününden beri aç ve çaresiz olarak ölüme mahkûm bir halde Gemlik'te bulunmaktaydı. İstanbul'a gitmelerine izin verilmemişti.²⁶⁹

²⁶⁸ Canip Bey (Bursa Encümen-i Vilayet Başkâtibi), **Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i**, s.282

²⁶⁹ **Açıksöz**, 2 Mayıs 337/ 2 Mayıs 1921, s.1; **KA**, 252-61/2

II. BÖLÜM

YUNAN MEZALİMİNİ DUYURMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

A- İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN ÇALIŞMALARI

3 Kasım 1920'de Harbiye Nazırı Ziya Paşa'nın bildirdiğine göre; 2 Kasım 1920'de Orhaneli ve Yalova Bölgesi'nden müracaat eden bir İslam Heyeti, Karamürsel olayları sırasında Yunan İşgal Kuvvetleri ile yerli Rum ve Ermeniler tarafından, askerî harekâta dâhil olan bölgede yapılan mezalim ve fecayi'î şu şekilde izah etmişlerdi:

“1- Orhangazi civarında Üreğil ve Çakırlı İslam köylerindeki silahlar toplanarak halk, feci bir surette tamamen katl ve idam edilerek malları yağmalanmış ve evleri yakılmıştır. Toplanan bu silahlar Hristiyan halka verilmiştir.

2- Dutluca Köyü ile buna civar on bir İslam köyü yerli Ermeniler tarafından tamamen yağma edilmiş ve bu bölgede ancak birkaç hane bu tecavüzden kurtulabilmiştir.

3- Orhangazi'den yedi, Çakırlı'dan yirmi kişi kurşuna dizilerek Orhangazi Kasabası muhasara altına alınmış ve sekiz yüz haneden ibaret olan bu köy karşısına top tabya ederek sekiz yüz mavzer koyulmadığı takdirde kasabanın yakılacağı bildirilerek, halk tehdit edilmiştir.

4- Gemlik'ten gelen bir kişinin ifadesine göre bu kasabadaki kadınlar fahişe oldukları bahanesiyle zorla götürülmektedir.

5- Yeni Köylü Ahmet Bey isminde bir kişi şikâyet için Der-saâdet'e geldiğinden ailesi Yunan Kumandanlığı'nca tevkif edilmiştir.

6- Katırlı yönünden gelerek Yalova'yı işgal eden Yunan kuvvetleri, bayram günü Zindan Köyü'nde bulunan camiye toplanan halktan sekiz kişiyi süngü ile ve on beş kişiyi de darp suretiyle öldürmüşlerdir. Emekli Binbaşı Memduh Bey, o havalide bulunan bir İngiliz zabitiyle bu suretle idam edilenlerin cesetlerini muayene ile bir rapor hazırlayarak bu zabit vasıtasıyla göndermiş ise de Yunanlılar Memduh Bey'i Armutlu Köyü'nde tutuklamışlar ve Çınarcık Köyü eşrafını da alıp götürmüşlerdir. Gerek Memduh Bey'in ve gerek eşrafın akıbetleri meçhuldür.

7- Gemlik Köyü'nden odun tüccarı Pirinççi oğlu İbrahim Ağa darp edilerek öldürülmüştür.

8- Orhangazi'den gelen bir müfreze bu bölgenin tüm köylerindeki hayvanları sorup altmış-seksen lira kıymetinde olmalarına rağmen sekiz-on lira gibi pek cüzi bir ücret

karşılığında beğendiklerini zorla almışlardır. Bu hayvanların Yunanistan'a sevk olunduğu haber alınmıştır.

9- Mustafa Çavuş isminde bir kişi Yalova'da bulunan silahları teslim ettiği hâlde hayatta olup olmadığı bilinmemektedir. Yalova'dan beş yüz bomba talep edilerek verilmediği takdirde köyün yakılacağı bildirilip ve eşrafi hapsedilmiştir.

10- Yunan Kuvvetlerinin Karamürsel'i işgali esnasında Yalova'nın yerli Rumlarından iki bin kişi Yunan Kuvvetlerine katılmıştır. Karamürsel'de iki yüz kişi idam edilmiş kara ve denizden yapılan ateşlerle on dört köy yerle yeksan ve bu bölgedeki bütün çiftlikler ile hayvanlar yağma olmuştur.

11- Kurt Ali'nin Topçu Çiftliği'nden üç yüz sığır ve beş yüz koyun alınarak Elmalık Rum köyüne sürülmüş ve burada pastırma ve sucuk üretimine başlanmıştır. Bu çiftlik yakılmış ve bin kile zahiresine de el konulmuştur.

12- Bu olayların yaşandığı bölgede Rum ve Ermeni çeteleri oluşturulmuş ve yağmacılık yaygınlaştırılmıştır. Dışarıdan gelen ve yerli olmayan Rumlar bu bölgedeki zeytinleri toplamaktadır.

13- Gerek Yunan Kuvvetleri ve gerekse yerli Rumlar tarafından İslâm köylerindeki kızlara tecavüzde bulunularak bikrleri izale edilmektedir. Yunanlılar, fecâyî'e bahane oluşturmak için talep ettikleri silah ve bombayı Müslüman halktan tamamen alarak hiçbir silah bırakmamışlar ve aldıkları silahlarla Hıristiyan halkı silahlandırmışlardır.”²⁷⁰

Harbiye Nazırı Ziya Paşa 3 Kasım 1920'de yukarıdaki izahatı Paris'e ve tarafsız ülkelere göndererek işgal ve istilaya maruz kalan bu bölgede, Yunanlıların Türkleri imha siyasetini takip ettiklerinin, bu olaylarla da teyit edilmekte olduğunu belirtti. Ziya Paşa, bu durumun İngiliz Askerî Temsilcisi ile Fransız ve İtalyan irtibat zabitlerine bildirilip olayların doğruluk derecesi ve gerçekleştirilme yöntemi hakkında kanaatlerini öğrenmek üzere İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilciliklerinden tayin edilecek kişilerden oluşan bir heyetin teşkili ve fecayi' mahallinde tahkikat ve tetkikat yapılması gereğini bildirdi.²⁷¹

15 Kasım 1920'de Harbiye Nazırı Ziya Paşa, Sadaret'e gönderdiği belgede; Yalova ve Karamürsel'de Yunanlılar ile yerli Rumların Türk ahaliye karşı yaptıkları mezalim ve fecayi'in günden güne şiddetlenerek yayıldığından, durmaksızın gelen şikayet ve yakınmalardan bahsederek bu acı duruma son verilmek üzere ismi geçen bölgelere İngiliz

²⁷⁰ BOA, BEO, Dosya:4664, Gömlek:349746

²⁷¹ BOA, BEO, Dosya:4664, Gömlek:349746

memurlarının gönderilmesi ya da mazlum ahalinin boğazlanmaktan korunması için göç etmelerine izin verilmesi hakkında etkili teşebbüslerin yapılmasına izin istedi.

Ziya Paşa'nın verdiği bilgilere göre; tecavüzcülerin arasında onlara ön ayak olan Sisamlı bir papaz, gayrimüslimleri silahlandırıp Türklere karşı çeşitli hainlikler ve cinayet işlemelerine sevk ve tahrik etmekte idi. Bu zulmü yapanların verdikleri korku, dehşet ve yaptıkları türlü vahşet karşısında Türkler inim inim feryat etmekte, can ve namuslarını korumak için yer ve yurtlarını terk etmeye kalkışmakta iseler de Yunan Kuvvetlerinin engel olması üzerine göçe de muvaffak olamamakta idiler.²⁷²

18 Kasım 1920 tarihinde Sadaret'ten, Hariciye Nezareti'ne ve Harbiye Nezareti'ne gönderilen belgede; Yalova ve Karamürsel'de yerli Rumların Türk ahaliye yaptıkları mezalim ve fecayi'in günden güne şiddetlenerek yayıldığı, can ve namuslarını korumak için yer ve yurtlarını terk etmek isteyenlere Yunan Kuvvetlerinin engel olduğu beyan edildi. Bu duruma son verilmesi için Harbiye Nezareti'nden gelen tezkerenin, Meclis-i Vükela'da okunduktan sonra ismi geçen bölgelerde gerçekleşen fecâyî hakkında tahkikat yapılarak, tespit edilen duruma göre gerekli olan tedbirler alınarak bölgeye İngiliz memurlarının gönderilmesi ya da daha önce İzmir için yapıldığı gibi Fransız, İngiliz ve İtalyan memurlarından oluşan karma bir komisyon gönderilmesi için acilen teşebbüslere başlanmasından bahsedildi.²⁷³

Armutlu Nahiyesi'ne bağlı Sultaniye Köyü İmamı Emin Efendi ile Armutlu Eski Belediye Reisi Abdullah Efendi'nin ifadelerinden; İstanbul'a zorla sığınan Gemlik ve civarı Türk ahalisinden daha 1000 kişinin Armutlu ve civarı sahillerde göç etmek için bekleyişte bulundukları ve buradan gönderilen vapurların yalnız Gemlik İskelesi'ne uğradığı ve Armutlu'dakilerin yasaklı olmaları gereğiyle Gemlik'e gitmelerinin mümkün olmadığı anlaşılmaktaydı. Bu konudan bahs ile 22 Nisan 1921'de Dâhiliye Nezareti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden Armutlu İskelesi'ne ayrıca bir vapurun gönderilmesini talep etti.²⁷⁴

Yunanlıların Kandıra ve Gemlik Bölgesi'nde Türklere yapmış oldukları fecayi'den bir örnek olarak; yedi yaşında masumları katletmek ve bir yaşında birkaç çocuğu torbalara koyarak yakmak veya denize atmak suretiyle öldürdüklerini ve Türk kadınlarının namuslarına tecavüz ettikten sonra onları öldürdüklerini gösteren fotoğraflarla birçok

²⁷² BOA, BEO, Dosya:4664, Gömlek:349746

²⁷³ BOA, BEO, Dosya:4664, Gömlek:349746

²⁷⁴ KA, 850/189

belgeleri içeren raporlara dayanarak İstanbul Hükümeti'nden İngiliz Temsilciliği'ne verilen notaya, İngilizler bu noktada tahkikat yapılacağı ve gerçekliği anlaşıldığı takdirde meselenin Yunan Kumandanlığı'na bildirileceği cevabını verdiler.²⁷⁵

28 Temmuz 1921'de Hariciye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen belgeye göre; Yalova Kazası ve buraya bağlı yerlerde Yunanlıların ve onlar tarafından silahlandırılıp himaye edilen Rum ve Ermeni çetelerinin yaptıkları mezalim ve fecâyî'e dair, Yalova Meclis İdaresi Eski Azalarından Yakup Bey tarafından verilen, evrak suretinde gelen 16 Nisan 1921 tarihli tezkere ile ek olarak 21 Nisan 1921 tarihli tezkere üzerine İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserliklerine tebligat verildi. Bu Komiserliklerden gelen ortak kararda Yunan Komiserliği tahririnde Eskişehir'e karşı yapılan askeri harekât üzerine Kocaeli Bölgesi'nden dönüş sırasında tecavüzlerin yapıldığı ve 3. Yunan Kolordusu Kumandanı'nın sıkı tahkikat yapılmasını emrettiği, tutuklanarak hapsedilen eşkıyanın şiddetle cezalandırılmak üzere Divan-ı Harb'e sevk edilecekleri bildirildi.²⁷⁶

B- ANKARA HÜKÜMETİ'NİN ÇALIŞMALARI

Yunanlıların Eskişehir'den itibaren, Eskişehir ve Sakarya Nehri'nin diğer yakası arasında bulunan kasaba ve köylerde yaptıkları tahribatı medeniyet dünyasına bildirmek arzusunda olan Ankara Hükümeti Hariciye Vekâleti, Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne uzun bir telgraf çekerek yapılan bu tahribatı yakından görmek ve bu görülenlere dayanarak yazılacak raporu, medeni dünyaya duyurmak üzere, o bölgeye tarafsız bir tahkik heyeti gönderilmesini ısrarla talep ve rica etti.²⁷⁷

4 Şubat 1922'de, Karesi mebusu Abdülhafur Efendi ile İbrahim ve Basri Beylerin teklifi ile TBMM, Yunanlıların işgal ettikleri yerlerdeki zulmünü protesto etme kararı aldı.²⁷⁸

İtilaf Devletlerinin 15 Nisan 1922 tarihli, TBMM Hükümeti'ne gönderdiği mütareke ve barış şartlarını içeren notaya, 21 Nisan 1922'de TBMM Hariciye Vekâleti tarafından hazırlanan cevap müsveddesinde, şu ifadeler kullanılmıştır: *"Yalnız, Hükümet'im şurasını tey'ide lüzum görür ki bir zamanlar pek zengin ve mamur olan arazi-i meşgulede Yunan Ordusu, her gün geçtikçe şimdiye kadar yaptığı yangınlara,*

²⁷⁵ Açıksöz, 24 Mayıs 1337/ 24 Mayıs 1921, s.1

²⁷⁶ BOA, DH.KMS, Dosya:60-2, Gömlek:55

²⁷⁷ OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.84

²⁷⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), XVI, Ankara, 1958, s.218

tahriplere yenilerini ilave etmekte ve dökülen masum islam kanlarını yeni kurbanlarla tezyit eylemektedir.

Yunan işgalinin Türk topraklarında yıktığı harabeler ve müreffeh ahali-i İslâmiye'ye mucip olduğuna kabil-i tasvir fecâyî İzmir ve havalisini ziyaret eden bütün bîtaraf ecnebilerle birlikte Salib-i Ahmer murahhaslarının dahi taht-ı şehadetindedir. Hıristiyan ekalliyetleri himaye etmek hususundaki mesâi-i insaniyeleri malûm olan Düvel-i Müttefika'nın Yunan işgali altında inleyen Müslüman ekseriyetlerini bedbaht talilerine daha bir müddet terk etmek ve uzaktan seyirci kalmak isteyeceklerine Hükümetim inanmak istemez. Bu ümit ile Düvel-i Müttefika Hariciye Nazırlarını tahrik eden hissiyat-ı insaniyeye müracaat ederek talihsiz ve masum İslam kardeşlerimizi bir an evvel hasmın tahammülsüz ve zalimane idaresinden kurtarmalarını ve kendi niyet ve maksatları veçhile Mütareke'yi tahliye ile takip ettirmelerini Hükümet'im musırrane rica eder.

Vatandaşlarını bir an evvel hasmın pençe-i zulmünden kurtarmak azm-ü iradesiyle müteheyyiç olan Türkiye halkının tahliye-yi şerâit-i sulhiye heyet-i umumiyesini kabulden sonra talika muvafakat etmemekte ne derece mazur olduğunu Düvel-i Müttefika'nın suhuletle teslim edeceğini Hükümet'im kaviyyen ümit eder.”²⁷⁹

22 Nisan 1922'de Maraş Vekili Hasip Bey, İtilaf Devletlerine verilecek bu cevabî nota görüşülürken, notada vurgulanan Yunan fecayinin, tahliye hususundaki ısrarların sebebini teşkil etmesine rağmen, bu fecayi'in düşmanlar tarafından duyuldukça memnun olduklarını gerekçe göstererek, bu ifadelerin notadan çıkarılmasını teklif etti. Ancak Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey: “Biz cihana karşı bu sözleri ne kadar tekrar edersek, o kadar hakkımızdaki kuvvetimizi gösteririz.” diyerek, Yunan zulmünün duyurulması gerektiğini vurguladı.²⁸⁰

3 Haziran 1922'de TBMM'de, işgal altındaki bölgelerde Yunanlıların yaptığı zulümler sayılarak Hükümet'in tedbir alması istendi. Yapılan zulümlerdeki asıl sorumlunun Avrupa diplomasisi olduğu, Avrupa milletlerinin bu zulmü tasvip etmeyeceği belirtildi. Mahmut Celal Bey, “Avrupa'nın zalimliğini, çeşitli araçlarla Doğu milletlerine duyuralım.” dedi. Yahya Galip Bey ise Avrupa kamuyunun bu zulme karşı

²⁷⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMMGCZ), III, Ankara, 1985, s.274-76

²⁸⁰ TBMMGCZ, III, s.285

suskinluğunu vurguladı. Sonuçta, Doğu ve Batı dillerinde protestolar yayımlanması kabul edildi.²⁸¹

Bu protesto metninde şöyle denmekteydi: “Büyük bir topluluk, insanlık vicdanının dayanamayacağı cehennemî bir zulüm ve vahşetin avı olarak dört yıldan beri, demir bir ateşle inletilmektedir. Yüzbinlerce kişi katledilmiş, yüzlerce köy, kasaba, şehir yakılmış, milyonlarca liralık servet gasp edilmiştir. Yüzyılımızın din ve ırk farkı olmaksızın milletlere tanıdığı istiklal ve hürriyet haklarını savunmaktan ve bütün milletlerin hür ve bağımsız olarak mukadderatlarına sahip olmalarını istemekten başka bir amacımız yoktur.” Bu protesto, 22 Haziran 1922’de İtilaf Devletlerinin İstanbul temsilciliklerine çekildi.²⁸²

C- SAMANLIDAĞ YARIMADASI AHALİSİNİN ÇALIŞMALARI

Yalova Meclis-i İdare Eski Azasından Yalovalı Yakup’un yazdığı belgeye göre;

İzmit Körfezi dâhilinde ve sahilde bulunan Yalova Kasabası ile buraya bağlı köyler Yunan Kuvvetlerinin işgali altında idi. İşgalin başından beri meydana gelmiş olan bir takım fecâyî’ ile itaatkâr sivil ahaliye karşı Yunan Kuvvetleri ile onların himaye ve teşvik ettikleri bir takım Ermeni ve Rum çetelerinin yapmakta oldukları yağma, katliam, zulüm ve işkence birçok kez gerekli makamlara şikâyet edildi. Bu zulmün önünün alınması ve gerekirse İtilaf Devletleri temsilcilerinin dikkatlerini çekmek konusu rica ve istirham edildi ise de olumlu bir sonuç elde edilemedi. İnsanlığa aykırı olan bu harekâtın engeline muvaffak olunamadığını ve medeniyet adına hiçbir taraftan müdahale gerçekleşmediğini görenler bu kez acınacak bir takım hallere cüret etmekteydi. Bu noktada şu hususların, önemle halklara ve Medeniyet âlemine ilan edilmesini istemekteydiler. Şöyle ki:

“1- Yalova Yunan İşgal Kumandanı, gerek kasabada ve gerek köylerde oturan Müslüman halkın bütün silahlarını zapt ve Rum ile Ermeni halkın silahlarını kendilerinde bırakıp, olmayanlara da silah dağıtmışlardır.

2- Ermeni ve Rumlardan, birçok ve çeşitli çeteler oluşturarak kasaba ve köylerin ulaşım yollarını kestirip, Müslüman halkın bütün para ve eşyasını gasp ettirmiştir.

3- Bir takım iffetli Müslüman kadınlara zorla saldırılıp birçoğunun bekâretinin yok edildiğini, yol üzerlerinde veya dere kenarlarında Müslüman yolcularının katledildiğini ve faillerini bildiği halde takip ettirmemektedir.

²⁸¹ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 457-458

²⁸² Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, IV, s. 487, 489

4- Bütün fecâyi 'e alet ve aracı olan çeteler, silahlı oldukları halde tam güvenlik ve serbestlikle Adalara ve İstanbul'a gidip gelmektedir. Müslüman erkek hatta kadınların bile İstanbul'a gitmelerine ve bu yolla hayatlarının emniyet altına alınmasına izin verilmemektedir. Batı Medeniyeti'ne leke oluşturan bir mesele varsa faillerin İstanbul merkezinde bile serbestçe dolaşıp hareket etmeleridir.

5- Harp bölgesi olduğunu ilan etmeksizin, denizden bütün köylere gemilerden ateş açılarak yağlı paçavralarla köyler yakılmaktadır. Diğer taraftan hususi çeteler aracılığıyla top menzili dışında kalan köyler kül edilmektedir. Sivil halk, kadın ve çocukların sonu meçhuldür. Yalova merkezindeki bütün erkek nüfus hapsedilip tutuklanmaktadır. Akşam Yalova'dan firar ederek İstanbul'a gelen bir yolcunun acı dolu ifadesine göre de Yalova'da katliamın başlamış olduğu; Soğucak 120 hane, Esadiye 100 hane, Paşaköy 95 hane, Kurtköy 150 hane, Reşadiye 800 hane, Gacık 150 hane olmak üzere bu köyler önce yağmalanıp daha sonra yakılmıştır. Halkın ne olduğu ise meçhul kalmıştır. Sivil halkı tahliye etmek, henüz yakılmayan köylerin yakılmasına engel olmak ve katliama meydan vermemek için sebeplerin önemle ortadan kaldırılması için Hükümet'in dikkati çekilir”²⁸³

I- Samanlıdağ Yarımadası Ahalisinin İstanbul Hükümeti'ne Başvurusu

2 Aralık 1920'de Yalova Kaymakamı'nın Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı belgeye göre; Yunan işgali altında bulunan Yalova Kazası Hükümet Konağı üzerine Yunan bandırası çekildi. Hükümet Konağı'nda Kaymakamlığa mahsus olan oda Yunan Kumandanı ve Yunan memurları tarafından işgal olundu. Hükümet Konağı'nda bulunan bir oda kaymakamlık makamına ayrıldı. Kaymakamlık makamında hükümet işlerinin hakkıyla değil bir dereceye kadar olsun yapılmasına muvaffak olunamadı. Burada yürütülen işlerin başlıcasını İşgal Kuvvetlerinin iskânlarını sağlama, kiralanan yük hayvanı ve araba hususu, hayvanlara yem ve saban tedariki oluşturmakta idi.

Öteden beri silahla meydan okuma bahanesiyle sürekli baskı altında tutulan kasaba ve köy eşrafı, hapsedildi ve Gemlik'e sevk olundu. Liman reisi, savcı ve nüfus kâtibi de sevk olunanlar arasında olup bunlardan bazılarından haber alınamıyordu. Ermeni ve Rum ahalisinden oluşan çetelerin Yalova Kazası'nı ve civardaki mahalleri bastığı, yolda rastladıkları Türk ahalinin mal ve hayvanlarını gasp edip Türklerden bazılarını

²⁸³ BOA, DH.KMS, Dosya:60-2, Gömlek:55

katletmekte oldukları yapılan şikâyetler ve yollarda rastlanan ölümlerden anlaşılmaktaydı. Bunlar gibi Paşaköy ahalisinden Mahmut Ağa'nın karısı köy kenarında sopa ile darp ve katledildi. Bu zulümden dolayı İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı'na yapılan müracaattan bir netice alınamadı.

Karamürsel Kazası'na bağlı ve Yalova Kazası'na yakın olan Türk İlyasköy bir hafta önce Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından yakıldı. Kurtulabilen ahali korku ve dehşet içinde, sefil ve perişan bir halde dağlara sığındı.

Yunan zabitleri tarafından, Yalova'daki Türk kadınlardan birkaçı evlerinden gece zorla çıkarılarak kendi ikametgâhlarına götürüldü. Birkaç gün sonra bir kısmı bırakıldı ancak diğer kısmı alıkonuldu. Bu noktada yapılan müracaat üzerine de bu gibi muamelelerin olmadığı söylenerek red cevabı verildi.

Kasaba ve köylerde Türk ahalinin silahları tamamen toplanıldığı halde, Hristiyan ahalinin silahları alınmadığı gibi başka silah ve teçhizat da verildi. İskelelerde odun ve kömür tüccarlarının mevcut kömür ve odunları Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından alındı.

Tahsilat yapmak nedeniyle köylere giden tahsildarların ellerindeki nakitleri gasp ve kendileri de darp edildiğinden; artık köylere tahsildar gönderilip tahsilat yapılamamakta idi. Bu sebeple memurlar maaş alamadıkları için çaresiz ve perişan bir halde idiler.

Bildirilen sebeplerden dolayı korku ve dehşet içinde kalan yerli Türk ahaliden, fırsat ve imkân bulabilen yirmiden fazla haneden insanlar İstanbul'a nakledilerek oraya sığınabildiler.

Yirmi gün önce Yalova'nın etrafı tel örgü içine alınarak bazı mevkilere kuvvetli siperler yapıldı ve top yerleştirildi. Postanın sansüre tabi tutulmasından dolayı da resmî evraklar dahi incelenip okunamıyordu. Bu yüzden yerel durum hakkında kazadan maruzatta bulunmak mümkün değildi.

Yalova'da bir jandarmanın dahi olmayışı Türk ahalide canlarını korumak için ufak bir ümit kıvılcımını bile bırakmadı. Türk köylerindeki bazı un değirmenleri yıkıldı. Bu güç durumdan dolayı Türk ahali bir köyden diğerine gidememekte ve tarlalarını ekelemekteydi. Ziraate ara verilmesi gelecek sene daha çok çaresizlik ve perişanlığı getirecekti.

Namuslu Türk kadınların geceleri zorla evlerinden alınmaları ve Türklerin sürekli baskı altında bulundurulmaları yüzünden keder ve ümitsizlikle yapılabilecek son bir

çırpınışın veya Kuva-yı Milliye tarafından yapılacak bir taarruzun, Türk ahalisinin imha edilmesi için Yunanlılarca bir sebep addedileceği kesindi.²⁸⁴

Yalova'da katliamın başladığı 15 Nisan 1921 akşamı kaçarak İstanbul'a giden bir yolcunun ifadesinden anlaşıldığı üzere; girdikleri her yerde Türk ahaliye karşı türlü yollarla mezalim yapmaktan geri durmayan Yunanlıların, özellikle Marmara sahillerindeki Türk ahali hakkında takip ettikleri politika ve onları yok etmeye yönelik eylemleri dikkat çeken bir noktaya varmıştı.²⁸⁵

16 Nisan 1921'de Yalova Kazası Meclis-i İdare Eski Azası Yakup Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne ve Sadaret'e gönderilen evrakın içeriğinden edinilen bilgilere göre; Yunan işgali altında bulunan Yalova Kazası ile buraya bağlı yerlerde Yunanlılar tarafından silahlandırılıp korunan Rum ve Ermeni çetelerinin yaptıkları mezalim ve fecâyî'i pek elim bir dereceye ulaştı. Bir taraftan Türk ahalisinin ulaşım yolları kesilerek para ve eşyaları gasp edilmekte, Türk ahali katledilmekte, Türklerin iffetli kadınlarının ırzlarına geçilmekteydi. Diğer taraftan savaş bölgesi ilan edilmeksizin gemilerden atılan yağlı paçavralı top atışlarıyla köyler yakılmaktaydı. Top menzili dışında kalan köyler ise çeteler aracılığıyla yakılmaktaydı.²⁸⁶

Kapaklı Köyü imamı Mustafa ve Hayriye Köyü Muallimi İsmail Hakkı Efendilerin Dâhiliye Nezareti'ne yaptığı başvurudan anlaşıldığı üzere; Gemlik Kazası'na bağlı, Haydariye ve bu kazaya bağlı diğer köylerde Yunan askerleri tarafından silahlandırılıp iâşe edilen Rum çeteler tarafından yapılan fecâyî'den kurtulmak için kaçan Türk ahali, günlerce ormanlar arasında, mağaralar içinde kaldıktan sonra İstanbul'a sığınmak üzere Küçükumla Köyü civarındaki Elmalık mevkiinde toplandı. Aralarında birçok hamile ve bebekli kadınlarla çocukların da olduğu 1100 kişinin, 11 Mayıs 1921'de bir Yunan mitralyöz taburu ve Rum çeteleri tarafından ablukaya alınarak tamamını mitralyöz ateşiyle katl ve imha ettiler. Bu katliamdan sadece bir kişi ilk ateşte vurulmuş gibi yere yatarak üzerine yığılan maktuller arasında saklanarak gece karanlığından istifade ederek kaçabildi. 15 Mayıs 1921'de Hariciye Nezareti'nin Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği bu belgede ayrıca, gün geçtikçe artan Yunan mezalimi hakkında İtilaf Devletlerinin dikkatinin çekilmesi ve bu zulümlere engel olmak adına teşebbüslerde bulunulması talep

²⁸⁴ BOA, DH.EUM.AYŞ, Dosya:76, Gömlek:17

²⁸⁵ BOA, DH.KMS, Dosya:60-2, Gömlek:55

²⁸⁶ BOA, DH.KMS, Dosya:60-2, Gömlek:55

edilmişti.²⁸⁷ Yunan askerleri ve Rum çeteleri tarafından 1100 kişinin imha edildiği bu katliam, şüphesiz ki bir soykırım demektir.

II- Samanlıdağ Yarımadası Ahalisinin Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne Başvurusu

Orhangazi Kazası Belediye Reisi ve azalarının, 19 Nisan 1921'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumiyesi'ne yaptıkları başvuruya göre; Yunanlılar 16 Nisan 1921'de Orhangazi Kasabası ahalisinin tamamını Kaza Erkân-ı Hükümeti ile beraber Gemlik'e tehcir ettiler. Bu başvuruda, tehcir sırasında Türk ahalinin yaşadığı sıkıntılardan ve Yunanlıların türlü yollarla mezalim yaptıklarından bahsettiler. İstanbul'a gitmelerine izin verilmeyerek Gemlik'te aç ve çaresiz olarak ölüme mahkûm edilen Türk ahalinin, buradan acilen tahliyesini isteyerek, mümkünse Dersaadet Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'ne naklini talep ettiler. Bu talebi inceleyen Hilal-i Ahmer Delegesi İsmail Besim Bey, 3 Mayıs 1921'de İstanbul Hilal-i Ahmer Riyaseti'ne, Ankara'dan Gemlik'e yardım imkânı olmadığını, İstanbul'dan acilen yardım edilmesi gerektiğini bildirdi.²⁸⁸

D- SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NA GÖNDERİLEN MÜTTEFİKLERARASI TAHKİK HEYETİ VE BU HEYETİN ÇALIŞMALARI

I- Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin Oluşturulması

1921 yılının Mayıs ayında, Yunanlıların Marmara Denizi sahillerinde bulunan kasaba ve köylere saldırıp, Türk ahaliyi imha ve mallarını yağma ettiklerini Kumla ahalisinden birkaç kişi Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bildirdi. Bunun üzerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti hemen tahkikata başlayarak İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde gerekli teşebbüslerde bulunarak Samanlıdağ Yarımadası'na uluslararası bir tahkik heyeti göndermeye muvaffak oldu. Tahkik Heyeti; İngiliz Delegesi ve Heyet Reisi General Franks, Fransız Delegesi Miralay Vicq, İtalyan Delegesi Miralay Roletto, General Franks'ın Yaveri Yüzbaşı Stone, Miralay Roletto'nun Tercümanı Ameglio'dan oluşmaktaydı.²⁸⁹ Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu Tahkik Heyeti'nin yanı sıra o zaman İstanbul'da Rus muhacirlerinin vaziyetini incelemekle görevlendirilen Beynelmilel Salib-

²⁸⁷ Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, II, Anadolu'da Yunan Mezalimi, Ankara, 1996, s.208-209

²⁸⁸ KA, 252-61; 252-61/1; 252-61/2

²⁸⁹ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.12-13; S. Sürmeli, "İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti", s.2266

i Ahmer Delegesi General T. B. Thomson aracılığı ile Cenevre Beynelmilel Salib-i Ahmer'ine müracaat ederek Uluslararası Tahkik Heyeti ile beraber Salib-i Ahmer'den bir delege gönderilmesini rica etti.²⁹⁰ Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin, İstanbul'daki General Thomson aracılığı ile yaptığı bu teklifi İngiliz Fevkalade Komiseri Sir Horace Rumbold kabul etti.²⁹¹ Böylece o dönemde İstanbul'da bulunan Mösyö Maurice Gehri, Beynelmilel Salib-i Ahmer Delegesi sıfatı ile heyete katıldı.²⁹²

Diğer taraftan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden, Darülfünun muallimlerinden ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin genel merkez mensuplarından Ali Macit Bey'in başkanlığı altında oluşturulan heyet de Tahkik Heyeti'nde yer aldı. Ali Macit Bey, heyet nezdine sadece Jandarma Teğmen Mustafa Süreyya Efendi'yi aldı. Bunun yanında yakılıp yıkılan köyleri, yakılan mabetleri, katledilenlerin atıldığı hendekleri, kuyuları ve yolları göstermek; ormanlarda ve ağaç kovuklarında saklanan ve hayatta kalabilen köylüleri bulup toplamak için mültecilerden Orhangazili Refik, Çınarcıklı Hafız Ahmet, Gemlikli Tevfik ve Sultaniyeli İmam Emin Beyleri de heyete dâhil etti.²⁹³

1- Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin Raporu

“İzmit Yarımadası ve Yalova-Gemlik Bölgelerinde Mezalim Raporları

Yalova ve Gemlik bölgelerinde Türk nüfusuna karşı yapılan zulmü araştırmak üzere görevlendirilen Müttefik Kuvvetler Araştırma Komisyonu Raporları

Araştırma Komisyonu üyeleri 12 Mayıs'ta Konstantinopolis'ten yola çıktı ve o akşam Gemlik'e ulaştı. Gemlik Bölgesi'ne asker yerleştiren ve X. Yunan Tümeni'ni komuta eden General Leonardopoulos ile hemen iletişime geçtiler.

General, Komisyon'un ihtiyaç duyduğu tüm maddi imkânları sağladı.

2- Komisyon tarafından ziyaret edilen Yalova ve Gemlik, bölgelerinin en geniş kazaları olup, kırk köyü bulunan bu dağlık Yarımada'nın 35'inde sadece Türk nüfusu mevcuttur. İznik Gölü'nün batı ve kuzey kıyılarıyla çevrili alanda komşu Pazarköy Bölgesi'nde, bazıları (geçen Nisan ayında Kemalistler tarafından yakılan Çengiler Köyü hariç) savaş sırasında ve Mütareke sonrasında, Türk çeteler tarafından yağma edilip yakılmış olan 10 tane Ermeni köyü vardır.

²⁹⁰ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.7

²⁹¹ Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat, s.1

²⁹² OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.7

²⁹³ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.12-13; S. Sürmeli, “İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti”, s.2266

Şu anda, Gemlik Bölgesi'nde bu Ermeni köylerden gelen 2000 sığınmacı, yağma edilen komşu köylerden ise 1500 Müslüman (Türk) sığınmacı mevcuttur. 1920'de Kemalistlerin yaktığı veya yıktığı Yunan yerleşimleri olan Elmalık, Fulacık, Ortaköy ve İznik'ten gelmiş olan 3500 Rum sığınmacı vardır.

Bu olaylar gerçekleşmeden önce, Gemlik Bölgesi 6000 Rum ve 1000 Müslüman (Türk) nüfusuna sahipti.

3- Bölge dokuz aydır, müfrezesi zayıf sekiz bölükten ibaret olan Yunan Ordusu tarafından işgal edilmiştir. Pazarköy-Yalova Cephe Hattı, beş bölük ve bir makineli tüfek bölüğünden oluşur. Gemlik merkezi iki bölük tarafından işgal edilmiştir, Armutlu'da ise yirmi altı askerden oluşan küçük bir müfreme vardır.

X. Yunan Tümeni Karargâhı Gemlik'tedir. Tümen birlikleri, Rum Ordusu için Yenişehir istikametinde daha doğuya doğru koruma sağlamaktadır.

4- Bölge boyunca Türk yönetiminden söz etmek mümkün değildir. Yerine geçen herhangi bir yönetim de yoktur.

5- Komisyon incelemesini 13-20 Mayıs tarihleri arasında Mudanya Körfezi'nin kuzey kısımlarında ve Gemlik'in doğu bölgesinde gerçekleştirmiştir. 20 Mayıs'ta Yalova bölgesi ziyaret edilmiştir, 22 Mayıs'ta görevini tamamlamış olarak Konstantinopolis'e geri dönmüştür.

Bu süre zarfında aşağıda belirtilen görevler yerine getirilmiştir:

İki gün boyunca, hem belediye başkanının evinde hem de Gemlik'teki Türk Karargâhı'nda, bölgede yakın zamanda gerçekleşen olaylarla ilgili bilgisi olan bütün Rum, Ermeni ve Müslüman yerli halkı dinlenmiştir.

Daha önce vuku bulan ve uzak bölgelerden gerçekleşen olayları dahi içeren bütün beyanlar dinlenmiştir.

Pazarköy (Türk) ve Çengiler (Ermeni) gibi ileri mevzi hattı içinde yakılmış olan köyler ve ayrıca bu hattın gerisinde bulunan yine yıkılıp yakılmış olan Çeltikçi ve Gedelek adlı Türk köyleri ziyaret edilmiştir.

15 Mayıs günü, bulundukları gemiden Mudanya Körfezi'nin kuzey sahillerinde yanan köyleri izleyen Komisyon, 15, 16 ve 17 Mayıs tarihlerinde, Türkler (Müslüman) ve Rumların bulunduğu Armutlu Bölgesi'ne ve Narlı, Kapaklı, Karacaali, Kumla ve Fıstıklı olarak bilinen Türk yerleşkelerine doğru ilerlemiştir.

Silahlı Rum ve Ermeni grupların yakın zamanda bölgeden geçtiği saptanmıştır. Kapaklı, Narlı ve Karacaali'nin hala yanmakta olduğu kaydedilmiştir. Bu köylerde ve

ayrıca Kumla dolaylarında, kısa bir süre önce başından vurularak veya başı ezilerek öldürülmüş olan 28 yaşlı kadın ve erkek cesedi bulunmuştur. Aynı zamanda Kapaklı'da bir bebek canlı bulunmuştur.

Komisyon son olaylarla ilgili, Armutlu'nun sabit bir garnizonunda görev yapmış olan Rum subayı ile ilgili ve bilhassa 13, 14, 15 Mayıs tarihlerinde Armutlu ve Gemlik'te faaliyet gösteren keşif müfrezesini komuta eden Yunan subayı ile ilgili bütün bilgileri toplamıştır.

Komisyon, tüm Kumla sakinlerine ve Gemlik'teki Müslüman sığınmacılarına Konstantinopolis'e giden gemiye bindirilecekleri hususunda garanti vermiştir. (2300 kişi civarı)

Yalova Bölgesi'nde Komisyon, Yalova, Çınarcık, Gemlik ve Kocadere bölgelerini ziyaret etmiştir. Çınarcık'da yaşayan Rumlardan, Yalova'da yaşayan Rum ve Türklerden bilgi alınmıştır.

Komisyon, hala yaklaşık 300 kadar Müslüman nüfusun bulunduğu Akköy ve Samanlı Türk köylerini ziyaret etmeyi uygun bulmamıştır. Kendilerine acil yardım sağlanabileceğinden emin olunmadığı için Komisyon, birkaç gün önce terör mağduru olan nüfusun derhal kendilerine sığındığı Küçükumla'da olduğu gibi zor durumda kalmaktan korkmuştur.

Her gün yapılan çalışmaların ve alınan ifadelerin detaylı anlatımı mevcut rapora eklenmiştir.

6. Alınan ifadeler, yapılan gözlemler ve olay yerinde ortaya konan gerçekler ışığında Komisyon üyeleri, aşağıdaki durumların belirlenebileceğine inanmaktadırlar:

(a.) İki aydan daha kısa bir süre önce Hristiyan çeteleri tarafından yağma edilip yakılan ve terk edilmiş Umurbey, Akköy, Yalova ve Samanlı dışındaki bütün Türk (Müslüman) köyleri ziyaret edildi.

(b.) Bu köylerde nüfus şu anda dağılmış durumdadır. Bazı sakinler güvenlikleri için tahribattan önce köylerini terk etmiş ve kendi güvenliklerini sağlamışlardır. Diğerleri, saldırılar başladığında ya dağlara kaçmayı başaramamış ya da beyanlara göre, saldırganlar tarafından yakalanmışlardır. Bazıları ise katledilmiştir.

Dağlara sığınan nüfusun çoğunun kaderi bilinmemektedir. Kesin rakam verilememektedir.

(c.) Türk makamların raporlarında belirtilen vahşetlerin (kapalı bir alanda yakılmış adamlar, ateşe atılmış çocuklar, tecavüz edilip bağırsakları deşilmiş kadınlar)

hiçbirini kanıtlamak mümkün değildir. Ancak, Kapaklı ve Karacaali köylerinde, hatta bazen kendi evlerinde olmak üzere savunmasız yaşlıların ve kadınların başlarından vurulmak ve başları ezilmek suretiyle öldürüldükleri kesin olarak tespit edilmiştir.

(d.) Hristiyan nüfusa silah bırakıldığı görülmemektedir ve aynı zamanda da Müslüman (Türk) nüfusun gizli silah barındırabildiği görülmektedir.

(e.) Yunan birliklerinin işgal ettiği yerlerde, Müslüman nüfus taciz ve tehditlerden yakınmaktadır. Bunlar, işgal durumunda olabilecek bir önlem uygulaması (bazen biraz şiddetli) olarak görülmelidir.

(f.) Gemlik'teki Rum ve Ermeni göçmenlere yardım eden Yunan makamları Müslüman mültecilere (Pazarköy tahliyesinden sonra yaklaşık 1500 kişi) hiçbir gıda ve tıbbi yardımda bulunmamaktadırlar.

(g.) 1920 yılında, Yunan Ordusu'nun henüz işgal etmediği İznik Bölgesi'nde, İznik Gölü'nün kuzeyinde ve Yalova'nın doğusunda bulunan bölgelerde Hristiyan nüfusuna yönelik şiddet ve barbarlık eylemleri ve büyük çapta katliamlar, Kemalist çeteler ve düzenli ordu askerleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Özellikle Elmalık, Fulacık ve İznik bölgelerinin Rum köylerinde yapılan zulüm ile ilgili beyanlar, Yenişehir'in uzak bölgelerinde belirli yerlerde görülen Kemalist taşkınlıkları içeren ifadelerle birlikte mevcut rapora eklenmiştir.

Dile getirilen bu beyanların doğruluğunu yerinde ispat etmek imkânsızdır. Türkler tarafından yapılan açıklamalar aynı şekilde abartılmış olabilir, ancak gerçek unsurlar da içerdikleri görülmektedir.

(h.) Ziyaret edilen bölgede, Yunan sınırının ilerisinde yer alan Ermeni Çengiler Köyü geçen Nisan ayında Kemalist çeteler tarafından saldırıya uğramış ve yakılmıştır. Köy halkı, daha sonra Yunan birliği tarafından işgal edilen Pazarköy'e sığınmıştır. Oradan Gemlik'e gönderildiler. Bazıları öldürüldü ama katliam olmadı. Pazarköy, Yunanlılar tarafından Gemlik'e gitme emri verilen Müslüman nüfus boşaltıldıktan sonra misilleme olarak yakıldı.

(i.) Hem Yunan askerleri hem Hristiyan halk, bölgenin Türk çetelerce yağmalandığını ve Türk köylülerinin yalnız kalmış Hristiyanların üzerinde vahşet uyguladıklarını belirtmişlerdir. Yunan müfrezesinin, 13 Mayıs'ta Narlı'da keşif yaptığı sırada Türk çetesinin saldırısına uğradığı ve bir askerinin öldüğü söylendi. Armutlu civarında da, birkaç gün önce yedi Rum asıllının öldürülmüş olduğu söylendi. Bu beyanların doğruluğunu kanıtlamak mümkün olmamıştır. Aynı zamanda, 12 Mayıs günü,

İki Rum genci Gemlik'ten Kumla'ya giderken sahilde ölü bulundu. Yunan makamları tarafından rapor edilmemiş olan bu cinayet, dolaylı olarak Komisyon'un dikkatine getirilmiştir.

(j.) Bölgedeki Türk köylerinin yakılması ve yağmalanması iki aydan daha az bir süre önce gerçekleşmiştir. Bu yağma ve yıkımlar, Rum ve Ermeni gruplar tarafından gerçekleştirilen sistematik bir yıkım olarak görülür. Düzenli Yunan Ordusu'nun da bu yağmalamanın içinde olduğunun kanıtlandığı görülmektedir.

(k.) Yunan Kumandanlığı, Komisyon tarafından sorulan, ülkedeki mevcut duruma dair izlenimlerini içeren hiçbir soruyu cevaplamamıştır. Yunan Ordusu, daha önce Türkler tarafından gerçekleştirilen saldırılara misilleme olarak görünen şiddet hareketlerini önemsememektedir.

15 Mayıs akşamı olayların hemen ardından akşam geç saatlerde, Küçükumla'da, Türklerin korunması için gerekli önlemler alınmıştır.

Bir Yunan müfrezesinin 12 ve 15 Mayıs tarihleri arasında Gemlik ve Armutlu arasına gönderildiği doğrudur. Görevi sadece bölgedeki "silahlara el koymak ve ortadan kaldırmak" olan bu müfreze, Karacaali, Narlı ve Küçükumla bölgelerinde bulunduğu sırada meydana gelen yağma ve yangınları engellemedi.

7- Komisyon, Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olan Yalova ve Gemlik kazalarında yer alan Müslüman köylerin iki aydan kısa bir süre içinde tahliyesinin ve yakılıp yıkılmasının nedenlerine ulaşmak için çaba göstermiştir.

Yunan Ordusu'nun Mart ayı sonlarındaki faaliyetleri esnasında olan olaylar, Yunan hattı yakınlarındaki köylerin (Cihanköy, Reşadiye, Soyulcak, Pazarköy (Türkler), Çengiler (Ermeni)) saldırı ya da misilleme gibi nedenlerle neden terk edilip yağmalandığını açıklayabilse bile, durum Mudanya Körfezi kuzeyinde aynı değildir. Bu son köylerdeki olaylar, 15 Mayıs'ta askeri operasyonlar sınırlıyken ve hatta Komisyon 12 Mayıs'tan beri Gemlik Bölgesi'nde bulunduğu halde, Yunan Kuvvetlerince herhangi bir provokasyon hareketinin bildirilmediği bir ortamda gerçekleşmiştir.

Şüphesiz ki ırklar arasında uzun süredir mevcut olan nefret yeterli bir sebeptir. Yunan askerleri ve Gemlik'teki Yunan (Rum) nüfusu tarafından duyulan bu nefret, savaş boyunca Türklerin elinde büyük ızdırap çeken 2000 Ermeni sığınmacının ve Kemalistler tarafından Elmalık, Fulacık ve İznik'te işlenen zulümlerin çoğuna tanık olan 3600 Rum mültecinin varlığıyla artmıştır.

Bu nefret, Türk (Müslüman) köylerince zulüm görmüş yerlerdeki şiddet içerikli davranışları açıklayabilmesine rağmen bu kadar hızlı bir şekilde ve istisnasız yapılan yok etmelerin belirleyici faktörü olarak görünmemektedir.

Son iki aydır, köylerin gruplar halinde yok edilmesinde, düzenli ve hızlı bir yöntem izlendiği görülür. Bu yıkım Yunan Karargâhı yakınlarına da ulaşmıştır.

Komisyon üyeleri, Yunan Ordusu tarafından işgal edilen Yalova ve Gemlik kazalarının bir bölümünde, Müslüman nüfusun soyunun tükenmesi ve Türk köylerinin harap edilmesi hususunda sistematik bir plan yapıldığını düşünür. Bu plan, Yunan Ordusu altında ve bazen de düzenli birliklerin yardımı ile faaliyet gösteren Ermeni ve Rum çeteler tarafından yürütülüyor.

Köylerin bu şekilde harap edilmesi ve Müslüman nüfusun yok edilmesi, Yunan Ordusu'nun kendi işgal alanlarında oluşabilecek herhangi bir saldırı ihtimaline karşı aldığı bir korunma yöntemi olmasının yanı sıra, belki de Yunan Hükümeti lehine bölgede siyasi bir durum oluşturmak içindir.

Her halükarda Komisyon, hem Hristiyanlara hem Müslümanlara yönelik yapıldığı belirtilen vahşet uygulamalarının uygar hükümetlere yakışmadığı ve Yunan Ordusu'nun işgal ettiği bölgede sorumluların Yunan yetkililer; Kemalist rejimin denetimi altındaki bölgede ise sorumluların Türk yetkililer olduğu görüşündedir.

8- Komisyon, yaptığı araştırmalar sonucunda, Gemlik Bölgesi'ndeki durumu düzeltmek için öneride bulunma konusunda yetkin olmadığını düşünmektedir. Yalova ve Gemlik kazalarındaki bütün Müslüman halkın dağıtılmış olması emri vaki gerçekleşmiş bir durumdur.

Ancak benzer durumların ileride de yaşanmasını engellemek için Komisyon, bahsi geçen bölgelerde uluslararası jandarmanın kurulmasını ve çeşitli Yunan makamlarına denetleme görevi yapacak Müttefik subayların atanmasını önermektedir.

Son olarak Komisyon, Yalova, Samanlı ve Akköy bölgelerinde ikamet eden 600 kadar Müslüman'ın Konstantinopolis'e ya da yakın bölgelere taşınma emrinin verilmesini ve bu yönde adımların atılmasını beklediklerini belirtir.

*Büyük Britanya
G. M. FRANKS
Tümgeneral*

*İtalya
E.ROLLETTO
Albay*

*Fransa
G.VIEG
Tuğgeneral*

23 Mayıs 1921''²⁹⁴

²⁹⁴ **Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula,** [Cmd.1478], Turkey No.1 (1921), s.2-5

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin hazırladığı bu raporda, İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerin imzaları bulunmaktadır. Rapordan da anlaşıldığı üzere; İtilaf Devletlerinin, Yunanlıların işgal ettiği tüm bölgelerde olduğu gibi, bu bölgede de işgalci Yunan Ordusu ile birlikte yerli Rum ve Ermeni çetelerinin her türlü faaliyetlerini ört bas etmek ve bu faaliyetlere mazeret bulmak adına koruyuculuk rolü üstlendikleri anlaşılmaktadır. Özellikle İngilizlerin, askerî ve siyasî himayelerinde olan Yunanlıların ve sözü edilen çetelerin yaptıkları mezalim ve katliamları itiraf etmek yerine; istiklal mücadelesi veren Kuva-yı Milliye'yi "çete" ve Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Paşa'yı "çeteci, çete reisi", Kuva-yı Milliye hareketini çete hareketi, bolşevik, isyancı, asi ve dinsiz olarak tanımlayıp böyle göstermek istediklerinden adı geçen belgede de bu ifadelerle özellikle yer verildiği görülmektedir.

2- Gemlik ve Yalova Bölgesindeki Olaylarla İlgili Müttefiklerarası Tahkik Heyeti Tarafından Tutulan Günlük

"Komisyon, 12 Mayıs öğle vakti Konstantinopolis'ten ayrıldı ve saat 4.30'da Gemlik'e vardı. Gemlik'te bulunduğu anlaşılan X. Tümen Komutanı Yunan Generali Leonardopulos hemen gemiye geldi. Gelmemizden ötürü oldukça şaşkın olmakla birlikte kibardı ve ertesi gün Pazarköy'ü ziyaret etmek isteyebiliriz diye Komisyon'a iki adet otomobil vermeyi bile önerdi. Komisyon saat 6'da karaya çıktı ve Belediye Başkanı'nı onları beklerken buldu. Başkan, Komisyon'u kasabanın Yunan bölgesine götürdü. Kemalistlerin yakıp yıktıkları Ermeni ve Rum köylerinden gelmiş olan yüzlerce sığınmacı ile buluşuldu. Bunlar, çoğunlukla Elmalık, Kızderbent, Vezirhan, Hudiye, Fulacık, Levkeh ve Kuplu'dan gelenlerdi. Gemlik'teki Rum sığınmacıların kaldıkları yerler çok kötü şartlara sahipti, ancak Yunan Ordusu tarafından doyurulmaktaydılar.

13 Mayıs saat 09.00'da Komisyon, Yunan hatlarının gerisindeki Türk köylerine doğru ilerledi. Pazarköy'e hiçbir sıkıntı yaşamadan ulaştı. Gemlik'ten ayrılırken, çoğunluğu kadınlardan oluşan sığınmacı grubu, Komisyon lehinde tezahürat yaptı. Yunan birliklerinin koruması altındaki birkaç ev dışında Pazarköy'ün tamamen tahrip edilmiş olduğu gözlemlendi.

Komisyon, Yunanlı komutan (Pazarköy Birliği Komutanı) tarafından karşılandı. Komutan, köyün V. Piyade Alayı tarafından ele geçirildiği Nisan ayının başlarında Pazarköy'de bulunmadığını belirtti. Mevcut komutan, Pazarköy'ü 15 Nisan tarihinde devralmış. Bilecik'e geçen Yunan Ordusu, iletişimi sağlamak amacı ile orada bir müfreze

bırakmış; ancak geri çekilme başladığında heyecanlanan Türk halkı Kızderbent ve Çengiler adlı Ermeni köylerini yakıp yağmalamış. Tahrip edilmiş olan bu köylerden pek çok kişi Pazarköy'e gelmiş. Türk köylüler Yunan iletişim hatlarına da saldırmışlar ve bunun sonunda komutan bölgedeki Türk nüfusunu boşaltma emri almış. Boşaltma işlemi 16 Nisan'da başlamış, ancak Türklerin evleri boşaltıldıktan sonra, Rum ve Ermeni sığınmacılar intikam almak için bu evleri yakmışlar.

Bu görüşmenin hemen ardından Komisyon, yakılıp yıkılmış olan Çengiler Köyü'nü ziyaret etti. Köy yerle bir edilmişti. Etrafta bazı insanlar kalıntılar arasında yaşıyorlardı. Bu kişiler köyün Türkler tarafından yağmalandığını ve köy halkının büyük kısmının evlerinde öldürüldüklerini söylediler.

Komisyon, tekrar Pazarköy'e döndü. Bu köy sistemli bir şekilde yakılıp yıkılmıştı. Köyde yaşayan hiç kimse yoktu ve hiçbir ceset de bulunmamıştı.

Komisyon, daha sonra Çeltikçi Köyü'ne gitti. Komisyon geldiğinde köy hala yanmaya devam ediyordu. Bu esnada, 4 Yunan askeri köydeki evlerin döşemelerini söküyorlardı ve büyük olasılıkla evleri ateşe veren onlardı. Pazarköy'de olanları duyan köy halkı bölgeyi terk etmişler ve ertesi gün köy ateşe verilmiş. Komisyon, hiçbir ceset bulamadı.

Komisyon terk edilmiş halde olan Gedelek Köyü'nü ziyaret etti. Katledildikleri bildirilmiş olan 27 kişiden hiçbir iz bulamadı. Gedelek Bölgesi'ne gelindiğinde (lehlerinde tezahürat yapan) bir grup sığınmacı ve asker, Komisyon'umuza rehberlik yapan Mülazım Süreyya Efendi'yi görünce üzerine saldırdılar. Süreyya Efendi otomobilden dışarı sürüklendi ve "Bryony" Gemisi'ne zar zor yetiştirildi.

Komisyon, gemiye saat 6'da dönebildi. Yunan Kurmay Başkanı "Bryony" Gemisi'ne gelerek öğleden sonra gerçekleşen olaylardan ötürü özür diledi.

14 Mayıs sabah saat 9'da, Rumların ve Ermenilerin şikâyetlerini dinlemek için Komisyon, Belediye Başkanı'nın evinde toplandı. Belediye Başkanı, gayet kibar bir şekilde Komisyon'u öğle yemeğine davet etti, ancak davet kabul edilmedi.

Şikâyetlerini bildirmek amacıyla gelen iki kişi, Komisyon'a savaş başladığından beri Ermenilere karşı uygulanan vahşetin genel bir özetini verdi. Bu bölgede, on sekiz köy yakılıp yıkılmış ve bölge nüfusu 70.000'den 2.500'e düşmüştü. Farklı ırkların yarattığı bu sorunların nasıl çözülebileceği sorulduğunda, jandarma teşkilatı kurulsaydı bile Hristiyan halkın bir Türk hükümeti yönetiminde barınamayacağı cevabı verildi.

En son Ermeni katliamı yaklaşık bir yıl önce, Kemalist hareket boy gösterdiği yani Anadolu, Müttefik Kuvvetlerce boşaltıldığı zaman yapıldı.

Yeniköy, Çengiler, Keramet ve Mürdigöz köylerinden bazı kişiler dinlendi. Hepsi 1915 yılı Ağustos ayında gerçekleşen katliamlar ve yakmalardan söz ettiler. Ayrıca 1920 ortalarından da bahsettiler. Özellikle de Fulacık Köyü'nden bazı kadınlar (Rum) dinlendi. Bu kadınlar korkunç hikâyeler anlattılar ve Komisyon'a rehberlik eden kişinin bu katliamlara neden olan subaylardan biri olduğunu söylediler.

Komisyon, soruşturmasına öğleden sonra saat 2'de Belediye Başkanı'nın evinde devam etti, kadın ve erkekler dinlendi. Dinlenen bu kişiler, Vezirhan, Kızderbent, Elmalık, Soyulcak, Çerkezköy, Delipazar ve Ortaköy köylerindendi. Hemen hepsi benzer şeylerden bahsediyorlardı. Köylerine ara ara Kemalistler geliyor, para ve yiyecek istiyorlar, daha sonra ineklerini ve atlarını alıyorlar ve köyün verecek bir şeyi kalmadığında da katliam yapıp evleri ateşe veriyorlardı.

Komisyon, Belediye Başkanı'nın evinden ayrıldıktan sonra Yunanlı General'i çağırdı ve birlikte çay içildi. Komisyon sonra, gece için Gemlik'e demir atmış olan "Bryony" Gemisi'ne döndü.

15 Mayıs- Komisyon neler yaşanmış olduğunu araştırmak üzere Kumla'ya gitmek niyetindeydi.

Sabah saat 8'de Narlı Köyü'nden dumanlar yükseldiği görüldü. Komisyon motorla çalışan bir tekneye bindi ama ne yazık ki teknede problem çıktı ve Komisyon üyeleri gemiye geri dönmek zorunda kaldılar. Saat 10'da Karacaali'de duman bulutları görüldü. Motorlu tekne ile gidemeyeceğimiz için gemiye gitme emri verildi. "Bryony" alev alev yanan köylere doğru yola çıktı. Saat 2'de Narlı'ya varıldı. Köy hala yanan bir yıkıntı durumundaydı, bu yüzden Karacaali'de karaya çıkma kararı verildi. Karacaali şiddetli bir şekilde yanmaktaydı ve sahilde cesetler görülüyordu. Sahilde biri oldukça yaşlı olan 12 olgun kadın bulundu. İki erkek hala hayattaydı ve "Bryony" Gemisi doktoru tarafından gemiye çıkarıldılar. Yoğun sıcaklık nedeniyle köye girmek mümkün değildi. Yokuş üzerinde konumlanan cami ve okul ateşe verilmemiş olan tek binalardı.

4.30'da komisyon 2,5 kilometre uzaklıkta bulunan Küçükkumla'ya vardı. Sahildeki evler tamamen yakılıp yıkılmış ve bir tanesi yanmaktaydı. Bir gün önce bu köyü ziyaret edeceğimizi bildirdiğimiz Yunan General, atlar göndermişti.

Komisyon, Küçükkumla'ya doğru hareket etti. Dehşet içinde olan ve çoğu kadınlardan oluşan köy sakinleri, Komisyon'u bekliyorlardı.

Halk arasında o kadar büyük bir panik vardı ki kesin bilgiye ulaşmak çok zordu. Ancak birkaç gün önce bir Yunan askeri müfrezesinin ve bazı çetelerin köyden geçtikleri ve Kumla İskelesi'nden geçerek o sabah geri döndükleri bilgisi alındı. Komisyon, peşinde yerli halk ile beraber gemiye döndü. Müttefiklere sığınan halk kendilerini sakın ve güvenli bir yere götürmeleri için yalvararak sahilden ayrılmayı reddediyorlardı. Halkın kalabalık yığınlar halinde bulunduğu kısım, dalgakıranın “Bryony”ye en yakın olan ucuydu. General Leonardopulos'a mektup yazılarak, Kumla Köyü halkının korunması için derhal tedbir alması istendi.

Mektubu General'e teslim etmek, ertesi sabah saat 6'da mümkün oldu. “Bryony” iskelenin ardında demirli olarak bekliyordu ve sığınmacıların güvende hissetmeleri için gece ışıklarını kumsala ve bitişik tepelere doğrultuyordu.

16 Mayıs- Sabah saat 9'da Komisyon, sığınmacılardan bilgi almak için karaya çıktı. Halk tarafından bölgeye bir ölü ve iki yaralı getirilmişti.

Sığınmacılar, bir gün önce yaklaşık yirmi kuvvetli kişiden oluşan bir grubun ekmek almak için Gemlik'e gitmeye çalıştığını söylediler. Köyden ayrıldılar ve iskeleye geldiklerinde, Yunan subayı komutasında Yunan müfreze ve çetesine rastlamışlar. Kadınlar köye geri gönderilmiş. Erkekler onlarla gitmeye zorlanmışlar. Yolda bazı erkekler geri gönderilmiş; ama aralarında muhtarın da olduğu geri kalan erkekler ise öldürülmüştü.

Komisyon, saat 10'da köye vardı. Köy tamamen yerle bir edilmişti. O sabah gönderdiğimiz mektubu almadan önce General Leonardopulos tarafından gönderilmiş olan bir onbaşı ve on asker nöbet bekliyordu. Onbaşı, Komisyon tarafından sorgulandı.

Komisyon iskeleye geri döndüğünde, Yuman Tümeni'ni komuta eden General'in gönderdiği kurmay subay, Komisyon'u beklemekteydi. Komisyon'un isteği üzerine subay, sığınmacıların koruma altına alınacağını söyledi, ancak verilen bu sözün halk üzerinde hiçbir etkisi olmadı.

Komisyon buradan sonra Kapaklı'ya doğru hareket etti. Köy tamamen yakılıp yıkılmıştı. Kalıntılar arasında dehşet içinde iki üç köy sakini vardı. Bunlar, öldürüleceklerinden korktukları için dağlara saklandıklarını söylediler.

Komisyon köyün her yerini gezdi ve dört tanesi kadın olan sekiz ceset buldu. Erkeklerden üçü iki hafta önce bir çatışmada öldürülmüşlerdi. Komisyon, terk edilmiş bir bebek buldu ve gemiye aldı.

Sağ kalan üç kişi kendilerini güvenli bir bölgeye götürmeleri için Komisyon'a yalvardılar. Sığınmacılara, dağlarda saklananlara da haber vermeleri ve eğer hepsi sahilde toplanırsa ertesi gün Küçükumla'ya götürülecekleri söylendi.

Komisyon, Narlı'ya doğru ilerledi. Köy tamamen harap edilmiş bir durumdaydı. Ortalıkta ölü görünmüyordu. Ortada tek canlı insan, yaşlı bir Türk kalmıştı ve oda çok mutlu olduğunu söyleyince Komisyon, ziyaretin ona rahatsızlık verdiği hissine kapıldı!

“Bryony” gece boyu Küçükumla açıklarında demirli kaldı ve biz de oraya geri döndük.

17 Mayıs- Sabah 8.30'da, 11 Mayıs'ta Gemlik ve Armutlu arasındaki köylüleri silahsızlandırmak amacıyla gönderilen müfreze komutanı iki Yunan subayı, Yunan kurmay subaylarından biri tarafından gemiye gönderildi.

Bu kişiler, Komisyon tarafından sorgulandı. Bu kişilerin yanmış olan köylerden geçtikleri tarih, tam da bu köylerin ateşe verilme tarihiyle denk düşüyordu. Subaylardan biri, dört Türk'ün vurulması emrini verdiğini itiraf etti, ancak cinayetler ve yağmalama ile ilgili hiçbir bilgisi olmadığını dile getirdi.

Saat 9.30'da Fıstıklı'ya gitmek için Küçükumla'dan ayrıldık. Dağlardan inecek olan sığınmacıları yerleştirmek amacıyla Kapaklı'da bırakacağımız iki kayığı aldık.

Sahilde 200 kadar sığınmacı vardı. “Bryony” gerekli araçlarla beraber kayıkları bıraktı ve Fıstıklı'ya doğru yola çıktı. Köy, tam bir sessizlik içindeydi. Türk ve Rum esnaflar iskelede zeytin satıyorlardı.

Araştırma yapması için bir subay karaya çıkarıldı. Başka köylerde yaşananlardan dolayı dehşet içinde olan Türkler, Armutlu'ya gitmeden mallarını satıyorlardı. (Rumların verdiği fiyatlar şüphesiz ki standartların altındaydı.)

Armutlu'ya öğlen varıldı. Köy sessiz görünüyordu. Bir subay, Yunan müfrezesi başındaki komutanı gemiye çağırmak ve Komisyon'un köyü ziyaret etmesinin gerekli olup olmadığını öğrenmek için karaya çıkarıldı.

Köyün ileri gelen Rum ve Türk sakinlerinin, saat 2'de iskelede sorgulanmasına karar verildi.

Yunan subayı, bir sıkıntı olmadığını ve sadece köyün güvenliğini sağlamak için emir aldığını belirtti.

Çevre çiftliklerdeki eşkıyalık olaylarından bahsetti.

Rum ve Türk temsilciler uyumlu yaşıyormuş gibi görünüyorlardı; ama ayrı ayrı sorgulandıklarında birbirlerinden şikâyet ettiler.

Komisyon, tekrar “Bryony”ye geri döndü ve sığınmacılarla dolu olarak Küçükumla’ya getirilmiş olan iki kayığı almak amacıyla Kapaklı’ya doğru yola çıktı.

Kumla’ya varıldığında Kızılhaç temsilcisi, sığınmacıları korkutmak ve yaptıklarıyla övünmek için iskeleye gelen eşkiya başı ile konuştuğunu söyledi. Eşkiya başının geldiğini iletmek için General Leonardopulos’a bir mesaj gönderildi.

“Bryony”, gece boyunca Küçükumla’da demirli kaldı.

18 Mayıs- Saat 8’de “Bryony” Gemlik’e geri döndü. Saat 9’da kıyıya çıkan Komisyon, Türk mahallesini ve Müslümanlarla dolu bir camiyi ziyaret etti.

Komisyon, soruşturmasını Türk yönetiminin binasında sürdürdü. Halk, dehşet içindeydi ve kendi imkânlarıyla alabileceklerinin haricinde hiçbir yiyecek verilmemişti. Sakin bir yere götürülmeyi talep ettiler.

Komisyon, saat 1’de gemiye döndüğü zaman “İnebolu” Gemisi’nin sığınmacıları almak için kısa bir süre önce yolu çıktığı bilgisini veren bir telsiz mesajı aldı.

Komisyon, Gemlik’e döndü ve Belediye Başkanı’nı ziyaret etti. Türk sığınmacıları götürmek istediklerini bildirdi.

Saat 6.30’da Küçükumla’ya geri döndük. Saat 9’da tekne geldi ve sığınmacıları aldı. Gemiye alınan bebek de bir Türk kadınının bakımına verildi. Saat 2’de gemiye binilmişti ve “İnebolu” Gemisi, Konstantinopolis’e hareket etti.

19 Mayıs- “Bryony”, Küçükumla’da demirli kalmaya devam etti. Yer olmadığı için gemiye binemeyenlere güven verdi. Bazıları, gerekli eşyalarını almak için köyllerine geri döndü.

Saat 1’de eşkiya başı (Kızılhaç temsilcisiyle daha önce görüşen) Hacı Yorgi, Yunan Birliklerini komuta eden General’in emriyle gemiye getirildi. Eşkiya şefi, bir gün önce yaptıklarıyla övünürken sarhoş olduğunu, kendisinin köylüleri silahsızlandırmakla görevli Yunan müfrezesinin bir rehberi olduğunu söyledi.

Akşam saatleri boyunca, “İnebolu” ve beraberindeki üç tekne Kumla’ya geri döndü ve kalan sığınmacılarda gönderildiler.

20 Mayıs- Saat 6.30 “Bryony” ve Kızılay tarafından gönderilmiş olan tekneler, Kumla’dan Gemlik’e hareket etti.

Sığınmacılara, gemilere binmek için sahilde toplanmaları gerektiği bildirildi. Komisyon, sürecin işleyişini görmek için öğlen sahile indi. Yunan subayları, sağlam erkeklerin bırakılmasını önerdi ve iyi muamele göreceklarını garanti etti. Öneri, Komisyon tarafından kabul edildi.

Komisyon, 3.30'da tekrar sahile giderek sığınmacıların gemiye binmelerini izledi. Sonra tekneler yola çıktı.

Saat 4'te "Bryony" Gemlik'ten Tuzla yönüne doğru hareket etti. Buradaki Yalova'ya gerçekleştireceği seyahat için talimat bekleyecekti.

21 Mayıs- "Bryony", saat 8'de Yalova'ya geldi. Yunan müfrezesinin komutanına, Komisyon'un geldiğini bildirmek için bir subay gönderildi.

Saat 9'da müfrezeyi komuta eden Yunan subayı gemiye geldi ve Komisyon tarafından sorgulandı. Komutan, yaklaşık bir ay önce Yalova'ya geldiğinde zaten tüm çevre köylerin yakılmış olduğunu söyledi. Bildiği kadarıyla, çevrede eşkıyalar vardı ama kendisine sadece Yalova'yı tutma emri verildiği için, nöbetçi askerleri her zaman Yalova içinde 2,5 kilometrelik bir alanda görev yapmaktaydılar.

Komisyon, saat 10'da sahile gitti ve çoğunluğu kadınlardan oluşan Rum sığınmacı topluluğu ile karşılaştı.

Komisyon, Yunan subayından gitmesini istedi ve ardından kaymakam dinlendi. Kaymakam savaş öncesi bölge nüfusunun yarısının Türk, yarısının Hristiyan olduğunu söyledi. Yalova'nın merkezi ise Türk kasabasıydı.

Mevcut durumda Yalova'da sadece 300 Türk bulunmaktadır. Samanlı ve Akköy bölgelerinde de sadece birkaç yüz kişi kalmıştır.

Kaymakam, Komisyon'dan Türk nüfusunu güvenli bir yere götürmelerini istedi. Komisyon, Yunan Karargâhı'ndan ayrıldıktan sonra Rum sığınmacıları aşırı öfkeli bir halde buldu. Çünkü Hafız Ahmet (Komisyon rehberlerinden biri, sabah onlarla beraber karaya çıkmıştır. Aynı zamanda bir köyün önde gelenlerinden) bazı Rum kadınlar tarafından, çevrede meydana gelen katliamlarla suçlanmıştır. Kalabalığın dikkati dağıtılarak bu kişi tekneye bindirilip gemiye alındı. Kalabalık bağırarak onu izledi ve hatta bir tanesi, hızla giden teknenin arkasından suya atladı.

Saat 2.30'da "Bryony" Çınarcık'a demir attı ve Komisyon vakit kaybetmeden karaya çıktı. Türk bölgesi neredeyse boştu ama tahrip edilmemişti. Cami yağmalanmıştı ama yakılmamıştı. Bu bölgede gerçekleştiği bildirilen katliamlardan hiçbir iz yoktu.

Rum papaz Komisyon'a yeni açılmış Türk mezarlarını gösterdi.

Daha sonra "Bryony", Engürü'ye doğru hareket etti, Komisyon burada, Yunan müfrezesi komutanı tarafından karşılandı. Onun bildiği kadarıyla, tek eşkıyalık çevre bölgelerde gerçekleşmişti.

Daha sonra Komisyon, tamamen yok edilmiş olan Kocadere ikiz köylere doğru yola çıktı. Köyde ne bir ceset ne de yaşayan herhangi biri bulundu. Hiçbir bilgi edinilemedi.

Komisyon, bütün gece açıkta demirli kalmış olan “Bryony”e geri döndü.

22 Mayıs – 8.30’da Komisyon geri döndü ve Tophane Konstantinopolis’e vardı.”²⁹⁵

“Müttefiklerarası Tahkik Heyeti’nin Raporu” ile “Gemlik ve Yalova Bölgesindeki Olaylarla İlgili Müttefiklerarası Tahkik Heyeti Tarafından Tutulan Günlük”te belirtildiği üzere; Samanlıdağ Yarımadası’nda mezalim yapıldığına dair yapılan başvuru ve şikâyetler neticesinde incelemeler yapmak üzere bölgeye giden Müttefiklerarası Tahkik Heyeti, Samanlıdağ Yarımadası’nda bulunan kırk köyün otuz beşinde sadece Türk nüfusu olduğunu tespit etti. Böylece Yarımada’daki hâkim nüfusun Türkler olduğu belirlenmesine rağmen, raporda yer yer Rum ve Ermeni nüfusun çoğunlukta olduğuna dair abartılı bilgilerin yer alması, Tahkik Heyeti’nin daha çok yerli Rum ve Ermenileri dinlediğini, onların da nüfus konusunda kendi lehlerine olmak üzere yanlış bilgiler verdiklerini göstermektedir. Heyet, bölgede yakın zamanda gerçekleşen olaylarla ilgili bilgisi olan bütün Rum, Ermeni ve Türk yerli halkı dinlediğini söylemiştir. Ancak Türklerin, Tahkik Heyeti’nin karşısındayken bile Yunan askerleri ile yerli Rum ve Ermeni çetelerinin tehditleri altında olduğu göz önünde bulundurulursa, Türklerin durumlarını rahat bir şekilde ifade edemedikleri ve Tahkik Heyeti’nin bu anlamda eksik tespitler yaptığı anlaşılabılır.

Pazarköy’de ve Yalova’da bulunan Yunan Kumandanlarının, Heyet’in kendilerini sorgusu esnasında, olayların gerçekleştiği tarihten sonra görevi devraldıklarını belirtmeleri, sorumluluk kabul etmemeleri anlamına gelmektedir. Ayrıca Pazarköy’deki olayların, Pazarköy’ün 5. Piyade Alayı tarafından ele geçirildiği dönemde yapılması, yine Yunan Ordusu’nun bu zulümde dahli bulunduğu anlamına gelmektedir.

Heyet, hala yanmakta olan Çeltikçi Köyü’ne vardığında 4 Yunan askerini evlerin döşemelerini sökerken görmüştü. Bu durumu gören Heyet raporda; Çeltikçi Türk köyünü ateşe verenlerin büyük olasılıkla Yunan askerleri olduğunu ifade etmiştir. Bu tespit, Türklere karşı yapılan zulmün Yunan Ordusu tarafından yapıldığını göstermektedir.

Heyet’e rehberlik yapan Mülazım Süreyya Efendi’nin bir grup sığınmacı ve Yunan askeri tarafından saldırıya uğraması, aynı şekilde Heyet’e rehberlik yapan Hafız

²⁹⁵ **Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula**, [Cmd.1478], Turkey No.1 (1921), s.5-9

Ahmet'in de Rumlardan oluşan bir kalabalık tarafından suçlanması ve Heyet tarafından kurtarılarak gemiye bindirilmesi, Yunanlıların bu zulmü ört bas etmek istediklerini göstermektedir. Bu yöndeki eylemlerini Heyet'in yanında dahi yapmaktan çekinmemeleri dikkate değer bir noktadır.

Tahkik Heyeti'nin, Kapaklı, Narlı ve Karacaali Türk köylerinin yakılmasından kısa bir süre önce buralardan silahlı Rum ve Ermeni grupların geçtiğini belirlemesi, bu köylerin Rum ve Ermeniler tarafından yakıldığının işaretidir. Raporda, Karacaali Köyü'ne yoğun sıcaklık nedeniyle girmenin mümkün olmadığından bahsedilmesi, Yunan vahşetinin boyutunu gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Narlı ve Karacali köylerinin tamamen yanması, buralarda insan, hayvan, ekili biçili alanların tamamen yok edilmesi anlamına gelmektedir.

Küçükkumla'ya giden Heyet'e, buradaki Türklerin yalvararak güvenli bir yere götürölmelerini istemeleri, Türklerin burada can güvenlikleri olmadığını ve canlarını kurtarmak için yurtlarından ayrılmak istediklerini göstermektedir. Ayrıca bölgedeki Türkler Yunan zulmünden öylesine korkmuşlardı ki, Heyet'in isteğı üzerine bir Yunan zabitanın Türklerin koruma altına alınacağını söylemesine rağmen, bu sözün halk üzerinde hiçbir etkisi olmadı.

Raporda; ekmek almak için Gemlik'e giden bir grup Türk'ün, Yunan subayı komutasındaki Yunan müfreze ve çetesine rastladığı, bu Türklerden bazılarının Yunanlılar tarafından öldüröldüğünün belirtilmesi yine Yunan Ordusu'nun çetelerle işbirliği içerisinde olduğunu ispatlamaktadır.

Raporda; köylerini terk etmek üzere olan Türklerin, ellerindeki zeytinlerini ve mallarını Rumlara sattıkları, Rumların verdiği fiyatların ise standartların altında olduğunu belirtilmiştir. Bu durum, Yunanlıların Türklerden “ne koparsak kâr olur” anlayışlarına dair bir örnektir.

Raporda; Türklerin İstanbul'a nakledilmek üzere gemilere bindirilme işlemleri esnasında, Yunan zabitanlarının Heyet'e Türklerden sağlam erkeklerin bırakılmasını önerdiği ve onların iyi muamele göreceklarını garanti ettikleri, Heyet'in de bu öneriyi kabul ettiğı yazmaktadır. Beynelmilel Salib-i Ahmer Temsilcisi Maurice Gehri ise raporunda; 30-40 yaş arası Türk erkeklerinin alıkonulduğunu yazmıştır. Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in yazdığı raporlarda ve Manchester Guardian Gazetesi Muharriri Arnold Toynbee'nin de yazdığı üzere; askerlik çağındaki Türk erkekler alıkonulmuş, bölgedeki Heyet o erkekleri nakledebilmek adına Yunanlılarla

görüşmeler ve münakaşalar yapmış, sonuçta bu erkeklerin nakline müsaade alınamamıştır. Ayrıca Ali Macit Bey'in raporlarında bazı yerlerde Yunanlılar tarafından alıkonulan erkeklerin yaş aralığı 20-45, bazı yerlerde ise 20-40 olarak belirtilmiştir.

Heyet, Akköy ve Samanlı Türk köylerini, buradaki insanlara acil yardım sağlanabileceğinden emin olunamadığı için ziyaret etmeyi uygun bulmamıştı. Çünkü Küçükumla'da birkaç gün önce zulme maruz kalan Türklerin derhal kendilerine sığınması gibi bu köylerde de zor durumda kalmaktan korkmuştu. Büyük ihtimalle burada bir izdiham yaşanmış ve Heyet bu insanlara yardım etmekte zorlanmıştı.

Rapora göre; Heyet'in ziyaret etmediği Umurbey, Akköy, Yalova ve Samanlı dışındaki bütün Türk (Müslüman) köylerinde nüfus dağılmıştır. Bu köylerdeki nüfusun bir kısmı tahribattan önce köylerini terk etmiş, diğerleri saldırılar başladığında ya dağlara kaçmayı başaramamış ya da saldırganlar tarafından yakalanmışlardır. Bazıları ise katledilmiştir. Dağlara sığınan nüfusun çoğunun sonu bilinmemektedir. Bu yüzden kesin rakam verilememiştir. Bu durum, Yunan zulmüne maruz kalan Türklerin sayısının tespit edilen sayıdan çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca Heyet'in tahkikat esnasında bölgede Rum ve Ermeni nüfusun çoğunlukta olduğundan bahsetmesi bu durumun bir sonucudur. Çünkü Türkler ya köylerini terk etmiş, ya dağlara kaçmış ya da katledilmişlerdir.

Heyet, savunmasız Türk kadınlarının ve yaşlılarının katledildiğini kesin olarak tespit etmiştir. Bunlardan bazıları kendi evlerinde katledilmiştir. Bu durum, zaten savunmasız olan insanların, bir baskın yapılarak katledildiklerini de göstermektedir.

Bölgede Rum ve Ermenilerin silahlı olduğu, Türklerin ise Yunan yönetimi tarafından silahsızlandırıldığı, Türklerin ancak gizli olarak silah barındırabildiği belirlendi. Bu tespitle Yunan İşgal Kuvvetlerinin Türkleri savunmasız bırakıp, imha etmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır.

Heyet'in, Yunan Kuvvetlerinin işgal ettiği yerlerde Türklerin taciz ve tehditlerden yakınması durumunu, işgal durumunda olabilecek bir önlem uygulaması olarak addetmesi de dikkate değer bir noktadır. Bu ifade ile Müttefiklerin Türklere karşı uygulanan yıkım politikasını belli seviyeye kadar normal görmesi, Yunanlıları destekleyen gücün Müttefikler, daha özelde ise İngiltere olduğuna işaret etmektedir. Çünkü Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin Reisi, İngiliz General Franks'tır.

Rum ve Ermeni mültecilere yardım eden Yunan makamlarının, Türk mültecilere hiçbir gıda ve tıbbi yardımda bulunmaması da Türk nüfusun imha edilme politikasına

hizmet etmektedir. Her manada ateş çemberinde olan Türkler, açlıkla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Raporda, 1920 yılında İznik Bölgesi'nde ve Yalova'nın doğusunda Türk çetelerin Hristiyan nüfusa yönelik şiddet eylemlerinden de bahsedilmiştir. Ancak bu durum ispatlanamamıştır. Aynı şekilde Yunan askerleri ile Rum ve Ermeni ahalinin Türklere yönelik suçlayıcı ifadelerine rağmen Heyet, bu beyanların doğruluğunu kanıtlayamamıştır. Buna karşın Türklerin ifade ettiği zulümlerin birçoğu gerçek unsurlar içerdiği için kanıtlanmıştır. Ancak yine de raporda Rum ve Ermenilerin, Türk çetelerinden şikâyet ettiği birkaç kez vurgulanmıştır.

Heyet, iki aydan daha az bir süre önce Türk köylerinin gruplar halinde yakılması ve yağmalanmasının Rum ve Ermeni gruplar tarafından gerçekleştirildiğini, Yunan Ordusu'nun da bu zulmün içinde olduğunu tespit etmiştir. Yunan Kumandanlığı'nın, Heyet tarafından sorulan hiçbir soruyu cevaplamamış olması da bu tespiti güçlendirmektedir. Ayrıca Yunan müfrezelerinin keşif ve silahlara el koymak gibi görevlerle Türk köylerine gittikleri sırada, buralarda yapılan zulümlere engel olmaması, yapılan zulümlerin tarihinin Yunan müfrezelerinin bölgede olduğu tarihle örtüşmesi, Heyet'in sorguladığı Yunan zabitlerinden birinin dört Türk'ün öldürülmesi emrini verdiğini itiraf etmesi gibi tespitler Yunan Ordusu'nun mezalimi desteklediğini hatta Yunan Ordusu'nun bu zulmü yaptığını açıkça göstermektedir.

Heyet, Yunan Hattı yakınlarındaki köylerde yaşanan olayların nedenlerini anlayabilse bile Yunan Hattı'nın gerisindeki Mudanya Körfezi'nin kuzeyinde yaşanan olayları aynı mantığa sığdıramamıştır. Raporda, olayların 15 Mayıs'ta askerî operasyonlar sınırlıyken, hatta Heyet'in 12 Mayıs'tan beri bölgede bulunmasına rağmen yaşandığına dikkat çekilmiştir. Bu durum, Yunanlıların bu zulmü yaparken Uluslararası bir heyetten bile çekinmediklerini göstermektedir.

Buradaki etnik gruplar birbirlerinden nefret ediyorlardı. Ancak Türklere zulüm gördüğü iddiasında bulunan Ermeni ve Rum mültecilerinin nefreti, Türklere karşı yapılan imha planının bu derece hızlı ve istisnasız bir şekilde yapılmasını açıklamaya yeterli değildi. Heyet'in bu tespiti, Türklere karşı yapılan zulmün boyutlarını vurgulaması açısından önemlidir.

Heyet'in, Türk köylerinin gruplar halinde yok edilmesinde düzenli ve hızlı bir yöntemin izlendiğine dair tespiti, bu imha politikasının sadece Rum ve Ermeni çeteler tarafından değil, Yunan Ordusu tarafından da izlendiğini göstermektedir. Üstelik bu

yıkım Yunan Karargâhı yakınlarına da ulaşmıştır. Bu durumda Yunan Ordusu'nun bu durumdan haberdar olmaması durumu mantığa aykırı olduğu gibi, aksine Yunan Ordusu'nun bu zulme dâhil olduğunu tekrar ispatlamaktadır.

Ayrıca Heyet'in, Türklere karşı uygulanan bu yıkımda sistematik bir plan yapıldığını, bu planın da Yunan Ordusu altında ve bazen de düzenli birliklerin yardımı ile faaliyet gösteren Ermeni ve Rum çeteler tarafından yürütüldüğünü belirtmesi, bu zulmün Yunan Ordusu ve Rum ve Ermeni çeteler tarafından yapıldığının açık kanıtıdır.

Raporda yer alan; *“Yalova ve Gemlik kazalarının bir bölümünde, Müslüman nüfusun soyunun tükenmesi”*, *“Müslüman nüfusun yok edilmesi”* gibi ifadeler, Yunanlıların bölgedeki hâkim nüfus olan Türklerin yok edilmesine dair bir politika içerisinde olduklarına işaret ederek, burada yapılan uygulamanın bir soykırım olduğunu desteklemektedirler. Heyet'in, bölgede Türklerin yok edilmesinin, Yunan Hükümeti lehine bölgede siyasî bir durum elde etmek için yapılmış olabileceğine işaret etmesi, bu bölgede ileriye dönük daha büyük hesapların olduğunu göstermektedir.

Heyet, hem Hristiyanlara hem Türklere yönelik yapıldığı belirtilen vahşet uygulamalarının uygar hükümetlere yakışmadığını belirtmiştir. Ayrıca Heyet, Türklerin yok edilmesine dair yaptığı birçok tespite rağmen, Yunan Ordusu'nun işgal ettiği bölgede sorumluların Yunan yetkililer; Türklerin denetimi altındaki bölgede ise sorumluların Türk yetkililer olduğu görüşünde idi. Heyet, Gemlik Bölgesi'ndeki durumu düzeltmek için öneride bulunma konusunda yetkin olmadığını düşünmüştür. Buna rağmen Heyet bu bölgede, uluslararası jandarmanın kurulmasını ve çeşitli Yunan makamlarına denetleme görevi yapacak Müttefik subayların atanmasını önermiştir. Ancak Müttefiklerarası Tahkik Heyeti tarafından tutulan günlükte yer aldığı üzere; bölgede zulme maruz kaldıklarını belirten Ermeni ve Rumların, Heyet'e burada uluslararası bir jandarma teşkilatı olsa bile Türk yönetimi istemediklerini söylemeleri, Türklerin ise Heyet'e yalvararak buradan gitmek istediklerini söylemeleri; bu bölgede Ermeni ve Rum nüfusunun değil Türk nüfusunun yok edilme amacının güdüldüğüne yönelik dikkat çeken bir noktadır. Çünkü zulme maruz kalan Türkler kaçıp kurtulmak istemişler, Rum ve Ermeniler ise buraya yerleşmeyi hedeflemişlerdi.

Heyet'in, bu bölgedeki Türklerin İstanbul'a nakledilmesi gerektiğini ifade etmesi de, yine burada Türklerin can güvenliğinin olmadığını göstermektedir.

Ayrıca 26 Mayıs 1921'de Londra'dan gelen bir telgrafa göre; Yalova ve Gemlik bölgesinde tahkikat yapmak için görevlendirilen Müttefiklerarası Tahkik Heyeti

azalarından General Franks, Yunanlıların Türklere karşı yağma, katliam ve tecavüz ettiklerini tasdik etmişti.²⁹⁶

3- Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti Temsilcisi Maurice Gehri'nin Raporu

“ANADOLU'DA TAHKİKAT

12- 22 Mayıs 1921

Beyne'l-milel Salib-i Ahmer Reîsi Mösyö Gehri'nin raporudur:

Anadolu'da Yunanlılara atf edilen mezalim hakkında icrayı tahkikat etmek üzere bir heyeti tahkikiye i'zâmı İstanbul'da Büyük Britanya Fevka'l-âde Komiseri Sir Horas (Horace) Rumbold'un eser-i teşebbüsüdür. Bu projeden haber-dâr olur olmaz Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cem'iyeti bu tahkikata iştirâk etmek üzere bir murahhas i'zâmını Beyne'l-milel Salib-i Ahmer Heyeti'nden ricâ eylemiştir.

Salibi Ahmer Heyeti'nin, Rus mültecileri meselesi için muvakkaten İstanbul'da bulunan murahhası General T. B. Tomson (Thomson) tarafından vuku' bulan taleb İngiliz Fevkalade Komiserliği'nce pek müsaid bir surette kabul edilerek Beynelmilel komite tarafından heyet-i tahkikiyede kendisini temsil etmek üzere ben murahhas ta'yin olunmuştum.

Bu Heyet İstanbul'da üç Müttefik Fevkalade Komiseri'ni temsil eden üç büyük zabitten mürekkebdî. İngiltere namına General Frank veya Yaver-i Harbi Yüzbaşı Estone (Stone) Fransa namına Miralay Vik (Vicq) ve İtalya namına Miralay Roletto; her üç murahhasa Türkçe ve Rumca'ya âşinâ askerî tercümanlar refâkat ediyordu.

Tahkikat yapılacak mıntıkayı teşkil eden Samanlıdağ, İzmit ve Mudanya körfezleri arasında vaki' Marmara sevahili mütemmimâtındandır.

Bu mıntika İstanbul'dan kabil-i rü'yettir ve buraya vapurla üç dört saat mesafede kâindir. Yarımada'nın mesâha-i sathıyyesi ale't-tahmîn 600 kilometre (okunamadı). Hemen de büsbütün dağlıktır (950 metre ve irtikâ'). Miktârı pek çok ve mu'vecc olan çayların (okunamadı) alçak ve bataklık tepeler arasında müselles şeklinde çıkmış arâzî-i ilhakiye vücûttur. Sâhil köylerinden ekserîsi bu küçük ovaların ucunda mebni ağaç kümeleri ile bostanlar ve zeytin bahçeleri ile sûtûrdur. Yalnız bu noktalarda müstesnâ olmak üzere cenûb sevâhili tepeleri doğrudan doğruya deniz kenarında kâindir. Şimâl sevâhilinde düz arâzînin vüs'atı daha ziyâdedir.

²⁹⁶ BOA, HR.SYS, Dosya:2383, Gömlek:6

Yarımada pek mahsûl-dârdır. Burası Marmara Denizi Havzası'nın en zengin ve zirâatçe en feyz-nâk mıntikalardan biri olmakla müştehirdir. Zeytin ağaçları, bağlar, dutluklar, meyveli ağaçlar, sebze ve bostancılık buraların başlıca servetlerini teşkîl eder. İstanbul turfanda sebze ve meyveleri buralardan çıkar.

İstanbul Dârü'l-fünûnu müderrislerinden olup bu coğrafi ma'lûmâtın ekserisini bana vermiş olan Ali Macid Bey'in ifâdesine göre, yalnız Gemlik piyasası senede İstanbul'a 10 milyon kilo zeytin tanesi ve 3 milyon kilo üzüm yetiştirir. Gemlik'te faal bir harîr müzesi ve bükülmüş ipek ticâreti vardır. Hayvânât-ı ganemiyye olarak bi'l-hâssa koyun yetiştirilir. Bu mıntıkada belli başlı kasabalar şunlardır. İzmit (eski Nikomedyâ) İstanbul'a 60 mil mesâfededir. Karamürsel (45 mil), Yalova (27 mil), Gemlik (Rumcası Kios) 45 mil. (okunamadı) harâbe-zâr (okunamadı) olan İznik Gölü kenarında vâki' Pazarköy İznik (Eski Nise).

Yarımada ahâlisi Türk, Rum ve Ermeni'den müteşekkildir. Bazıları müstesnâ olmak üzere köylerin ekserisi mütecânîs halk ile meskûndur. Rum köyleri hemen hep sahil boyundadır. Miktârı çok olan Müslüman ahâlîyi fi'l-asl Türk bulunan Osmanlılarla, Kürtlerle memleketleri Çârlar tarafından zabt ve istîlâ edildikten sonra hicret eden Çerkeslerden mürekkeb bir halîta teşkîl eder. Arâzî Müslümanlara âiddir. Rum ve Ermeniler maşrıkın diğer tarafları da olduğu gibi ticaret ve gemicilikle meşgûldürler. Rum ve Ermeniler arasında büyük servete mâlik olanlar da vardır.

İdâre-i mülkiyye nokta-i nazarından bu yarımada kaim-makamlar tarafından idâre edilen kazâlara münkasımdır. Resmî Türk menâbi'inden istihsâl edilen ma'lûmât-ı ihsâîyeye göre Gemlik, Pazar Köy ve Yalova kazâlarında Yunan işgâlinde mukaddem cem'an 105 karyede 34585 Müslüman 16990 Rum ve 24616 Ermeni sâkin bulunuyordu.

Gemlik Ermeni Cemââti Reîsi Doktor Ferburyan'ın ifâdesine göre bu üç kazâ ile Karamürsel kazâsında mütemekkin Ermenilerin miktârı harbden evvel 1914 Haziran'ında 43151 ve Mütâreke'den sonra 7002 kişiden ibâretti, Karamürsel hâl-i hâzırda Yunan Cephesi'nin ilerisinde bulunuyor. Diğer kazâların her üçünü de Tahkik Hey'eti'nin ziyâret ettiği araba ile geçmek kâbil yegâne yol olan Gemlik, Pazarköy, Yalova tarîkinin hudûdunu teşkîl eylediği mıntika dâhilindedir. Yalnız burada Yalova'dan – kaplıcalara müntehî olan 15 kilometrelik bir şîbh-i tarîk mevcûddur.

12 Mayıs tarihinde öğle üzeri (Bryony) nâm İngiliz Torpidosu'na râkiben Boğaz içerisinde hareket eden Hey'et İstanbul'a 22 Mayıs tarihinde avdet etmiştir. O gün

içerisinde Gemlik'i Yalova'yı sâhildeki mevâki'in ekserisini ve dâhil köylerin bazılarını ziyâret etti.²⁹⁷

Tahkikat bî-tarafâne bir sûrette icrâ edildi. Mürâcaât eden Rum, Ermeni, Türk bütün şahitler istimâ' olundu.

Hey'et bu tahkikattan, Yunan ordusunun iki aydır Yarımada ahâlî-yi İslâmiyyesinin imhâsı maksadını ta'kîb ve istihdâf edildiği netîcesine vâsıl oldu.

Vuku' bulan tahkikat, köylerin ihrâkı, katliamlar, ahâlînin tedhîşi vakayı'nın mahall ve tarîh-i vuku'larının tevâfuku bu husûsta hiçbir şüpheye mahall bırakmıyor. Gördüğümüz veya emârâtı müşâhede ettiğimiz mezalim, müsellâh başıbozuk çetelerle muntazam askerî cüz'i-tâmların ar-ı fî'liyyesi idi. Bu fenâlıkların askerî kumandanlar tarafından men' veya tecziye edildiği vâki' olduğuna dâir ma'lûmât-ı istihsâl edemedik.

Çeteler silahlarından tecrîd edilecek ve dağılacak yerde ef'alinde mazhar-ı müzâheret olmakta ve bunlar kıtaât-ı muntazama ile el ele teşrîk-i mesâî eylemekte idiler.

Samanlıdağ Yarımadası, tahkikat esnâsında, Yunan Cephesi'nin ilerisinde bulunuyordu. Yunan işgalinin ibtidâ'sından beri sahne-i muhâsamât edilmemiştir.

Geçen Mart ayına kadar bu muntıkada sükûn hüküm-fermâ idi. Bizim ittîlâ peydâ ettiğimiz efa'ali cinâiyye son iki ay (yani Mart nihâyetinden 15 Mayıs) zarfında vuku' bulmuştu. Bu Eskişehir inhizâmından sonra Yunan ordusunun ric'atından muahhardır. Belki de bunun netîcesinde vuku'a gelmiştir. Mütehazzırın dediğine nazaran ordunun en iyi fırkalarından biri olan ve bi'z-zât Türklerin bile şehâdetiyle de te'yîd edildiği üzere sivil ahâlîye karşı hüsn-i hareket etmiş bulunan III. Yunan Fırkası, son teşkîl edilen ve Anadolu Rumlarından müteşekkil olup Eskişehir önünde ateş hattında temeyyüz edememiş olup Onuncu Fırka tarafından İzmit-Bursa muntikasından kaldırılmıştı.

"Samanlı Dağ" Türkleri mağlûp bir generalin bir darbe-i hiddet ve gazabına mı ma'rûz kaldılar. Yoksa yeni bir taarruz vuku'unda Türk silahların muvaffakiyeti ihtimâli der-pîş edilerek mevcûdiyyetleri Yunanlıları endîşe-nâk edebilecek sivil ahâlîden arkalarını tathîr etmek lüzûmuna binâen mi böyle bir harekete lüzûm gördüler. Görüştüğüm Yunanlılar, harbi ta'kîb edecek re'y-i âmmde eğer re'y-i âmm icrâ olunursa, yarımada kuvvetli bir Rum ekseriyyeti bulunacağını bana te'yîd eyliyorlardı. Harîkler

²⁹⁷ Buna mümâsil diğer bir Müttefikîn Hey'eti de Bahr-i Siyâh'de (okunamadı) Dağ sevâhili ve İzmit Körfezi'ni gezmiştir. Salîb-i Ahmer Cem'iyyeti'nin bu ikinci tahkik hey'eti nezdinde mümessili mevcûd değildi.

ve katl-i âmmılar bu netîceye mûsil yollar mıydı? Madem takdîrâta âid avâmil nazarımdan büsbütün mütebâid olmadığı için ben yalnız suâller irâd ettiriyordum.

12 Mayıs akşamı Gemlik'e vâsıl olan Hey'et ferdâsı sabah bazı mahdûd köyleri ziyâret etmekle tahkikatına şürû' etti: Artık yakınında Türk (Pazarköy) ve bunun şimâlinde Ermeni (Çengiler) ve Pazar ile Gemlik arasında kâin Çerinkçi²⁹⁸ ve (Gerdelek)²⁹⁹ nâm Türk köylerini gezdi. "Çerinkçi" Köyü'nde bir ay evvel harîkten masûn kalmış olan bazı evler Tahkik Hey'eti'nin oraya vusûlünde hâlâ yanıyordu ve ihtimâl ki köye ateş vermek fikriyle gelmiş olan dört Yunan askeri yağmacılık ederken cürm-i meşhûd hâlinde yakalandılar.

Hey'et-i Askeriyye otomobil ile yoluna devâm ettiği sırada ben Gemlik'te Miralay Vik tarafından kemâl-i nezâketle emrime verilmiş olan Fransız tercümân vâsıtasıyla tahkikat icrâsına başlamıştım. İngiliz Fevka'l-âde Komiseri Salîb-i Ahmer'in refâkâtine ta'yîn ettiği tercümânı yanıma almaklığıma müsâade etmemişti. Eyyâm-ı âdiyyede (7000) nüfûsu muhtevî olan Gemlik'te ve bu aralık 16000 kişi bulunuyordu ki bunun (3500)'ü Rum mültecî (2000)'i Ermeni ve (1500-2000)'i Türk'tü. Rum mültecîlerinin ekserîsi Karamürsel'in cenûbunda muhterik olan Kızıl Derbent Karyesi'nden geliyorlardı.

Ermenilerden ekserîsi Çengiler, Yeniköy, Ortaköy ve Balak Köy'den idiler. Bu mültecîler Dâire-i Askeriyye'den günde (320) gram yani 100 dirhem un almakta idiler.

Türk mültecîlerinin hemen de hepsi bir ay evvel verilen emr üzerine tahliye olunan ve ancak azîmetlerinden sonra ihrâk edilmiş olan Pazarköy'den gelmiştiler. Bunlardan çoğu esnâ-yi râhde başıbozuk Ermenilerle Yunan askerleri tarafından soyulmuş ve sû-i muâmele görmüş olduklarından şikâyet ediyorlardı. Bi'z-zât gördüğüm vak'ayı ben de yazıyorum. Ermeni eşkıyâsı tarafından omuzundan bir kurşun ve üç süngü darbesiyle cerh edilen Gedelek Karyesi mültecîlerinden Faca³⁰⁰ Hanım, aynı köyün kadın ve çocuklarını cem' etmiş oldukları bir hâneye atılan bir el bombasının patlaması üzerine çene kemiği ve dili mahv olan bir çocuk, parası alındıktan ve beş altı Yunan askeri tarafından ırzına geçildikten ve zevci yanında boğazlandıktan sonra kendisi de cerh edilen Pazarköy'den 60 yaşında Huriye Hanım, bütün erkek ve kadın komşular mûmâ-ileyhimânın ifâdesini tasdik ve te'yîd etmişlerdir.

²⁹⁸ Çeltikçi Köyü olmalı. Yazım hatası olduğu düşünülmüştür.

²⁹⁹ Gedelek Köyü olmalı. Yazım hatası olduğu düşünülmüştür.

³⁰⁰ Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası'nda yer alan Maurice Gehri'nin Raporu'nda bu isim Hatice Hanım olarak geçmektedir.

Türk mültecileri diğerlerine nisbeten daha dar bir yerde iskân edilmişlerdi. Bunlar yüzlerce küçük mescidin ve avlusuyla mezarlığın iç (okunamadı) sıralanmışlardı. Hükûmet Konağı civârında 5-6 metre arzında bir mahallde 60 kadın saydım erkekler bu aralık angaryada bulunduklarından meydânda yoktular. Bir aydan beri Türk mültecileri ne Yunan İdâre-i Mülkiyyesi'nden ve ne de İdâre-i Askeriyyesi'nden bir lokma ekmek bile almamıştılar. Ancak komşu köylerdeki dindaşlarının getirdikleri şeylerle (okunamadı) etmekte idiler. Gemlik Belediye Reîsi Eplisnaki 3. Bursa Kolordusu Kumandanı'nın iki gün evvel Türk mültecileri de beslemek için emr vermiş ise de henüz tevzîâta başlamadığını bana söyledi. Bu tevzîât orada bulunduğumuz on gün zarfında da hala başlamamış idi. Hey'et-i Askeriyye, tahkikatın ikinci günü, Belediye Dâiresi'nde Rum ve Ermeni mültecilerinin ifâdâtını istimâ' hasr etti. Sözü uzatmamış olmak için bu ifâdâtın yalnız bir noktasından bahsedeceğim. On gün evvel gönüllü olarak toplanılan (300) Rum ve Ermeni'ye silah tevzî' olunmuş ve iki gün evvel de Türk ahâli -muhâlif harekette bulunacakların i'dâm edilecekleri tehdîdiyle ve i'lân ta'lik suretiyle- silah taşımaktan men' edilmişlerdi.

Diğer taraftan o civârdaki Kumla mıntıkasında (Büyük ve Küçükkumla, Kumla İskelesi, Karacaali)'ye müsellaah haydût çetelerinin girdiğini ve köyleri taht-ı muhâsarada bulundurduğunu haber almıştım. Gemlik'ten buralara hiç kimse gidemiyordu. Yunan Me'mûrîn Hükûmeti buradan hiç kimsenin dışarı çıkmasına müsâade etmiyordu. Muhbirim "bu mıntika ahâlîsi çabuk imhâ edilecektir." diyordu. Gemlik'e vürûdumuza müsâdif olan 12 Mayıs tarihinde beni haberdar eden şâhid Körfez'in cenûb sâhilinde vâki' Tuzla Çiftliği'nde bulunuyordu. Bir silah sesleri işittik. Akşama doğru üç kişi Körfez'i Tuzla'dan Karacaali'ye doğru bir tahta parçası üzerinde geçtiler. Bunların üzerlerine silah çekildiğini ve bir çetenin Küçükkumla'yı soyduğunu görmüşlerdi. O vakitten beri Gemlik'e gitmiş olan Kumla muhtarı ile bu köy halkından biri ve jandarma ve Hüseyin Çavuş'tan ibaret üç kişilik kafiyei aramaya adam gönderdim. Gönderdiğim adam bu eşhâsın bir türlü bulunamadıklarını söyledi. Hâlbuki bi'l-âhire Merkez Kumandanı'nın kendilerini tevkîf ettiğini haber aldım da merhumûn ile görüşmekliğim kâbil olmadı.

Öğle üzeri bundan üç gün evvel Kumla İskelesi'nde katledilmiş olan ve biri 19, diğeri 20 yaşında bulunan Gemlikli iki genç Rum'un Ortodoks Kilisesi'nde icrâ edilen tedfîn merâsiminde hazır bulundum. Mezarlıkta tabutları açtırdım ve müthiş bir sûrette parçalandıkları söylenen cenâzelerin fotoğraflarını çektim. Ba'de 1920 senesi

Haziran'ında Türklerin İznik'te yaptıkları katliâmı bana nakleden mezkûr kasaba metropolidi Vasilyus ile mezarlıkta görüştüm. Mûmâ-ileyh, bana dedi ki: "Yunan ordusunun tazyîkatı pek hafif oldu. Ben ki bir asker olmadığım ve bi'l-akis bir râhip bulunduğum hâlde hiç birini sağ bırakmamak şartıyla bütün Türklerin imhâ edilmelerini isterdim."

Mayıs'ın on beşinci Pazar günü pek heyecanlı bir gün oldu. Biz sâhildeki üç Türk köyünün birbirini müteâkiben yakıldığını gördük: saat 8'de Narlı, saat 10'da Karacaali köyleri ve biraz sonra Kumla İskelesi civârında bulunan bir ev ve saat 3'te Kapaklı Köyü yakıldı. Motor botun bozukluğu hey'eti sâhile çıkmaya mecbûr ettiğinden ta'mîr için muktezî iki saatlik zamandan bi'l-istifâde dün gömülen iki genç Rum'un ebeveynlerini isticvâb etmek üzere Gemlik'e gittim. Bunlardan, 10 kişilik bir Yunan müfrezesinin üç gün evvel Kumla muntikasına ve daha öteye gitmek üzere Gemlik'ten hareket ettiğini öğrendim.

Öğle üzeri (Lev Bryony) motor botu Karacaali önlerinde demir atmaya gitti. Sahilde biri kadın olmak üzere 11 Türk cenâzesi bulduk. Bunların, birkaç saat evvel dipçik ve süngü darbeleriyle itlâf edilmiş ve bir kayanın tepesinden sâhile atılmış oldukları muhtemeldir. Bunların ikisi henüz nefes alıyorlardı. Bunlar, motor botun bordasına götürüldü ve cerîhaları pansumân edildi.

Saat 4,5'te Kumla İskelesi'ne avdet ettik. Küçükkumla'ya gitmek üzere Hey'etin taleb ettiği atlar, Fırka Karar-gâh-ı Umûmisi tarafından gönderilmişti. Hey'et Küçükkumla'yı bomboş buldu. Halk korkularından evlerinde saklanmışlardı. Müttefikîn üniformalarının görünmesi üzerine kapılar aralık edildi ve sokaklar gözden geçirildi. Bir saat sonra Hey'et iskeleye inerken 1000 kişiden ziyâde olan bütün köy halkı hey'eti ta'kîp etti ve bütün gece tepelerin ormanlarını projektörle tenvîr ve tarassud eden (Bryony)'nin toplarının himâyesi altında sâhilde yerleşti.

Hey'et, derhâl telsiz telgrafla İstanbul'daki Fevka'l-âde Komiseri günün vak'alarından haber-dâr etti ve Gemlik'te bulunan Onuncu Yunan Fırkası Kumandanı General Leonardopulos'a Küçükkumla'nın tahrîbi takdîrinde kendisinin mes'ûl tutulacağı hakkında telgrafla iş'ârâtta bulundu.

16 Mayıs Pazarertesi: sabahleyin, sâhildeki halkı isticvâba devam ettik. Aldığımız cevapların hulâsası: bir aydan beri vaz'ıyyet karışmıştır. Geçen Perşembe günü, 50-60 Yunan efrâdı 40 silahlı başıbozuk Rum Gemlik'ten gelmişler, üç erkeği katl ve bir kadını cerh ettikten sonra, Karacaali'ye gitmişlerdir. Dünkü Pazar sabahı Karacaali'den gelen

yüz kişilik Yunan çetesi, 8, 9 kişi öldürmüştür. Bu çete Karacaali ahâlîsinden kırk kadını beraberinde getirmiştir.

Hey'et saat 10'da Küçükkumla'nın tahribten sıyânet edilip edilmediğinden emîn olmak için mahall-i mezkûre azîmet etti ve iskeleye avdetinde, fırkanın üçüncü şu'be müdürü olan bir kaim-makamın sâhildeki halkı köye da'vet etmekte ve orada muhâfaza edileceklerine dâir te'mînât vermekte olduğunu gördü. Hiçbir kimse sâhili terk etmedi.

Müteâkıben (Bryony) dün saat ondan beri yanmakta olan Kapaklı Köyü'ne gitti. Dumanlı harabeler arasında birkaç kişiye tesâdüf edildi. Ahâlînin birçoğu dağa kaçmıştı. (4)'ü kadın olmak üzere (8) cenâze gömdük. Bunların içinden üç cenâzenin bundan üç beş gün evvel katl edilmiş olduğu muhtemeldi. Diğer beş cenâzede daha dün öldürülmüştü. İçlerinden bir kadının kanları hâlâ akıyordu. Diğer bir kadın yatakta öldürülmüştü. Cenâzelerin vaz'iyeti kendi evlerinde katledilmiş olduklarını gösteriyordu. Birkaçı da parçalanmıştı.

Ber-hayât kalanlar, katillerin Yunan askeri olduklarını söylediler. Yunan Erkân-ı Harb Zâbiti, bunların söylediklerine i'tirâz etti ve içlerinde küçük bir kızı görünce: "hakikatin, çocuk ağzından çıkacağını" söyleyerek bunun isticvâb edilmesini istedi. Çocuk katillerin Yunan askerleri olduğunu müsterih-âne ve muttarid bir sûrette söyledi.

Köyün etrâfında ya kaçan ahâlî veya yağmacılar tarafından terk edilmiş birçok elbise yatak ve ilâh levâzımı gördük. Dün Karacaali'de ve demin (Narlı)'da olduğu gibi burada da dörtte üçü boşaltılmış bir gaz bidonu bulduk. İki üç aylık bir yavru bir bahçeye atılmıştı. Bir İtalyan askeri, yüz elli çocuğu geminin bordasına götürdü.

Ber-hayât kalanlar, emîn ve rahat bir yere nakledilmelerini talep ettiklerinden, kendilerine, yarın Kumla İskeleye'ne nakledileceklerini ve bunun için dağa kaçmış olanları keyfiyetten haber-dâr etmelerini ve sâhile toplanmalarını söyledik.

Avdetinde (Narlı) önünde durduk. Tamamıyla tahrib edilen köy hâlâ yanıyordu. Burası bomboştı. Yalnız başına gül takmış ihtiyar bir Türk, yanan evinin yanındaki zeytin ağacının altında bağdaş kurup oturmuştu. Hiçbir şeyden haberi yoktu. Bize çoktan beri burada bulunduğumuzu ihsâs etti.

Saat 6'da Kumla'ya döndük. Dünkü telsizimize İstanbul'un verdiği cevâbı akşam aldık. Britanya Fevka'l-âde Komiseri, mültecilerin İstanbul'a nakillerine muâriz bulunuyor ve hey'ete Salib-i Ahmer Murahhaslarının ve İstanbul'un göndereceği Müttefikîn Zabitânının himâyesi altında Kumla'da bunların tecemmu'una müsâit bir mahall ihzârını teklîf ediyordu. Bu fikir, mükemmel idi. Şu kadar var ki mevki' faale

konması zamana mütevakkıfı. Sâhil ve yakılan köylerin ahâlîsini azîmetimizden sonra kendilerini bekleyen âkıbete terk etmek mümkün değildi, Salîb-i Ahmer'e bir telgrafname keşidesini teklîf ettim. Askerî Heyet teklîfimi büyük bir memnûniyetle karşıladı. Bunun üzerine âfîdeki telsizi yolladım:

“İstanbul: Salîb-i Ahmer. Karacaali, Narlı, Kapaklı köyleri yakılmıştır. Küçükumla'nın tedhîş edilen bin kişilik sekenesi sâhile birikmişlerdir. Bin beş yüz kişinin irkâbına müsâit bir gemiyi derhâl gönderebilir misiniz? İstanbul'da bunların iskân ve iâşesini te'mîn edebilir misiniz? Hiçbir şeye teşebbüs etmeden evvel Britanya Komiseri'yle bu mes'ele hakkında görüşünüz.”

17 Mayıs Çarşamba günü, Hey'et, geminin bordasında, yarımadanın kısm-ı cenûbisinde ayın 12, 13, 14, 15' inci günlerinde istikşâfa me'mûren gönderilen müfreze kumanda eden Mülâzım-ı Evvel (J. N. Kostas) ve çavuş (Papultopulos)'u isticvâb etti.

Bunların ta'kîp ettikleri güzer-gâh ve yol saatleri, Kumla ve yakılan köy ahâlîsinin verdikleri ma'lûmata hemen her noktada tevâfuk etmektedir. Mülâzım-ı Evvel Kostas, maiyyetindeki askerlerin köylere ateş vermiş olmaları ihtimâlini kabûl eylemektedir. Kendisi yapılan işlerin hesâbını vermek mecbûriyetinde kalacağını zannetmiyordu. Kumla İskeleyi'nde, dört müsella Türk'ü tevkîf etmiş ve kurşuna dizmişti.

(Bryony) Fıstıklı, Armutlu'ya giderken, kurşuna dizilen dört Türk cenâzesinin tefriki için Yunan Mülâzım-ı Evvel'i ve çavuşuyla azîmet ettim. Atla bir saatte kat' ettiğimiz yol üzerinde kurşuna dizilmiş olduğunu söyledi. Ancak tevkîfleri hakkında emir verilmiş olan bu zavallıları neden kurşuna dizdiğine dâir sorulan bir suâle: “Canım böyle istedi de ondan” cevâbını verdi. Yunanlılar Gemlik'e gittiler ve biz de Kumla İskeleyi'ne döndük. Avdet ederken yolda iki cenâze daha bulduk.

Akşam saat beşte refâkatinde bir çocuk ve müsella bir askeri olduğu hâlde dişlerine kadar müsella olan çete reîsi Gemlikli Yorgo'yu kabûl ettik. Kendisini ta'kîp eden askerî müfreze kasabanın biraz ötesinde ağaçların altında gizlendi. (Yorgo) ve Kostas'ın keşif müfrezesine her yerde refâkat ettiğinden ve köylere ateş verdiğinden dolayı iftihâr etmektedir. Kendisi azîmet ederken Küçükumla'ya gitmek üzere üç at çaldı. Saat altıda Gemlik'e avdet eden Hey'et, derhâl Fırka Kumandanı'nı haydûdun vücûdundan haber-dâr etti.

Bryony esnâ-yı avdetinde, sabahleyin dağlardan inen takrîben (200) mültecîyi getirmekte iken Kapaklı'da bırakılan iki mavnayı arkasına bağlayarak Gemlik'e getirdi.

18 Çarşamba günü Hey'et Gemlik Türk mahallesini gezerek Hükûmet Konağı'nda Türk mültecilerinin ifâdelerini aldım.

Akşam saat dokuzda Hilâl-i Ahmer'in İnebolu Vapuru vürûd ile sâhilde bulunan mültecileri "Bryony"nin elektrik projektörlerinin aydınlığında tahmîl ile sabah saat ikide tamamen dolu olduğu hâlde avdet etti. İnebolu bütün ahâlîyi götüremediği ve açlıktan ölmek tehlike ve tehdidi altında bulunan Gemlik mültecilerini Hilâl-i Ahmer'le müttehiden tahliye etmeyi kararlaştırdığımız cihetle İnebolu Vapuru'yla İstanbul'da Beyne'l-milel Salîb-i Ahmer Mümessili'nin Dâimî Murahhası Yüzbaşı Bruniyer (Bournie)'e bir mektûp göndermiş ve yönde Novorossiysk'ye gitmek üzere Hamburg'tan gelen ve Salîb-i Ahmer bayrağı altında seyr ü sefer eden Wygbert Vapuru burada kalan mültecileri bir defada istîâb ve nakledebilecek derecede büyük olduğu cihetle bunun Gemlik'e uğramasını talep etmiştim.

19 Mayıs Perşembe günü, General Leonardopulos'un emriyle bir irtibât zâbiti çete reîsi Yorgo'yu gemimize getirdi. Merhum dün içtiği şarabın te'sîriyle temeddüh-kârâne sözlerde bulunduğu ve kendisi Kostas Müfrezesi'nin akınlarında merkuma refâkat etmiş ise de bu refâkatın yalnız kılavuz sıfatıyla vuku' bulduğunu, köyleri kendisi olmayıp Yalova'daki Rum eşkıyası olduğunu, kendisi ateşleyen ile zâbitin bunların yalnız köylere ateş verdiklerine şâhid olduğu söyledi.

Saat ondu. İkinci sefer olarak İnebolu³⁰¹ Vapuru onu ta'kîben Gayret, Galata ve Gelibolu isimli üç Türk vapuru limana geldi. Hilâl-i Ahmer ile Yüzbaşı Bruniyer İngiliz Fevka'l-âde Komiseri İstanbul'a mültecî nakline pek muhâlif kaldığı aceleden bu vapurların Gemlik'e_irsâli müsâadesini istihsâl için pek çok müşkülâta uğramıştılar. Mürettebâtı Alman olduğu için Wygbert Vapuru'nun irsâline muvâfakat etmemişti.

20 Mayıs günü mültecilerin vapurlara tahmîli ile geçti. General Leonardopulos sinn-i askeride bulunan (30-40 yaşında) 145 kişiyi alıkoydu bunların isimlerini kaydettim. Gemlik Müslüman ahâlîsinden gitmek isteyenleri de ke-zâlik tevkîf eyledi. Zâbitânı berây-i iâşe Hilâl-i Ahmer'e gönderdiler. Erzak ve mevâdd iâşesinin çıkarılmasına muhâlefet ettiler. General Franks'ın elde edebildiği müsâade Gemlik'teki Türk tabîbine bir kutu muâlece ve sargı levâzımı verdiğimden ibâret kaldı.

³⁰¹ Raporda Yalova Vapuru olarak geçmektedir. Yazım hatası olduğu düşünülmüştür.

21 Mayıs tarihine müsâdif Cumaertesi gecesi İnebolu Vapuru Kumla'daki bakıyye-i ahâlî ile hayvânâtı ahz ve nakl için üçüncü bir seyâhat icrâ etti. İstanbul'a nakl edilmiş olan mültecîlerin mecmû-i vech-i âtî üzerine inkisâm ediyordu:

Kumla ve civârındaki sâhil mültecîleri
820 kişi İnebolu'nun birinci seyâhatinde
350 kişi " ikinci "
250 kişi " üçüncü "

1420

250 " Gayret Vapuru'yla }
312 " Galata Vapuru'yla } Gemlik mültecîleri
620 " Gelibolu " }

1182

Geceyi (İzmit Körfezi'nin şimâl sâhilinde) İstanbul'dan ta'lîmât-ı mütemmimeye intizâren Tuzla önünden geçirdikten sonra Hey'et Cumaertesi sabahı, İzmit Şibh-i Ceziresi'nin şimâl sâhilinde vâkî' Yalova'ya azîmetle buradaki Rum ve Türk müteşekkîlerinin ifâdâtını istimâ' etti. 15 Nisan tarihine kadar 3'üncü Yunan Fırkası'nın orada bulunduğu müddetçe hâl-i sükûnette bulunan bu mintika bu tarihten sonra pek karışmıştı. Yüzbaşı Papagrigoryo (Papagrigoriou)'nun vürûdundan beri harîkler, katliâmılar tevâlî etmişti. Pek az olarak ber-hayât kalan bakıyye-i ahâlîsi Yalova'ya ve hâlâ mevcûd olan Samanlı ve Akköy karyelerine ilticâ eden 16 köy ihrâk edilmişti. Bu köylerin takrîben 6000 kişiden ibâret olan diğer halkı meydandan gaib olmuştu.

Hey'et mültecîlerden daha büyük bir kısmını tahliye etmeye me'zûn olmadığı cihetle Yalova'daki tahkikatını daha ileriye götürmedi. Öğle üzeri Yalova'nın garbında kâin olup evvelce kâmilin Türk olan ve şimdi tamamen Rumlarla meskûn bulunan Çınarcık Köyü'nü ziyâret etti.

Sonra Engürü ve oradan Yunan askerleri refâkatinde tamamen muhterik ve hâlî olan Kocadere-i Bâlâ ve Zîr karyelerine çıktı, buralarda bazı insan ve hayvan kemiklerinden başka bir şey bulamadı. 22 Mayıs tarihine müsâdif Pazar günü vazîfesini hitâm bulmuş, addederek İstanbul'a avdet etti.

24 Mayıs Salı günü Müttelikîn Fevka'l-âde Komiserleri, azâsı Hey'et'in ısrarları üzerine Yalova'nın tahliyesine karar verdiği cihetle, Salîb-i Ahmer, buraya Gülnihal Vapuru'nu gönderdi. Ben ve Fransız Yüzbaşı Loka (Lucas), İngiliz Mülâzımı Holland ve

İtalyan Mülâzımı Bonakorsi ve bir İngiliz tercümânıyla bir polisten mürekkeb beyne'l-milel bir himâye komisyonuyla birlikte ve mezkûr vapurla Yalova'ya gittim. Bunlardan başka Londra Dârü'l-fünûnu muallimlerinden, Manchester Guardian Gazetesi Muharriri Toynbee ile madamesi bize refâkat etti. Bu zevc ve zevce beş aydan beri bu memlekette bulunuyorlardı ve kendileri Yunan Ordusu Başkumandanı General Papulas tarafından bütün cephede seyr ü sefere me'zûn olduğuna dâir bir ruhsat varakasını hâmil idiler.

Bu ikinci seyahât yalnız iki gün devam etmekle beraber birincisinden daha revhli ve müessir oldu. Burada vuku'bulan hâdisâtın tafsilâtına girişmeye imkân yoktur. Yalnız iki vak'adan bahsedeceğim. Mevcûd olan iki karyeden Akköy'de, Hey'et, bir mahallenin on gün evvel yağma edildiğini gördü. Buradaki evlerin kapıları zorlanmış pencereleri kırılmış, hânelerin içerileri tamamen tehî ve (okunamadı) yakınlarında ahâliden daha o gün öldürülmüş 60 kişinin cesetlerini hâvî henüz taze mezarlar mevcûd idi. Bunlardan 49'unun isimlerini kaydettik. Köyün cesûr çocukları uzaktan ve adım adım Rum köy bekçileri ve muhâfızımız olan askerler tarafından taht-ı tarassudda bulundukları hâlde, Hey'eti gezdiriyorlardı. Bu çocuklardan birisi ailesiyle birlikte vapura alındı. Bir aralık, sâhildeki sivil bir Rum tarafından تنها bir mahalle alınan diğer çocuk meydandan gaib oldu. Ve polisimizin taharriyâtına rağmen izini bulmak kâbil olamadı.

İstanbul'dan esnâ-yı hareketimizde Yalova havâlisindeki bütün Türk ahâlî ve mültecîlerini beraberce İstanbul'a nakledeceğimiz işitilmişti. Yüzbaşı Papagrigoryo o havâlide hiçbir Türk mültecîsi bulunmadığını iddiâ ettikten sonra mültecîlerden başkasının gemiye alınmasına müsâade etmemek için fırkadan emr-i kat'î aldığını beyân etti. Gemlik'te General Leonardopulo(Leonardopulos) 'dan bu emrin telgrafının te'yîd ve tasdîk olunmasını talep ettik. Yüzbaşı tasdîki hâvî bir cevap aldı. Ertesi gün yalnız altı daneden ibâret bulunan muhterik köyler ahâlîsinden Yalova'ya ilticâ eylemiş olanlardan başkasını beraber götürmekliğimize müsâade olunamayacağını mübeyyen yeni ta'lîmât geldi.

Yunan Yüzbaşı uzun müddet -bu köylerden Yalova'ya ilticâ etmiş olan eşhâsın şahâdetlerine rağmen- ihrâk edilmiş başka köyler olduğunu musirren inkâr ettikten sonra hakikatı tanımaya mecbûr oldu. Fakat erkeklerinin Karamürsel mıntıkasında Mustafa Kemal Kuvvetleri'ni takviye etmek üzere Yunan hatlarının ilerisine firâr eyledikleri vesîlesiyle, Yortan, Kirazlı ve Kayacık³⁰² köylerinden bulunan kadın ve çocukların

³⁰² Gacık Köyü olmalı. Yazım hatası olduğu düşünülmüştür.

azîmetlerine sûret-i kat'iyede mümânaat etti. Zabt ü rabttan mahrum askerler, birçok eşkiyâ reîsleri ve İstanbul'dan sûret-i mahsûsada gönderilmiş bir Rum papazının harâretlendirmekte olduğu sivil Rum ve Ermenilerden mürekkeb bir kalabalık arasında mültecîlerin sâhilde tefrîki uzun ve zahmetli bir mücâdele şeklini aldı. Mültecîleri birer birer ellerinden çekip almak mecbûriyyetinde kaldık. Sâhilde bırakmaya mecbûriyyet gördüğümüz iki yüz kişiden ancak yüz kırkının isimlerini ahz ve kaydedebildik."³⁰³

Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat'ta, rapor burada son bulmuştur. Ancak Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası'nda "Mösyö Moris Gehri'nin Raporu" başlığı altında Beynelmilel Himaye Komisyonu'nun da Yalova'ya seyahati ve izlenimleri aşağıdaki bilgilerle verilmiştir:

" "Gülrihal" Vapuru, 25 Mayıs Çarşamba günü saat 20,5'te 332 muhâciri hâmilan İstanbul'a azîmet etmiştir. Bu adet ile İstanbul'a sevk edilen Türk muhâcirlerin mecmûi 1,250 çocuk olmak üzere (2, 935)'e bâliğ olmuştur.

Bundan başka Yalova'da 45'i hükûmet me'mûru olmak üzere takriben, 400 yerli ile 100 kadar yabancı ve muhâcir; Samanlı'da 157 yerli ve muhâcir, Akköy'de 333 yerli ve muhâcir kalmış idi.

İstanbul'a avdet ettiğimizde, Yunan Fevka'l-âde Komiserliği'nin, Samanlıdağ Şibh-i Cezîresi'nde bulunan yerli ve muhâcir Türklerin tahliyesine muvâfakat etmiş olduğunu istihbâr ettik.

İstanbul'dan müfârekat ettiğim 30 Mayıs'ta, aynı günde İstanbul'da akd-i ictimâ' eden üç Fevka'l-âde Komiserin, Samanlıdağ Şibh-i Cezîresi'nde mukîm ahâlî-yi İslâmiyye'nin tahliyesi lüzûmuna dâir kararı ittihâz etmiş olduğunu, Hilâl-i Ahmer istihbâr etmiştir.

24 Haziran'da, Hilâl-i Ahmer, Şube-i Cezîre'nin tahliye-i ameliyyesi ikmâl edilmiş olduğunu ve orada isnân dâhilinde bulunan efrâdın Yunan Askerî Kumandanlığı tarafından alıkonulduğunu Beyne'l-milel Salib-i Ahmer Cem'iyyeti'ne telgraf ile bildirdi."³⁰⁴

Beynelmilel Salib-i Ahmer Temsilcisi Maurice Gehri'nin raporuna göre; 12 Mayıs 1921'de Samanlıdağ Yarımadası'na giden, 22 Mayıs 1921'de İstanbul'a dönen Müttefiklerarası Tahkik Heyeti, Gemlik'ten Yalova'ya kadar olan sahildeki yerleşim yerlerinin çoğunu ve iç kısımdaki bazı köyleri ziyaret etti. Akşam Gazetesi'nin 24 Mayıs

³⁰³ Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat, s.1-17

³⁰⁴ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No: 1, s.12

1921 tarihli haberine göre de Heyet, bölgedeki bazı yerlerde sahilden ancak bir saat mesafe kadar ileri gidebildi. Bu yüzden tahkikat sadece buralarda yapılabildi. İç kısımlardaki vukuat bilinmemekteydi.³⁰⁵ Bu durum, Samanlıdağ Yarımadası'nın tamamında tahkikat yapılamadığını göstermektedir.

Beynelmilel Salib-i Ahmer Temsilcisi Maurice Gehri'nin raporunda, Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin raporuna göre daha net ifadeler ve sonuçlar yer almaktadır.

Maurice Gehri raporunda; Tahkik Heyeti'nin Samanlıdağ Yarımadası'nda yaptığı incelemelerle, Yunan Ordusu'nun iki aydır (1921 yılı Mart sonundan 15 Mayıs'a kadar) Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türk ahaliyi yok etmeyi hedeflediği sonucuna ulaştığını açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu tespit rapordaki; "Köylerin yakılmasının, katliamların, ahalinin korkutulmasının, olayların geçtiği yer ve tarihlerin birbiri ile uyumu Türk ahalinin yok edilmesi konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmıyordu." ifadesi ile kuvvetlendirilmiştir.

Raporda, Tahkik Heyeti'nin gördüğü veya izlerine rastladığı mezalimin, silahlı çeteler ve Yunan düzenli ordu birlikleri tarafından yapıldığı yer almaktadır. Bu ifade, Yunan resmî makamlarının da bu mezalimden haberi olduğunu göstermektedir. Raporda yer alan şu bilgi ile de bu tespit kuvvetlendiriliyordu: "Tahkik Heyeti, askerî kumandanların bu kötülüklere engel olmak istediklerine dair bir bilgiye rastlamadı." Ayrıca raporda, çetelerin Yunan düzenli ordusu tarafından destek gördüğü ve işbirliği içerisinde oldukları da vurgulanmıştır.

Raporda Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Yunan mezaliminin gerçekleştiği tarih de belirtilmiştir. Bölgede yapılan mezalim (1921 yılı Mart sonundan 15 Mayıs'a kadar), Eskişehir Bozgunu ile Yunan Ordusu'nun geri çekilmesinden sonra olmuştu. Raporda, mezalimin gerçekleştiği bu tarihten dolayı, Yunanlıların yenilgilerinin intikamını almış olabilecekleri vurgulanmıştır.

Maurice Gehri, Yunanlıların Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türklere yaptığı mezalimin nedenlerini de sorgulamıştır. Bu sorular arasındaki özellikle şu bilgi dikkate değerdir: Mösyö Gehri'nin görüştüğü Yunanlılar, savaşın bitiminde yapılacak (ki böyle bir şey yapılırsa) plebisitte Samanlıdağ Yarımadası'nda Rum nüfusunun çoğunlukta

³⁰⁵ **Akşam**, 24 Mayıs 1337/1921, No:960, s.2

olacağından bahsetmişlerdi. Mösyö Gehri, Türklere yapılan mezalimin bu politikanın da bir sonucu olabileceğine değinmiştir.

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin raporunda olduğu gibi bu raporda da Çeltikçi Türk köyünü yakanların dört Yunan askeri olduğu belirtilmiştir. Böylece bu zulme Yunan Ordus'nun dâhil olduğu bir kez daha ispatlanmıştır. Ayrıca Yunanlıların yaktıkları köylerde kurtulabilen evleri dönüp tekrar yakmaları Yunanlıların hırslarının boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti tarafından Maurice Gehri'nin refakatine verilen tercümana, İngiliz Fevkalade Komiseri'nin engel olması; İngiltere'nin aslında bu mezalimin duyulmasını, Tahkik Heyeti'nin bölgeye gitmesini veya burada gerektiği gibi inceleme yapmasını istemediğinin bir göstergesidir.

Raporda, Türklere karşı Ermeni çetelerinin yaptığı soygun ve yaralamalardan; Yunan askerlerinin yaptığı soygun, tecavüz, yaralama ve katliamlardan bahsedilmiştir. Ayrıca Yunanlıların, bu kötü muamelelere çocukları da tabi tuttuklarına değinilmiştir. Maurice Gehri, bu olaylara maruz kalanları bizzat gördüğünü ve bu insanların ifadelerinin çevredekiler tarafından tasdik edildiğini de belirtmiştir.

Yunan makamlarının, Ermeni mültecilere günlük un yardımı yapıp onları desteklerken, Türk mültecilerine bir lokma ekmek bile vermemesi Türklerin açlığa ve ölüme terk edilmesi anlamına geliyordu. Türklerin maruz bırakıldığı yaşam koşulları insanlık dışı bir seviyedeydi. Yunanlılar, yurtlarından çıkardığı Türkleri türlü zulümlere maruz bırakmış, insanlık dışı şartlarda yaşamaya zorlamış, erkekleri angarya işlerde çalıştırmış, onlara iâşe temininin bir lütuflmuş gibi davranıp bunun sağlanacağına dair Tahkik Heyeti'ne bilgi verilmiş ancak bu iâşeyi hiçbir zaman temin etmemişlerdi.

Raporda, Rum ve Ermenilerin silahlandırıldığı, buna karşın Türklerin silah taşımalarının yasaklandığı, aksi halde idam edilecekleri belirtilmiştir. Bu eşitsizlik, yine Türklerin canına kast etmekten başka bir şey değildi.

Kumla Bölgesi'ne silahlı çetelerin girip, burayı muhasara altına alması ve Yunan Hükümet yetkililerinin buraya giriş çıkışı yasaklaması, Mösyö Gehri'nin bir muhbirden bu bölgenin ahalisinin kısa zamanda imha edileceğini öğrenmesi, Yunan Hükümet yetkililerinin Kumla Bölgesi (Büyükkumla, Küçükkumla, Kumla İskeleyi, Karacaali) ahalisine soykırım yapmayı hedeflediğini açıkça göstermektedir. Kumla Bölgesi'ne giden Tahkik Heyeti, İstanbul'daki Fevkalade Komiserliklerine Kumla Bölgesi'nin durumunu bildirdi. Böylece Heyet, hem İstanbul ile irtibat kurmakta hem de mezalimi duyurmaya

çalışmaktaydı. Tahkik Heyeti, bir telgraf da Gemlik'teki 10. Yunan Fırkası Kumandanı General Leonardopulos'ya çekerek Küçükumla'nın imhası halinde, bu durumdan kendisinin sorumlu tutulacağını bildirdi. Bu durum Heyet'in, Yunanlıları ancak bu şekilde durdurabileceğine inandığını göstermektedir.

İznik Metropolitidi Vasilyus'un Mösyö Gehri'ye kullandığı: *“Yunan Ordusu'nun tazyikatı pek hafif oldu. Ben ki bir asker olmadığım ve bi'l-akis bir râhip bulunduğum hâlde hiçbirini sağ bırakmamak şartıyla bütün Türklerin imhâ edilmelerini isterdim.”* bu ifade, Yunanlıların Türklere olan nefretinin en açık ifadesi ve yine bir soykırım düşüncesinin örneğidir.

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin raporunda olduğu gibi bu raporda da Narlı, Karacaali ve Kapaklı Türk köylerinin yakıldığı yazmaktadır. Maurice Gehri, bu üç köyün art arda yakıldığını bizzat görmüştür. Köylerin tamamen yakılması, oralarda artık hiçbir canlının yaşamaması anlamına gelmektedir.

Maurice Gehri ve Yüzbaşı Stone; Karacaali, Kapaklı ve Narlı köylerinin yanarken, ayrıca Kumla Köyü'nde katledilmiş ve yaralı olarak bulunan Türk ahalisinin fotoğraflarını çekmiştir. Karacaali, Kapaklı ve Narlı köylerindeki maddi zarar ise tahmini 15.000.000 lira olarak tespit edilmiştir.³⁰⁶

Heyet'in, Karacaali Köyü sahilinde rastladığı Türk cenazelerinin yanında yaralı iki kişinin hala nefes alıyor olması, bu katliamın Heyet o bölgede iken yapıldığı ve Yunanlıların o tarihte mezalime devam ettiği anlamına gelmektedir. Cesetlerin kayalardan aşağı atılması ise katillerin geride iz bırakmadan, onları tamamen ortadan kaldırmak istediklerini göstermektedir.

Raporda Yunan askerleri ile Rum çetelerinin, Küçükumla'daki Türk ahaliye yaralama ve katliamlar yaptığı, Rum çetelerinin Karacaali'deki 40 kadını beraberlerinde götürdüğü yazmaktadır. Bu durum, Yunan askerleri ile çetelerin yine işbirliği yaptığını, bu grupların Türk köylerini gezerek katliam yapıp dehşet saçtığı ve kadınların namuslarına göz diktiğini göstermektedir.

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin raporunda olduğu gibi bu raporda da, Heyet'in yanında bir Yunan yarbayının Küçükumla ahalisine güvende olacaklarına dair teminat vermesine rağmen hiçkimse ona itimat etmedi. Türkler, Heyet gittikten sonra

³⁰⁶ S. Sürmeli, *“İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti”*, s.2268

Yunanlıların zulme devam edeceğine emin oldukları için Yunanlılardan korkuyor ve onlara güvenmiyordu.

Heyet'in Yunanlılar tarafından yakılan Kapaklı Köyü'nde rastladığı cesetlerden bir kısmının bir gün önce öldürüldüğünü tespit etmesi, yine Heyet o bölgede iken katliamların devam ettiği anlamına gelmektedir. Bu insanlar kendi evlerinde öldürülmüşlerdi. İçlerinden bir kadın yatakta öldürülmüştü. Yunanlılar zaten savunmasız olan Türklere bir baskın yaparak, insanları o an oldukları yerlerde katletmişlerdi. Cesetlerin birkaçı parçalanmıştı. Bu dehşet verici tespit, Yunanlıların bu insanları öldürmekle kalmayıp, öldürdükten sonra dahi vahşiliğe devam ettiklerinin apaçık göstergesidir. Üstelik Yunan zabitanın inkâr etmesine rağmen, bu katliamı Yunan askerlerinin yaptığını orada bulunan bir çocuğun dahi söylemesi, Yunan askerlerinin Türk ahaliye yaptığı katliam ve zulmü bir kez daha kanıtlamış oldu.

Raporda, Heyet'in Karacaali, Narlı ve Kapaklı köylerinde büyük kısmı boşaltılmış gaz bidonları bulduğu yazmaktadır. Bu bilgi, köylerin kundaklanarak yakıldığına işarettir.

Ayrıca Kapaklı Köyü'nde bir bahçede bulunan henüz iki üç aylık bir bebek, Yunan hırs ve emellerinin hangi boyutta olduğunu gözler önüne sermektedir.

Mösyö Gehri, İngiltere Fevkalade Komiseri'nin, bölgedeki Türklerin İstanbul'a nakillerini istemediğini ve Kumla'da belirlenen bir yere toplanmaları teklifinin uygun olmadığını ve bunun Türkler açısından güvenli olmadığını belirtmiştir. Böylece İngiltere'nin amacının Türklerin kurtarılması olmadığı bir kez daha vurgulanmıştır. Bu durum üzerine Mösyö Gehri'nin, Salib-i Ahmer'den bölge ahalisinin nakli ve İstanbul'a gitmeleri durumunda da iskân ve iâşe durumları için yardım talep etmesi, Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türklerin can güvenliklerinin olmadığını, kati surette güvenli noktalara taşınması gerektiğinin bir sonucudur.

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin raporunda olduğu gibi Mösyö Gehri'nin raporunda da, müfreze kumandanı iki Yunan zabitanın Heyet tarafından sorgusuna değinilmiştir. Sorgu esnasında bu kumandanlardan Kostas'ın, maiyetindeki askerlerin köyleri ateşe vermiş olmaları ihtimâlini kabul etmesi dikkate değerdir. Ayrıca Mösyö Gehri, Kostas'ın yapılanların hesabını vermek zorunda olmadığını sandığı için bu itirafta bulunduğunu belirtmiştir. Raporda yer alan bu ifadeden; Yunanlıların bu mezalimden sorumlu olacaklarını bilmeleri halinde gerçekleri gizleyecekleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Kostas'ın kurşuna dizdirdiği dört Türk'ü neden öldürttüğüne dair sorulan soruya verdiği

“*Canım böyle istedi de ondan*” cevabı, Yunanlıların bu mezalimi yaparken ne kadar rahat olduklarına, sonrasında ise küstahça davrandıklarına dair bir örnektir.

Heyet’in yanına giden çete reisi Yorgo’nun, Kostas’ın Keşif Müfrezesi’ne her yerde eşlik ettiğini ve köyleri ateşe verdiğini övünerek anlatması, yine Yunan askerleri ile çetelerin iş birliği içerisinde olduğuna dair bir delildir. Yorgo’nun Heyet’e verdiği ifadeler General Leonardopulos’un canını sıkmış olacak ki, ifadesini değiştirmesi için Yorgo’yu iki gün sonra tekrar Heyet’in yanına gönderdi. General Leonardopulos’un bunu yaptırtmasındaki en önemli neden; Yorgo’nun ifadesi ile Yunan askerleri ve çetelerin işbirliği içerisinde olduklarının anlaşılmasıdır. Müttefiklerarası Tahkik Heyeti’nin raporunda da bu duruma değinilmiştir.

Mösyö Gehri’nin, İstanbul’a nakledilmesine karar verilen Türklerin tamamının Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından gönderilen gemiye sığmamasından dolayı, Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti’nden geride kalan muhacirleri tek seferde alabilecek kapasitedeki Wygbert Gemisi’ni talep etmesi, bölgedeki Türklerin can güvenliği olmadığını ve acilen güvenli yerlere nakledilmesinin gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Ayrıca Mösyö Gehri’nin belirttiği üzere, İstanbul’a nakledilmeyi bekleyen Türklerin açlıktan ölme tehlikeleri de vardı.

Raporda, İngiliz Fevkalade Komiserliği’nin bölgedeki Türklerin İstanbul’a nakledilmelerine karşı çıkmasına da değinilmiştir. Bu yüzden muhacirlerin nakilleri hususunda çeşitli zorluklar yaşanmıştır.

Raporda, General Leonardopulos’un Tahkik Heyeti’ne rağmen Türkleri alıkoyduğu vurgulanmıştır. Türklerin gemilere bindirilmesi esnasında General Leonardopulos, askerlik çağında bulunan 30-40 yaş arası Türk erkeklerini alıkoymuştur. Çünkü bu yaş grubundaki erkekler iş gücü demektir ve angarya işlerde çalıştırılabilirdi. Aynı zamanda bu erkekler alıkonulduğu için aileleri perişan olup yok olmaya mahkûm olacaktı. En önemli neden ise; hiç şüphesiz bu erkeklerin Kuva-yı Milliye’ye katılmalarına engel olmaktı. Mösyö Gehri’nin, alıkonulan erkeklerin isimlerini kaydetmesi, bu erkeklerin can güvenliğinin olmadığını ve Yunanlıları ancak o isimleri kaydederek durdurabileceklerini düşünmesinden ileri gelmiştir. Çünkü Yunanlılar, erkekleri öldürürseler daha sonra bunun hesabını vermek durumunda kalabilirlerdi.

General Leonardopulos’nun, muhacirler için gönderilen erzakların dağıtılmasına engel olması ve Müttefiklerarası Tahkik Heyeti Reisi General Franks’ın elde edebildiği izin ile Gemlik’teki Türk doktoruna sadece bir kutu ilaç ve sargı bezi verilebilmesi, yine

Yunanlıların Türkleri yok etme politikasına hizmet etmekten başka bir şey değildi. Çünkü Yunanlıların, açlıkla mücadele eden Türk ahalinin nakline engel olup onları alıkoymak istemesi, bölgedeki Türklerin yok olup gitmesi anlamına gelmekteydi.

Raporda, Yalova'daki olayların 3. Yunan Fırkası'nın bölgeye gelmesi ile başladığı yazmaktadır. Özellikle Yüzbaşı Papagrigoriou geldikten sonra yangınlar, katliamlar başlamıştı. Yani bu mezalimi başlatanlar Yunan askerleri idi. Ayrıca raporda; bu bölgedeki Türk ahaliden pek azının hayatta kaldığına ve Yalova, Akköy ve Samanlı köylerinin yaklaşık 6000 kişiden ibaret olan ahalisinin ortadan kaybolduğuna dair yer alan ifadeler, mezalimin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Bu tespitlerin yanı sıra raporda yer alan 16 Türk köyünün yakıldığı bilgisi, buralardaki ahalinin gerek kaçıp kaybolarak, gerek yaralanıp katledilerek yok edilmesi, yine Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türk nüfusu imha etmekten başka birşey olamazdı.

Raporda yer alan, önceden tamamen Türk olan Çınarcık Köyü'nün artık tamamen Rumlarla dolu olduğu, Kocadere-i Bala ile Kocadere-i Zir köylerinin tamamen yakıldığı ve Heyet'in bu köylerde insan ve hayvan kemiklerinden başka bir şey bulamadığı ifadeleri; yine Yunanlıların bölgedeki Türk ahaliyi imha edip, nüfus çoğunluğu elde ederek buralarda hak iddia etme politikalarına dair örneklerdir. Ayrıca bu ifadeler, bölgedeki Türk ahaliye karşı uygulanan soykırımı destekler niteliktedir. Çünkü bu köylerde hiçbir canlı kalmamıştır.

Mösyö Gehri'nin de dâhil olduğu Beynelmilel Himaye Komisyonu, Yalova'daki Akköy'de yağmalanan, bomboş olan evleri ve daha o gün öldürülmüş 60 kişinin mezarını görmüştür. Himaye Komisyonu, bölgeye daha erken gidebilseydi belki de bu katliama engel olacaktı. Bu durum, bölgedeki Türk ahali için bir günün bile ne kadar önemli olduğunun ve sağ kalanların bir an önce İstanbul'a nakledilmelerinin gerekliliğinin ispatıdır. Ayrıca Akköy'de Himaye Komisyonu'nu gezdiren iki Türk çocuktan birinin sivil bir Rum tarafından تنها bir yere götürülerek akıbetinin bilinmemesi, Yunanlıların bu zulmü gizlemek istediklerine dair bir örnektir.

Yalova'da bulunan yerli ya da muhacir bütün Türk ahalisinin İstanbul'a nakledileceği kararı alınmasına rağmen, Yüzbaşı Papagrigoriou'nun Türk ahaliden hem yerli hem de muhacir olanların nakline engel olmaya çalışması, ayrıca Yortan, Kirazlı ve Gacık köylerindeki kadın ve çocukların nakline kesinlikle izin verilmeyeceğini söylemesi, Türklerin alıkonularak imha edilmek istendiğini göstermektedir. Kadın ve çocukların alıkonulmasına gerekçe olarak, bu köylerdeki erkeklerin Kuva-yı Milliye'ye

katılmaları gösterilmiştir. Yunanlıların, askerlik çağındaki Türk erkeklerini alıkoyma politikaları da, onların Kuva-yı Milliye'ye katılmalarına engel olmak istemeleriyle ilgilidir.

Mösyö Gehri'nin, gidecek ve kalacak muhacirlerin ayrılması işleminin, sahilde toplanan Yunan askerleri, eşkıyalar, çete reisleri ile Rum ve Ermeni ahaliden dolayı uzun ve zahmetli olarak yapıldığını, muhacirleri onların ellerinden birer birer almak zorunda kaldıklarını belirtmesi; asker, sivil ve çete olan Rumlar ve Ermenilerin bu nakil işlemine ne kadar engel olmak istediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca sivil Rum ve Ermeni ahaliyi tahrik etmesi için İstanbul'dan Rum bir papazın gönderilmesi, Yunanlıların bu zulmü planlı olarak yaptıklarını ve hedefleri için her yola başvurdıklarını da göstermektedir.

22 Mayıs 1921 tarihinde Müttefiklerarası Tahkik Heyeti görevini tamamlayarak İstanbul'a döndükten bir gün sonra Padişah Vahdettin, İngiltere Fevkalade Komiseri Horace Rumbold'u huzuruna kabul etti. Bu görüşmede Vahdettin, Yunanlıların İstanbul'a oldukça yakın yerlerde yaptıkları zulümden bahsederek Yunanlıların Türkleri imha etmek istediğinden söz etti. Horace Rumbold ise bu olaylarla ilgili o bölgelere tahkik heyetlerinin gönderilmesine İngiltere'nin öncülük ettiğini, bir gün önce Müttefiklerarası Tahkik Heyeti Reisi General Franks ile görüştüğünü, General Franks'ın Yunanlıların yaptığı mezalimle ilgili raporları doğruladığını söyledi. Ayrıca Horace Rumbold, İzmit ve Yalova'daki Türklerin durumunun oldukça kötü olduğunu da söyledi. Padişah Vahdettin ise, yaptıkları olumlu girişimlerden dolayı İngiliz yönetimine teşekkür etti.³⁰⁷

Arnold Toynbee, muhacirlerin vapura bindirilme işleminde aile aile değil, şahıs şahıs mücadele etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Yüzbaşı Papagrigoriou, sadece askerlik çağında olanları değil, ne kadar zayıf, savunmasız ya da yaşlı olursa olsun her bir kişiyi bırakmama mücadelesi vermişti. Kocaları karılarından, anneleri çocuklarından ayırmıştı. Arnold Toynbee, o anın görüntülerini hala zihninde taşıdığını söylemiştir.³⁰⁸

Yüzbaşı Papagrigoriou ve askerlerin engel olmaya çalışmasının yanı sıra, yerli Rum ve Ermeniler de Türk mültecilerin yanlarına sokularak kulaklarına, vapura binenlerin Yalova ve İstanbul arasında yarı yolda denize atılacaklarını söylediler. Bunu Beynelmilel Himaye Komisyonu sonradan öğrendi. Ayrıca Hristiyan kadınlar, Türklere bakarak "oh

³⁰⁷ S. Sürmeli, "İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti", s.2273, 2274

³⁰⁸ A. J. Toynbee, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.373

olsun” manasına gelen hareketler yaptılar. Arnold Toynbee, bu hareketleri yapanların fotoğraflarını çekti. Türk mülteciler ise sabırlı ve çaresiz bir halde vapura kabul sıralarını bekliyorlardı.³⁰⁹

Bu esnada Arnold Toynbee’nin unutamadığı iki olay yaşandı. Türk bir kadın kocasını göstererek çılgılık atmaya başladı. Çete reislerinden biri kocasını sürükleyerek sahilten kasabaya doğru götürüyordu. Komisyon’dan bazıları, koşup adamı geri getirdikten sonra, Komisyon’dan bir başka üye çete reisini ifade vermesi için Müttefik subaylarının önüne getirdi. O esnada bir itiş kakış yaşandı. Bir Yunan subayın işaretleriyle Rum ve Ermenilerden oluşan kalabalık Heyet’in yanına geldi ve o hengâmede çete reisi sıyrılarak kaçtı.

Gemiden dürbünle bakan bir haberci Komisyon’a gelerek Türk bir kadının denize bakan evlerden birinde pencereye çıkarak kendisini göstermek istediğini ama Yunan askerlerinin onu içeri girmeye zorladıklarını söyledi. Komisyon, belirlenen eve doğru koştu ve birkaç Yunan askeri kaçarak gözden kayboldu. Komisyon, korkmuş olan kadını evden çıkarırken birkaç Yunan askeri kadına ters ters bakıyordu.³¹⁰

Komisyon, götürülmesine müsaade edilmeyen mültecilerin (Gacık ve Yortan’dan gelenlerin neredeyse tamamı) isimlerini almak için ısrar etti. Ancak Yüzbaşı Papagrigoriou ve askerleri o ana kadar gösterdikleri tepkinin en büyüğünü verdiler. Sonuçta iki aydan daha kısa bir zaman önce buraya gelmiş, Müttefik subaylara refakat eden ve ne Türkçe ne Rumca bilmeyen bir İngiliz askerî polisinin kaydetmesine razı oldular. Arnold Toynbee, mültecilerin her birinin isimlerini, hangi köyden geldiklerini ve hane ahalisinin sayısını tek tek heceleyerek yazdırıyordu. Bu esnada bir Yunan teğmeni Toynbee’nin kulağının dibine gelip bas bas bağırarak buradan gitmesini söyledi. Böylece sahilde kalan iki yüz mülteci den ancak yüz otuz dördünün ismi kaydedilebildi. Yunan askerleri henüz kaydedilemeyen altmışaltı kişinin yakılıp yıkılan yerlerden değil, Yalova’nın sakinlerinden olduğunu söyleyerek alıp götürdüler.³¹¹ Şüphesiz ki Yunanlıların amaçları geri dönen Komisyon’a, bu insanların yok edilmesi durumunda herhangi bir hesap vermek zorunda kalmamaktı.

Gemiye bindirilebilen Türkler ile hareket etme zamanı geldiğinde iskele üzerinde donup kalmış iki ihtiyar adam vardı. Eşlerinin gitmelerine izin verilmemişti ve onlar da

³⁰⁹ A. J. Toynbee, **Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.374

³¹⁰ A. J. Toynbee, **Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.374, 375

³¹¹ A. J. Toynbee, **Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.375

gitmemekte kararlı idiler. Komisyon, son bir kez konuşmak üzere Yüzbaşı Papagrigoriou ile bir araya geldi ve kadınları da bindirmeye muvaffak oldu. Ancak yine de birçok aile Yunanlıların hırsı yüzünden sonsuza dek ayrı kaldılar.³¹²

Yalova, Samanlı ve Akköy'deki İstanbul'a sevk edilemeyen Türkleri, Yunan Kumandanlığı ve Rum çetelerinin insafına bırakarak İstanbul'a dönmek zorunda kalan Beynelmilel Himaye Komisyonu, burada iki gün boyunca şahit oldukları durumu ve geride kalan ahalinin can güvenliğinin olmadığını göz önüne alıp harekete geçerek bu bölgede kalan Türklerin bir an önce İstanbul'a nakli için İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserlikleri nezdinde gerekli girişimlerde bulundu. Arnold Toynbee de 26 Mayıs 1921'de Yunan Ordusu Başkumandanı Anastaspapulas'a bir telgraf çekerek Yalova, Samanlı ve Akköy Türk ahali ile buradaki muhacirlerden İstanbul'a gitmek isteyenlerin Hilal-i Ahmer aracılığıyla nakledilmelerine izin vermesi için ricada bulundu. Ayrıca buralardaki duruma şahit olduğunu, Türklerin derhal İstanbul'a nakledilmesi gerektiğini, aksi halde can güvenliklerinin olmadığını, son on beş günde Akköy ahalisinin yüzde on beşinin mahvedildiğini, bu haberin yayılmasına engel olmak için bu telgrafi bizzat Yüzbaşı Papagrigoriou'ya yazdığını, kendisinden asayiş temin etmesini istemesine rağmen yüzbaşının bu isteği reddettiğinden bahsetti. General Papulas, bu telgrafa 27 Mayıs'ta cevap vererek, Yalova, Samanlı ve Akköy Türk ahali ile muhacirlerden göç etmek isteyenlerin vapurlara bindirilerek İstanbul'a sevklerine izin verilmesi için 3. Kolordu Kumandanlığı'na emir verdiğini bildirdi.³¹³

Geride kalan muhacirlerin katiyyen ve derhal tahliye edilmesi gerektiğini düşünen Tahkik Heyeti³¹⁴ İstanbul'a döndüğünde, Yunan Fevkalade Komiserliği'nin Samanlıdağ Yarımadası'nda bulunan yerli ve muhacir tüm Türklerin İstanbul'a nakledilmesine izin verdiğini öğrenmişti.

Maurice Gehri'nin 30 Mayıs'ta İsviçre'ye gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldığı gün,³¹⁵ İstanbul'daki üç Fevkalade Komiser toplanarak Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türk ahalinin nakline dair bir karar almıştır. Yani Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türklerin İstanbul'a nakledilmeleri meselesine, önce Yunan Fevkalade Komiserliği'nce izin verilmiş; ardından İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserlikleri tarafından bu yönde karar alınmıştır.

³¹² A. J. Toynbee, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.376

³¹³ S. Sürmeli, "*İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti*", s.2278

³¹⁴ **Akşam**, 31 Mayıs 1337/1921, No:967, s.1

³¹⁵ **Akşam**, 30 Mayıs 1337/1921, No:966, s.3

Muhacirlerin İstanbul'a nakledilmeleri yönünde alınan karardan sonra 1 Haziran 1921'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Gülnihal ve Hale vapurları muhacirlerin alınması için Yalova, Gemlik ve Armutlu'ya gönderildi.³¹⁶

2 Haziran 1921'de Galata Yatı, muhacirleri İstanbul'a nakletmek üzere Gemlik ve Yalova'ya hareket etti.³¹⁷

24 Haziran 1921'de Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türklerin tahliye işlemi tamamlanmış; ancak o bölgede askerlik yapabilecek yaşta bulunan erkekler Yunanlılar tarafından alıkonulmuştur. Uluslararası bir tahkik heyetine rağmen, Samanlıdağ Yarımadası'ndaki sağ kalan Türklerin tamamı kurtarılamamıştır.

E- HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ÇALIŞMALARI

I- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Raporları

1- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na Birinci Seyahati ve Birinci Raporu

Ali Macit Bey'in³¹⁸ oluşturulan heyet ile yaptığı birinci seyahatine dair 18 Mayıs 1921 tarihli raporu:

"Gemlik Körfezi'nde Yunanlıların icrâ ettikleri fecâyî tahkike me'mûr edilen Hey'et a'zâsından Mösyö Gehri'nin, Hey'et-i Tahkikiye'yi hâmil olan Bryony Sefinesi'nden 17 Mayıs 1921 Salı günü, Kumla'da toplanan bin kişinin derhâl aldırılması için bir vapur gönderilmesi ricâsını mutazammın Hilâl-i Ahmer'e çektiği telgraf üzerine, İngiltere Sefâret-hânesinin müsâadesiyle, Mayıs'ın on sekizinci Çarşamba günü, saat üçte, İstanbul'dan hareket ederek saat dokuzda Gemlik'e vâsıl olduk. Vusûlümüzden beş dakika sonra, Bryony'den motor ile gelen bir tercümân, generalin Hilâl-i Ahmer Hey'eti Reîsi'ni görmek istediğini söyledi. Derhâl da'vetine icâbet ettim. Bütün Hey'et hazır olduğu hâlde, general Kumla'da bulunan bin iki yüz kişiden mâ-adâ, Gemlik ve civâr köylerinden kaçıp gelen iki bin kişi bulunduğunu ve bunlar bir an evvel aldırılmaz ise, hayatlarının tehlikede olduğunu ve aç ve çıplak bulunduklarını bana söyledi. Bunun üzerine iki bin kişi istîâb edecek bir iki vapur gönderilmesi için Hilâl-i Ahmer Merkezi'ne bir telgraf çekmeme müsâade etmelerini ricâ ve taleb ettim. Taleb-i vâki' is'af edildi. Salonu terk etmek üzere

³¹⁶ **Akşam**, 1 Haziran 1337/1921, No:968, s.2

³¹⁷ **Akşam**, 2 Haziran 1337/1921, No:969, s.2

³¹⁸ Ali Macit Arda, 1887 (Rumî 1303) yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Galatasaray Lisesi'nde Coğrafya öğretmenliği yapmıştır. 19 Mart 1967'de vefat etmiştir. (**Emekli Sandığı Arşivi**, Arda, Ali Macit, 18964/87-161-02)

iken, Fransız Delegesi Miralay Vicq, Gemlik muhâcirlerini almaya gelecek vapurların mutlaka karanlık basmadan Gemlik'e vâsıl olmaları ve gündüz göziyle muhâcirîni almaları lâzım geldiğini ve aksi takdîrde yerli Rum ahâlînin galeyânından dolayı gece yapılacak olan irkâb ameliyyesinde muhâcirînin taarruza uğrayabileceğini ve mallarının yağma edilmesi muhtemel bulunduğunu ilâveten bana beyân etti. Mösyö Gehri, mümkün olur ise, Beyne'l-milel Salîb-i Ahmer Komitesi'nin malı olup Hamburg'tan limanımıza uğrayan ve Novorossiysk'ye müteheyi'-i hareket olan yedi bin tonilatoluk "Wygbert" Gemisi'nin Gemlik muhâcirlerini nakle tahsîs edilmesini ileri sürdü ve bu işi İstanbul'da ta'kîb etmek üzere Beyne'l-milel Salîb-i Ahmer murahhaslarından Mösyö Bruniyer'e hitâben bana bir mektubu verdi.

"Bryony"den çıktıktan sonra "İnebolu" Vapuru'yla Kumla'ya giderek burada sekiz yüz muhâcir ve birçok eşya ve iki dolu salapurya yedeğe aldıktan sonra İstanbul'a avdet ettik.

"Wygbert" Gemisi'nin Gemlik'e i'zâmı, bazı esbâb-ı siyasiyeden dolayı, kabil olamamıştır. Hilâl-i Ahmer, o gün akşamüstü "Gayret, Galata, İnebolu ve Gelibolu" vapurlarını Gemlik'e i'zâm etmiştir." ³¹⁹

Samanlıdağ Yarımadası ahalisinin, daha önce çeşitli tarihlerde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne mezalimi duyurmaya yönelik başvuruları olmasına rağmen, Hilal-i Ahmer Cemiyeti bölgeye gidememişti. Mösyö Gehri'nin çektiği telgraf üzerine dahi ancak İngiltere Sefarethanesi'nden izin alınarak gidilebildi.

Yukarıdaki raporda ifade edildiği üzere; bu durum, İngilizlerin İtilaf Devletleri içerisinde ne kadar etkin olduğunu göstermektedir. İstanbul'a çok yakın bir konumda bulunan Samanlıdağ Yarımadası'nda yapılan mezalime karşı Osmanlı Hükümeti'nin herhangi bir müdahalede bulunamaması, hatta bölgeye gidilememesi dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Oysa Kumla'da toplanan ahalinin can güvenliği dahi yoktu. Bu durum, Mösyö Gehri'nin Kumla'da toplanan 1000 kişinin acil olarak aldırılmasını vurgulaması ile de anlaşılmaktaydı.

Hilal-i Ahmer Heyeti Gemlik'e vardıktan sonra Ali Macit Bey'in, Kumla ve Gemlik'te bulunan muhacirlerin İstanbul'a nakledilmeleri için teşebbüste bulunduğu sırada, Müttefiklerarası Tahkik Heyeti Fransız Delegesi Miralay Vicq'in, muhacirlerin bindirilme işleminin gündüz yapılmasının gerekliliğini vurgulaması; muhacirlerin yerli

³¹⁹ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.13

Rumlardan yana da güvende olmadıkları ve muhacirlerin Gemlik'te kalacakları bir gecede bile can ve mal güvenliklerinin olmaması anlamına gelmektedir.

Mösyö Gehri'nin raporunda da belirtildiği üzere; Gemlik'teki muhacirlerin nakli için Beynelmîlel Salib-i Ahmer Cemiyeti'nden yedi bin kişi kapasiteli Wygbert Gemisi'nin talep edilmesi, bölgeden nakledilmesi gereken büyük bir çoğunluk olduğuna ve muhacirleri tek seferde alabilecek olmasından dolayı buradaki muhacirlerin bir an önce nakledilmesi gerektiğine işaretir. Raporlarda bahsedildiği üzere; İngiltere Fevkalade Komiserliği'nin izin vermemesinden dolayı bu gemi gönderilememiştir. Beynelmîlel Salib-i Ahmer Cemiyeti aracılığı ile bile olsa bölgedeki muhacirler için uygulanabilirliği mümkün olan tüm imkânlar İngiltere engelinden dolayı seferber edilmedi. Wygbert Gemisi bölgeye gönderilebilseydi, buradan tek seferde alabileceği muhacir sayısından ötürü dünya kamuyunun dikkati çekilebilirdi. Belki de İngiltere'nin engel oluş nedenlerinden biri de bu duruma mahal vermemektir.

General Franks, Kumla'da toplanmış olan 1200 muhacirden bahsetmişti. Ancak raporda Hilal-i Ahmer Heyeti'nin sekiz yüz muhacir alabildiği yazmaktadır. Buradaki muhacirlerin tamamının alınamamasının nedeninin İnebolu Vapuru'nun kapasitesi mi yoksa Yunan engeli mi olduğu raporda belirtilmemiştir.

2- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na İkinci Seyahati ve İkinci Raporu

Ali Macit Bey'in Gemlik seyahatine dair yazdığı ikinci rapor:

"19 Mayıs 1337'de Galata Yatı'yla hareket ettim. 20 Mayıs sabahı saat onda Gemlik'teki muhâcirînin sûret-i erkân-ı öğrenmek için "Bryony"ye da'vet olundum. İngiliz Generali, Gemlik'teki Yunan Fırkası Kumandanı'nın, ancak kadın ve çocukların ve esnân-ı askeriye dâhil olmayan erkeklerin sevkine müsâade ettiğini bildirdi. Ben ise, Yunanlıların bunu yapmaya hakları olmadığını söyledim. Mösyö Gehri, son derece yardım ettiği hâlde, kararı değiştirmeye muvaffak olamadım. General esnân dâhilinde addolunarak alıkonulacak olan erkeklerin bir kere de Tahkik Hey'eti tarafından teftîş ve bu sûretle yapılan haksızlıkların bir dereceye kadar ta'mîr edileceğini beyân ve beni te'mîn etti. İrkâb ameliyyesine saat on birde başlanıldı. Yunan Fırkası Erkân-ı Harbiyye Reîsi, Gemlik Liman Reîsi ve Merkez Kumandanı hazır idiler. Gemlik'te, muhâcirlerin ekseriyyetini, Orhangazi, Pazarköyü ve Bahçecik kattâlınden kurtulabilenler teşkîl etmekte idi. Bu bî-çârelerin hâlleri perîşân olup hemen çırılçıplak idiler. Eşya nâmına

bir yataktan başka hiçbir şeyleri yok idi. Bütün hayvanları Yunan Ordusu tarafından zabt olunmuş idi.

Muhâcirlerin ırkâbına başlanır başlanmaz, gençlerin Yunan zabitleri tarafından ayrılarak süngüler ile muhât bir mıntıkaya toplanırılması, o zamana kadar hiçbir şeyden haberi olmayan zavallı kadınlar üzerinde pek elîm bir te'sîr yaptı. Her taraf, kalbleri paralayıcı hıçkırıklar, bükâlar ile inlemeye başladı. Erkeği süngülü mahalle sevk olunan her âile, vapura binip binmemekte tereddüde başladı. Herkes "Erkeklerimizi kesmeye götürüyorlar." diye bağıyor ve ağlıyordu. Her ne kadar kendilerine bu tefrîkin muvakkat olduğunu ve ayrılanın bir kere Tahkik Hey'eti tarafından teftîş edileceğini söyledi ise de, teessürlerini izâleye muvaffak olamadım. Bu fecî' hâl karşısında hepimiz ağladık.

Saat tam on ikide, İ'tilâf Tahkik Hey'eti berây-i teftîş iskeleye geldi. Zevcleri, oğulları, birâderleri ayrılmış olan kadınlar, tekrar feryâd ve figâna ve General Franks'a yalvarmaya başladılar. Bu hâllerden pek ziyâde müteessir olduğu anlaşılan General, pek asabî bir hâl ile ayrılanların teftîşine koyuldu. Teftîş netîcesinde, otuzdan fazla erkeğin vapura binmesine müsâade olundu. O sırada iskelede bulunan Gemlik Belediye Tabîbi Mehmed Muzaffer Bey'e, General'in tavsiyesiyle vapurdaki ilaçlardan ve imdâd sandıklarından birini verdim.

Gemlik'ten sonra Kumla'ya uğrayarak oradan da yeni muhâcir aldık. Bu sûretle Kumla ve Gemlik muhâcirlerinin adedi zîrdeki cetvelde gösterilmiştir.

Kumla Postası			
Birinci sefer	İnebolu Postası	820	muhâcir
İkinci "	" "	300	"
Üçüncü "	" "	<u>250</u>	"
1370			

Gemlik Postası	
Galata Vapuru'yla	250
Gayret "	300
Gelibolu "	<u>650</u>
1200" ³²⁰	

³²⁰ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.13-14

Yukarıdaki raporda belirtildiği üzere; Gemlik'teki Yunan Fırkası Kumandanı'nın, İstanbul'a nakledilecek muhacirlerden askerlik çağındaki erkekleri alıkoymasından dolayı Ali Macit Bey'in, Maurice Gehri'nin ve General Franks'ın bu duruma itiraz edip Yunan Kumandanı ile görüşme yapmalarına rağmen müsaade alınamaması, Yunanlılar üzerinde uluslararası bir heyetin, hatta Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti temsilcisinin bile etkisi olmadığını göstermektedir. Askerlik çağındaki erkeklerin ailelerinden ayrılma esnasında yaşanan acı ve tereddüt, Yunanlıların nakledilmek üzere olan muhacirleri ne derece çaresiz bıraktıklarını gözler önüne sermektedir. Yaşanan bu can pazarı, ayrılan erkeklerin öldürüleceğinden emin olunması Yunan zulmünü izah açısından yeterlidir.

Raporda, nakledilmeyi bekleyen muhacirlerin son derece müşkül durumda oldukları vurgulanmıştır. Ayrıca muhacirlerin tüm hayvanlarının Yunan Ordusu tarafından zapt edilmesi, zulmün Yunan Ordusu tarafından yapıldığının açık ifadesidir.

Ali Macit Bey'in raporunda yazdığı bazı bilgilere, İkdâm Gazetesi'nde de yer verilmişti. Nitekim İkdâm Gazetesi'nin 22 Mayıs 1921 tarihli haberinde de, Gemlik'teki muhacirler için Galata, Gayret ve Gelibolu vapurlarının gönderildiği; böylece Gemlik'ten İstanbul'a nakledilebilen muhacir sayısının 1200'e ulaştığı bildirilmiştir.³²¹

İkdâm Gazetesi'nin 20 Mayıs 1921 tarihli haberine göre ise; geride kalan muhacir sayısı Gemlik'te yaklaşık 2000, Kumla'da yaklaşık 1000 idi. Karacaali, Büyük Narlı, Küçük Narlı, Kapaklı, Haydariye, Orhangazi, Cebeler, Çeltikçi, Pazarköy, Gedelek, Elmalı, Dutluca köylerinin dağlara kaçan ahalisinin akıbetleri bilinmemekteydi. İstanbul'a nakledilenler bu köylerden sadece birkaçının ahalisi idi.³²²

İkdâm Gazetesi'nin 22 Mayıs 1921 tarihli haberine göre ise; Gemlik Bölgesi'nde Türk kalmamıştı. İkdâm Gazetesi'nin bir muharriri İnebolu, Gelibolu, Galata ve Gayret vapurları ile İstanbul'a nakledilmiş olan muhacirlerle görüştü. Bu muhacirlerin anlattıklarına göre çekmedikleri kalmamıştı. Büyük kısmı ihtiyar, kadın ve çocuktan oluşan bu muhacirlerin, eşleri ve babalarının bir kısmı dağlara kaçmak suretiyle iç kısımlara çekilmiş, büyük bir kısmı da yerli Rum çetelerinin zulmüne kurban gitmişti. Kumla civarına toplanmış olan çaresiz Türk kadınların ve çocukların bir kısmı açlıktan ölmüş, yüzden fazlası ise şehit edilmişti. Tahkik Heyeti, bunlardan birçoğunun cesedini denizde görmüştü.³²³

³²¹ İkdâm, 22 Mayıs 1337/1921, No:8689, s.3

³²² İkdâm, 20 Mayıs 1337/1921, No:8687, s.2

³²³ İkdâm, 22 Mayıs 1337/1921, No:8689, s.3

3- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na Üçüncü Seyahati ve Üçüncü Raporu

Ali Macit Bey'in üçüncü seyahati ise Yalova'ya gerçekleşti. Bu seyahata dair üçüncü rapor:

"24 Mayıs 1337'de "Gülnehal Vapuru" Yalova'ya müteveccihen hareket etmiş ve öğleden sonra saat birde, Yalova önlerine vâsıl olmuştur. Vapurda, riyâset ettiğim Hilâl-i Ahmer Hey'eti a'zâsından başka, Fransız Yüzbaşı Loka (Lucas), İngiliz Mülâzım-ı Evvel'i Holland, İtalyan Mülâzım-ı Evvel'i Bonakorsi (Bonaccorci)'den mürekkebe İ'tilâf Devletleri Tahkikat Hey'eti ile "Manchester Guardian" Gazetesi Muhâbiri Mr. Toynbee ve zevcesi var idi. Yalova Yunan Askerî Kumandanı Yüzbaşı Dimitri Papagrigoryos (Papagrigoriou), elindeki ta'lîmata atfen bütün ahâlî-yi İslâmiye'yi alıp götürmemize müsâade etmekte ma'zûr olduğunu ve yalnız yanan köyler ahâlisinden olup Samanlı ve Akköy ve Yalova'ya ilticâ edenlerin azîmetine müsâade edeceğini söylemiştir. Hey'etimiz, altı yüz kadar muhâcir alabileceğini ümîd ettiği hâlde, Yunan zâbiti ancak elli, altmış zavallıdan bahsediyor idi. Tahkikat Hey'eti, bütün ahâlî-yi İslâmiye'yi götürmek niyyetinde iken, Yüzbaşı Papagrigoryos'un ısrârı üzerine, tekrar Gemlik Yunan Fırka Kumandanlığı'ndan isti'lâm keyfiyyet edilmesine karar verildi.

Yukarıda, kumandanlık odasında, Tahkikat Hey'eti ile Yunan zâbiti arasında bütün bu işler müzâkere edilir iken, aşağıda, Hükûmet Konağı önünde, netîcesi pek kanlı olabilecek başka bir temâşâ hazırlanmakta idi. Biz Belediye Riyâset Odası'nda, Kaimmakam Vekîli Fuad Bey, Tahrîrât Kâtibi Cemil Bey ve köy muhtarlarıyla muhâcirlerin sûret-i iskânını müzâkere ettiğimiz sırada, sokakta mühim bir kalabalığın birikmesi nazar-ı dikkatimizi celb etti. Bi'l-hâssa ahâlî arasında dolaşan ve General Franks Tahkikat Hey'eti'nin vürûdundan ancak iki gün evvel, İstanbul'dan Me'mûriyyet-i Mahsûsa ile gönderilen Papaz Yorgiyos Menoksopulos Efendi'nin harekâtı pek ziyâde dâî-i şüphe görülyor idi. Bu Papaz, pek güzel Türkçe söylüyor ve mütemâdiyen herkesi teşvik ediyor idi. Ahâlînin, bi'l-hâssa kadınların toplanması hitâm bulur bulmaz, karşıdan bir araba göründü. Arabanın etrafı pek kalabalık idi. Bi'l-hâssa kıyafetleri pek şüpheli olan kalpaklı, fesli, laz kıyafetli âlây önden geliyor idi. Alayı gören Papaz Efendi, derhâl o tarafa koşarak âlâyın başına geçti. Nihâyet araba Hükûmet Konağı'nın önünde durdu. Arabanın kan lekeleriyle kırmızılaşmış bir çarşafın altından üç kadın cesedi çıkarıldı. Cenâzelerin üstü, güller ve çiçekler ile süslenmiş idi. Rahib Efendi ahâlîden ziyâde bizim için olacağı anlaşılan uzun bir nutka başladı. Türkçe îrâd edilen bu nutk, açıktan açığa

ahâlîyi igzâb ve bir mes'ele ihdâs etmek için idi. Ancak, bi'l-âhire elleri kanlı, çete başları olduğunu öğrendiğimiz gürûhtan mâ-adâsı, bu tiyatro tertîbâtına lâ-kayd kaldı. Bu esnâda Yunan Yüzbaşısı başta olduğu hâlde, Hey'et-i Tahkikiyye a'zâsı aşağı indi. Cenâzeler arabadan indirilerek yere konuldular. Hey'et tarafından resimleri alındıktan sonra, tekrar arabaya vaz' olundular. Hazır bulunan kadınlar aldıkları evâmir üzerine, olacak ki, haykırmaya, bağırmaya ve cenâzeye hücûm etmeye başladılar.

Yunan Kumandanı, arabanın perdesini kaldırıp cenâzelere bir kere atf-ı nazar etti. Ahâlî, bize karşı yumruklarını sallayarak dağıldı. Bi'l-hâssa bu gibi nâzik zamanlarda bu kabîl nümâyişleri men' etmek vazîfesiyle mükellef olan Yunan Kumandanı, bi'l-akis Papaz Efendi ile bunun mürettibi idi. Cenâzeler Hey'et üzerinde beklenen netîcenin tamamen zıddını yaptı. Bu nümâyişten pek münfail olan Hey'et hissiyyâtını açıktan açığa izhârdan çekinmedi. Zâbitlerin her biri, netîcesi pek vahim olabilecek böyle bir hâdisenin tertîbinden Yunan Yüzbaşısı'nın mes'ûl olduğunu açıktan açığa söyledi.

Hey'et-i Tahkikiyye, hemen bir şey yapılamayacağını ve Yunan Kumandanı tarafından Gemlik'e çekilen telgrafın cevabını beklemekten başka çâre olmadığını anladığından, nefs-i Yalova'daki muhâcirleri teftîş etmeyi münâsib görerek Samanlı ve Akköy'ü gezmeye gitmiş ve gece saat onda, ümûtsüz bir hâlde vapura avdet etmiştir. Zîrâ, on beş köyü yakan yikan ve ahâlîsini katl eden aynı çeteler, nasılsa yağma edilmesi ve yakılması te'hîr edilen ve bütün muhâcirlere ilticâ teşkîl eden Samanlı ve Akköy'e korucu ta'yîn edilmişler idi. Bu korucular ölüm tehdîdleri altında bulunan muhâcirlerin yerlerinden kımıldanmak istemediklerini, Hey'et'e söylemiş ve hele yerli ahâlîyi vermeyeceklerini açık açığa beyân etmişler idi.

Ertesi günü, Gemlik Yunan Fırka Kumandanı General Leonardopulos'tan, bir gün evvel kendisine gönderilen telgrafnâmenin cevâbı geldi. Gelen cevap maa't-teessüf, ilk ta'lîmâta nisbetle biraz daha tehdîd edici bir mâhiyyette idi. Kumandan, Gacık, Yortan, Kirazlı köylerinin yanmadığını iddiâ ederek bu köyleri terk edip Yalova, Samanlı ve Akköy'e ilticâ edenleri veremeyeceğini ve bunların erkeklerinin Kuvâ-yı Milliyye tarafına iltihâk ettiklerini iddiâ ediyor idi. Yüzbaşı Loka'nın, Yalova Kumandanı'yla iki saatten fazla süren münâkaşası bu adamın kararlarını tebdîl edemedi. Yüzbaşı'ya göre, biz ancak elli altmış muhâcir alabilecek hâlbuki bize verilen ta'lîmât mûcibince, mevcûd altı yüz muhâcir irkâb edebilecek idik. Yunan zâbitinin bu isrârına, Yüzbaşı Loka beyân-ı teessüf ettikten sonra Beyne'l-milel Salîb-i Ahmer nâmına protesto etmek üzere söz alan Mösyö Gehri dedi ki: "Mümessili bulunduğum Beyne'l-milel Salîb-i Ahmer, Harb-i Umûmî

esnâsında, Avrupa'nın birbirine düşman olan bir memleketten diğer memleketine ve bî-
taraf memleketlere milyonlarca ihtiyâr ve çocuk nakl etti hatta her husûsta müstesnâ bir
şiddet göstermiş olan Almanya'da bile, bu derece mümânaat görmedim. Herhâlde bu tarz
hareket Yunan milletinin ve ordusunun şerefini arttırmaya gerektir. Ben, vazîfem iktizâsı
olarak, bütün teessüflerime rağmen, ihdâs edilen bu müşkülâtı, mensûb olduğum Beyne'l-
milel Cem'iiyet vâsıtasıyla Yunan Salîb-i Ahmer'i nezdinde şiddetle protesto edeceğim
gibi her iki dünyânın gazetelerinde dahi lâzım gelen neşriyâtı pek vâsi' bir sûrette
yapacağım."

Bu beyânât, Yunan zâbiti üzerinde biraz te'sîr eder gibi oldu. Nihâyet bin müşkülât
ile üç yüz otuz üç muhâcir kadar kurtara ve birkaç ton eşya ve beş on re's hayvan
alabildik. Yalova, Samanlı ve Akköy muhtâcînine tevzî' olunmak üzere Yalova Kaim-
makam Vekâleti'ne beş yüz kıyye ekmek, iki sandık süt ve bir miktar ilaç bıraktım.

Gece saat dokuzda vapurumuz İstanbul'a müteveccihen hareket etti.

Köylülerden aldığımız ma'lûmâta göre, isimleri aşağıda ta'dâd edilen köyler
yanmıştır:

Reşâdiye	Hâne adedi ma'lûm değildir.			
Gacık Köyü	100	Hâne	(Nısfî	yanmıştır.)
Dereköy	40	"	kâmil	en yanmıştır.
Sultâniye	40	"	"	"
Karakilise	40	"	"	"
Yortan	40	"	"	"
Kirazlı	60	"	"	"
Soğucak	80	"	"	"
Paşaköy	80-90	"	"	"
Kurtköy	100	"	"	"
Üvezpınar	50-60	"	"	"
Gökçedere	30-40	"	"	"
Ortaburun	40	"	"	"
Güllük	50-60	"	"	"
Çalica	40-50	"	"	"
Şükrü Efendi'nin Çiftliği (Yalova civârında)	"	"	"	"

Muhtelif yerlerde insan öldüren ve köy yakan şerîrler de şunlardır:

Hacı Mehmet Çiftliği'nde çalışan Mihal ve Hristo, Elmacıklı Toma, (Yunan
Yüzbaşısının mahrem-i esrârı ve pek sıkı dostu) Almacıklı Kasti, İstanbullu Kasti.

*Raporumu bitirmeden evvel Yüzbaşı Fransız Loka, Mülâzım-ı Evvel İngiliz Holland, Mülâzım-ı Evvel İtalyan Bonakorsi, Beyne'l-milel Salîb-i Ahmer Delegatesi Mösyö Gehri ve "Manchester Guardian" Gazetesi Muhâbiri Mr. Arnold Toynbee ile zevcesine, vazîfelerinde gösterdikleri fedâkârlık ve âlî-cenâblıktan dolayı teşekkür etmeyi vecîbeden addederim. Hilâl-i Ahmer Hey'eti'ne gelince, kâffesi vazîfelerini ifâda âdetâ birbiriyle rekabet ettiler ve karşılarında tecellî eden sefâlet levhasının azameti önünde hayatlarını istihkar edercesine çalıştılar.*³²⁴

24 Mayıs 1921'de Yalova'ya giden heyet için; Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat'ta "Beynelmilel Himaye Komisyonu" adı kullanılmıştır. Ali Macit Bey'in raporunda ise Müttefik Devletler temsilcileri; "İtilaf Devletleri Tahkikat Heyeti" olarak geçmektedir.

Ali Macit Bey'in raporunda yazdığı gibi, Akşam Gazetesi'nin 24 Mayıs 1921 tarihli haberine göre de; 24 Mayıs 1921'de Seyr ü Sefain İdaresi'nin Gülnihal Vapuru Yalova'da bulunan 600 muhaciri getirmek üzere İstanbul'dan hareket etti.³²⁵

Yukarıdaki raporda belirtildiği üzere; Yunan Yüzbaşı Dimitri Papagrigoriou'nun, Yalova'daki tüm Türklerin İstanbul'a nakledilmesine müsaade etmeyerek, yalnız yanan köylerin ahalisinden olup Samanlı, Akköy ve Yalova'ya sığınanların gitmesine müsaade edileceğini söylemesi, buradaki muhacirlerin de Gemlik'te olduğu gibi ayrılmaya tabi tutulacağını göstermekteydi. Üstelik Heyet'in, altı yüz kadar muhaciri almayı ümit ettiği halde, Yunan zabitanın sadece elli-altmış muhacire izin verilebileceğini söylemesi, Yunanlıların muhacirlerin tamamını göndermemek için ellerinden geleni yapacağı anlamına gelmekteydi.

Kumandanlık odasında, nakledilecek muhacirlerin sayısı için adeta pazarlık yapılırken, Hükümet Konağı önünde Yunanlıların tertip ettiği oyun, Heyet'te beklenen etkinin tam aksini oluşturdu. Yunan Yüzbaşısı, bu tür olayları engellemek yerine, Papaz Yorgiyos Menoksopulos³²⁶ ile işbirliği yaparak bu tiyatroyu tertip etmişti. Heyet'teki zabitlerden her biri, sonuçları pek kanlı olabilecek bu durumdan Yunan Yüzbaşısı'nın sorumlu olduğunu belirtti. Böylece Yunanlıların önceden hazırlanarak (İstanbul'dan bu iş için özel olarak bir papaz gönderilmesi, cenazelerin çiçeklerle süslenmesine kadar

³²⁴ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.14-16

³²⁵ Akşam, 24 Mayıs 1337/1921, No:960, s.2

³²⁶ Bu papazın Patrikhane'nin yetkili temsilcisi olduğu söyleniyordu. Papaz, Arnold Toynbee'ye kendisinin İstanbul'daki bir yetimhanenin müdürü olduğunu bizzat söylemişti. (A. J. Toynbee, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.365)

düşünülp hazırlanılması gibi) yaptıkları bu tiyatro sonuçsuz kalmış, Tahkik Heyeti gerçekleri anlamıştı.

Halkı galeyana getirmek isteyen Papaz'ın, ahaliden ziyade Heyet'in duymasını istediği anlaşılan konuşma yapması ve hareketlerinin şüpheli olması, bu tertibata daha önceden ayarlanmış kadınlardan ve çete reislerinden başkasının kayıtsız kalması, yapılanların bir tiyatrodan ibaret olduğunu göstermektedir.

Arnold Toynbee de bu olayın bir oyundan ibaret olduğunu söylemişti. Çünkü önceden hazırlanan birkaç kişiden başkası sessiz kalmıştı. Ayrıca Toynbee, bir Türk'ün o an için bu bölgede kimseyi öldürebileceğini düşünmediğini belirtmişti. Bölgede yaşayan sivil Türklerin silahları ellerinden alınmıştı ve Yunanlılar onları korkutmak için herşeyi yapmışlardı. Ayrıca vahşetten dolayı Türk çeteleri suçlanıyordu. Ama Heyet, sadece Rum çetelerini görmüştü. Rum ve Ermeni köyleri sapasağlam ayakta dururken on altı Türk köyünden on dört buçuğu yerle bir edilmişti. Arnold Toynbee, öldürülen bu üç kadının Türk olduğunu ve Rum çeteleri tarafından öldürüldüğünü düşünüyordu.³²⁷

Heyet'le birlikte bu bölgeye giden Arnold Toynbee'nin eşi Rosalind Toynbee de 28 Mayıs 1921'de babasına yazdığı mektubunda, bu durumun bir oyun olduğunu anlattı. Heyet'e, bu cesetlerin Türkler tarafından öldürülen üç Hristiyan kadın olduğu söylenmişti. Oysa bu cesetler Türk kadınları idi. Bunun gerekçelerini ise Bayan Toynbee şöyle sıralamıştır: *"1- Rahibin özenli bir şekilde hazırlığını kendi gözlerimizle gördük. 2- Hristiyan kalabalık gerçekten kendilerinden üç tane kadının öldürülmesi sonucu gösterecekleri tepkiyi göstermemişti. 3- Türk ahali tamamen silahsızlandırılmıştı ve oldukça emindik ki isteseler bile tam bir terör ortamında üç Rum kadını öldürmeye cesaret edemezlerdi."*³²⁸

Ali Macit Bey'in, Arnold Toynbee'nin ve Rosalind Toynbee'nin yaptığı bu tespitler; Yunanlıların gerçekleri gizlemek için her yola başvurdıklarını, hatta olayların sorumlusunun kendilerinin değil Türkler olduğunu söyleyecek kadar ileri giderek basit bir duruma düşüklerini belgelemektedir.

Tahkik Heyeti'nin buradaki tespitleri çok önemliydi. Çünkü Heyet, çetelerin Türk ahaliyi katlettiğini, on beş köyü yakıp yıktıklarını tespit etti. Bu, o bölgedeki Türklerin topyekûn olarak yok edilmesi demektir. Hatta köyler yakılıp yıkıldığı için hayvanların

³²⁷ A. J. Toynbee, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.365-366

³²⁸ Mustafa Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", **Atatürk Yolu Dergisi**, VI, S.21 (Mayıs-1998), s.38

dahi katl veya gasp edildiği anlamına geliyordu. İlginç olan nokta şudur ki; bu fecayi'i yapan çeteler, şimdilik yakılması ve yağmalanması ertelenen Samanlı ve Akköy'e korucu tayin edilmişlerdi. Yani Türk ahali her taraftan ateş içerisindeydi ve köyü koruması için tayin edilen kişiler bile onların en azılı katili idi. Samanlı ve Akköy bütün muhacirlerin sığınacağı yerlerdi. Ancak can güvenlikleri olmadığı için Samanlı ve Akköy'e sığınan hiçbir Türk'ün burada da can güvenliği yoktu. Bu korucular (çeteler), ölüm tehdidi altında bulunan muhacirlerin yerlerinden kımıldamak istemediklerini Heyet'e söyleyerek yerli ahaliyi vermeyeceklerini açıkça bildirdiler. Korucuların, muhacirler hakkında bu derece söz hakkına sahip olmaları, hiç şüphesiz ki bu durumdan Yunan düzenli ordusunun haberi olduğunu, çeteleri ve Türk ahaliye yapılan katliamı desteklediğini göstermekteydi.

Gemlik Yunan Fırka Kumandanı General Leonardopulos, Gacık, Yortan ve Kirazlı köylerinin yanmadığını iddia ederek bu köyleri terk edip Yalova, Samanlı ve Akköy'e sığınanları veremeyeceğini söylemiş, ayrıca bu köylerin erkeklerinin Kuva-yı Milliye'ye katıldıklarını bahane ederek muhacirleri vermek istememiştir. General Leonardopulos, böylece bu muhacirlerin katledilmesine zemin hazırlamış ve bu amaçla gerçekleri inkâr yoluna gitmiştir.

Bunun üzerine Tahkik Heyeti Delegesi Fransız Yüzbaşı Lucas'nın, muhacirleri kurtarmak için ettiği münakaşalar sonuç vermedi. Tahkik Heyeti, General Leonardopulos'un söylediğinin aksine bahsi geçen köylerin yakıldığını; Yalova, Samanlı ve Akköy'e sığınan muhacirlerin ise can güvenliklerinin olmadığını yerlerinde tespit ederek görmüştü. Yüzbaşı Lucas'nın başarılı olamaması üzerine, Maurice Gehri'nin bu durumu Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti namına protesto etmek üzere söylediği sözler son derece dikkate değerdir. Maurice Gehri'nin vurguladığı üzere, Yunan Ordusu'nun yaptığı bu engel oluşun o tarihe kadar dünyada eşi yoktu ve dolayısıyla bir bölgenin ahalisini topyekûn yok etmeye yönelik bu derece bir çaba görülmemiştir. Mösyö Gehri, Yunanlıların bu hareketinin Yunan milletinin ve ordusunun şerefini artırmadığını söyleyerek bir nevi bu katliamların sonuçlarından Yunan milletini ve ordusunu sorumlu tutmaktaydı. Mösyö Gehri ayrıca Yunanlıların Samanlıdağ Yarımadası'nda Türk ahaliye uyguladığı mezalimin ve mezalimden kurtulabilen ahalinin güvenli noktalara nakline Yunanlılar tarafından engel olunduğunun tüm dünyaya duyurulması gerektiğini de vurgulamıştır.

Ali Macit Bey'in raporunda yazdığı gibi, Akşam Gazetesi'nin 11 Haziran 1921 tarihli haberine göre de; neticede sadece 333 muhacir kurtarılabildi.³²⁹ Bu muhacirleri taşıyan Gülnihal Vapuru, 26 Mayıs 1921'de İstanbul'a ulaştı.³³⁰ Tahkik Heyeti, 600 muhaciri götüreceklerini umarken neredeyse yarısı kadarını bin bir güçlkle götürebildiler.

Raporda, Yunanlılar tarafından yakılan on beş köy ve bir çiftlikten, on üçünün tamamen yakıldığı yazmaktadır. Bu yıkım, oralarda bulunan insanların dışında ekili biçili alanların ve hayvanların da yakılması veya gasp edilmesi demektir. Hiçbir canlı bırakmadan topyekûn bir köyü yakmak demek bir soykırım örneğidir.

Ayrıca raporda belirtildiği üzere; mezalimi yapanlardan Elmacıklı Kasti'nin, Yunan Yüzbaşısı'nın sırdaşı ve pek sıkı dostu olduğu bilgisi ile yapılan mezalimlerde Yunan Ordusu'nun da dahli olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır.

4- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na Dördüncü Seyahati ve Dördüncü Raporu

Ali Macit Bey'in Yalova seyahatine dair yazdığı dördüncü rapor:

"Yunan fecâyî'inin daha elîm bir şekil alması üzerine, bütün Samanlıdağ Şibh-i Cezîresi'nin tahliyesi takarrür ettiğinden, sûret-i icrâsı hakkında İngiliz Karargâhı Umûmiyesi'nde Hey'et'e refâkat edecek olan Miralay Spenser nezdinde bi'l-ictimâ' evvelen Gemlik'e gidilerek Yunan On Birinci Fırka Kumandanı General Leonardopulos'a mürâcaât edilmesi tensîb edildi. 2 Haziran 1337 tarihine müsâdif olan Perşembe günü, Miralay Spenser'in riyâseti altında üç İtilâf zâbiti, iki Fransız jandarması, bir İngiliz polisi ve bir tercümandan teşekkül eden Tahkikat Hey'eti'yle riyâset âcizîde bulunan ve on beş me'mûrdan müteşekkil olan Hilâl-i Ahmer Hey'eti hep birlikte "Gülnihal" Vapuru'yla hareket ettik. Hey'ete "Manchester Guardian" Gazetesi Muhâbiri Londra Dârü'l-Fünûn'u muallimlerinden Mr. (Toynbee) ile zevcesi de refâkat ediyor idi. "Gülnihal"den mâ-adâ, "Galata", "Gayret", "Hâle" vapurları da beraberimizde idi. Gemlik'e muvâsalatı müteâkıb, On Birinci Yunan Fırkası Erkân-ı Harbiyye Reîsi ile iki gün devam eden münâkaşâttan sonra, her seferimizde müsâdif olduğumuz müşkülâtın bu defa da baş gösterdiğini anlamış idik. Nihâyet, Mr. Toynbee, Yunan Kuvâ-yi Umûmiyyesi Kumandanı General Papulas'ın, Yalova'da bulunan ahâlî ve muhâcirinin tahliye

³²⁹ Akşam, 11 Haziran 1337/1921, No:976, s.3

³³⁰ Akşam, 26 Mayıs 1337/1921, No:962, s.1

edilebileceğini mübeyyen telgrafını göstermeye mecbûr oldu. Bunun üzerine Yunan Erkân-ı Harbiyye Reîsi: "Bunu daha evvelce ne için göstermediniz? Mademki General Papulas'ın müsâadesi vardır, Yalova'daki ahâlî-yi İslâmiye'nin tahliyesine müsâade edebiliriz." dedi.

Gemlik, Umurbey, Armutlu ve daha sâir İslâm köylerinin tahliyesi için Bursa'daki Yunan Kolordusu'nun, General Papulas'tan müsâade istemeye mecbûr olduğu beyân edildiğinden, Tahkikat Hey'eti'yle bi'l-müşâvere Yalova'ya harekete ve İngiliz Mülâzım-ı Evvel'i Holland'ı, Yunan Karargâhı'ndan gelecek cevabı bize bildirmek üzere, "Galata" Yatı'yla Gemlik'te bırakmaya karar verdik.

5 Haziran 1337 tarihine müsâdif Pazar günü Yalova'ya muvâsalat olundu. İlk temâsımızda Yalova'daki Yunan Bölüğü'ne kumanda eden zâbitin, ilk seyahâtimizde kendisiyle temâsa mecbûr olduğumuz Yüzbaşı Papagrigoryo'dan, daha ziyâde insânî hisler ile mütehassis olduğunu anladık. Yirmi dört saat içinde esnân-ı askeriye dâhil olmayan otuz kırk erkek müstesnâ olmak üzere, sekiz yüz doksan üç muhâcir alındı. Bunlardan 150'si "Hâle"ye, 375'i "Gayret"e ve 368'i "Gülñihal"e irkâb edilmiş idi. Bir günde bitiremediğimiz irkâb-ı ameliyyesinden dolayı, muhâcirlerin bir kısmı eşyalarıyla, beraber geceyi sâhilde geçirmek mecbûriyyetinde kalmışlar idi. Bu zavallıların gerek canlarını, gerek mallarını -Yalova İşgal Bölüğü Kumandanı'nın bütün gayretine rağmen- muhâcirlerin etrâfından ayrılmayan çetelerden sıyânet etmek için gece, tarafımızdan nöbet beklenilmek ihtiyâcı hâsıl olmuş ve herkes hissesine düşen nöbeti, Yunan süngülüleri arasında büyük bir fedâkârlık ile beklemiş idi. Burada refâkatimize verilen Tahkikat Hey'eti'nin ve Mr. ve Madam Toynbee'nin gösterdikleri fedâkârlığı zikretmemek büyük bir kusûr olur. Bi'l-hâssa Miralay Spenser, bütün ricâlarımıza rağmen, gece altı saatten fazla bir müddet, sâhilde, kuru taşlar üzerinde nöbet beklemiştir.

6 Haziran'da 1337 tarihinde İstanbul'a muvâsalat edildi. Miralay Spenser, İstanbul'a avdetinden sonra, General Papulas'tan gelecek müsâadenin istihsâli için Yunan Komiserliği nezdinde müteaddid teşebbüsâtta bulunmuş ve nihâyet bütün Samanlıdağ Şube-i Cezîresi'ndeki ahâlî-yi İslâmiye'nin tahliyesi için lâzım gelen müsâadeyi istihsâle muvaffak olmuştur.³³¹

³³¹ OHAM, 15 Teşrîn-i Evvel 1337/ 15 Ekim 1921, No:2, s.30-32

Yukarıdaki raporda bahsedildiği üzere, bütün Samanlıdağ Yarımadası'nın tahliye edilmesi gerektiği yönünde karar alınması, Yunan mezaliminin ulaştığı boyutun derecesini göstermesi açısından önemlidir.

Akşam Gazetesi'nin bu dönemde yayınlanan 2 Haziran 1921 tarihli haberine göre de Heyet, 2 Haziran 1921'de yola çıktı.³³² Gemlik'e ulaşan Heyet bu sefer daha temkinliydi. Her seferinde yaşanan zorlukların yine yaşanacağını anlayınca Arnold Toynbee'nin Yunan Kuva-yı Umumiyesi Kumandanı General Papulas'ın, Yalova'da bulunan ahali ve muhacirlerin tahliye edilebileceğini içeren telgrafını göstermesi üzerine Yalova'daki Türk ahalinin tahliyesine izin verildi. Ancak Gemlik, Umurbey, Armutlu ve diğer Türk köylerinin tahliyesi için de General Papulas'tan müsaade istenilmesi gerektiği Heyet'e bildirildi. Heyet, Türk ahalinin nakledilmesi için yapılan her işlemde veya gidilen her bölgede yeni engellerle mücadele etmekteydi.

Daha sonra Yalova'ya giden Heyet, burada da muhacirlerin tamamını alamadı. Çünkü Yunanlılar yine askerlik çağındaki erkeklere izin vermediler.

Yalova'da muhacirlerin bindirilme işlemi bir günde bitirilemeyip ertesi güne kaldığı için, muhacirlerin bir kısmı geceyi sahilde geçirmek zorunda kalmışlardı. Ancak sahilde vapurlara bindirilmek üzere bile olsalar muhacirlerin can ve mal güvenliği yoktu. Çünkü muhacirlerin etrafını çeteler sarmıştı. Buna rağmen bu savunmasız insanların burada beklemekten başka çareleri yoktu. Heyet, muhacirlerin canlarını ve mallarını korumak için gece çeteler arasında nöbet tuttu. Çeteler son ana kadar Türklerin canlarına ve mallarına saldırmak için tetikte beklediler. Heyet, gece tuttuğu nöbette zorluklarla karşılaşmış olacak ki Ali Macit Bey raporda, Heyet'in Yunan süngülüleri arasında büyük bir fedakârlıkla beklediğini yazmıştı. Yani muhacirlerin nakline izin verilse dahi, vapurlara bindirilme işlemi bin bir güçlük ve korku içinde gerçekleşmiştir.

Akşam Gazetesi'nin 2 Haziran 1921 tarihli haberine göre; Yalova'daki zulümden kaçabilen muhacirlerden bir kısmı da Kuva-yı Milliye'nin idaresinde bulunan Kapaklı'ya sığındı. Bu muhacirler Kapaklı'da sefil bir halde bulunduklarından Kuva-yı Milliye tarafından orada bir hastane açıldı.³³³

11 Haziran 1921 tarihi itibarıyla Gemlik Körfezi'nde Yunan zulmünden kurtulabilen Türk ahali aşağı yukarı 10000 kişiye ulaşmıştı. Bunların yaklaşık yarısı İstanbul'a getirilmiş olup geriye kalan Türklerden 2000 kişi Armutlu'da, 1000 kişi

³³² Akşam, 2 Haziran 1337/1921, No:969, s.2

³³³ Akşam, 2 Haziran 1337/1921, No:969, s.2

Gemlik'te kalmıştı. Ayrıca Gemlik'teki 500 yerli ahali de bir an önce İstanbul'a nakledilmeyi beklemekteydi. Bu insanların İstanbul'a nakilleri için Tahkik Heyeti gerekli makamlara başvuruyordu.³³⁴ Sonuçta Miralay Spenser'ın girişimleri sonucunda, General Papulas'tan Samanlıdağ Yarımadası'ndaki bütün Türklerin tahliyesi için gerekli izin elde edilebilmişti.

5- Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Samanlıdağ Yarımadası'na Beşinci Seyahati ve Beşinci Raporu

Ali Macit Bey'in Gemlik seyahatine dair yazdığı beşinci rapor:

"13 Haziran'a müsadîf Pazarertesi günü, yine "Gülrihal" Vapur'uyla Gemlik'e müteveccihen hareket ettik. Yine aynı İ'tilâf Hey'eti'nin, Mülâzım Holland'dan gayri a'zâsı, bize refâkat ediyor idi. Gemlik'e gece varıldığından ancak ertesi sabah, Gemlik Yunan Erkân-ı Askeriyyesiyle temâs ettik. Vuku' bulan müzâkerât netîcesinde, evvelâ Umurbey Karyesi'ne gidilerek, ahâlînin köyü terk edip etmeyeceklerini anlamak ve bi'l-âhire nefis-i Gemlik ahâlîsiyle meşgul olmak takarrür etti. Bu defa, Yunan zâbitânı daha nâzik-âne hareket ediyorlar idi. Saat onda refâkatimize verilen bir Yunan mülâzımı ile Umurbey'e doğru yollandık. Gemlik Körfezi'ne tamamiyle hâkim ve epeyce mürtefi' bir noktada kâin olan Umurbey, Gemlik'ten âdetâ kesîf bir zeytin ağacı ormanı ile ayrılmıştır, denilebilir. Köye gider iken, birkaç köylü kafilesinin pazara indiklerini gördük. Bu zulm-dîde bî-çârelerin gözlerinde, bizi görmelerinden mütevellid sevinç şu'leleri parlıyor idi. Kendilerine, vâlide, hem-şîre ve babalarını almaya geldiğimizi söyledikçe "Acaba oğlumu, erkeğimi, bırakırlar mı, dersiniz?" suâline ma'rûz kalıyor idik. Köyün ilk evleri görünür görünmez, iri, gürbüz yapılı, baba yiğit, nûrânî çehreli kimselerden mürekkep bir hey'et tarafından karşılandık. Zavallılar ağlamamak için cebr-i nefis ediyorlar idi. Bir müddet sonra, cesîm bir çınarın sâyesine sığındık. Bî-çâre adamlar, en fecî' zamanlarda bile misâfirperverliği unutmadıklarına bir delîl olmak üzere, hemen câmi'den çıkarıp getirdikleri seccâdeleri zor ile altımıza serdiler. Köyün ve civâr kurânın hey'et-i ihtiyâriyyesi ve muhtâr ve imamları karşımıza oturdular. Bütün erkek ahâlî ise, etrâfımıza halka oldu. Bu köylülerin hatta ihtiyârların nazarlarında bile öyle bir azm, o derecede kırılmaz bir mütesânid, öyle bî-pervâ bir meydân okuyuş var idi

³³⁴ **Akşam**, 10 Haziran 1337/1921, No:975, s.3; **Akşam**, 11 Haziran 1337/1921, No:976, s.3

ki, karşılarında hepimiz mebhût kaldık. Ben, yanımdaki Tahkik Hey'eti'ne bu derece hâlisü'l ırk bir Türk köyü gösterebilmiş olduğum için âdetâ iftihar ediyor idim.

İkrâmın arkası alındıktan sonra, Hilâl-i Ahmer Hey'eti'nin sebeb-i vusûlünü kendilerine îzâh ve yirmi ile kırk beş yaş arasındaki erkekler müstesnâ olmak üzere, herkesin bütün eşyâ ve hayvânâtıyla İstanbul'a gelmekte serbest olduğunu ilâve ettim. İhtiyâr hey'etleri ve imamlar arasında vuku' bulan kısa bir müşâvereden sonra, bu kadar mühim bir mes'eleye birden bire karar veremeyeceklerini bildirerek bir müddet münâkaşa için kahveye çekilmelerine müsâade etmekliğimizi ricâ ettiler. Tekliflerini kabul ettim ve bir müddet sonra, Hey'et-i Tahkikiyye'nin tavsiyesi üzerine, köylülerin ictimâ' ettikleri kahveye ben de gittim. Aramızda Yunan neferlerinin bulunmasına rağmen, maksadımı biraz daha îzâh ile hayâtlarının tehlikede olduğunu bir an evvel köyü tahliye etmelerinin kendileri için pek iyi olacağını söyledim. Sözlerim yeniden bir zemîn-i münâkaşa teşkil etti. Fikirler dağıldı. Bir sâat içinde böyle hayâtî bir mes'ele hakkında karar vermek gayr-i mümkün olduğunu anlayınca, iyi düşünerek ertesi günü bana bir cevap vermelerini teklîf ettim. Teklîfim büyük bir sevinç ile karşılandı. Heyât-i Tahkikiyye'ye avdet ettiğimde, refâkatimde bulunan birkaç köylü, irtikâb edilen fecâyî' hakkında îzâhât vererek şâyet tahliye etmek lâzım geliyor ise, yalnız Umurbey ile Gemlik'i değil, daha yukarıda Ermeni ve Rum çetelerinin muhâsarası altında inleyen diğer köylüleri de boşaltmak lâzım geleceğini anlatıyorlar idi.

Yukarı köyler ahâlîsinin serbestçe Gemlik'e inip çıktıklarını ve mallarını sattıklarını Umurbey'e çıkar iken görerek, bu serbestîye hayret etmiş olduğumu refâkatimde bulunan köylülere söyledim. Bunlar cevâben, çetelerin, heyât geleceğini haber alarak ortadan savuştuklarını, yağma, katl gibi fecâyî'in muvakkaten eksildiğini ve her tarafa polis ikame edildiğini söyledikten sonra "Bunlar, hep sizin şerefînize yapılmış hârikü'l-âdeliklerdir, biz bunun acısını hem de bin katıyla siz gittikten sonra göreceğimize emîniz; efendim! Bizi yerimizden oynatmayınız, yalnız on beş günde bir gelip bizi ziyâret ediniz. Yunanlılar Hey'et-i Tahkikiyye gelecek korkusuyla, bize birşey yapamazlar." dediler.

Bunun üzerine Umurbey'de daha fazla kalmayı münâsib görmeyerek, hepimiz Gemlik'e döndük. "Gülnihal" Vapuru'na avdet etmeden, bize refâkat eden Yunan zâbitinden, ba'de'z-zuhr sâat üçten sonra Gemlikliler ile görüşeceğimizi bildirerek, Müftü Efendi ile Kaim-makam Vekîli Bey'in ve Meclis İdâre A'zâlarının keyfiyyetten haberdâr edilmesini ricâ ettik.

Sâat üç buçukta, tekrar karaya çıktığımız zaman, Müftü Efendi ve Kaim-makam Vekîli Bey ile Meclis İdâre A'zâlarını belediyede toplanmış bulduk ve seneleri yirmiden kırka kadar olanları müstesnâ olmak üzere, kendilerini almaya geldiğimizi söyleyerek bütün ahâlî-yi İslâmiye'yi bundan haberdâr etmelerini ricâ ettik. Bundan sonra, şehri dolaşmayı ve bi'z-zât rast geldiğimiz Türklere bu mes'ûd haberi vermeyi tensîb ettik. Bu tarz hareketimizde ne derece haklı olduğumuzu bi'l-âhire öğrendik. Zîrâ, Yunanlılar Müftü ile Kaim-makamı tehdîd ve ihâfe ederek tahliye kararını halka tebliğ ettirmemişler idi.

Akşam sâat yedi buçukta, bütün Gemlik Türk ahâlîsi toplanmış idi. Gemlik ahâlîsi nâmına söz söyleyen Kaim-makam Vekîli Bey ve Müftü Efendi, yerlilerden kimsenin yerini yurdunu terk etmek istemediğini ve ancak şehirde mevcûd muhâcirîn, aceze ile erkeksiz bazı kadınların hicret edebileceklerini beyân eylediler. Bana da bu husûsa dâir ayrıca bir mazbata verdiler (Bu mazbata rapora merbûttur). Artık bizim için vapura avdet etmekten başka yapacak bir şey yok idi. Bugünün vukuâtını kapamadan evvel, Umurbey'de iken körfeze girip demirleyen ve öğleden sonra saat üçte hareket eden Fransız Torpidogeçeri "Tuareg" in Gemlik'teki Yunan zâbitlerine yaptığı te'sîrden bahs etmek isterim. Hele, Hey'et-i Tahkikiyye a'zâsından Yüzbaşı Loka'nın mezkûr gemiye gitmesi ve ziyâreti müteâkıb geminin hemen hareket etmesi, lehimize olmak üzere pek iyi te'sîrler yaptı ki bu te'sîr ertesi gün edilen irkâb ameliyyesi esnâsında Yunanlıların ibrâz eyledikleri teshîlâtta dahi görüldü."

15 Haziran Çarşamba günü sâat dokuzda karaya çıkarak, gürbüzler yuvası olan Umurbey Köyü'ne tırmanmaya başladık. Yolda, İstanbul'a gelmek için sâhile inmeye başlayan muhâcirîn kafilelerinden, Umurbeylilerin, köylerini terk etmeye karar verdiklerini anlamış idik. Bizim ile gelmeye karar verenler belki hayâtlarında beşinci, altıncı def'a olarak muhâcereti kabûl etmiş ve bu def'a da köyleri yanmış olmasından dolayı açıkta kalmış olan zavallılar idi. Bu bî-çârelerde eşyâ nâmına hemen hiç birşey yok idi. En zengini nihâyet iki hayvân sâhibi idi. Eşyâ nâmına iki çift tavuğa, iki teneke zeytinyağına mâlik olanlar da, orta hâlli addolunabilir idi. Bu iki sınıf vaktiyle yeşil köylerinin müreffeh tabakasını, ağa âilelerini teşkil ederler imiş. Sâat dokuz buçukta Umurbey'e vâsıl olduk. Köylülerin nazarlarındaki metânetten kat'î kararlarını verip artık tereddüdden kurtulduklarını anladık. Bizi kararlarından haber-dâr etmeye gönderdikleri zât, gitmeyeceklerini söylediği zaman şunu da ilâve etti: "Murahhas Bey! Hilâl-i Ahmer bizi düşündüğü için bizim köyümüz ile bütün civâr köyler nâmına teşekkür ederim. Çoktan

beri hasretini çektiğimiz sevgili sancağımızı bize gösterdiğinizden dolayı ayrıca minnet-dârınızız. Bütün köylülerin dünden beri yegâne meşgaleleri şu yamaçtan görünen sancağı seyretmektir. Bizim silahımız yoktur. Yalnız metîn kalbimiz, sönmez i'tikadımız vardır. Çeteler, Yunanlılar isterler ise gelsinler bu müdâfaasız halka hücum etsinler. Biz, silahsızlığımıza rağmen, yaşamaya azm etmiş bir avuç köylünün kendi nefslerini nasıl müdâfaa edeceklerini âleme irâe edeceğiz. Haydi Allah selâmet versin. Karârımız kat'idir. Gelmeyeceğiz, şu Türk köyünü yerinden oynatmayacağız. Biz delikanlılar, buna karâr verdik. Köyümüzden kimseyi göndermeyeceğiz. Umurbeyliler korkmaz. Yalnız acezeden olanlar, mahv olmuş civâr köylerden gelip bize misâfir olanlar, gidebilir ve nitekim de gidiyorlar. Bütün köyler nâmına bir mazbata hazırladık, ânı takdîm ediyoruz. Belki bir fâide me'mûldur." (Bu mazbata rapora merbûttur.)

Bu sözleri aynen Müttefikîn Hey'eti'ne tercüme ettiğim zaman, herkes bu ulvî beyânât karşısında irkildi. Belki yarın kana boğulmaları ihtimâli olan şu bir avuç köylünün gösterdikleri istihkar hayat, Hey'et'e Türk seciyyesinin en parlak bir numûnesi gibi göründü.

Öğleden sonra sâat üçe doğru irkâb ameliyyesi tersâne iskelesinden başladı. Gemlik'in, fırka merkezi olması, bu ameliyyenin nisbeten muntazam ve rezâletsiz icrâsını te'mîn ediyor idi. Hâlbuki son Yalova seferinde Yunan küçük zâbitân ve neferâtı bizi vapura "yuhalar" ile teşyî'den çekinememiş idi. Nihâyet "Hâle" Vapuru, (okunamadı) muhâciri hâmilen 15-16 gecesi İstanbul'a müteveccihen hareket etti. Biz de, 16 Haziran'da ale's-sabâh Gemlik'ten kalkarak o gün sâat dokuzda Armutlu'ya vâsıl olduk. ”³³⁵

Ali Macit Bey'in raporunda yazdığı gibi, Vakit ve Akşam Gazetelerinin o tarihlerde çıkan haberlerine göre de; 13 Haziran 1921'de sabahleyin Hilal-i Ahmer Heyeti ve Müttefiklerarası Tahkik Heyeti Gülnihal, Gayret, Galata ve Hale vapurları ile İstanbul'dan Gemlik'e doğru hareket etti.³³⁶

Yukarıdaki raporda belirtildiği üzere; önce Umurbey'e gitmeye karar veren Heyet'in, yolda gördükleri insanlara kendilerini almaya geldiklerini söylemesi üzerine, bu insanlar erkeklerinin de bırakılıp bırakılmayacağını sormuşlardı. Yani buradaki

³³⁵ OHAM, 15 Teşrîn-i Evvel 1337/ 15 Ekim 1921, No:2, s.32-35

³³⁶ Vakit, 12 Haziran 1337/1921, No:1260, s.2; Akşam, 12 Haziran 1337/1921, No:977, s.2;

Akşam, 13 Haziran 1337/1921, No:978, s.3

manzara da diğer yerlerden farksızdı ve Yunanlılar bu köydeki askerlik çağındaki erkekleri de alıkoymuştu.

Raporda, Heyet'i karşılayan köylülerin yüz ifadelerinden, içinde bulundukları güç durumun anlaşılmasının yanı sıra metanetli oluşları, Türklerin böyle bir ortamda dahi misafirperverliği unutmamış olmaları vurgulanmıştır. Ayrıca ihtiyarlar dâhil olmak üzere tüm köylülerin bakışlarında Yunan zulmüne karşı son derece büyük bir meydan okuyuş ve azmin olduğu özellikle belirtilmiştir.

Ali Macit Bey, köylülere oraya gidiş nedenlerini, 20-45 yaş arası erkekler hariç herkesin bütün eşya ve hayvanları ile İstanbul'a gitmekte serbest olduğunu, hayatlarının tehlikede olduğunu ve bir an önce köyü tahliye etmelerinin gerektiğini anlattı. Yurtlarını terk etmek ve arkalarında yetişkin erkekleri (can güvenlikleri olmadığını bilerek) bırakmak kolay olmadığı için kararı ertesi güne ertelediler.

Bu arada birkaç köylünün Ali Macit Bey'e, can güvenliklerinin olmadığı gerekçesi ile köyü tahliye etmeleri gerekiyorsa yalnız Umurbey ile Gemlik'i değil, Umurbey'in yukarısında bulunan Ermeni ve Rum çetelerinin zulümlerine maruz kalan diğer köyleri de tahliye etmenin gerekliliğini anlatması, Umurbeylilerin sadece kendilerini değil zor durumda olan diğer köylerin ahaliilerini de düşündüğünü göstermektedir.

Ali Macit Bey, köylülerin bu talebi karşısında, yukarıda bulunan köylerin ahalisinin serbestçe Gemlik'e inip çıktıklarını Umurbey'e çıkarken gördüğünü söyleyince, köylüler bunun bir tertibat olduğunu ve Yunanlıların asıl yüzlerini ortaya koyacak tespitlerini Ali Macit Bey'e bildirdiler. Yunanlılar, özellikle Tahkik Heyeti'nin tespitinden çekindikleri için gerçekleri gizlemeye, bölgede huzur ve güvenlik varmış gibi göstermeye çalışmıştı. Her tarafa polis konulması ile de bir kez daha anlaşılmaktaydı ki bu mezalimden Yunan resmi makamlarının ve ordunun haberi vardı. Türk ahali Yunanlılar tarafından öylesine korkutulmuştu ki yağma ve katliam gibi zulümlerin geçici olarak azaldığını bilmekteydiler. Üstelik Heyet'in bölgeden ayrılmasından sonra Yunanlıların köylülere yaptığı zulmün derecesinin de artacağından son derece emindiler. Köylüler, can güvenlikleri olmasa dahi yurtlarından ayrılmayı düşünmekte zorlanıyorlardı. Bu yüzden köyde kalmak istiyorlardı. Ancak Yunanlılara güvenmeyen köylüler devamlı bir denetime ihtiyaç duyuyorlardı. Çünkü Yunanlılar ancak gerçekleri tespit edip duyuran Tahkik Heyeti'nden çekinmekteydiler.

Gemlik'e dönen Heyet'in müftü ile kaymakama, yaşları 20-40 arasındaki erkekler hariç, kendilerini İstanbul'a nakletmeye geldiklerini ve bunu tüm Türk ahaliye

bildirmelerini istemişti. Ancak Yunanlılar burada da kendilerini göstererek Müftü ile Kaymakamı tehdit etmiş, böylece bu haberin Türklere duyurulmasına engel olmuşlardı. Sonuçta yerli ahaliden kimsenin yurdunu terk etmek istemediğini ancak buraya civar köylerden gelen muhacirlerin, aciz durumdakilerin ve erkeksiz bazı kadınların gidebileceklerini söylediler. Raporda, Gemlik ahalisinin neden burada kalmak istediğine dair detaylara yer verilmemiştir. Ancak Umurbey Köyü ahalisi gibi düşünmüş olmaları muhtemeldir. Ayrıca bütün olumsuzluklara rağmen yurtlarını terk etmenin zor gelmiş olması doğal bir sonuçtur.

Heyet Umurbey'de iken körfeze girip demirleyen Fransız Torpidogeçer Tuareg'in, Yüzbaşı Lucas'ın gidip dönmesinden sonra hemen hareket etmesi konusu ile ilgili herhangi bir detay raporda yer almamaktadır. Ancak bu olayın Yunanlılar üzerinde Türklerin lehine çok iyi tesirler yaptığı belirtilmiştir.

Raporda, Heyet'in Umurbeylilerin cevabını öğrenmek için Umurbey Köyü'ne giderken yolda gördükleri muhacirlerin durumlarının son derece kötü oldukları ve eşya adına neredeyse hiçbir şeylerinin olmadığı belirtilmiştir.

Heyet Umurbey'e vardığında, Umurbeyliler adına bir kişinin Hilal-i Ahmer Heyeti'ne gitmemekte kararlı olduklarını anlatan o mukaddes sözleri; Türk kimliğini yansıtmaya açısından eşsiz bir örnektir. Raporda, Heyet'in bu beyanat karşısında hayrete düştüğü yazmaktadır. Çünkü bu insanlar savunmasız ve silahsız oldukları için can güvenlikleri yoktu. Ayrıca raporda bu insanların belki de ertesi gün katledileceklerine dair yer alan ifade, bir kez daha bölge halkının can güvenliğinin olmadığını kanıtlar.

Raporda, Gemlik'in Yunanlıların fırka merkezi olmasından dolayı buradaki bindirilme işleminin, son Yalova seferindeki bindirme işlemine nazaran daha düzenli yapıldığı belirtilmiştir. Yalova'daki bindirme işleminde ise Heyet'in Yunan askerleri tarafından yuhalanması, yine Yunan Ordusu'nun muhacirlerin nakline engel olmak isteyişine dair bir örnektir.

6- Armutlu'daki Müslüman Ahalinin Tahliyesi ve Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Raporu

“Armutlu'ya 16 Haziran'da vâsıl olduk. Asıl köy yarım sâat kadar içeridedir. Armutlu Deresi'nin ikiye ayrıldığı köyün bir sâhili Türk diğer sâhili Rum'dur. Karaya çıkar çıkmaz, orada tesâdüf ettiğimiz Liman Reîsi Muâvini önümüze bir adam kattı. Yirmi dakika sonra köye girdik. Burada Yunan kuvve-i askeriyyesini temsîl eden kuvvet,

Midillili bir mülâzım ile otuz kırk kişilik bir müfrezeden ibâret idi. Rum olan kılavuzumuz, bizi köyün Rum kısmındaki kahveye götürdü. On dakika sonra, bizi görmeye gelen zâbite ne için geldiğimizi îzâh ve yirmi ile kırk yaşındakiler müstesnâ olmak üzere, her isteyen Türk ve hatta Hristiyanın gelebileceğini ve götürebilmesi kabil herşeyini alabileceğini ilâve ettik. Bu beyânât karşısında, zâbit ne yapacağını bilmeyerek müşkilât çıkarmak maksadıyla bî-sûd münâkaşâta başladı. Biz her gittiğimiz yerde, yeni yeni (okunamadı) ihdâs edildiği için, hiddet etmekte ve âdetâ Yunan Ordusu'nun bizim ile alay edip etmediğini kendi kendimize sormakta idik. Armutlu'yu Gemlik'e rabt eden tel olmadığı gibi gidip gelecek vâsıta da yok idi. Münâkaşâtı öğleden sonraya bırakarak, köylüler ile temâs etmek istediğimizi söyleyerek köyün hey'et-i ihtiyâriyyesiyle muhtârân ve eşrâfının hemen da'vet edilmesini kendisinden ricâ ettik. Ahâlî câmi'de toplandığı vakit, ziyâretimizin sebebini açıkça anlatmaya ve kendilerini tehdîd eden tehlikenin büyüklüğünü îzâha koyuldum. Ufak bir münâkaşadan sonra, ahâlî umûmiyyetle köyü terk etmeye ve köylerini Allah'a emânet bırakmaya karar verdiklerini söyledi. Bunun üzerine zemîn ve zamâna münâsib birkaç söz daha söylendikten sonra, gözyaşları içinde câmi'yi terk ettim.

Bir müddet sonra, tekrâr ilk toplandığımız yere geldiğimizde, bütün köy halkını hazır bulduk. Burada kendileriyle resmen görüşerek İstanbul'dan bazı âilelerden gönderilen mektûbları yeden be-yed tevdî' ettim. Köylüler, hazırlanmak için bir gün müsâade taleb ettiler. Yalnız onları düşündüren cihet, mâlik oldukları beş altı yüz bin okka zeytin ve yüzlerce hayvânâtın nakli mes'elesi idi. Biz ahâlînin ertesi günden i'tibâren hazırlanıp yalhya inmesini münâsib görerek, ahâlî mümessillerine ol vechile teblîgat-ı lâzımada bulunduk. Bizim için Yunan zâbitiyle ihtilâfı halle çalışmaktan başka yapılacak bir şeyimiz kalmıyor idi. Tasavvurumuzu Yunan zâbitine söylediğimizde, mûmâ-ileyh, kendisinin aldığı emir hilâfına bir şey yapamayacağını ve Gemlik'ten istîzân edeceğini söyledi. Hâlbuki biz sâir gittiğimiz yerlerde aynı müşkilâta tesâdüf ettiğimiz için, bu sözlerin, ehemmiyyetini epeyce anlar idik. Nihâyet biz zâbite, Gemlik'ten ta'lîmât almasını teklîf ve ancak cevâb alıncaya kadar ahâlînin vapura binmesine mâni' olamayacağını tefhîm ettik. Zâbit de bunu kabûl etti. Akşam yaklaşmış olduğundan, biz vapura döndük. Ertesi günden i'tibâren ahâlîyi vapura almaya başlayacak idik.”³³⁷

³³⁷ OHAM, 15 Teşrîn-i Evvel 1337/ 15 Ekim 1921, No:2, s.35-36

“17 Haziran Cum'a günü- Dünkü kararımıza rağmen iskele tenhâ idi. Bundan ahâlîye toplanması için verilen beş altı saatlik bir müddetin gayr-i kâfi olduğu anlaşılıyor idi. Belki de, bu tenhâlık, ahâlînin hicretine mâni' olmak için Yunan idâre-i askeriyyesince icrâ edilen bir tehdidin netîcesi idi. Karaya çıktığımız zaman, Yalı'da hazır iki denn eşyâ bile bulamadık. Yalova'da olduğu gibi burada dahi, yerli Rum çetelerinin alttan alta ahâlî-yi İslâmiyye'yi ihâfeye başlamış olmaları hiç de müsteb'ad değil idi. Milyonlarca okka zeytini, binlerce hayvânâtı olduğu söylenen bu zengin köyde, herhâlde yerli çeteler son vagonu kaçırmayacaklar idi. Son derece müteyakkız davranmamız îcâb ediyor idi.

Düşündüklerimi Miralay Spenser'a söyledim. Mûmâ-ileyh de fikrime iştirâk etti. Tekrâr köye gitmek lüzûmu hâsıl oldu. Köyde herkesi telâş ve tereddüd içinde gördük. Bin türlü şâyialar deverân ettiriliyor idi. "Kimse kayıklarını, hayvanlarını, mallarını götürmeyecek; erkekleri çetecilik ile maznûn olan birçok kadınlar rehîn olarak alıkonulacak; ancak ufak tefek eşyâ götürülebilecek ilh.... " gibi sanîalar ile tedhîş edilen bî-çâreler, deli gibi dolaşıyorlar ve hiçbir şey toplamaya cesâretyâb olamıyorlar idi.

Hayvânât ve zeytinleri yok bahâsına köylünün elinden almak için, bir iki çorbacı ile bir iki ağanın, bi'l-hâssa Dağıstanlı İbrahim Efendi'nin bu havâdisi işâa ettikleri de kulaktan kulağa fısıldanıyor idi. El-hâsıl; köy halkı, birkaç kişinin menfaat ve hırsları uğruna fedâ edilmek üzere idi. Bütün bu dedikoduları Yunan zâbitine açtığımız zaman "Evet! hayvanları, kayıkları ve zeytinleri veremeyiz" demesin mi? Rehîne makamına alıkonulacak kadınlara gelince, bunda kendisinin kabâhati olmadığını beyân ile İslâm hey'et-i ihtiyâriyyesinin ihbârı üzerine bu yolda harekete mecbûr olduğunu söyledi ve yedinde bulunan bir mazbatayı irâe etti. Mes'ele bir dereceye kadar tavazzuh ediyor idi. Biz, bunda, Yunanlılar hesâbına hafıyyelik eden bir iki kişinin mevcûdiyyetine hükm ettik. Ben bu mazbatayı imzâ eden eşhâsı görmek istediğimi söyledim. Köylüleri mümkün mertebe îkâz etmiş olduğumuzdan, ahâlîyi olabildiği kadar, dedikodulardan sıyânet etmek maksadıyla, iki Hilâl-i Ahmer me'mûru ile iki Fransız jandarmasını kasabada bırakarak yalıya indik. Artık deverân eden şâyiâtın yalan olduğunu anlayan köylü toplanmaya başlamış idi.

O gün öğleden sonra, ma'hûd mazbatayı imzâ eden hey'et ile temâs ettim. Köyün İslâm muhtârı ak sakallı, nûrânî yüzlü bir ihtiyâr idi. Diğer imzâ miyânında öyle yüzü tavrı şüpheli kimse yok idi. Bunlara hitâben "Ağalar! Yunan kumandanının elindeki mazbatayı siz mi imzâ ettiniz? Bu mazbatada isimleri geçen kimselerin çetelik ettiklerini nereden biliyorsunuz? Ne cesâret ile bu kadar vatandaşların kanına giriyorsunuz? Siz

Allah'tan korkmaz mısınız? Bakınız, sizin yüzünüzden birçok kadınlar burada Yunan süngüsü altında kalacak, ayıp değil mi?" dedim. Hepsi titreyerek: "Efendim biz bu kâğıdı zor ile imzâ ettik. Bütün bu mes'elenin yalan olduğuna vâkıfız; bütün bunları uyduran Arnavut İzzet'tir, ne yapalım biz emir kuluyuz." cevabını verdiler.

Arnavut İzzet'in buldurularak bize getirilmesini Yunan zâbitinden istedik. Bu defa telâş nöbeti Yunan zâbitiyle Rum hey'et-i ihtiyâriyyesine geldi. Tavrımızın metânetine karşı, Yunan zâbiti ile Rum hey'et-i ihtiyâriyyesi, İzzet'in orada olup olmadığını münâkaşa etmeye başladılar.

İzzet'in gelmesini beklemeksizin, mazbatada mevzû-i bahs çete hakkında tahkikat yapmaya başladık. On altı kişiden ibâret olduğu söylenilen bu çete mes'elesinin uydurma olduğunu anlamakta gecikmedik. Zâten isimleri hizâsında çete efrâdı oldukları işâret edilenlerin pek çoğu İstanbul'da bulunuyorlar ve her gün Hilâl-i Ahmer Merkezi'ne gelerek ne zaman Armutlu'yu tahliye ettireceğimizi ağlayarak soruyorlar idi. Arnavut İzzet'e gelince, anlattıklarına göre, kendisi bir gün nasılsa pasaportsuz olarak İstanbul'dan Armutlu'ya gelir ve Yunanlılar tarafından tevkîf edilir. İzzet yakasını kurtarmak için, on altı kişilik çete efsânesini uydurur ve-yâhûd uydurmaya mecbûr olur... İşte buna, resmî bir şekil vermek için, zavallı İslâm hey'et-i ihtiyâriyyesine de ayrıca bir mazbata-i resmiyye tanzîm ettirdiler.

Akşama doğru, yalı insan ve eşyâ ile yavaş yavaş dolmaya başladı. Yunan kumandanı, ahâlînin gitmesine mümânaat etmeyeceğini i'lân edince herkes yalıya inmeye şitâb etti. Muallâkta kalan münâzaun-fih bazı mesâil zâten İstanbul'da hâlledileceğinden, hayvan, zeytin ve kayık mes'elelerinin hâllerini ta'lik ederek, bu üç şeye nezâret etmek üzere birer adam ta'yîn ettik. Bu esnâda karanlık bastığından irkâb ameliyyesi bi't-tab' ertesi güne ta'lik edildi. Zavallı ahâlî! Geceyi açıkta, eşyâsının yanında geçirmeye mecbûr oldu.

17 Haziran Cum'a gecesi- Elimizde mevcûd vesâiti nakliyyeyle bütün Armutlu'nun bir defada tahliyesi gayr-i mümkün olduğunu bildiğimizden, muallâkta kalan mesâilin halli için mutlaka İstanbul'a avdet etmeli idik. Fakat hey'etin İstanbul'da geçireceği zamana müsâdif birkaç gün esnâsında, eşyaları başında kalmış olan Armutlu ahâlî-yi İslâmiyye'sinin kendi başlarına bırakılması tehlikeden ârî değil idi. Bu mahzûru izâle etmek için, uzun müzâkereden sonra, Fransız Delegatesi Yüzbaşı Loka ile İtalyan Delegatesi Mülâzım Bonakkorsi ile iki Fransız jandarması ve İngilizce tercümânın, her ihtimâle karşı Armutlu'da bırakılmasına karar verildi.

18 Haziran Cum'aertesi- Vapura binmeye âmâde binlerce halk irkâb amelliyyesini bekliyor idi. Karaya çıktığımızda, çete efrâdı olmakla maznûn olan on altı kişinin âile ve mensûbînini vapura binmekten men' etmek için, İslâm kadınlarından mürekkeb bir kontrol hey'eti, iskele başına ikâme edildi. Bu hey'et, her bir kadının yüzünü açarak teşhîs ettikten sonra vapura binmesine müsâade ediyor idi. Yunan işgali altında bulunan yerlerdeki ahâlî-yi İslâmiyye'yi naklimiz esnâsında tesâdüf ettiğimiz garâbetlerin, hiç şüphe yok ki, en parlağı bu idi. Diğer taraftan da, yaşları 20-40 arasında olan erkekler bir tarafa ayrılıyorlar idi. Galata Yatı'nın iskeleden uzakta bulunan vapurlara insan ve eşyâ naklinde pek büyük hizmetini gördük. O sâyede, üç dört sâat içinde binden fazla nüfûs irkâb edilebildi.

Hey'etimiz irkâba nezâret eder iken, götürülmesine müsâade edilmeyen kayıklar hakkında liman reîsi muâvini ile görüşmeyi münâsip gördük. Yerli bir Rum olan liman reîsi muâvini mes'uliyetten tehâşî ederek, bir türlü kayıkları teslîm etmek istemiyor idi. Fakat uzun uzadıya münâkaşa ettikten sonra, muvâfakati istihsâl edildi. Mes'eleyi Yunan kumandanına açtığım vakit, canı sıkılarak "Madem ki bu işten mes'ûl olan liman reîsi muâvini buna râzı oldu, benim hiçbir diyeceğim yoktur" dedi. İstihsâl edilen bu müsâade kayıkçılara tebliğ edilir edilmez, kayıklar eşyâ almaya koyulmuş ve az bir zaman içinde zeytinlerin ve hayvânâtın büyük bir kısmı kayıklara yerleştirilmiş ve hatta kayığın biri pek yüklü olduğu hâlde "Gülnehâl" Vapuru'nun bordasına bağlanmıştır." ³³⁸

"Herkes hummalı bir fa'aliyyet içinde çalışır iken, Yunan Kumandanı, kayıklar husûsunda verilen müsâadenin geri alındığını söyledi. Miralay Spenser bu tarz harekete o kadar kızdı ki hemen sandala binerek "Gülnehal" Vapuru'na çekildi ve Yunan Kumandanıyla resmen alâkasını kesti.

Bunun üzerine yarı dolmuş bir hâlde bulunan kayıklar, olduğu gibi bırakıldı. Esnân-ı askeriye dâhilinde bulunanların muâyenesi de yapıldıktan sonra zaten dolmuş olan "Gülnehal" ve "Gayret" vapurlarını kaldırdık. İki saat sonra, muhâcir ve eşya aldıktan ve mavnalarımızdan birini yedeğine bağladıktan sonra "Galata" Yatı dahi İstanbul'a müteveccihen hareket etti. Evvelce takarrür ettirildiği vechile, Miralay Spenser'den mâ-adâ, bütün Müttelikîn Hey'eti'ni Armutlu'da bıraktıktan sonra İstanbul'a avdet ettik.

³³⁸ OHAM, 15 Teşrîn-i Sâni 1337/ 15 Kasım 1921, No:3, s.59-61

Bu sefer, "Gülñihal" 1.055, "Gayret" 250 ve "Galata" 250 muhâcir aldı. Bu sûretle Armutlu bilâ-hâdisi kısmen tahliye edildi.

18 Haziran Cumaertesi günü saat 4.5'te, İstanbul'a vâsıl olduk. Haziran'ın yirminci Pazarertesi günü "Hâle" Vapuru Armutlu'ya gönderilerek, iki gün sonra 158 muhâcir ile 1.00.000 okka zeytini hâmilen Der-saâdet'e avdet etmiştir."³³⁹

Armutlu'daki ahalinin durumu Akşam Gazetesi'nde de yer almıştır. Nitekim Akşam Gazetesi'nin 24 Mayıs 1921 tarihli haberine göre; Armutlu'da İstanbul'a nakledilmeyi bekleyen 3000 kadar muhacir vardı.³⁴⁰

Yukarıdaki raporda bahsedildiği üzere; Heyet'in, Armutlu Köyü'nün Rum kısmında Yunan zabıtine 20-40 yaş arasındaki erkekler hariç olmak üzere İstanbul'a gitmek isteyen herkesi götürebileceklerini söylemesi üzerine; Yunan zabiti, zorluk çıkarmak amacıyla itiraza başladı. Raporda, Heyet'in, her gittiği yerde aynı durum ve zorlukla karşılaştığı için artık sinirlenmeye ve Yunan Ordusu'nun, kendileriyle dalga geçip geçmediğini düşünmeye başladığının belirtilmesi; Yunanlıların, Türklerin nakledilmesine istisnasız olarak her defasında engel olmak istediklerine dair önemli bir ifadedir.

Raporda, Ali Macit Bey'in Armutlu Köyü'ndeki Türklerle görüşmesi anında, köylülerin can güvenlikleri olmadığı için yurtlarını terk etme kararı almaları üzerine duygusal anlar yaşandığı belirtilmiştir.

Raporda, gitmeye karar veren köylülerin sahip oldukları hayvanların ve zeytinlerin nakli meselesini düşündüklerine de değinilmiştir. Çünkü bu insanların geçim kaynakları olan hayvanlar ve zeytinler azımsanmayacak derecede fazla idi.

Ahalinin nakledilmesine itiraz eden Yunan zabitinin bu tutumuna rağmen, Heyet aynı durumları gittiği her yerde yaşadığı için sonucun ne olacağını bilmekteydi. Rapordaki bu ifade, Yunanlıların sürekli aynı bahane ve engellerle Heyet'in karşısına çıktığına dair bir anlam taşımaktadır. Yunan zabitinin, Gemlik'teki fırka merkezine danışacağını söylemesi üzerine Heyet, son derece güçlü bir duruş sergileyerek Gemlik'ten cevap gelinceye kadar ahalinin vapura binmesine mani olamayacağını söyledi. Hava kararmak üzere olduğundan ve ahali hazırlanabilmek adına bir gün mühlet istediği için bindirilme işlemi ertesi güne kaldı. İstanbul'a gitmeye karar veren ahali,

³³⁹ OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/ 15 Aralık 1921, No:4, s.90

³⁴⁰ Akşam, 24 Mayıs 1337/1921, No:960, s.2

yurtlarını terk etmenin üzüntüsü içerisinde hazırlanmalarına rağmen henüz gidip gidemeyeceklerinden dahi emin değildi.

Yunanlıların gitmek isteyen Türk ahaliyi, erkekleri çetecilik zanı altında olan birçok kadının rehin olarak alıkonulacağı ve hiç kimsenin mal, eşya, hayvan namına bir şey götüremeyeceği gibi uydurulmuş haberlerle korkutmaları; ahalinin gitmesine engel olmak istemelerinin yanı sıra, ahalinin gitmesi halinde ise “ne koparılsa kâr olur” anlayışı ile mal varlıklarına ve hayvanlarına göz dikmelerinden ileri gelmekteydi. Üstelik bu durumu, Yunan zabiti verdiği küstahça bir cevapla onaylamıştı.

Yunanlıların, alıkonulacak kadınlar konusunda; Türklerin ihtiyar heyetine baskı yaparak onlara isimleri yazan erkeklerin çetecilikle ilgisi olduğuna dair bir mazbata imzalatması ve onlara iftira atması, Yunanlıların ahalinin nakline engel olmak için her yolu denediklerini göstermektedir. Üstelik bu mazbata o kadar asılsızdı ki, ismi yazan erkekler orada değil İstanbul’da idiler. İhtiyar heyeti bu yalanı Arnavut İzzet’in uydurduğunu söylemişti. Ancak araştırılınca bu meselede de doğrudan veya dolaylı olarak yine Yunanlıların parmağının olduğu anlaşıldı. Daha sonra ahalinin gemilere bindirilme işlemi sırasında Yunanlıların, çete mensubu olmakla suçlanan on altı kişinin ailelerinin vapura binmesine engel olmak için Türk kadınlardan oluşan bir kontrol heyetini iskele başında görevlendirmesi, Yunanlıların son ana kadar engel olmaya çalıştıklarını göstermektedir. Oysa o listenin asılsızlığı ispat edilmişti. Ali Macit Bey’in bu durumu, “bindirme işleminin yapıldığı bölgelerde yaşanan tuhafliklerin arasında en parlak olanı” diye tarif etmesi, Heyet’in karşılaştığı güçlükleri anlatması bakımından yeterlidir.

Gerçekleri öğrenen ahali sahilde toplanmasına rağmen hava karardığı için bindirme işlemi ertesi güne kalmıştı. Bu yüzden ahali, geceyi açıkta geçirmek zorunda kaldı. Eğer Yunanlılar, bin bir oyun ile Türklerin İstanbul’a gitmelerine engel olmaya çalışmasa idi muhacirler o geceyi sahilde açıkta geçirmek zorunda kalmayacaklardı.

Muallakta kalan meselelerin halli için Heyet’in İstanbul’a gitmesi gerektiğinde, sahilde kalan ahalinin can ve mal güvenliğinin olmaması; Türk ahalinin, İstanbul’a gitmesine müsaade edilip bu yönde karar verilse dahi, Heyet yanlarında olmadığı takdirde tehlikede olduklarını göstermektedir.

Götürülmesine müsaade edilmeyen kayıklar için izin alındıktan sonra, kayıkçıların eşya, zeytin ve hayvanları çok acele yüklemesinden, Türklerin son derece endişeli oldukları ve Yunanlılara güvenmedikleri anlaşılmaktaydı. Nitekim Türkler acele etmekte

haklı çıktılar çünkü bu esnada Yunan Kumandanı, kayıklar için verilen izin geri alındığını söyledi. Yunanlılar, Türklere ait olan malları vermedikleri gibi, bin bir münakaşa ile Heyet'e verilen izni de geri almışlardı. Miralay Spenser'ın bu duruma koyduğu tepki de Yunanlıların hadlerini aştıklarının bir göstergesidir.

Sonuçta, Ali Macit Bey'in raporunda yazdığı gibi, Akşam Gazetesi'nin 19 Haziran 1921 tarihli haberine göre de; Armutlu'dan toplamda 1555 muhacir taşıyan Gülnihal, Gayret ve Galata vapurları 18 Haziran'da İstanbul'a ulaştı.³⁴¹

7- Armutlu'daki Müslüman Ahalinin Tamamen Tahliyesi ve Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in Raporu

“Armutlu'dan İstanbul'a avdet tarihimiz olan 18 Haziran'dan 22 Haziran'a kadar devam eden müddeti, mesâil-i muallâkanın hâlliyle geçirdik. Gerek rehine sıfatıyla alıkonulmak istenilen kadınların İstanbul'a avdetlerine müsâade istihsâli, gerekse Armutlu'da zabt olunmak arzusu izhâr olunan kayıkların sahiplerine teslîmi ve mevâşi mes'eleleri, İngiliz Murahhası Miralay Spenser'ın gayreti sayesinde nisbeten dört gün gibi kısa bir zaman içinde hâllonuldu. Zaten her ihtimâle karşı Armutlu'da bıraktığımız Müttefikîn Hey'eti'ni, böyle muhâtaralı yerlerde artık daha uzun bir zaman bırakamaz idik. Diğer taraftan İstanbul'daki Yunan Fevka'l-âde Komiseri, Armutlu tahliyesinin, müşkülâta ma'rûz bırakılmaması çârelerini te'mîn etmiş idi. Armutlu'ya hareketimizden bir gün evvel, Miralay Spenser'ın bizim ile beraber gelemeyeceğini ve bazı esbâbtan dolayı, yanımıza başka bir İngiliz murahhasının verilemeyeceğini istihbâr ettik. Maa-mâ-fih, Miralay Spenser yine Hey'et'in riyâsetini muhâfaza ediyor ve bu sefer de Fransız Murahhası Yüzbaşı Loka'yı kendi yerine vekîl bırakıyor idi.

23 Haziran Perşembe günü hareketimiz takarrür etti. Liman kontrolünde vakit kaybetmemek için, Miralay Spenser'ın delâletiyle İngiliz Liman Reîsliği'nden ale's-sabâh istediğimiz herhangi bir saatte gitmekte serbest olabileceğimize dâir vesîka aldık.

23 Haziran Perşembe günü tulû-i şems ile beraber, müthiş bir lodosa rağmen, Sirkeci Rıhtımı'ndan yine "Gülnihal" Vapuru'yla Armutlu'ya müteveccihen hareket ettik. Vapur, yedeğinde sevkîyâtın kocaman bir motorunu götürüyor idi. Her seferde olduğu gibi Hey'et'e refâkat eden "Manchester Guardian" muharriri ve refîkası Madam Toynbee bu defa dahi refâkat eyliyor idi. Saat sekizde Armutlu'ya muvâsalat ettik. Yalıda artık

³⁴¹ Akşam, 19 Haziran 1337/1921, No:984, s.2

köyün son eşyası yığılmış ve son insanları toplanmış idi. Hemen karaya çıkararak Hey'et'e mülâkî olduk. Yüzbaşı Loka'ya Miralay Spenser'in mektubunu verdim. Gaybûbetimiz esnâsında köyde her şeyin iyi geçtiğini, kalan ahâlînin yavaş yavaş toplandığını, kayıkların serbest bırakıldığını, Yunan Kumandanının zeytinlerin nakline müisâade edeceğini ve köydeki bütün kadın ve erkeklerin gitmesine i'tirâz etmeyeceğini haber aldık.

Armutlu ahâlî-yi İslâmiyyesi, gaybûbetimiz esnâsında Armutlu'da bırakılan Hey'et-i Tahkikiyye a'zâsını fevka'l-âde i'zâz ve ikrâm etmiştir. Hey'et-i Tahkikiyye bu misafirperverliğin nezâketinden fevka'l-âde memnûn olarak, minnet-dârlıklarını bize tekrar ettiler.³⁴²

“Sâhildeki eşyâ miyânında bi'l-hâssa zeytin ile zeytinyağı tenekeleri Yunan zâbitinin nazar-ı dikkatini celb ediyor idi. Yunan zâbiti müşkilât çıkarmasın diye, yanına gittim ve İngiliz Miralayının bir iki güne kadar ayrı bir torpido ile bize yetişeceğini söyledim. Bu tarz hareket zarûrî idi. Çünkü Miralay Spenser'in nüfûzu, pek çok işlerin sür'atle neticelenmesine yardım etmiş idi. Bundan başka, hayvânât mes'elesinin hâlli için Gemlik'e kadar gideceğimizi ilâve ve gaybûbetimiz esnâsında Fransız jandarmaları ile motorumuzu Armutlu'da bırakacağımızı beyân ve ahâlînin hazırlanmaya devam etmesinin te'mînini ricâ ettik. Diğer taraftan ayrıca ahâlîyi tatmîn ettikten sonra, aynı gün sâat 12'de Gemlik'e müteveccihen hareket ederek, iki sâat sonra şehir-i mezkûre vâsıl olduk. Yunan işgali altında hergün bir parça daha sararıp solan Gemlik'i, bu def'a tâk-ı zaferlerle süslenmiş olduğu hâlde bulduk. Bunun sebebini sorunca, Bursa'da bulunan Yunan Kralı'nın Gemlik'e gelmek ihtimâli olduğunu öğrendik. Bu vaz'iyet karşısında, yalnız Hey'et-i Tahkikiyye'nin karaya çıkması münâsib görüldü ve bu sûretle hareket edildi.

Karaya çıkan Hey'et-i Tahkikiyye a'zâsından Yüzbaşı Loka, Mülâzım Bonakkorsi ile "Manchester Guardian" muhâbiri ve zevcesi üç sâat sonra "Gülnehâl'e avdet ederek, Gemlik Yunan Kumandanıyla hayvânât mes'elesinin hâlli için uzun uzadıya münâkaşa ettiklerini söylediler. Yunan Askerî İdâresi, Armutlu'dan hicret etmek isteyen ahâlîye iki şey teklîf ediyor idi: ya kasaplık hayvânâtının senet mukabilinde terki, yâhûd parası hemen te'diye edilmek şartıyla bu hayvânâtın fûrûht edilmesi. Binek hayvânâtı serbest bırakılması idi. Bu muâmeleyi te'mîn etmek için, üç zâbit ve bir çavuştan mürekkeb bir Yunan Levâzım Hey'eti bizim ile beraber Armutlu'ya gelecek idi. Bu Yunan hey'eti,

³⁴² OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/ 15 Aralık 1921, No:4, s.90-91

hayvânâtı mübâyaa etmek için iktizâ eden parayı Bursa Yunan Levâzım İdâresi'nden beklediği için, "Gülnehâl" Vapuru'na ertesi sabah gelecek idi. Gemlik'te bu mes'ele hakkında vuku' bulan münâkaşa esnâsında, Gemlik Yunan Erkân-ı Harbiyye Reîsi, Yunan Levâzım Hey'eti'nin Armutlu'dan satın alacağı hayvanların Hilâl-i Ahmer gemisiyle Mudanya'ya kadar götürülmesini de talep etmiş ise de, Hey'et-i Tahkikiyye buna şiddetle i'tirâz ederek, Hilâl-i Ahmer bî-taraf olduğundan, gemisiyle asker nakliyyâtı yapamayacağını ve Hilâl-i Ahmer Hey'eti Reîsi'nin buna kat'iiyen muvâfakat etmeyeceğini kat'î bir sûrette beyân ile talep-i vâki'yi reddetmiştir.

29 Haziran Cum'a günü- Sabahleyin sâat yedide, vapura geleceği kararlaştırılan Yunan Levâzım Hey'eti'nden hâlâ eser yok idi. O gün, Yunan Kralı'nın Gemlik'e gelmesi muhtemel olduğundan, biz bu limanda kalmak niyyetinde değil idik. Bunun için, Yüzbaşı Loka Yunan Levâzım Hey'eti'ni aramak maksadıyla bir sandala binerek karaya çıktı. Bu sandal daha, yarı yolda iken sâhilden, Yunan Levâzım Hey'eti'ni hâmil iki sandalın uzaklaştığını gördük. Bir müddet sonra bir taraftan Yunan Hey'eti, diğer taraftan Yüzbaşı Loka vapura geldiler.

Sâat 12'de Gemlik'ten hareket ettik. Yunan Levâzım Hey'eti, bir mülâzım-ı evvel ile iki mülâzım-ı sânîden mürekkeb idi. Artık bu efendiler ile birlikte yenilen öğle yemeğinin ne kadar bürûdetle geçtiğini yazmaya hâcet yoktur. ”³⁴³

Yukarıdaki raporda belirtildiği üzere; İstanbul'a giden Heyet'in, Armutlu'da çözüme kavuşturulamayan meseleleri kısa zamanda halletmeye çalışması, raporda da belirtildiği üzere; Armutlu'da kalan Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin tehlikelerle dolu bir ortamda daha fazla kalmaması içindi. Bu ifade, Yunanlılar tarafından bölgede oluşturulan ortamın ne denli güvensiz olduğunun anlatılması açısından yeterlidir. Çünkü artık bu bölge, uluslararası bir heyet için bile riskli bir hale gelmişti. Öte yandan, orada nakledilmeyi bekleyen ahali de can ve mal güvenliği açısından tehlikedeydi. Bu yüzden meselelerin bir an önce halledilmesi büyük önem taşımaktaydı.

İngiliz Miralay Spenser'ın, Hilal-i Ahmer Heyeti ile birlikte Armutlu'ya gitmeyerek Fransız Delegesi Yüzbaşı Lucas'yı yerine vekil olarak bırakmasının nedeni bu raporda yazmamasına rağmen, Ali Macit Bey'in "Armutlu'daki Müslüman Ahalinin Tahliyesi" raporunda, Yunanlıların kayıklar husûsunda verilen müsaadeyi geri almalarından dolayı Miralay Spenser'ın kızdığı ve Yunan Kumandanı'yla resmen

³⁴³ OHAM, 15 Şubat 1338/1922, No:6, s.135

alâkasını kestiği yazmaktadır. Miralay Spenser'in yerine, yeni bir İngiliz delege verilmemesinin nedeni ise raporda belirtilmemiştir.

Akşam Gazetesi'nin 23 Haziran 1921 tarihli haberine göre de; Hilal-i Ahmer Heyeti, 23 Haziran 1921'de Gülnihal Vapuru ile Armutlu'ya doğru yola çıktı.³⁴⁴

Heyet'in, İngiliz Liman Reisliği'nden, Armutlu'ya istenilen saatte girilebileceğine dair vesika alması; liman kontrolünde güçlük yaşayabileceklerini ve vakit kaybedeceklerini bilmelerinden kaynaklanmaktaydı. Armutlu'da bekleyen ahali için zamanın ne derece önemli olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu vesikanın önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Raporda, Hilal-i Ahmer Heyeti'nin İstanbul'da olduğu günlerde, Armutlu'da yeni bir olay olmadığı gibi, meselelerin de çözüldüğü belirtildikten sonra, Hilal-i Ahmer Heyeti İstanbul'da iken Armutlu'daki Türk ahalinin, Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'ne karşı Türk misafirperverliğinin gereklerini sonuna kadar yaptığı vurgulanmıştır. Ali Macit Bey, Müttefiklerarası Tahkik Heyeti ile gittiği, Yunan işgali ve mezalimi altındaki her yerde, o bölge ahalisinin izzet ve ikramı ile karşılaştığı için Türk misafirperverliğinden dolayı onur duymaktaydı.

Ali Macit Bey'in, Yunan zabitanın sahilde toplanan eşyalar arasındaki zeytin ve zeytinyağı tenekelerine göz diktiğini fark ederek, zabite Miralay Spenser'in yakında geleceğini söylemesi; Yunanlıların ancak Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nden çekineceğini düşünmesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca nakledilmek üzere olan ahalinin böyle bir ortamda olması, Yunanlıların son ana kadar Türk ahaliden bir şeyler koparmanın peşinde olduklarını göstermektedir.

Heyet'in, hayvanların nakli meselesi için Gemlik'e gideceği zaman hala Armutlu'daki ahaliyi yalnız bırakamaması, Yunan tehlikesinin devam ettiğini açıkça göstermektedir.

Gemlik'teki Yunan Kumandanı'nın, hayvanların nakli meselesinde zorluklar çıkarmasının yanı sıra, Yunan Levazım Heyeti'nin Armutlu'dan satın alacağı hayvanların Hilal-i Ahmer gemisi ile Mudanya'ya kadar götürülmesini istemesi; Yunanlıların her durumdan istifade etmek istediklerinin küçük bir örneği idi.

26 Haziran'da Armutlu'da bin türlü zorlukla muhacirlerin bindirilme işlemine başlandı. Saat dörtte bu işlem tamamlandı. Gelibolu Vapuru'na 380 muhacir, 120 kadar

³⁴⁴ Akşam, 23 Haziran 1337/1921, No:988, s.2

inek ve kasaplık hayvan ile zeytin alınarak Armutlu'dan hareket edildi. Gelibolu Vapuru, Mudanya'ya doğru yoluna devam ederken bir Yunan gambotunun müdahalesine maruz kaldı. Daha sonra bu gambot, vapuru serbest bırakmışsa da bir süre sonra Tekirdağ istikametinde Mikali isminde bir Yunan muavin kruvazörünün daha şiddet dolu müdahalesine maruz kaldı. Vapurun grandi direğine, vapurda bulunan Müttefiklerarası Tahkik Heyeti delegelerini temsil etmek üzere İtilaf Devletlerine ait bayraklar çekildiyse de Yunan gemileri üzerinde bir etki oluşturmadi. Bu kruvazör, vapura takip işareti vererek İzmit Koyu'na kadar götürdükten sonra vapuru serbest bıraktı.³⁴⁵

F- MANCHESTER GUARDIAN GAZETESİ MUHARRİRİ ARNOLD JOSEPH TOYNBEE'NİN VE EŞİ ROSALİND TOYNBEE'NİN SAMANLIDAĞ YARIMADASI'NDAKİ İZLENİMLERİ

Manchester Guardian Gazetesi Muharriri Arnold Joseph Toynbee, 15-26 Ocak ve 9 Ağustos-9 Eylül 1921 tarihleri arasında Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde; 27 Ocak-8 Ağustos ve 9-16 Eylül 1921 tarihlerinde İstanbul, İzmir ve Batı Anadolu'nun bir bölümünde incelemelerde bulunmuştu. Arnold Toynbee, bu bölgelerdeki izlenimlerini "The Western Question In Greece and Turkey" adlı eserinde anlatmıştır. Arnold Toynbee'nin eşi Rosalind Toynbee de bu gezilerde kendisine eşlik etmiştir.³⁴⁶

Arnold Toynbee ile eşi Rosalind Toynbee; Hilal-i Ahmer Heyeti ve Müttefiklerarası Tahkik Heyeti ile birlikte Gülnihal Vapuru ile (24 Mayıs 1921'de Yalova'ya, 2 Haziran 1921'de Yalova'ya, 23 Haziran 1921'de Armutlu'ya) ³⁴⁷ Yunanlıların yaptığı mezalimi görüp tahkik etmek için Samanlıdağ Yarımadası'na gitmişlerdi.³⁴⁸

Maurice Gehri, raporunda 24 Mayıs 1921'de Heyet'le birlikte Yalova'ya gittiği zaman Bay ve Bayan Toynbee'nin de kendileri ile birlikte gittiğini, beş aydan beri bu Türkiye'de olduklarını, kendilerinin Yunan Ordusu Başkumandanı General Papulas

³⁴⁵ **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, Yayına Hazırlayanlar: Murat Uluğtekin- M. Gül Uluğtekin, s.172-173

³⁴⁶ M. Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", s.33

³⁴⁷ Ali Macit (Arda) Bey, Samanlıdağ Yarımadası'na dair yazdığı raporlarda bu tarihlerdeki olaylardan bahsederken Arnold Toynbee ve eşi Rosalind Toynbee'nin de kendilerine katıldığını yazmıştır. Ancak Armutlu'nun İkinci Seferi ve Köyün Tamamen Tahliyesi raporunda, Arnold Toynbee ve eşi Rosalind Toynbee'nin her seferinde Heyet'e refakat ettiğini yazmıştır. (**OHAM**, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.90)

³⁴⁸ **OHAM**, 15 Eylül 1337/1921, No: 1, s.14; **OHAM**, 15 Teşrin-i Evvel 1337/15 Ekim 1921, No:2, s.31; **OHAM**, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.90

tarafından bütün cephede seyr ü sefere izinli olduklarına dair bir ruhsat belgesine sahip olduklarını yazmıştır.³⁴⁹

Arnold Toynbee'nin "The Western Question In Greece and Turkey" adlı eserinde bahsettiği Samanlıdağ Yarımadası'ndaki izlenimlerinden bazı noktalara değinilecektir. Toynbee, Samanlıdağ Yarımadası'na yaptığı seyahatte edindiği en önemli izlenimi; *"Hem avcıların kana susamışlığında, hem de onlara av olanların dehşetinde insanlık dışı bir şeylerin bulunuşu"* olarak tanımlamıştır. Arnold Toynbee, Heyet'le birlikte karaya çıktığı anda savunmasız erkek, kadın ve çocukları, Yunanlıların pençelerinden kurtarma noktasındayken yaşanan gerilim öylesine artmıştı ki Yunan askerleri ile yerli çetelerin neredeyse avlarının üzerine atlama noktasına geldiklerini gözleriyle görmüşlerdi. Toynbee, Heyet'teki üç İtilaf subayı orada olmasaydı, Yunanlıların bu iş için bir an bile tereddüt etmeyeceklerini söylemiştir. Yunanlılar cinayetlerine engel olunduğu için çılgına dönmüşlerdi. Sadece askerlik çağındaki erkeklerin değil, ihtiyarların, kadınların ve çocukların da İstanbul'a nakledilmelerine karşı çıktılar.³⁵⁰

24 Mayıs'ta muhacirleri almak için Yalova'ya giden Gülnihal Vapuru, Yunanlıların elinden alabildiği muhacirlerle 26 Mayıs 1921'de İstanbul Limanı'na vardı. Müttefiklerarası kontrol noktasını geçmek için beklerken, vapurdaki muhacirlerin ruh halleri Toynbee'yi derinden etkilemişti. Muhacirler ölümün gölgesi altında aylarca yaşadıkdan sonra güvende olsalar da yaşadıkları kâbusu üzerlerinden atamamışlardı. Toynbee, Rum çeteleri hakkında toplamış olduğu bilgiyi teyit etmek amacıyla metanetli gördüğü bir muhacirin yanına yaklaşıp Rum çetelerinin isimlerini bir kez de kendisi için tekrarlamasını istedi. Bu kişi birden hıçkırıklara boğuldu ve *"Yakınlarımızdan bir kısmını onların insafına terk ederek geride bırakmak zorunda kalmışken nasıl olur da isimlerini bana sorabilirsin? Sana söyleyecek olursam, kulaklarına gidecek ve onlardan bunun intikamını alacaklar!"* dedi. Bu cevap Toynbee'yi derinden etkilemişti. Yunanlılar, Marmara Denizi'nin öte yakasında olsalar dahi verdikleri korkular hala muhacirlerin üzerindeydi.³⁵¹

19 Nisan 1921'de Rum çetelerinin Armutlu'ya yaptıkları ilk baskın esnasında çetecilerin köyünden gelen kayıklar ganimeti götürmek için sahile gelmiş, yağmalananlar Kocadere-i Bala'dan katır konvoyları ile nakledilmişti. Arnold Toynbee, Fıstıklı

³⁴⁹ **Beynelmîlel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat**, s.16

³⁵⁰ A. J. Toynbee, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.320

³⁵¹ A. J. Toynbee, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.320-321

havalisindeki Türk köylerinden gelen bir gruba, Rum çetelerinin bu zulmü yaptıkları esnadaki ruh hallerini sordu. Rum çetelerinin coşku ya da heyecan içinde olmadıkları cevabını aldı. Önce yağmalıyorlar sonra insanları öldürüyorlardı. Bu işleri yaparken şarkı söylüyorlardı.³⁵²

Arnold Toynbee, Samanlıdağ Yarımadası'nda Rumların sivil Türk ahalisine karşı yapmış olduğu organize vahşet hareketleri öncesinde, Türk çetelerinin burada faaliyet gösterdiğini düşünmemektedir. Bu düşüncesini sadece bu bölgenin Yunan Cephesi'nin gerisinde bulunmasından çıkarmamıştı. Mayıs ve Haziran aylarında en ücra yerlerdeki Hristiyan köylerinin ahalisi hala köylerinde yaşamaktaydılar. Türk köylerine gönderilen askerî birlikler ile Rum korucu müfrezeleri vardı. Bu yüzden bu bölgede Rum çeteleri gibi Türk çeteleri de bulunamazdı çünkü hayatları emniyette olmayacaktı. Sonuç olarak Toynbee, her halükârda Samanlıdağ Yarımadası'nda Yunan askeri birlikleri ile Rum çetelerinin meydana boş bulduklarına ve işbirliği içerisinde olduklarına inanıyordu. Cenevre'deki Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin Temsilcisi Maurice Gehri'nin de bu düşüncede olduğunu belirtmişti.³⁵³ Nitekim Mösyö Gehri raporunda; Samanlıdağ Yarımadası'nın Yunan Cephesi'nin gerisinde olduğunu, Yunan işgalinin başından beri kesinlikle çatışmalara sahne olmadığını, geçen Mart ayına kadar bölgede sükûnetin hâkim olduğunu, Yunan zulmünün Mart sonundan 15 Mayıs'a kadar yapıldığını, bu tarihin Yunan ordusunun Eskişehir Bozgunu ile geri çekilmesinin hemen sonrasına denk düştüğünü ve muhtemelen bu zulmün Eskişehir Bozgunu'nun sonucu olduğunu yazmıştı.³⁵⁴

Rosalind Toynbee ise; bu geziler esnasında bazı notlar tutmuş ve bunların bir kısmını babası Gilbert Murray'e bir mektupla göndermiştir. Mektupta, 24-25 Mayıs 1921'de Yalova ve civarındaki gözlemlerini anlatmıştır. 28 Mayıs 1921 tarihli bu mektupta Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Maurice Gehri'nin ve Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey'in gözlem ve tespitlerine de yer verilmiştir.³⁵⁵ Burada, Maurice Gehri'nin ve Ali Macit Bey'in raporlarında bahsettiği olaylar dışındaki, Rosalind Toynbee'nin gözlem ve bilgilerinden bahsedilecektir.

³⁵² A. J. Toynbee, *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi*, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.336-337

³⁵³ A. J. Toynbee, *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi*, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.338

³⁵⁴ A. J. Toynbee, *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi*, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.338; **Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat**, s.4

³⁵⁵ M. Çufalı, *"İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)"*, s.33-34

Rosalind Toynbee, mektubun başında Yalova'daki gözlemlerini bir telgrafla Manchester Guardian Gazetesi'ne de gönderdiklerini ancak bunun yayınlanıp yayınlanmasından endişe duyduklarını belirtmiştir. Ayrıca bu gözlemlerinin ve yaşadıklarının son derece şaşırtıcı ve korkunç olduğunu, bu yüzden olayları mümkün olduğu kadar doğrudan ve detaylarıyla yazmak istediğini söylemiştir. Bu mektubunda, daha önceden duyduğu herşeyin doğru olduğunu ve hatta daha fazlasının bile olduğunu teyit edildiğini söylemiştir.

Samanlıdağ Yarımadası'na giden Heyet, Gemlik'ten 3000 civarında mülteci kurtarmış fakat mültecilerin büyük kısmı geride kalmış ve Heyet hala Yalova'ya gitmeyi başaramamıştı. Bay ve Bayan Toynbee'ye, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri bu bölgeye gidilip mültecilerin kurtarılması konusunda istekli olduklarını ancak İngilizlerden bu konuda sürekli bir itiraz geldiğini bundan dolayı büyük zorluklarla karşılaştıklarını söylediler. İngilizler önce nakil için deniz araçlarının eksik olduğunu ileri sürdüler. Hilal-i Ahmer, kendilerinin her zaman harekete hazır olan gemileri olduğunu söyleyince İngiliz Fevkalade Komiseri, kömür grevinden dolayı kömür eksikliğini ileri sürerek kendi gemilerinden başka gemiye kömür veremeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Hilal-i Ahmer, gemilerinin Zonguldak'tan gelen Türk kömürünü kullandıklarını bildirdi. Bu cevap üzerine İngiliz Fevkalade Komiseri, İstanbul'un muhacirlerle yeterince dolduğunu, sağlık nedenlerinden dolayı daha fazla muhacir kabul edemeyeceklerini söyledi.

Bayan Toynbee'nin şu ifadesi, Yunanlıların Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türk ahaliye karşı bir soykırım yaptığının kanıtıdır: *"Bu bölgede şu ana kadar hiçbir askeri operasyon olmamıştır. Bu operasyon, mahalli Rum nüfusun bir kısmından oluşan ve Yunan ordusuyla işbirliği yapan profesyonel eşkıyaların da katıldığı, silahlandırılmış Rum çetelerinin organize olarak, silahsız Müslüman nüfusun toptan katledilmesi operasyonudur."*³⁵⁶

Bay ve Bayan Toynbee, Heyet'le birlikte Yalova'ya vardıkları zaman orada karşılaştıkları sorumlu Yunan subayı, Giritli bir yüzbaşı idi. Bayan Toynbee bu yüzbaşayı şöyle anlatmıştır: *"Görmesem inanmayacağım derecede haydut rolüne bürünmüş bir tiyatro sanatçısı görünümündeydi. Yüzünde o güne kadar hiç karşılaşmadığım ve bir daha hiç karşılaşmamayı ümit ettiğim apaçık ve kontrol edilemeyen korkunç bir kin vardı. Tüm*

³⁵⁶ M. Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", s.33-35

resmi muameleler boyunca yüzünden kin ve öfke saçılıyordu ve burada hiçbir mülteci olmadığına yemin ediyordu. Bizimle beraber gelen üç subayı karşılamaya gelen bir teğmen, büyük bir heyecan ve huzursuzluk içinde “burada hiçbir mülteci yok, biz uygar bir orduyuz” dedi.” Vapurdan iner inmez karşılaştıkları bu muamele Yunanlıların yaptığı zulmün bir yansıması gibi idi. Ayrıca Yunan teğmeninin, mültecileri inkâr etmesi de Tahkik Heyeti’ne karşı dahi gerçekleri ört bas etmek istemelerinden ileri gelmekteydi.

Bayan Toynbee, mektubunda Yunanlıların kendilerinden bahsederken kullandıkları uygar, müttefik, subay gibi kelimelerin altını çizmiştir. Bu durum, Yunanlıların bu kelimelerin manalarından son derece yoksun olmalarından olsagerektir.

Yalova’da mültecilerin alınması için yapılan müzakereler saatlerce sürüyordu. Heyet’te sorumluluk sahibi biri bulunmuyordu. Sorumluluk, bir İngiliz teğmenine verilmişti ancak bu teğmen, iyi olmasına rağmen çok genç ve tecrübesizdi. İtalyan teğmen de iyi biri idi ve o da çok gençti. Fransız delege ise daha tecrübeli ve yetenekli bir yüzbaşı idi ve Heyet’in sorumluluğunu başarılı bir şekilde üstlenebilirdi. Fakat sorumluluk kendisine verilmemişti. Bu durum otoritenin hiçkimsenin elinde olmadığı anlamına geliyordu. Bu nedenle müzakereler çok uzuyor ve karışık bir hal alıyordu. Eğer sorumlu kişi üst rütbeli bir subay olsa idi Yüzbaşı Papagrigoriou çoktan ikna olurdu. Fakat İstanbul’daki Müttefiklerin sorumluları Heyet’i bekleyen problemleri öngörememiş ve bu subaylara sadece Hilal-i Ahmer’e eşlik etmede ihtiyaç olduğunu düşünmüşlerdi. Belki de Bayan Toynbee’nin yazdığı bu problem İngiltere Fevkalade Komiseri’nin muhacir nakline sıcak bakmamasından ileri geliyordu.³⁵⁷

Heyet, Yalova’ya vardığında etraf bomboştu. Bu durum, özellikle hazırlanmıştı. Fakat ahali yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayınca gergin bi hava oldu. İkinci günün akşamı ortalık cehennem gibiydi.

“Sadece Yunan subayları, askerleri ve onların yanında, müzakerelerimizin yapıldığı Hükümet Konağı’nın karşısındaki kahvehanede sürekli oturan, mültecilerin arasında dolaşan, onları korkutup tehdit eden ve Albay’a tavsiyelerde bulunan, hatta emirler veren çeteler değil, aynı zamanda Rum, Ermeni bütün Hristiyan ahali de yarı-insan haline gelmişti. Sanki, kan içen korkunç vahşi bir hayvan yüzüne sahiptiler. Bütün ahali bir deliler topluluğunu andırıyordu... Sanki herkes tedricen bir hayvana dönüşmüş, sadece evcilleşmemiş vahşi bir hayvan değil, aynı zamanda iğrenç, gayrı tabii ve

³⁵⁷ M. Çufalı, “İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu’da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee’nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee’nin İzlenimleri)”, s.36-37

inanılması güç bir hayvan.” Bayan Toynbee, bu ifadelerle Yunanlıların Türklere karşı duydukları kin ve öfke ile nasıl bir hal aldıklarını anlatmıştır.

Heyet’in oraya varışının ikinci gününde Türk kadınları, kucaklarında çocukları ile saatlerce, büyük bir sabır ve çaresizlikle oldukları yerde oturuyorlardı. Çok korkmuşlardı ve aşırı bir sessizlik halinde idiler. Bu endişe dolu ortamda sadece çocuklar oyun oynuyor ve ağlıyorlardı. Bıyıklı, bronzlaşmış Türk erkekleri ise sabırlı ve çileli bir haldeydiler. Bu çaresiz insanlar sahilde bekliyorlardı. Sahilin yukarısında ise süslü giyimli, neşeli ve kahkaha atarak alaylı bir şekilde bağırان Hıristiyan kadınlar vardı.³⁵⁸

Heyet, tahkikat yapmak için Samanlı ve Akköy’e gitti. Bayan Toynbee, buralardaki gözlemlerini Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Ali Macit (Arda) Bey’e göre daha detaylı anlattığı için burada da yer verilecektir. Heyet, bu köylere gitmek için yola çıkacağı sırada Yunan Albayı, yolun çok uzak ve çetelerle dolu olduğunu, üstelik gece yarısına kadar dönemeyecekleri için güvenliklerini temin edemeyeceklerini söyleyerek itiraz etti. Heyet ise bunda bir mahzur olmadığını söyledi. Zaten Bay ve Bayan Toynbee ile Mösyö Gehri, Yunan konvoyu olmadan daha iyi gözlem yapacaklarını düşünüyorlardı. Çünkü onların yanında Türk ahali rahat bir şekilde konuşamıyordu. Sonuçta yanlarına 10 er ve 1 çavuş verdiler. Heyet, uzun bir yürüyüşten sonra Samanlı Köyü’ne vardığında Türk erkeklerin iki sıra halinde ve her sıranın sonunda silahlı bir sivil Rum olduğu halde bekliyorlardı. Kır bekçisi olduğu söylenen bu kişiler³⁵⁹ çatık kaşlı, korkunç görümlü, vahşi birer çete mensubu idiler. Tecrübesiz İngiliz teğmen durumun farkına varamadı ve Yunan konvoyu ile çete mensuplarının arasında köylülere Heyet’le beraber gitmeyi isteyip istemediklerini sordu. Sadece bir kişi olumlu cevap verdi. Çünkü köylüler korkuyorlardı. İngiliz Teğmen soruşturmaya devam ederken Mösyö Gehri ve Fransız Yüzbaşı durumu tam olarak anlamışlardı fakat Türkçe bilmiyorlardı. Bu arada Arnold Toynbee de köylülere isimlerini ve kaç kişilik bir aileye mensup olduklarını sorup köy mevcudunu ve yakılan köylerden gelenleri tespit etmeye çalışıyordu.³⁶⁰ Amacı, dönüşlerinde yoklama yaparak bu kişilerin hala hayatta olup olmadıklarını görmektir.³⁶¹ Heyet, köylülerin güvenini kazandıktan sonra, kır bekçisi diye adlandırılanlara ve Yunan askerlerine kibarca konuşulanların

³⁵⁸ M. Çufalı, “İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu’da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee’nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee’nin İzlenimleri)”, s.37

³⁵⁹ Arnold Toynbee, bu kişileri azı dişlerine kadar silahlı olarak nitelendirmiştir. (A. J. Toynbee, **Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.367)

³⁶⁰ M. Çufalı, “İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu’da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee’nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee’nin İzlenimleri)”, s.38-39

³⁶¹ A. J. Toynbee, **Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi**, Türkçesi: K. M. Orağlı, s.367

duyulamayacak kadar uzak mesafeye gitmelerini istediler. Kır bekçileri ve askerler kızgınlıkla uzaklaştıktan sonra köylülere tek tek gitmeyi isteyip istemediklerini sordular ve hepsi de korku içinde gitmek istediklerini söyledi. Köylülerin cevapları İngiliz Teğmen'e anlatılınca çok şaşırmış ve üzölmüşü. Yunan Albayı, Heyet'i Samanlı Köyü'ne göndermek istemeyerek, Heyet'e eşlik eden Yunan askerleri ve sözde kır bekçileri olan çete mensupları da köylülere yaptığı baskılarla gerçekleri saklamaya çalışmışlardı. Ayrıca İngiltere Fevkalade Komiseri'nin görevlendirdiğı teğmenin çok yetersiz olduğı görölmektedir.

Daha sonra Heyet Akköy'e gitmek üzere yola çıktı. Bu köyde de etrafta kimse görünmüyordu ve sözde kır bekçileri burada da vardı. Heyet'in buradaki soruşturması daha sağlıklı oldu. Köyün hocası Heyet'i evine götürdü. Kapıda bir İngiliz askerî polis beklerken, Heyet evde soruşturmaya başladı. Hoca çok vakur durmasına rağmen büyük bir korku ve sessizlik içerisindeydi. Heyet'in kim olduğunu ve buraya ne amaçla geldiğini bilmiyordu. Heyet burada da Rum tercümanın etkisi olduğunu anlamıştı. Buna rağmen Heyet'in soruşturmadan öğrendiğı kadarıyla köyün hocası 9 gün önce öldürölmüşü. Görüşölen hoca ise yakılmış başka bir köyden muhacir olarak gelmişti. Hocanın öldüröldüğü gece 60 kişi daha öldürölmüşü. Bu yüzden tüm köy ahalisi korku içindeydi ve bir an önce buradan gitmek istiyorlardı. Hocanın davranışları ve korku içindeki hali, buradaki korkunç durumu sözlerden daha iyi anlatıyordu. Heyet, hocanın anlattıklarından ötürü öldüröleceğini bildiğı için ertesi gün onun da kendileriyle birlikte gelmesini istediler. Ayrıca hoca mülteci konumunda olduğı için General Leonardopulos'un emrine göre gitme imkânı vardı. Fakat hoca büyük bir kahramanlık örneğı göstererek eğer köylülerin tümü götürölmeyecekse kendisini de gitmeyeceğini söyleyerek bu teklifi reddetti. Heyet, o akşam köyde başka bir şeye şahit olmadı.³⁶² Hocanın çekinerek verdiğı bu ifadelerden, Akköy ahalisinin ne derece büyük bir baskı, korku ve zulüm içinde olduğı anlaşılmıştı.

Ertesi gün İngiliz ve İtalyan teğmenler, muhacirlerin toplanmasına nezaret etmek için Akköy'ün arka taraflarına götüröldü. Burada görölen manzara herşeyi özetliyordu. Evler yağmalanmış, yıkılmış, eşya ve elbiseler sokaklara atılmıştı. Evlerin arka avlularında ise yeni mezarlar mevcuttu. Heyet'in o sabah gördükleri tecrübesiz İngiliz Teğmen'i ikna etmiş ve gözlerini açmıştı. Arnold Toynbee, Yunanlıların yapacağı

³⁶² M. Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", s.39

herhangi bir katliama engel olmak için o gece mutlaka bu iki köyden birinde kalınması gerektiğini söyledi. Fakat Heyet'in diğer üyeleri bunu kabul etmedi. Maurice Gehri ise, Gemlik'te gördüklerinden sonra Yunanlılarda utanma duygusu kalmadığını, Heyet'in köyde kalmasının Yunanlıları katliam yapmaktan en ufak şekilde olsa dahi caydırmayacağını ve Heyet'in de hayatlarının tehlikeye gireceğini söyledi. Bunun üzerine Arnold Toynbee, tek başına köyde kalmak istediğini söyledi. Ancak Heyet onu bu fikirden vazgeçirdi. Çünkü sözde kır bekçilerinin gözleri önünde, herkese bu iki köyde yaşayanların tam listesini çıkardıklarını ve ertesi gün gelip köylülerin durumlarını kontrol edeceklerini ve onları alıp götüreceklerini ilan ettiler. Bu ilan işe yaradı ve o gece köylüler için sakin geçti.³⁶³ Arnold Toynbee'nin, Heyet'in burada Yunanlılara karşı varlığını göstermesine rağmen, köylülerin bir gece için bile olsa can güvenliklerinin olmamasından duyduğu endişe, burada gördüklerinin ve köylülerden duyduklarının bir sonucu idi. Maurice Gehri'nin, Heyet'in köyde kalmaması için söylediği gerekçeler ise dikkate değerdir. Çünkü Maurice Gehri'ye göre; Yunanlıların gözleri öylesine dönmüştü ki, katliam yapmak için Heyet'in orada olmasından dahi çekinmeyeceklerdi. Maurice Gehri, bu durumdan emindi. Üstelik Yunanlıların yanında Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin bile can güvenliği yoktu.

³⁶³ M. Çufalı, “İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu’da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee’nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee’nin İzlenimleri)”, s.39-40

III. BÖLÜM

NAKLEDİLEN SAMANLIDAĞ YARIMADASI AHALİSİNİN İSTANBUL'DAKİ DURUMU

A- İSTANBUL'A NAKLEDİLEN MUHACİRLERİN İSKÂNI

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin resmî kayıtlarına göre Samanlıdağ Yarımadası'ndan İstanbul'a nakledilen Türklerin sayısı 8.500'den fazla idi. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, muhacirleri İstanbul'a naklettikten sonra Muhacirîn Müdüriyeti'ne teslim etmiş, Muhacirîn Müdüriyeti de muhacirleri İstanbul'da muhtelif yerlerde iskân etmişti.³⁶⁴

Muhacirîn Müdüriyeti'nden, 24 Nisan 1921'de Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıda; muhacirlerin iskânı için Rumeli Kavağı'ndaki askerî kışlalar ile Topkapı'da bulunan Davut Paşa Kışlası'nın Muhacirîn Müdüriyeti'ne tahsis edilmesi istendi. İnceleme yapan Muhacirîn Müdüriyeti yetkilileri, Rumeli Kavağı'ndaki kışlaların muhacir iskânına uygun olmadığı kanaatine vardılar.³⁶⁵ Harbiye Nezareti, Davut Paşa Kışlası'nın çok miktarda muhaciri barındırmaya elverişli olmasından dolayı burayı muhacirlere tahsis etti. Hatta İstanbul'un çeşitli yerlerinde ayrı ayrı iskân edilen muhacirlerin de buraya yerleştirilmesi düşünüldü.³⁶⁶ İlk başlarda Davut Paşa Kışlası'nın sadece bir kısmı muhacirlere tahsis edildi. Ancak Yalova, Gemlik, Bursa ve civarından İstanbul'a gelen muhacirlerle birlikte iskân sorunu yeniden oluştu. Bu durum karşısında Muhacirîn Müdüriyeti yetersiz kaldı ve birçok muhacir sokaklarda kaldı. Muhacirîn Müdüriyeti, yeniden Harbiye Nezareti'ne başvurarak Davut Paşa Kışlası'nın tamamının muhacirlerin iskânı için tahsis edilmesini istedi. Harbiye Nezareti, bu talebi uygun görerek kışlayı muhacirlere tahsis etti. İlerleyen zamanlarda Harbiye Nezareti, Selimiye Kışlası'nı da muhacirlerin iskânına tahsis etti.³⁶⁷

İstanbul'daki muhacirler, bu kışlaların yanı sıra Eyüp'teki İplikhane Kışlası'nda, Cerrahpaşa Camii'nde, Harbiye Nezareti ve Gülhane civarında inşa edilen barakalarda,³⁶⁸

³⁶⁴ S. Sürmeli, “İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti”, s.2283

³⁶⁵ Ufuk Karakuş, “Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi'nin İstanbul'a Sığınan Batı Anadolu Mültecilerine Yardımları (1919-1922)”, **Çukurova Araştırmaları**, IV, S.2 (Kış 2018), s.155

³⁶⁶ **İkdam**, 20 Mayıs 1337/1921, No:8687, s.3

³⁶⁷ Ufuk Karakuş, “Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi'nin İstanbul'a Sığınan Batı Anadolu Mültecilerine Yardımları (1919-1922)”, s.155

³⁶⁸ Mesut Çapa, “Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, X, S.29 (Temmuz 1994), s.385

Bakırköy, Kavak ve Kavaklardan sur haricine kadar 58 muhtelif yerde iskân edildi. Büyük bir kısmı da çadırlara yerleştirildi.³⁶⁹

Arabacılar Cemiyeti, Muhacirîn Müdüriyeti'ne başvurarak muhacirlerin şehir içi nakliyatı için arzu edildiği kadar araba verileceğini bildirdi. Bunun üzerine 19 Mayıs 1921'de Gemlik'ten İstanbul'a gelen ilk kabile, iskânları için ayrılmış olan Davut Paşa Kışlası'na gitmek üzere Arabacılar Cemiyeti'nin tahsis ettiği 400 araba ile sevk edildi. Karaköy Otomobilciler Cemiyeti de 50 adet lüks araba ile muhacirlerin nakil işlemine dâhil oldu. Hatta bu arabaları kullanan şoförler, gözyaşları içinde muhacirleri sevk etti. Şoförlerin bu hali herkesi ağlatacak bir manzara oluşturdu.³⁷⁰

Muhacirlerin iâşeleri, Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından temin edilecek, Hilal-i Ahmer Cemiyeti de yardım edecekti.³⁷¹ Vakit Gazetesi'nin 12 Mayıs 1921 tarihli haberine göre; Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Yunan zulmünden kaçıp İstanbul'a sığınan Yalova ve Gemlik havalisi muhacirlerinden 3000 kişiye ekmek ve yiyecek dağıtmaya başladı.³⁷²

İstanbul'a gelmeye başlayan muhacirlerin arasında, askerlik çağındaki erkekler yoktu. Nitekim Akşam Gazetesi'nin 24 Mayıs 1921 tarihli haberine göre; bu tarihe kadar Kumla ve Gemlik'teki sahile yakın köylerden hicret edebilen kadın ve ihtiyarlar İstanbul'a nakledildi. Gençler ise ortada yoktu.³⁷³ Çünkü yukarıda anlatılan raporlarda da bahsedildiği üzere; Yunanlılar askerlik çağındaki Türk erkeklerinin nakledilmelerine izin vermemiş, onları alıkoymuştu.

İstanbul'da iskân edilen muhacirlere, yardımlar da yapılmaya başladı. 23 Mayıs 1921'de Şark-ı Karîb Amerika Muavenet Heyeti erkânı, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden Celal Muhtar ve Macit Beylerin refakatinde Davut Paşa Kışlası'na yerleştirilmiş olan muhacirleri teftiş ettiler. Muhacirlerin hallerini görerek ziyadesiyle üzüldüler. Muavenet Heyeti, muhacirlerle ayrı ayrı görüşerek Gemlik'te yapılan zulümleri onlardan dinledi. Muavenet Heyeti, hemen bu muhacirlere yardım etmeye karar verdi.³⁷⁴

Muhacirler, İstanbul'a peyderpey nakledilmekteydi. 23 Mayıs'ta, muhtelif yerlerden İstanbul'a giden 100 muhacir Davut Paşa Kışlası'na yerleştirildi. Davut Paşa

³⁶⁹ S. Sürmeli, "İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti", s.2283

³⁷⁰ S. Sürmeli, "İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti", s.2283

³⁷¹ **İkdam**, 22 Mayıs 1337/1921, No:8689, s.3

³⁷² **Vakit**, 12 Mayıs 1337/1921, No:1231, s.3

³⁷³ **Akşam**, 24 Mayıs 1337/1921, No:960, s.2

³⁷⁴ **Akşam**, 24 Mayıs 1337/1921, No:960, s.2

Kışlası'nda o tarih itibarıyla ancak 200 muhacir yerleştirilecek kadar yer kalmıştı. Muhacirîn Müdüriyeti'nin elinde bulunan binalar muhacirlerle dolmuş bir haldeydi. Oysa hala 5000'den fazla muhacir memleketlerinde beklemekteydi. Bu muhacirlerin iskânı için Muhacirîn Müdüriyeti tarafından yeni binalar aranmaktaydı. Muhacirlerden bir kısmının, Selimiye Kışlası'nda boş bulunan bazı odalara yerleştirilmesi planlandı. Ayrıca Muhacirîn Müdüriyeti, Selimiye Kışlası dışında da bazı uygun binaların, muhacirlere tahsis edilmesini Harbiye Nezareti'nden rica edecekti. İskân ve iâşe meselelerinin mümkün mertebe halli için Muhacirîn Müdüriyeti ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti arasında görüşmeler yapılmaktaydı.³⁷⁵

Bu arada, Ramazan ayı dolayısıyla Müslümanların fitrelerini, zekâtlarını ve sadakalarını İstanbul'daki muhacirlere vermeleri yönünde çağrılar yapıldı. Bu fitrelerin toplanması için muhtelif yerlere sandıklar konuldu. Muhacirler için verilen fitreler yaklaşık on iki bin lira idi. En çok para Şehzadebaşı'na konulan sandıktan çıktı. Ayrıca Muhacirîn Müdüriyeti, Ramazan Bayramı dolayısıyla muhacirlere şeker dağıttı.³⁷⁶

İstanbul'a nakledilen muhacirler arasında yaralı ve hasta olanlar da vardı. Akşam Gazetesi'nin 20 Haziran 1921 tarihli haberine göre; Gemlik ve Orhangazi'den gelen muhacirlerin arasındaki yaralılar gemiden inemedi. Müdüriyet-i Umumiye tarafından bir doktor ve sıhhiye memurları gönderildi. Diğer muhacirler ise Selimiye Kışlası'nda tahsis edilen koğuşlara nakledildi. İçlerindeki yaralılar ve hastalar, İstanbul Muhacirîn Müdürü Muzafferettin Bey ile doktorlar tarafından ayrılarak hastaneye sevk edildiler. Selimiye Kışlası'na yerleştirilen muhacirlere akşam yemeği hazırlığı yapılamamıştı. Daha sonra aynen iade edilmek üzere kışla heyeti, un çorbası pişirterek dağıttı.³⁷⁷

Muhacirlerin yoğun olduğu yerlerde birer revir açılmasına karar verildi. Davut Paşa Kışlası'nda, İplikhane'de, İstanbul civarında Gülhane gibi yerlerdeki muhacirler için de Bayezit barakasında bir revir açıldı. Selimiye Kışlası'nda da bir revir açılması için yer ayrıldı.³⁷⁸

İstanbul'a nakledilen muhacirlerden çalışabilecek halde olanlar ayrıldı. Daha sonra Teşvik-i Mesai Komisyonu'ndan bu muhacirlere iş bulunacaktı. Ayrıca yardım suretiyle muhacirler için toplanan paralardan bir kısmı ayrılmıştı. Bu paranın muhacirlere dağıtılması kararlaştırıldı. Böylece muhacirlerin bir kısmına 15-20 lira kadar bir sermaye

³⁷⁵ Akşam, 24 Mayıs 1337/1921, No:960, s.2

³⁷⁶ Akşam, 6 Haziran 1337/1921, No:973, s.1; Akşam, 11 Haziran 1337/1921, No:976, s.3

³⁷⁷ Akşam, 20 Haziran 1337/1921, No:985, s.3

³⁷⁸ Akşam, 20 Haziran 1337/1921, No:985, s.3

verilecekti. Diğer taraftan işçiye ihtiyaçları olup olmadıklarını bildirmeleri üzerine fabrikalara da tezkere yazıldı. Muhacirler arasında çok miktarda çiftçi bulunduğundan onlar için iş bulmak kolaydı. Çalışmaya muktedir olan kadınlar hizmetçilik gibi işlerde istihdam edileceklerdi. Onlara da hemen iş bulunması mümkündü. Muhacirin Müdüriyeti toplanan yardım parasından muhacirlere dağıtılmak üzere un ve pirinç satın aldı.³⁷⁹

İstanbul'daki Türk muhacirlere yardım toplamak ve bağışları kabul etmek üzere Muhacirîn-i Müslimeye Muavenet Komisyonu kuruldu. Komisyon'un nizamnamesi 11 Haziran 1921'de ilan edildi. Buna göre; Komisyon'un başkanı ve azaları Meclis-i Vükela'ca seçilecekti. Bu Komisyon; gerek yardım toplamak gerek hibe ve vasiyet yoluyla verilecek emvali toplamak ve dağıtmak veya muhacirlerin ihtiyaçlarına göre nakde çevirmek, müsabaka veya sergi düzenleme gibi teşebbüslere girişmek suretiyle tahsil edeceği miktarı, muhacirlerin iskân, iâşe veya sevkine, ziraat ve sanayi teşvikine, sıhhî tedbirlerin alınması hususlarına sarf edilmek üzere, Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi veznesine teslim edecekti. Toplanan paraların sarf edilme yolu, Komisyon azasından biri tarafından "muamelat-ı idariye ve şerait-i mahsusa-i fenniye müdahale etmeksizin" ihtiyaca göre denetlenecekti. Toplanan yardımlar ile yapılan sarfiyatı içeren cetvel her ay sonunda neşr ve ilan edilecekti. İstihdamı zaruri görülecek kâtip ve hizmetliler için varidatın yüzde beşini aşmamak şartıyla ve Komisyon'un kararıyla hasıllattan uygun bir miktar ayrılacaktı.³⁸⁰

Komisyon başkanlığına Damat Şerif Paşa, azalarına ise Mabeyn-i Hümayun Eski Başkâtibi Cevat Bey, Adliye Nezareti Eski Muhasebecisi Hasan Bey, Beykoz Eşrafından Hacı Mustafa Bey, Ticaret Odası Reisi Mustafa Bey, Meclis-i Mebusan Eski İkinci Başkan Vekili Abdülaziz Mecdi Bey ve Mahrukizade Cafer Bey atandılar.³⁸¹

Bu Komisyon, Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi ile işbirliği içerisinde çalışıyordu. Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi ve Muavenet Komisyonu, Müslümanlardan zekât ve fitre toplamak suretiyle 12 bin lira elde etmiş ve bu para muhacirlerin ihtiyaçları için kullanılmıştı. Muavenet Komisyonu'nun 23 Temmuz 1921'de gerçekleştirdiği toplantının ardından Başkan Damat Şerif Paşa, gazetecilere verdiği demeçte, muhacirler için toplanan para ile muhacirlerin sağlık sorunları ile ilgilenildiğine değindi. Davut Paşa, Selimiye ve

³⁷⁹ **Akşam**, 23 Haziran 1337/1921, No:988, s.2

³⁸⁰ **Vakit**, 12 Haziran 1337/1921, No:1260, s.2

³⁸¹ **Vakit**, 16 Haziran 1337/1921, No:1264, s.1

İplikhane Kışlaları ile Beyazıt'ta bulunan dört salgın hastalık revirine, muhacirler için malzeme ve elbise temin edildiğini de söyledi.³⁸²

Muhacirlerin iâşe ve sevki gibi sorunlarından dolayı, TBMM'ye 1921 senesi muhacirîn bütçesinin artırılması hakkında kanun teklifi yapıldı. Bu teklif kabul edilerek muhacirlerin iâşeleri için iki yüz bin, sevkleri için yüz bin lira tahsisat ayrıldı. Bu kanunun icrasına ise Maliye, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye vekilleri görevlendirildi.³⁸³

İstanbul'daki muhacirlerin, memleketlerine sevkleri sağlanıncaya kadar sağlık hizmetleri Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından görevlendirilen iki seyyar doktor tarafından verildi. Gereken ilaçlar da ücretsiz olarak verildi.³⁸⁴ Ayrıca muhacirlerin sağlık durumları ve bulaşıcı hastalıklara karşı durumları Emrâz-ı Sâriyye Müfettiş-i Umumisi Doktor İbrahim Bey tarafından teftiş edilmekteydi.³⁸⁵

Samanlıdağ Yarımadası ahalisinin maruz kaldığı Yunan fecayi'inden sonra, sefil ve perişan kalanların sayısı 1921 yılı Eylül ayı itibariyle birkaç bin kişiye ulaşmıştı.³⁸⁶ Muhacirlerin İstanbul'da iskân edildikleri süre zarfında Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu muhacirler için yardım toplanmasına da muvaffak oldu. Bu noktada; Yunanlılar tarafından Bursa ve civarındaki kaza ve köylerde çıkarılan yangınlar dolayısıyla açıkta kalan ve tüm varını yoğunlu kaybeden muhtaçlar ile yurtlarının istilası dolayısıyla İstanbul'a gelen ve daha sonra memleketlerine dönen muhacirlere yardım edilmek üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 14 Eylül 1921'den 15 Şubat 1923'e kadar 29.886 lira yardım topladı.³⁸⁷

I- Davut Paşa Kışlası'ndaki Muhacirler

İkdam Gazetesi'nin 20 Mayıs 1921 tarihli haberine göre; Davut Paşa Kışlası'na muhacir yerleştirilmeye başlandı.³⁸⁸ Kumla civarından Davut Paşa Kışlası'na getirilen bu muhacirlerin eşya namına sadece birer yorganları vardı. Bu yüzden Muhacirîn Müdüriyeti bu muhacirlere beşer yüz kuruş dağıttı.³⁸⁹

³⁸² Ufuk Erdem, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s.256-259

³⁸³ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon No: 30.10.0.0, Kutu No:116, Dosya No:806, Sıra No:7

³⁸⁴ **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, Yayına Hazırlayanlar: Murat Uluğtekin- M. Gül Uluğtekin, s.175

³⁸⁵ **Akşam**, 29 Mayıs 1337/1921, No:965, s.3

³⁸⁶ **OHAM**, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.4

³⁸⁷ **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, Yayına Hazırlayanlar: Murat Uluğtekin- M. Gül Uluğtekin, s.210

³⁸⁸ **İkdam**, 20 Mayıs 1337/1921, No:8687, s.3

³⁸⁹ **İkdam**, 22 Mayıs 1337/1921, No:8689, s.3

Samanlıdağ Yarımadası muhacirlerinin İstanbul'a gelmeye başladıkları günden itibaren Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu biçarelerin iâşelerini düşünerek Davut Paşa'da bir aşhane açtı. Bu aşhanede günde 2800 kişiye yemek verildi.³⁹⁰ Ayrıca Davut Paşa Kışlası'nda çocuklara süt ve lohusalara kundak dağıtıldı. Buradaki muhacirlerin sayı ve durumları, aşhanenin faaliyet ve masrafları Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından teftiş edilip incelenmekteydi.³⁹¹ Bu aşhane 25 Mayıs 1921'de açılmış, aynı yılın Ekim ayında kapatılmıştır.

Tablo 22. Davut Paşa Kışlası'ndaki Aşhanede Dağıtılan Yemek ve Ekmek Miktarı

Tarihi	Ekmek Sarfiyatı [³⁹²] Okka	Yemek Sarfiyatı Kepçe Hesabıyla
20 Mayıs - 25 Mayıs 1921	2551	Aşhane 25 Mayıs'ta açılmıştır.
25 Mayıs- 31 Mayıs	7806	15600
Haziran	45349,5	75500
Temmuz	51678,5	76650
Ağustos	54626	83730
Eylül	59044,5	65000
Ekim	11135	Aşhane kapanmıştır.
Toplam	223190	316480

393

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1921 yılı Kasım ayı itibarıyla Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirlerden sadece dul kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlara, günde kişi başı yarım okka ekmek dağıtmaktaydı. Bu suretle ekmek alanlar aşağı yukarı 750 kişi idi.³⁹⁴ Böylece Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1921 yılı Kasım ayı zarfında Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirlere 13,954 kilo ekmek dağıtmış oldu. Ayrıca muhacirlere 4576 yastık, 1200 tava, 700 havlu, 620 çorap (dize kadar uzanan), 250 Amerikan donu, 320 gömlek, 123

³⁹⁰ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.4

³⁹¹ OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.5

³⁹² Her bir muhacire günde yarım okka ekmek verildiğinden, ekmek alan muhacirlerin adedi bu toplamın iki misli kadardır.

³⁹³ OHAM, 15 Teşrin-i Sâni 1337/15 Kasım 1921, No:3, s.56

³⁹⁴ OHAM, 15 Teşrin-i Sâni 1337/15 Kasım 1921, No:3, s.56

fes, 150 mintan, 280 pijama, 200 şilte, 36 çocuk takımı, 19 kurban postu, 3127 yün çorap, 155 yün fanila verdi. Muhacirlere dağıtılan çorap ve fanila Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kendi üretimindendi.³⁹⁵

Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1921 yılı Aralık ayında, Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirlere 15,184 okka ekmek dağıttı. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin, 1922 yılı Ocak ayı itibarıyla Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirlere dağıtmış olduğu ekmeğin miktarı 252,329 okkaya ulaştı.³⁹⁶ Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1922 yılı Ocak ayında ise Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirlere 16,474 kilo ekmek dağıttı.³⁹⁷

Davut Paşa Kışlası'nda bulunan muhacir çocukların sefil ve perişan bir halde ötede beride dolaşmalarına engel olmak adına bu çocuklar için mektep açılması düşünüldü. Yalova'dan gelen muhacirler arasında Darülmuallimat'tan mezun iki muallime hanım bulunarak burada bir dersane oluşturuldu ve bu çocuklar iki muallime hanımın idaresine verilerek eğitimlerine başlandı.³⁹⁸

Samanlıdağ Yarımadası'ndan peyderpey getirilen muhacirlerin, iskân edildiği yerlerden biri olan Davut Paşa Kışlası, 12 Haziran 1921'de muhacirlerle tamamen doldu. Bu yüzden kışlaya en son gelen muhacirler çok sıkışık bir halde yerleştirildiler. İstanbul'a yeni gelecek olan iki üç bin muhacirin iskânı için Hükümet, yeni yerler tedarik edilmesi için gerekli teşebbüslerde bulunmaktaydı.³⁹⁹ 18 ve 19 Haziran 1921'de, İstanbul'a 1750 muhacir daha nakledildi. Muhacirlerin bir kısmı hasta ve yaralı idi. Bu muhacirlerden kadınlar Tıp Fakültesi'ne, erkekler Haydarpaşa Hastanesi'ne tedavi edilmek üzere gönderildiler.⁴⁰⁰

İstanbul'a nakledilen muhacirler arasında salgın hastalıklar da görülüyordu. Örnek olarak; muhacirler arasında kızamık hastalığı görüldü. 12 Haziran 1921 tarihine kadar 12 çocukta kızamık vakası tespit edildi. Bu hastalığa yakalanan çocuklar, anneleriyle birlikte uzaklaştırılarak hastaneye yerleştirildiler.⁴⁰¹

Emrâz-ı Sâriyye Müfettiş-i Umumiliği, Eyüp Sultan taraflarında iskân edilen muhacirlerin sağlık durumlarını tetkik ederek Muhacirîn Müdüriyeti'ne bu konuda bir rapor takdim etti. Bu raporda; Davut Paşa Kışlası'nda tesis edilen revirde tedavi altına

³⁹⁵ OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.86

³⁹⁶ OHAM, 15 Kânûn-ı Sâni 1338/15 Ocak 1922, No:5, s.112

³⁹⁷ OHAM, 15 Şubat 1338/1922, No:6, s.128

³⁹⁸ Vakıf, 12 Haziran 1337/1921, No:1260, s. 2

³⁹⁹ Vakıf, 12 Haziran 1337/1921, No:1260, s. 2

⁴⁰⁰ Akşam, 20 Haziran 1337/1921, No:985, s.3

⁴⁰¹ Vakıf, 12 Haziran 1337/1921, No:1260, s. 2

alınan hastaların iaşesinin temini ve zorluklarla karşılaşmamaları için merkezî idareden en azından bir haftalık su, pirinç ve şeker gibi erzakın kışlaya gönderilmesi lüzumundan ve bundan başka ilaçlara olan ihtiyaçtan bahsedilmekteydi. Bu revirde, 78 kişi muhtelif hastalıklardan dolayı yatmaktaydı. Ayrıca Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirlerden 293 kişiye çiçek ve 44 kişiye tifüs aşısı uygulandı.⁴⁰²

Hilal-i Ahmer doktorunun yazdığı 1921 yılı Eylül ayı sağlık raporunda; Davut Paşa Kışlası'nda ikamet eden muhacirlerde; uyuz, dizanteri, bir kızıl, bir kabakulak, altı humre, bir malarya, beş trahomdan başka bulaşıcı hastalık görülmediği belirtildi.

Muhacirlerin muayenesi vesilesiyle ekmek ve erzak vesikaları da incelendi. Neticede 300'den fazla usule aykırı, hile yaparak ekmek ve erzak alanların vesikaları toplandı. Gerekli muamelenin yapılması için Hilal-i Ahmer Aşhane Müfettişliği'ne havale edildi.

Müracaat eden hastaların hergün düzenli olarak muayene ve tedavi edildiği, bazı hastaların kışlada ayakta ve revirde tedavileri mümkün olmadığı için araba ile çeşitli hastanelere sevk edildiği belirtildi. Çocuklardaki ölüm oranı nispeten yüksekti. Bu ölümlerin sebebi dizanteri, ishal gibi bulaşıcı hastalıklar ve sefaletti. Kışlada izdiham ve susuzluğun varlığı bildirildi. Eylül ayında 78 uyuz vakasına rastlandığı, verilen ilaçlara rağmen susuzluk sebebiyle bu hastalıkla yeteri kadar mücadele edilemediği, temizlik için kışlaya yakın bir yerde bir hamam kiralandığını; ancak bu hamama dört bini aşkın muhacirden ancak kırk elli kişinin sevk edilebilmesinden dolayı yeterince istifade edilemediği, temizlik için en azından bu miktarın üç katı muhacirin sevkinin gerekliliği vurgulandı.

Muhacirin Müdüriyeti'nin açtığı eczanede ilaçların eksik olduğu, muhacirlerin tedavi edilebilmelerini sağlayacak ilaçların tedariki için bir liste oluşturularak Hilal-i Ahmer Dispanserler Müfettişi Galip Beyefendi'ye verildiği yazıldı. Ayrıca Muhacirîn Müdüriyeti tarafından, revir ve eczanede devamlı vazife yapmak üzere okuldan mezun bir sıhhiye memurunun tayin edildiği belirtildi.⁴⁰³

Aşağıda yer alan “Davut Paşa Kışlası'ndaki Muhacirlerin 1921 yılı Eylül Ayına Ait Sıhhi İstatistik Cetveli”nde; ayaktan müracaat eden ve tedavi edilen hastalar, hastaneye sevk edilenler ve vefat edenlerin miktarı belirtilmiştir.

⁴⁰² **Akşam**, 31 Mayıs 1337/1921, No:967, s.1

⁴⁰³ **KA**, 850/224

Tablo 23. Davut Paşa Kışlası’ndaki Muhacirlerin 1921 Yılı Eylül Ayına Ait Sıhî İstatistik Cetveli

	Müracaat	Hastahaneye		Ölüm	
		Büyük	Küçük	Büyük	Küçük
Kızamık	8				6
Zâtü’l-Amâ’-yî Müzmine	64	1	1		9
Kızıl	1		1		
Kabakulak	1				
Grip	55	4			
Hummâ-yî Nâibe	304				
Dizanteri	37	3			1
(okunamadı)	78				
Zâtü’l-Gaseyân	22				
Kaşıntı	6	1			4
Za’fiyyet ve Fakrû’d-dem	30				3
Humre	6	3			
Hurâc	14	1	1		
Cürûh	38		2		
Zâtü’l-Cenb	5	1			
Men’â	3		1		
Hıyarcık-ı Âdî	1				
Sillü’r-rie	1	1			
Ateş	23				
Trahom	5				
(okunamadı)	22				
İltihab (okunamadı)	21		2		1
(okunamadı)	1	1			
Neşv ü nemâ-yî nâ-temâm					2
Emrâz-ı Muhtelif	138	5	2	3	
Toplam	1070	21	10	3	26

404

Davut Paşa Kışlası’ndaki muhacirleri, yabancı hayırseverlerde ziyaret edip, onlara yardımda bulundular. 5 Eylül 1921 Pazartesi günü, İstanbul’da misafir olarak bulunan Beynelmîl Çocukları Himaye Cemiyeti Müfettişi Mösyö Armstrong, refakatinde Beynelmîl Salib-i Ahmer Merkezi’nin İstanbul Delegesi Mösyö Bournie ve Hilal-i Ahmer Merkezi memurlarından Ali Macit Bey olduğu halde, Davut Paşa Kışlası’ndaki muhacirlerin çocuklarını ziyaret etti. Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından iâşe edilen bu çocukların durumları hakkında bilgi aldı.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ KA, 850/224.1

⁴⁰⁵ OHAM, 15 Teşrîn-i Evvel 1337/15 Ekim 1921, No:2, s.27

28 Kasım 1921 Pazar günü, Amerika'nın meşhur zenginlerinden Bay Chester ile Bayan Chester ve Viyana Sefareti Müsteşarı Blak Bey ile eşi; refakatlerinde Hilal-i Ahmer Genel Kâtibi Doktor Hikmet Bey ve genel merkez memurlarından Macit Bey bulunduğu halde Davut Paşa Kışlası'nda iskân olunup iaşeleri kısmen Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından temin edilmekte olan muhacirleri ziyaret ettiler. Bu cömert ziyaretçiler, muhacirlerin perişan hallerine son derece üzüldüler. Bay ve Bayan Chester Amerika'ya döndüklerinde bu muhacirlere bol yardım yapılması için gerekli teşebbüslerde bulunacaklarına dair söz verdiler. Buradan ayrılmadan önce Bayan Chester, muhacir çocuklarına ekmek satın alınmak ve dağıtılmak üzere elli lira bıraktı.⁴⁰⁶

Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirlere, ismini gizli tutarak yardım yapanlar da vardı. Nitekim ismini açıklamak istemeyen bir hanım, Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirlere verilmek üzere yedi yüz lira bağışladı. Bu para, bağışı yapan hanımın vekilleri huzurunda Hilal-i Ahmer memurları aracılığıyla muhacirlere doğrudan dağıtıldı.⁴⁰⁷

23 Aralık 1921'de, Düyun-ı Umumiye Meclis İdaresi Reisi Sir Adam Block, General Franks, Cerrahpaşa Aşhanesi sahibesi Bayan Dotivilli; refakatlerinde Hilal-i Ahmer Müfettiş-i Umumisi Doktor Celal Muhtar Beyefendi ve Hilal-i Ahmer memurlarından Ali Macit Bey oldukları halde, Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirleri ziyaret ettiler. Sir Adam Block, muhacirlerin durumuna ve sefaletine üzülerək, muhacirlere ekmek satın alınmak üzere 20 Osmanlı lirası bağışladı. Bayan Dotivilli ise, sekiz çocuklu ve fakir bir muhacir kadına 5 Osmanlı lirası verdi.⁴⁰⁸

22 Ocak 1922 Pazar günü, İngiliz Fevkalade Komiseri Sir Horace Rumbold'un eşi Lady Rumbold, Bayan Dotivilli, General Franks; refakatlerinde Hilal-i Ahmer Müfettiş-i Umumisi Doktor Celal Muhtar Bey ile kızı Advie Hanım ve Hilal-i Ahmer memurlarından Ali Macit Bey oldukları halde, Davut Paşa Kışlası'ndaki muhacirleri ziyaret ettiler. General Franks ve Bayan Dotivilli, Müslüman Muhacirlere İmdad-ı İngiliz Komitesi azasından olduklarından, komitenin bu kışlada bulunan beş yüz muhacirin iaşesini üstlendiğini beyan ederek bu noktada gerekli hazırlıklarda bulunulmasını Hilal-i Ahmer'den rica ettiler. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu komiteye muhacirler adına teşekkür etti ve o günden itibaren beş yüz muhacire sıcak yemek vermeye başladı.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.85-86

⁴⁰⁷ OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.88

⁴⁰⁸ OHAM, 15 Kânûn-ı Sâni 1338/15 Ocak 1922, No:5, s.110

⁴⁰⁹ OHAM, 15 Şubat 1338/1922, No:6, s.127

Aynı gün Lady Rumbold; refakatinde Bayan Vell ve Matmazel Franks oldukları halde, tekrar Davut Paşa Kışlası'na gelerek muhacirlerden en çok perişan ve muhtaç olanlara 30 battaniye dağıttı.⁴¹⁰

4 Şubat 1922 Cuma günü, General Harington'ın eşi Lady Harington, Lady Katy, Bayan Dotivilli, Bayan Kobham, General Franks, Mülazım Holland ve General Harington'un yaverlerinden biri; refakatlerinde Doktor Celal Muhtar Bey ile kızı Adviye Hanım, Ali Macit Bey ve zevcesi Aliye Macit Hanım oldukları halde Cerrahpaşa'da, Çapa Pavyonu'nda ve Davut Paşa Kışlası'nda iskân edilmiş olan Türk muhacirleri ziyaret ettiler. Bu İngiliz Komitesi, muhacirlere dağıtılmak üzere Hilal-i Ahmer'e 100 battaniye verdi.⁴¹¹

Davut Paşa Kışlası'na yerleştirilen muhacirlerden özellikle çocukların durumlarının sorgulandığına dair yazışmalar da yapılmıştır. Örneğin; 31 Aralık 1921 tarihli Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'ne yazılan belgede; Yalova'nın Süleyman Bey Mahallesi'nden olup mezalim dolayısıyla İstanbul'a gelerek Davut Paşa Kışlası'nda ikamet eden ve Osmanlı izin belgesi talebinde bulunan Mehmet Fahrettin Efendi'nin kızları 1320 doğumlu Ayşe Nedime, 1323 doğumlu Fatma ve 1337 doğumlu Emine Şadiye hanımların; baba ve anneleriyle hayatta olup olmadıklarının, kışlada bulunup bulunmadıklarının, ebeveynleri yok ise velilerinin kim olduğunun ve İstanbul'da olup olmadıklarının bilgisi sorulmaktaydı.⁴¹²

18 Ocak 1922 tarihinde Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'nden Sicil-i Nüfus İdare-i Umumiyesi'ne gönderilen belgeye göre ise; Yalova muhacirlerinden Mehmet Fahrettin Efendi, o tarihte hayatta olup aile ve iki kızı ile beraber Davut Paşa Kışlası üst katında 53 numaralı koğuştta kalmakta idi.⁴¹³ Bu bilgi, 22 Ocak 1922 tarihinde İstanbul Vilayeti Nüfus Müdürlüğü'ne gönderilen belgede de yer almaktaydı. Ayrıca Mehmet Fahrettin Efendi'nin Yalova'nın Süleyman Bey Mahallesi'nden olduğu bilgisi de verilmekteydi.⁴¹⁴

Muhacirlerin arasında, sefaletin yanı sıra iklim şartlarından dolayı da hayatlarını kaybedenler vardı. Nitekim 15 Ocak 1922 Pazar günü sabah saat dokuz civarlarında Makriköy Kazası'ndaki Ferhat Paşa Çiftliği ile Avarız Köyü'nün birleştiği yol üzerinde, Ferhat Paşa Çiftliği'ne yarım kilometre mesafede tahminen on üç yaşlarında bir Türk

⁴¹⁰ OHAM, 15 Şubat 1338/1922, No:6, s.128

⁴¹¹ OHAM, 15 Şubat 1338/1922, No:6, s.128

⁴¹² BOA, DH.SN.THR, Dosya:88, Gömlek:71

⁴¹³ BOA, DH.SN.THR, Dosya:88, Gömlek:71

⁴¹⁴ BOA, DH.SN.THR, Dosya:88, Gömlek:71

çocuğu cesedine rastlandı. Cesette yapılan tetkik sonucunda herhangi bir cinayet izine rastlanmadı. Yalnız bir fanila ile başındaki takke muhacirlere dağıtılan belli eşyadan olmasından dolayı çocuğun da Türk muhacirlerden olduğu, bir önceki gün olan şiddetli fırtına esnasında odun kesmek üzere dağa giderken yolda donarak vefat ettiği anlaşıldı.⁴¹⁵ Vefat eden çocuğun, kimliği daha sonra yapılan tahkikat ile tespit edildi. Buna göre çocuk, Yalova'ya bağlı Akköy'den İstanbul'a giden muhacirlerden olup on iki yaşında Mustafa adında idi. Bu çocuğun, kaldığı Davut Paşa Kışlası doktoru tarafından muayene edilip ön soruşturma yapılarak donarak vefat ettiği anlaşıldı. Çocuk, defni için büyükbabası Bekir Ağa'ya teslim edildi.⁴¹⁶

II- Cerrahpaşa Camii'ndeki Muhacirler

Yunan zulmünden dolayı Samanlıdağ Yarımadası'ndan İstanbul'a nakledilen muhacirlerden bir kısmı da Cerrahpaşa Camii'nde iskân edildi. İstanbul'da bulunan İngiliz kibar hanımlarından Bayan Dotivilli, kendi namına Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından açılacak aşhanede, bu muhacirlerden bazılarına dört ay yemek verilmek üzere, Hilal-i Ahmer memurlarından Ali Macit Bey aracılığıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 400 İngiliz lirası bıraktı. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Balkan Savaşları'nda Hilal-i Ahmer işlerine katılmış bir Türk dostu olan bu hanımın yardım için verdiği para ile Cerrahpaşa'da dört ay boyunca hergün 250 muhacire yemek verilebilecek bir aşhane açtı.⁴¹⁷

12 Aralık 1921 tarihine rastlayan Pazartesi günü saat 12.15'te, Bayan Dotivilli, General Franks, General Franks'ın eşi ve kızı, Aliye Macide Hanım, Mülazım-ı Evvel Holland, Hilal-i Ahmer Genel Müfettişi Celâl Muhtar Beyefendi, Hilal-i Ahmer Dispanserler Müfettişi Doktor Galip Hakkı Bey ve Ali Macit Bey bu aşhanenin resmî açılışında hazır bulundular. Ali Macit Bey, muhacirlere hitaben nutuk tarzında birkaç söz söyledikten sonra, Bayan Dotivilli'nin adını dile getirerek teşekkür etti ve kendisine muhacirler adına minnettarlığını beyan etti. Doktor Celal Muhtar Bey'in teklifi üzerine, Bayan Franks, Bayan Dotivilli Aşhanesi'nin Fahri Müfettişeliği'ni kabul ederek haftada dört gün aşhanenin dağıtımlarını denetlemeye söz verdi. Bunu takiben, yemek dağıtımına başlandı. Dağıtım saat 13.00'te, tam düzen içerisinde sona erdi.⁴¹⁸

⁴¹⁵ BOA, DH.EUM.AYŞ, Dosya:58, Vesika:108

⁴¹⁶ BOA, DH.EUM.AYŞ, Dosya:58, Vesika:108

⁴¹⁷ OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.87

⁴¹⁸ OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.87-88

Bayan Franks, haftada dört gün Cerrahpaşa'ya gelerek, aşhane işlerini en küçük ayrıntısına kadar denetledi. Muhacirlerin hal ve hatırlarını sormak suretiyle onların gönlünü hoş etti.

Bayan Dotivilli, aşhane sobasının tamiri için ayrıca 25 lira verdiğinden başka, karanlık bir odada yaşayan bir muhacir ailesine yardımcı olunması ve muhtaçlara ekmek satın alınması için 15 lira daha verdi. Ayrıca İsa Yortusu nedeniyle General Franks, Bayan Franks ve Bayan Dotivilli, Cerrahpaşa Aşhanesi'ne giderek muhacirlere şeker dağıttılar.⁴¹⁹

III- Selimiye Kışlası'ndaki Muhacirler

İstanbul'a sevk edilen muhacirlerden 1800'ü Selimiye'de iskân ve iâşe edildi. Bu muhacirlerin iâşeleri haftada iki gün Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından; kalan beş gün ise Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kadıköy Şubesi'nin açtığı aşhane tarafından karşılanmaktaydı.⁴²⁰

Bu sırada İstanbul'da bulunan İngilizler kendi aralarında oluşturdukları Muhacirîn-i Müslimeye Muavenet Heyeti adına, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bu muhacirlere yapmakta olduğu hizmetlerin devamını kolaylaştırmak için topladıkları 47.547 lira yardımı Hilal-i Ahmer Cemiyeti bütçesine verdiler.⁴²¹

Samanlıdağ Yarımadası'ndan gemilerle çeşitli tarihlerde nakledilen muhacirlerden; 19 Haziran 1921'de Gülnihal Vapuru ile Armutlu'dan İstanbul'a getirilen 1000 muhacir Selimiye Kışlası'nda iskân edildi.⁴²²

⁴¹⁹ OHAM, 15 Kanun-ı Sani 1338/15 Ocak 1922, No:5, s.108

⁴²⁰ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928, Yayına Hazırlayanlar: Murat Uluğtekin- M. Gül Uluğtekin, s.175

⁴²¹ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928, Yayına Hazırlayanlar: Murat Uluğtekin- M. Gül Uluğtekin, s.175

⁴²² Akşam, 19 Haziran 1337/1921, No:984, s.2

IV. BÖLÜM

MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN SONRA MUHACİRLERİN YURTLARINA DÖNÜŞÜ

A- YURTLARINA SEVK EDİLECEK MUHACİRLERİN HAZIRLIK SÜRECİ

Büyük Taarruz ile Yunanlıların Anadolu'dan atılmasından sonra, Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi'nin talebi üzerine, İstanbul'da bulunan muhacirlerin yurtlarına iadesi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından kabul edildi. Muhacirler İstanbul'dan vapurlara bindirilerek TBMM Hükümeti tarafından belirlenen limanlara gönderilecekti. Bu limanlar İzmir, İzmit, Gemlik ve Bandırma olmak üzere belirlendi.⁴²³

Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin muhacirlerin yurtlarına iadesi meselesini uygun bulması üzerine İstanbul'da ikamet eden muhacirlerin yurtlarına dönmeleri için, Eylül 1922 ortalarında hazırlıklara başladı. İlk önce hangi bölge muhacirlerinin yurtlarına gönderileceği belirlenerek muhacirler dört gruba ayrıldı. İlk katile olarak Marmara Havzası'nda köyleri tamamen yanan, ikinci katile olarak ise yine Marmara Havzası'nda köyleri kısmen yanan muhacirler sevk edilecekti.⁴²⁴

Öncelikle Gemlik ve havalisi muhacirleri sevk olunacaktı. Gemlik muhacirlerinden ilk katile olarak 200 kişi hazırlanacak, çiçek ve veba aşları yapılacaktı. Sevk edilecek olan bu ilk kafilenin ikinci veba aşları vapurda yapılacaktı. İkinci katile ise yine Gemlik'e sevk edilecek olan 400 kişiden oluşacaktı. Selimiye'deki muhacirler arasından belirlenen 300 kişi ise üçüncü katileyi oluşturuyordu. Bu katile de Gemlik'e sevk olunacaktı. Muhacirlerin sevki için müracaat eden vapur acenteleri vardı. Bunlar ucuz ücretlerle muhacirleri nakletmeyi üzerlerine alıyorlardı. Sevk olunacak muhacirlerin aşılansması için biri Bayezit'teki muhacirîn merkez revirinde, ikincisi Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi binasında, üçüncüsü İplikhane'de, dördüncüsü Selimiye'de ve beşincisi Davut Paşa'da olmak üzere beş aşı merkezi oluşturuldu.⁴²⁵

Muhacirîn Müdür-i Umumisi'nin 15 Ekim 1922'de, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne bildirdiğine göre; Gemlik Kazası'nın Küçükumla Köyü

⁴²³ **Vakit**, 17 Teşrin-i Evvel 1338/17 Ekim 1922, No:1740, s.3

⁴²⁴ S. Sürmeli, "İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti", s.2284

⁴²⁵ **İleri**, 16 Teşrin-i Evvel 1338/16 Ekim 1922, No:1687, s.3

ahalisinden olup Yunan işgali üzerine İstanbul'a mecbur olarak sığınanlardan, Davut Paşa Kışlası'nda ikamet eden birinci ve ikinci kafiyei oluşturan 402 nüfusun, Ankara Sıhhiye Vekâleti Celilesi'nin 8 Ekim 1922 tarihli telgrafnamesine uygun olarak, gereken çiçek ve veba aşılırları uygulandı. Elllerine İstanbul Muhacirîn Müdüriyeti'nden vesikalar verilerek ve seyahat kâğıtları oluşturularak ihraç iskelesi olan Gemlik'e gönderilmeleri için gerekli düzenlemeler yapıldı. Nakliye ücretleri Muhacirîn Müdüriyeti tarafından temin edilerek, Salı günü hareket edecek olan Belbek Vapuru'yla sevkleri kararlaştırıldı. Daha çok miktarda muhaciri içeren kafiyelelerin de peyderpey hazır edilmesi hususunda girişimler yapıldı.⁴²⁶

I- Davutpaşa Kışlası'nda İkamet Eden Muhacirlerden Yurtlarına Sevk Edilecek İlk Kafiyeleler

İki seneden beri Davut Paşa Muhacirîn Kışlası Muhacirîn Misafirhanesi'nde iskân ve iâşe olunan Gemlik Kazası'nın Küçükkuşla ve civarı mültecilerinden, 196 nüfusun; Gemlik yoluyla yurtlarına sevk ve iadeleri kararlaştırılarak Ankara Sıhhiye Vekâleti Celilesi'nin 8 Ekim 1922 tarihli telgrafnamesi gereğince gerekli evrakları hazırlanıp, gerekli aşılırları yapılmış olarak; birinci kafiyei teşkil eden mültecilerin isim, nüfus miktarı ve sevk mahallerini içeren aşağıdaki cetvel düzenlenerek İstanbul Muhacirîn Sevk Memuru tarafından 12 Ekim 1922'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne gönderildi.⁴²⁷

Aşağıda “Davut Paşa Kışlası'ndan Yurtlarına Sevk Edilecek Birinci ve İkinci Kafiye” listelerinde, aynı aileye mensup kişiler bir arada verilmiş olup, ailelerin ayrımı boşluk ile belirtilmiştir.

Tablo 24. Davut Paşa Kışlası'ndan Yurtlarına Sevk Edilecek Birinci Kafiye

İsmi	Yaşı	Memleketi	Sanatı	Muhaceret Tarihi	Sevk Mahalli	Sıra No
Bodur Mehmet bin Mehmet	54	Gemlik-Kumla-i Sagir	Zeytinci ve Balıkçı	21 Mayıs 1921	Gemlik	1
Zevcesi Fatma bint-i Hüseyin	35	" "	"	"	"	2
Kerimesi Kiraz Hanım	12	" "	"	"	"	3
Kerimesi Dervişe Hanım	7	" "	"	"	"	4

⁴²⁶ KA, 850/302

⁴²⁷ KA, 850/302.11

Parlak Hüseyin bin Ali	48	" "	"	"	"	5
Zevcesi Kamile bint-i Bekir	35	" "	"	"	"	6
Oğlu Ali	16	" "	"	"	"	7
Oğlu Osman	4	" "	"	"	"	8
Kızı Hacer	8	" "	"	"	"	9
Akrabasından Hacı İbrahim Kızı Ülfet	60	" "	"	"	"	10
Gögülmüş oğlu Ali Osman	70	" "	Zeytinci	"	"	11
Zevcesi Zeynep bint-i Bilal	50	" "	"	"	"	12
Kayınvalidesi Seher	70	" "	"	"	"	13
Baldızı Fatma	50	" "	"	"	"	14
Fatma zevci Mehmet bin Hüseyin	59	" "	"	"	"	15
Mehmet kızı Şehime	16	" "	"	"	"	16
Yazıcı oğlu Hüseyin	50	" "	Zeytinci ve Balıkçı	"	"	16 (hatalı numaralan dırma)
Zevcesi Halide bint-i İbrahim	35	" "	"	"	"	17
Kerimesi Derviş	13	" "	"	"	"	18
Kerimesi Pembe	16	" "	"	"	"	19
Oğlu İbrahim	2	" "	"	"	"	20
Validesi Hafize	60	" "	"	"	"	21
Hayati zevcesi Pembe	35	" "	"	"	"	22
Ahmet Çavuş'un Osman	55	" "	"	"	"	23
Zevcesi Fatma	40	" "	"	"	"	24
Kerimesi Şehime	16	" "	"	"	"	25
Hafidi Mustafa Kemal	2 aylık	" "	"	"	"	26
Derviş oğlu Mustafa	65	Gemlik-Umurbey	Zeytinci	21 Mayıs 1921	Gemlik	27
Zevcesi Huriye	50	" "	"	"	"	28
Kerimesi Remziye	13	" "	"	"	"	29
Hamit oğlu Osman	26	Gemlik-Kumla-i Sagır	"	"	"	30
Zevcesi Fatma	17	" "	"	"	"	31

Hemşiresi Hatice	30	" "	"	"	"	32
Oğlu Ali	11	" "	"	"	"	33
Kızı Nuriye	8	" "	"	"	"	34
Güleş Osman bin Mustafa	50	" "	"	"	"	35
Zevcesi Hümmet	40	" "	"	"	"	36
Kızı Lütfiye	16	" "	"	"	"	37
Kızı Hacer	10	" "	"	"	"	38
Oğlu Eşref	13	" "	"	"	"	39
Oğlu Mustafa	15	" "	"	"	"	40
Şerif oğlu Abdullah	23	" "	"	"	"	41
Zevcesi Hatice bint Hasan	27	" "	"	"	"	42
Avni oğlu Osman bin İbrahim	13	" "	"	"	"	43
Avni oğlu Ali bin İbrahim	6	" "	"	"	"	44
Avni oğlu Abdullah bin İbrahim	8	" "	"	"	"	45
Kayınvalidesi Zeynep	65	" "	"	"	"	46
Hacı Mahmut bin İsmail	50	" "	"	"	"	47
Zevcesi Emine Hanım	30	" "	"	"	"	48
Mahdumu Abdullah	14	" "	"	"	"	49
Halil oğlu Mustafa	45	" "	"	"	"	50
Zevcesi Pembe bint-i Bekir	35	" "	"	"	"	51
Mahdumu Ali	13	" "	"	"	"	52
Kızı Fatma	10	" "	"	"	"	53
Mahdumu Hüseyin	6	" "	"	"	"	54
Ramazan oğlu Yusuf	44	Gemlik-Kumla- i Sagir	Zeytinci	21 Mayıs 1921	Gemlik	55
Zevcesi Refiye bint-i Hüseyin	25	" "	"	"	"	56
Mahdumu Hasan	3	" "	"	"	"	57
Kızı Halide	4	" "	"	"	"	58
Kayınvalidesi Emine	55	" "	"	"	"	59
Kasım oğlu Recep zevcesi Fatma	40	Gemlik-Kumla- i Sagir	Zeytinci	21 Mayıs	"	60
Oğlu Hüseyin	15	" "	"	"	"	61
Oğlu Ali	13	" "	"	"	"	62
Oğlu Hasan	10	" "	"	"	"	63
Hacı Cafer Bin Hüseyin	55	" "	"	"	"	64

Zevcesi Sıdıka	27	" "	"	"	"	65
Oğlu Ahmet	19	" "	"	"	"	66
Oğlu Abdullah	5	" "	"	"	"	67
Kızı Şerife	10	" "	"	"	"	68
Küçük Hüseyin oğlu Hasan	55	" "	"	"	"	69
Zevcesi Faize	45	" "	"	"	"	70
Kızı Melek	12	" "	"	"	"	71
Kızı Şehime	20	" "	"	"	"	72
Kürt Muharrem bin Ahmet	35	" "	"	"	"	73
Zevcesi Hanife bint-i Ahmet	18	" "	"	"	"	74
Kayınvalidesi Emine	45	" "	"	"	"	75
Ali Kalfa oğlu Ahmet	70	" "	"	"	"	76
Zevcesi Firdevs	60	" "	"	"	"	77
Lütfü oğlu Mehmet Cemal Efendi	32	" "	"	"	"	78
Zevcesi Fatma Hanım	25	" "	"	"	"	79
Mahdumu Kerameddin	4	" "	"	"	"	80
Ali Osman oğlu Hüseyin	45	Gemlik-Kumla-i Sagir	Zeytinci	21 Mayıs 1921	Gemlik	81
Zevcesi Fatma	30	" "	"	"	"	82
Kayınvalidesi Zehra	60	" "	"	"	"	83
Kerimesi Lütfiye	12	" "	"	"	"	84
Kerimesi Fikriye	9	" "	"	"	"	85
Oğlu Abdullah	7	" "	"	"	"	86
Gök oğlu Hasan zevcesi Nebiye	45	" "	"	"	"	87
Kerimesi Zehra	25	" "	"	"	"	88
Kerimesi Halide	12	" "	"	"	"	89
Oğlu Mustafa	9	" "	"	"	"	90
Kerimesi Safiye	22	" "	"	"	"	91
Hafidesi Pakize	4 aylık	" "	"	"	"	92
Damadı Adil bin Hüseyin	30	" "	"	"	"	93

Bodur Hasan bin Mehmet	35	" "	Zeytinci ve Balıkçı	"	"	94
Zevcesi Fahriye bint-i Mustafa	30	" "	"	"	"	95
Kızı İrfan	9	" "	"	"	"	96
Kızı Rahime	6	" "	"	"	"	97
Kızı Zemine	4	" "	"	"	"	98
Oğlu İsmet	2 aylık	" "	"	"	"	99
Küfeci oğlu Mustafa	22	" "	Zeytinci	"	"	100
Zevcesi Kevser	18	" "	"	"	"	101
Yeşilli Ali bin İzzet	49	" "	"	"	"	102
Zevcesi Kamer	33	" "	"	"	"	103
Oğlu Abdullah	7	" "	"	"	"	104
Oğlu İzzet	5	" "	"	"	"	105
Kızı Huriye	10	" "	"	"	"	106
Hüseyin oğlu Süleyman	55	Gemlik-Kumla- i Sagır	Zeytinci	21 Mayıs 1921	Gemlik	107
Zevcesi Şerife	40	" "	"	"	"	108
Oğlu Hüseyin	18	" "	"	"	"	109
Oğlu Hasan	9	" "	"	"	"	110
Kızı Derviş	15	" "	"	"	"	111
Kürt Mustafa bin Ali	60	" "	"	"	"	112
Zevcesi Vasfiye	50	" "	"	"	"	113
Kerimesi Fatma	10	" "	"	"	"	114
Mahdumu İsmail	12	" "	"	"	"	115
Kürt Derviş bin Ahmet	90	" "	"	"	"	116
Zevcesi Gül	60	" "	"	"	"	117
Kerimesi Hayriye	30	" "	"	"	"	118
Hafidesi Halide	10	" "	"	"	"	119
Hafidesi Şehime	7	" "	"	"	"	120
Kara Ahmet'in Halil	50	" "	"	"	"	121
Zevcesi Kadriye	28	" "	"	"	"	122
Üvey kızı Pembe	9	" "	"	"	"	123

Kerimesi Şehime	12	" "	"	"	"	124
Kerimesi Muazzez	8	" "	"	"	"	125
Ahmet oğlu İbrahim	50	" "	"	"	"	126
Zevcesi Şerife	37	" "	"	"	"	127
Oğlu Mehmet	5	" "	"	"	"	128
Kayınvalidesi Emine	50	" "	"	"	"	129
Ali zevcesi Şadiye bint-i Ali	20?	Gemlik Merkez	"	"	"	130
Kızı Emine	4	" "	"	"	"	131
Kızı Ulviye	2	" "	"	"	"	132
Emin Çavuş oğlu Ahmet	55	Gemlik-Kumla	Zeytinci	23 Mayıs 1921	Gemlik	133
Zevcesi Fatma bint-i Mustafa	40	" "	"	"	"	134
Kızı Bahriye	15	" "	"	"	"	135
Kızı Emine	8	" "	"	"	"	136
İbrahim zevcesi Hatice bint-i Salih	35	" "	"	"	"	137
Kerimesi Şaziye	11	" "	"	"	"	138
Kerimesi Şehriban	7	" "	"	"	"	139
Oğlu İbrahim bin Hasan	16	" "	"	"	"	140
Validesi Emine	70	" "	"	"	"	141
Kızı Müşerref	6	" "	"	"	"	142
Kızı Hacer	14	" "	"	"	"	143
Akrabasından Nazmiye bint-i Tevfik	17	" "	"	"	"	144
Asaf oğlu İbrahim	40	" "	"	"	"	145
Zevcesi Fevziye bint-i Mustafa	26	" "	"	"	"	146
Kerimesi Meliha	10	" "	"	"	"	147
Kerimesi Behice	7	" "	"	"	"	148
Sait oğlu Ahmet	18	" "	"	"	"	149
Hemşiresi Fatma	20	" "	"	"	"	150
Fatma'nın zevci İhsan bin Hüseyin	25	" "	"	"	"	151
Ali Ağa'nın Ahmet	40	" "	"	"	"	152
Zevcesi Emine bint-i Mehmet	30	" "	"	"	"	153

Validesi Elmas	55	" "	"	"	"	154
Oğlu Mustafa	10	" "	"	"	"	155
Şemsi kızı Hatice	60	" "	"	"	"	156
Hafidesi Emine bint-i Ali	11	" "	"	"	"	157
Hafidi Mehmet Ali bin Ali	5	" "	"	"	"	158
Damadı Erzurumlu Ali bin Mehmet	50	" "	"	"	"	159
Kızı Münevver	25	" "	"	"	"	160
Mustafa oğlu Hasan	45	Gemlik-Kumla	Zeytinci	23 Mayıs 1921	Gemlik	161
Zevcesi Emine	30	" "	"	"	"	162
Kerimesi Derviş	12	" "	"	"	"	163
Mahdumu Hasan	11	" "	"	"	"	164
Kayınvalidesi Emine bint-i Mehmet	60	" "	"	"	"	165
Hasan oğlu Hüseyin	30	" "	"	"	"	166
Zevcesi Gülşen	27	" "	"	"	"	167
Kerimesi Şerife	12	" "	"	"	"	168
Kerimesi Kadriye	13	" "	"	"	"	169
Kerimesi Emine	8	" "	"	"	"	170
Kerimesi Halide	1	" "	"	"	"	171
Tatar Baki oğlu Hasan zevcesi Kadriye	28	" "	"	"	"	172
Oğlu Eyüp	1	" "	"	"	"	173
Zevci Hasan bin Hüseyin	33	" "	"	"	"	174
Karadenizli Halil bin Ahmet	60	" "	"	"	"	175
Zevcesi Fatma bint-i Hasan	50	" "	"	"	"	176
Kerimesi Yekta	25	" "	"	"	"	177
Hafidi Ali	6	" "	"	"	"	178
Abdurrahim kızı Asiye	60	" "	"	"	"	179
Oğlu Abdurrahman bin Mehmet	30	" "	"	"	"	180
Gelini Emine	18	" "	"	"	"	181
Hafidesi Halide	2 aylık	" "	"	"	"	182
Nuh oğlu Ahmet	50	" "	"	"	"	183
Zevcesi İsmet bint-i Mustafa	40	" "	"	"	"	184
Kerimesi Halide	12	" "	"	"	"	185

Kerimesi Muazzez	9	" "	"	"	"	186
Mustafa oğlu Hüsnü	55	Gemlik-Kumla	Zeytinci-Gemici	23 Mayıs 1921	Gemlik	187
Zevcesi Pembe bint-i Hasan	35	" "	"	"	"	188
Mahdumu Mustafa	9	" "	"	"	"	189
Tulumbacı Mehmet bin Halil	60	" "	"	"	"	190
Zevcesi Emine	48	" "	"	"	"	191
Martı oğlu Halil	40	" "	"	"	"	192
Zevcesi Şerife	22	" "	"	"	"	193
Kızı Emine	12	" "	"	"	"	194
Kızı Melek	9	" "	"	"	"	195
Mustafa zevcesi Şerife Hanım ⁴²⁸	63	" "	Zeytinci	23 Mayıs 1921	"	196
Kerimesi Hayriye Hanım	25	" "	"	"	"	197
Hafidesi Seher Hanım	1	" "	"	"	"	198
Hafidesi Emine Hanım	7	" "	"	"	"	199
Arnavut Mustafa kerimesi Zekiye Hanım	30	" "	"	"	"	200
Hafidesi (okunamadı) Hanım	8	" "	"	"	"	201

429

İki seneden beri Davut Paşa Muhacirîn Kışlası Muhacirîn Misafirhanesi'nde iskân ve iâşe olunan, Gemlik Kazası'nın Küçükkumla ve civarı mültecilerinden 200 nüfusun; Gemlik yoluyla yurtlarına sevk ve iadeleri kararlaştırılarak Ankara Sıhhiye Vekâleti Celilesi'nin 8 Ekim 1922 tarihli telgrafnamesi gereğince gerekli evrakları hazırlanıp gerekli aşıları yapılmış olarak; ikinci kafiye teşkil eden mültecilerin isim, nüfus miktarı ve sevk mahallerini içeren aşağıdaki cetvel düzenlenerek İstanbul Muhacirîn Sevk Memuru tarafından 14 Ekim 1922'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne gönderildi.⁴³⁰

⁴²⁸ Listedeki son iki aile, Hilal-i Ahmer Cemiyet-i Umumiyesi pusulalarına sonradan kaydedilmiştir.

⁴²⁹ KA, 850/302.8- 850/302.9- 850/302.10- 850/302.11

⁴³⁰ KA, 850/302.6

Tablo 25. Davut Paşa Kışlası’ndan Yurtlarına Sevk Edilecek İkinci Kafile

İsmi	Yaşı	Memleketi	Sanatı	Muhaceret Tarihi	Sevk Mahalli	Sıra No
Baltacı oğlu Ali	27	Gemlik-Kumla	Zeytinci	21 Mayıs 1922	Gemlik	1
Zevcesi Şerife	20	" "	"	"	"	2
Rıza kızı Fatma	42	" "	"	"	"	3
Kerimesi Nahide	16	" "	"	"	"	4
Kerimesi Gül	9	" "	"	"	"	5
Kerimesi Emine	10	" "	"	"	"	6
Oğlu Ali	7	" "	"	"	"	7
Ahmet Çavuşun İsmail	30	" "	Zeytinci, Kaptan	"	"	8
Zevcesi Hayriye	18	" "	"	"	"	9
Derviş oğlu Abdulkadir	24	" "	"	"	"	10
Zevcesi Şerife	18	" "	"	"	"	11
Kızı Fatma	8 aylık	" "	"	"	"	12
Çakır Osman oğlu Akif	46	" Kapaklı	"	"	"	13
Zevcesi Kibriye	30	" "	"	"	"	14
Oğlu Ali	11	" "	"	"	"	15
Abdullah oğlu Osman	50	Gemlik-Kumla	"	"	"	16
Zevcesi Munise	35	" "	"	"	"	17
Kızı Şehime	13	" "	"	"	"	18
Oğlu Abdullah	10	" "	"	"	"	19
Oğlu Mehmet	7	" "	"	"	"	20
Mustafa kızı Hacer	15	" "	"	"	"	21
Biraderi Hasan	13	" "	"	"	"	22
Hemşiresi Derviş	7	" "	"	"	"	23
Süleyman oğlu İbrahim	53	Gemlik-Kumla	Zeytinci	21 Mayıs 1922	Gemlik	24
Zevcesi Fatma	40	" "	"	"	"	25
Oğlu Süleyman	10	" "	"	"	"	26
Oğlu Muhammet	9	" "	"	"	"	27
Oğlu Hüseyin	7	" "	"	"	"	28
Oğlu Hasan	3	" "	"	"	"	29

Mustafa Kerimesi Şerife	72	" "	"	"	"	30
Hafidesi Hacer	8	" "	"	"	"	31
Ali Rıza Efendi	60	" "	"	"	"	32
Zevcesi Huriye	40	" "	"	"	"	33
Kaimvalidesi Pembe	70	" "	"	"	"	34
Oğlu Mustafa	11	" "	"	"	"	35
Oğlu Ali	13	" "	"	"	"	36
Oğlu Kazım	16	" "	"	"	"	37
Kerimesi Mürüvvet	18	" "	"	"	"	38
Hafidi İbrahim	1	" "	"	"	"	39
Ali oğlu Hasan	62	" "	"	"	"	40
Zevcesi Şerife	48?	" "	"	"	"	41
Kızı Şehime	26	" "	"	"	"	42
Damadı Mümin bin Hüseyin	40	" "	"	"	"	43
Cemil oğlu Hacı Hasan	70	" "	"	"	"	44
Zevcesi Fatma	60	" "	"	"	"	45
Hafidi Hasan	8	" "	"	"	"	46
Hafidi Hüseyin	10	" "	"	" [Motorla memlekete gitmiştir.]	"	47
Hafidesi Şehriban	7	" "	"	"	"	48
Kürt Ali bin Ali	50	Gemlik-Kumla	Zeytinci-Balıkçı	21 Mayıs 1922	Gemlik	49
Zevcesi Cevriye	40	" "	"	"	"	50
Oğlu Halit	20	" "	"	"	"	51
Gelini Nazmiye	15	" "	"	"	"	52
Kızı Derviş	10	" "	"	"	"	53
Damadı Top top oğlu Salih	30	" "	"	"	"	54
Salih zevcesi Şerife	25	" "	"	"	"	55
Kerimesi Nazmiye	1	" "	"	"	"	56
Halil oğlu Emin	50	" "	"	"	"	57
Zevcesi Emine	35	" "	"	"	"	58
Validesi Fatma	70	" "	"	"	"	59
Kızı Saniye	12	" "	"	"	"	60

Kızı Bahriye	8	" "	"	"	"	61
Abdullah bin İzzet	42	" "	"	"	"	62
Zevcesi (okunamadı)	35	" "	"	"	"	63
Oğlu İzzet	16	" "	"	"	"	64
Kızı Melek	7	" "	"	"	"	65
Dursun oğlu Ali	60	" "	"	"	"	66
Kerimesi Emine	17	" "	"	"	"	67
Oğlu Halil	12	" "	"	"	"	68
Damadı Ali bin Hasan	25	" "	"	"	"	69
Abdi oğlu Ferhat	60	" "	"	"	"	70
Zevcesi Dervişe	50	" "	"	"	"	71
Hafidesi Emine	6	" "	"	"	"	72
Ali zevcesi Emine	44	Gemlik-Kumla	Zeytinci	21 Mayıs 1922	Gemlik	73
Kerimesi Fatma	12	" "	"	"	"	74
Mahdumu Hüseyin	9	" "	"	"	"	75
Ali oğlu Halil	50	" "	"	"	"	76
Zevcesi Hatice	40	" "	"	"	"	77
Oğlu Halit	10	" "	"	"	"	78
Oğlu Kaya	5	" "	"	"	"	79
Çavuş Oğlu İsmail	35	" "	" Balıkçı	" "	"	80
Zevcesi Bahriye	35	" "	"	"	"	81
Oğlu Hüseyin	10	" "	"	"	"	82
Oğlu Hasan	12	" "	"	"	"	83
Validesi Münevver	55	" "	"	"	"	84
İsmail Kızı Füsün	60	" "	"	"	"	85
(okunamadı) kızı Sabriye	40	" "	"	"	"	86
Kerimesi Şefika	18	" "	"	"	"	87
Hafidesi Ayşe	8 aylık	" "	"	"	"	88
Oğlu Zeki	13	" "	"	"	"	89
Oğlu Mithat	11	" "	"	"	"	90
Ahmet Kızı Hacer	50	" "	"	"	"	91
Oğlu Hasan	10	" "	"	"	"	92

Salih oğlu Hüseyin	50	" "	"	"	"	93
Zevcesi Hayriye	35	" "	"	"	"	94
Oğlu Salih	5	" "	"	"	"	95
Kızı Makbule	9	" "	"	"	"	96
Oğlu Adil	3	" "	"	"	"	97
Tatarın Veli bin Ali	50	Gemlik-Kumla	Zeytinci	21 Mayıs 1922	Gemlik	98
Zevcesi Zehra	35	" "	"	"	"	99
Kerimesi Fatma	13	" "	"	"	"	100
Mahdumu Niyazi	10	" "	"	"	"	101
Başçavuşun Ahmet zevcesi Nebiye	53	" "	"	"	"	102
Kerimesi Şehime	8	" "	"	"	"	103
Ali oğlu İsmail	65	" "	Zeytinci - Kunduracı	"	"	104
Zevcesi Emine	60	" "	"	"	"	105
Halil zevcesi Netice	50	" "	"	"	"	106
Kerimesi Latife	15	" "	"	"	"	107
Kahveci (okunamadı) zevcesi Hanım	50	" "	"	"	"	108
Kerimesi Şerife	22	" "	"	"	"	109
Kerimesi Meşkure	12	" "	"	"	"	110
Oğlu Cevdet	13	" "	"	"	"	111
Mustafa bin Hasan	40	" "	Zeytinci	"	"	112
Validesi Fatma	60	" "	"	"	"	113
Kara oğlu Ahmet	57	" "	Zeytinci - Kaptan	"	"	114
Zevcesi Naile	40	" "	"	"	"	115
Kızı Hacer	11	" "	"	"	"	116
Oğlu Mustafa	18	" "	"	"	"	117
Aygır oğlu Cafer	45	" "	"	"	"	118
Zevcesi Şems Hanım	27	" "	"	"	"	119
Kızı Fatma	10	" "	"	"	"	120
Kızı (okunamadı)	9	" "	"	"	"	121
Kaimvalidesi Hatice	60	" "	"	"	"	122
Hasan kızı Pembe	60	Gemlik-Kumla	Zeytinci	21 Mayıs 1922	Gemlik	123

Kızı Kaya	25	" "	"	"	"	124
Hafidi Ahmet	7	" "	"	"	"	125
Hafidesi Nezihe	3	" "	"	"	"	126
Nafiye bint-i Hacı Efendi	55	" "	"	"	"	127
Kerimesi Hacer	16	" "	"	"	"	128
Kerimesi Melek	20	" "	"	"	"	129
Hasan kızı Emine	40	" "	"	"	"	130
Mahdumu Mehmet	10	" "	"	"	"	131
Mahdumu Kadir	9	" "	"	"	"	132
Mahdumu Halil	6	" "	"	"	"	133
Baytar Karısı Hanım	60	" "	"	"	"	134
Hüseyin kızı Hüsnüye	40	" "	"	"	"	135
Kızı Hacer	20	" "	"	"	"	136
Kızı Kamer	12	" "	"	"	"	137
Kızı Derviş	9	" "	"	"	"	138
Validesi Munise	60	" "	"	"	"	139
Hasan oğlu Pire Mehmet	45	" "	"	"	"	140
Zevcesi Pembe	40	" "	"	"	"	141
Kızı Nazmiye	8	" "	"	"	"	142
Kızı Emine	10	" "	"	"	"	143
Kızı Naciye	20	" "	"	"	"	144
Oğlu Hasan	4	" "	"	"	"	145
Hüseyin kızı Fatma	45	" "	"	"	"	146
Tatar Hasan bin Arif	70	Gemlik-Kumla	Zeytinci	23 Mayıs 1922	Gemlik	147
Zevcesi Fatma	50	" "	"	"	"	148
Murat zevcesi Şerife	30	" "	"	"	"	149
Oğlu Hüseyin	10	" "	"	"	"	150
Aygır Eşref zevcesi Hacer	55	" "	"	"	"	151
Kızı Rahime	12	" "	"	"	"	152
Mustafa oğlu İbrahim zevcesi Emine	25	" Narlı	"	"	"	153
Oğlu Osman	11	" "	"	"	"	154

Oğlu Mustafa	14	" "	"	"	"	155
Kızı Feride	2	" "	"	"	"	156
Hacı Nuri zevcesi Emine	35	" Karacaali	"	"	"	157
Oğlu Naim	3	" "	"	"	"	158
Oğlu İbrahim	12	" "	"	"	"	159
Oğlu Mustafa	9 aylık	" "	"	"	"	160
Hacı Nuri oğlu Sait	13	" "	"	"	"	161
Hemşiresi Ülfet	18	" "	"	"	"	162
Hemşiresi Sümbül	11	" "	"	"	"	163
Hemşiresi Hanım	6	" "	"	"	"	164
(okunamadı) oğlu Mehmet kızı Pembe	30	" "	"	"	"	165
Oğlu Ali	10	" "	"	"	"	166
Kızı Fatma	11	" "	"	"	"	167
Oğlu İsmail	8	" "	"	"	"	168
Hasan kızı Fatma	45	Gemlik-Karacaali	Zeytinci	23 Mayıs 1922	Gemlik	169
Hafidi Murat	6	" "	"	"	"	170
Esat oğlu Şevki	30	" Narlı	"	"	"	171
Kızı Hamide	12	" "	"	"	"	172
Kızı Küçük Hanım	4	" "	"	"	"	173
Ahmet kerimesi Ayşe	37	" Karacaali	"	"	"	174
Kerimesi Emine	16	" "	"	"	"	175
Oğlu Mehmet	11	" "	"	"	"	176
Oğlu Ahmet	7	" "	"	"	"	177
Hüseyin kerimesi Hatice	40	" Narlı	"	"	"	178
Oğlu İbrahim bin Bekir	10	" "	"	"	"	179
Kerimesi Fatma	8	" "	"	"	"	180
Gelini Asiye	15	" "	"	"	"	181
Alaaddin zevcesi Ayşe	35	" Karacaali	"	"	"	182
Kızı Hatice	18	" "	"	"	"	183
Kızı Nutki	12	" "	"	"	"	184
Kızı Şehriban	7	" "	"	"	"	185
Mehmet oğlu Kamil	20	Gemlik - Kumla	Zeytinci - Kayıkçı	19 Mart 1922	"	186

Zevcesi Hatice	24	" "	"	"	"	187
Oğlu Mehmet	3	" "	"	"	"	188
İbrahim oğlu Ali	21	" "	"	"	"	189
Zevcesi Emine	15	" "	"	"	"	190
Kaimvalidesi Şerife	60	" "	"	"	"	191
(okunamadı) Ahmet oğlu Ali	20	Gemlik-Kumla	Kayıkçı-Zeytinci	21 Mayıs 1922	Gemlik	192
Validesi Pembe	55	" "	"	"	"	193
Hemşiresi Derviş	18	" "	"	"	"	194
Karadenizli Mehmet	46	" "	"	"	"	195
Zevcesi Tevhide	30	" "	"	"	"	196
Oğlu Hasan	15	" "	"	"	"	197
Karadenizli (okunamadı)	45	" "	"	"	"	198
Zevcesi Fatma	30	" "	"	"	"	199
Oğlu Ali	11	" "	"	"	"	200
" Hüseyin	7	" "	"	"	"	201

431

Tablo 26. Davut Paşa Kışlası Muhacirleri Birinci ve İkinci Kafiye Cinsiyet Dağılımı

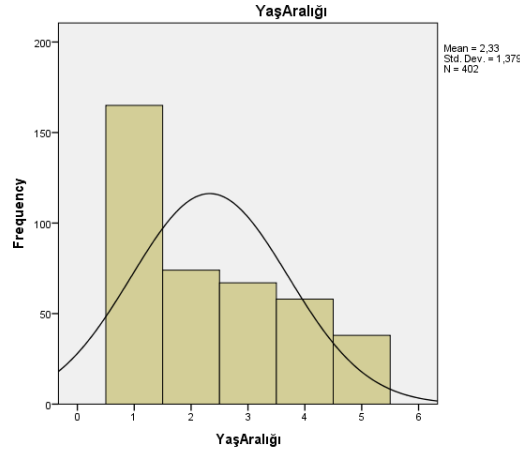
Cinsiyet	Kişi Sayısı
Erkek	160
Kadın	237
Cinsiyeti Tespit Edilemeyen	5
Toplam	402

Tablo 27. Davut Paşa Kışlası Muhacirleri Birinci ve İkinci Kafiye Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı
0-14	165
15-29	74
30-44	67
45-59	58
60 ve üzeri	38
Toplam	402

⁴³¹ Kızılay Arşivi, 850/302.2- 850/302.3- 850/302.4- 850/302.5- 850/302.6

Tablo 28. Davut Paşa Kışlası Muhacirleri Birinci ve İkinci Kafile Yaş Aralığı Grafiği

1	0-14 Yaş
2	15-29 Yaş
3	30-44 Yaş
4	45-59 Yaş
5	60 ve üzeri

Tablo 29. Davut Paşa Kışlası Muhacirleri Birinci ve İkinci Kafile Memleket Dağılımı

Memleket	Kişi Sayısı
Gemlik Kumla-i Sagir	127
Gemlik Umurbey	3
Gemlik	3
Gemlik Kumla	234
Gemlik Kapaklı	3
Gemlik Narlı	11
Gemlik Karacaali	21
Toplam	402

B- MUHACİRLERİN YURTLARINA SEVKİ VE HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN MUHACİRLERE YARDIMLARI

Milli Ordu'nun zaferi ve 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra muhacirler memleketlerine dönmeden önce, Hilal-i Ahmer Merkezi'ne veda etmek için gittiler. Otuz altı otomobil içinde birçok ihtiyar, kadın ve çocuktan ibaret olan bu muhacirler büyük bir sevinç içerisindeydiler. İslamiyet'i yok etmek için yapılmış bu planın ilk tatbikatını Türkler üzerinde yapmaya teşebbüs eden

Yunanlıların, süngü ve kamçı darbeleriyle yurtlarından kovdukları bu çaresiz insanlar, keder ve elem içinde Yalova İskeleyi'nde Gülnihal Vapuru'na bindirildikleri sırada “Yaşasın Hilal-i Ahmer” diye bağırdılar. On beş ay sonra aynı muhacirler Hilal-i Ahmer Merkezi'nin önünde veda ettikleri sırada “Yaşasın Hilal-i Ahmer” diye yeniden bağırdıkları zaman artık yüzlerinde elem ve keder değil, minnettarlık dolu büyük bir sevinç görülüyordu.⁴³²

Yurtlarına sevk edilmelerine karar verilen Gemlik muhacirleri, 16 Ekim 1922 Salı günü sabah 08.30'da Sirkeci Rıhtımı'ndan Anadolu Ticaret Şirketi'nin Belbek Vapuru ile hareket etti. Bu ilk katile, 400 muhacirden oluşmaktaydı. Bu muhacirler, Şoförler Esnafı Cemiyeti'nin tahsis ettiği yirmi otomobille Davut Paşa Kışlası'ndan Sirkeci Rıhtımı'na nakledildiler. Bu otomobiller, muhacirlerin ancak 250'sini alabildi. Bunun üzerine bedeli Şoförler Esnafı Cemiyeti tarafından verilmek üzere, üç adet tramvay arabası kiralandı. 150 muhacir de bu suretle nakledildi.⁴³³ Rıhtıma getirilen muhacirlere Hamallar Kâhyası maiyeti de simit dağıttı. Hükümetin aldığı kararla İstanbul'dan memleketlerine uğurlanacak olan ilk katileye resmi tören yapılacaktı. Bu karar doğrultusunda ilk Samanlıdağ kafilesi için tören düzenlendi. İlk katile; defne dallarıyla süslenmiş, resmî erkân ve büyük bir kalabalığın hazır bulunduğu, Darüleytam Bando Mızıkası'nın çalıp söylediği İzmir Marşı ile memleketlerine gönderildiler.⁴³⁴

İkinci katileyi teşkil eden Gemlik Kazası'nın Küçükkuşla Köyü ile yine o bölge muhacirlerinden 679 nüfusun gerekli aşıları yapıldı ve sevk muameleleri hazırlandı. 19 Ekim 1922 Perşembe günü Fransız bandıralı Belbek⁴³⁵ ve Anadolu Şirketi'nin dört numaralı vapurlarıyla Gemlik'e sevk edildiler.⁴³⁶ 400 kişiden oluşan üçüncü katile de Gemlik'e gönderildi. Sonuç olarak Yunan zulmüne maruz kalıp İstanbul'a sığınan Anadolu'nun çeşitli şehir ve köylerine mensup 50.000 nüfus bir ay içinde Muhacirîn Müdüriyeti ve Hilal-i Ahmer'in yoğun çalışmalarıyla yurtlarına sevk edildiler.⁴³⁷

Yurtlarına dönen Bursa, Gemlik, Yalova, Orhangazi, İzmit, Karesi muhacirleri namına; Gemlik eşrafından İsmail Hakkı ve Yalova eşrafından Hafız Ahmet Efendiler, 17 Ekim 1922'de Vakit Gazetesi'ne gönderdikleri bir tezkere ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Temsilcisi Hamit Bey'e, Muhacirîn Müdür-i Umumisi Hamdi Bey'e

⁴³² OHAM, 15 Teşrin-i Sani 1338/15 Kasım 1922, No:15, s.68

⁴³³ Vakit, 18 Teşrin-i Evvel 1338/18 Ekim 1922, No:1741, s.3

⁴³⁴ S. Sürmeli, “İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti”, s.2285

⁴³⁵ KA, 850/291

⁴³⁶ Vakit, 18 Teşrin-i Evvel 1338/18 Ekim 1922, No:1741, s.3

⁴³⁷ S. Sürmeli, “İzmit Körfezi Depresyonunda Büyük Yunan Yıkımı ve Samanlıdağ Muhacereti”, s.2285

ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi memurlarına teşekkür ettiler. Ayrıca işgal olunmuş memleketlerini kurtararak kendilerini ana yurtlarına kavuşturan TBMM Hükümeti'ne, Gazi Başkumandan Paşa Hazretlerine ve onun gazanfer askerlerine teşekkür ve minnettarlıklarını bildirdiler.⁴³⁸

Yunan askerî birlikleri Samanlıdağ Yarımadası'ndan uzaklaştırılır uzaklaştırılmaz, Hilal-i Ahmer Cemiyeti oraya bir yardım heyeti göndermeye karar verdi. Hilal-i Ahmer Cemiyeti memurlarından Mehmet Emin Şumiç Efendi'nin başkanlığında İzmit, Değirmendere ve çevresi, Karamürsel, Kapaklı ve çevresinde seyyar bir şekilde faaliyet gösteren Hilal-i Ahmer Heyeti; eksiklerini tamamlayarak tekrar gitmek üzere İstanbul'a gitti. Bu heyet, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gönderdiği 14 sandık elbise ve 3 sandık ilaç ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin teşebbüsü üzerine, Amerika Şark-ı Karib Muavenet Heyeti tarafından alınan 200 çuval fasulye ve 98 çuval un dağıttı. Ayrıca pek çok hasta ve zayıf, o civardaki Hilal-i Ahmer Dispanseri'nde tedavi ettirdi.⁴³⁹

Yine Batı Anadolu'nun Yunanlılardan temizlenmesi üzerine, orada kalan ahalinin sıkıntı içinde olduğunu haber alan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, hemen Aydın, İzmir-Manisa ve Bursa taraflarına birer İmdat Heyeti gönderdi.⁴⁴⁰

On Üçüncü Bursa Hilal-i Ahmer İmdad-ı Sıhhi Heyeti, 30 Eylül 1922'de İtalyan bandıralı Bonera Vapuru'yla Bandırma yoluyla Bursa ve civarına gitti. Bu heyet aşağıdaki isimlerden oluşmaktaydı: Baş Tabip Bahattin Bey, Doktor Muzaffer Bey, Doktor Eyüp Hikmet Bey, Eczacı Ali Tevfik Bey, İdare Memuru Muallim Halit Bey, İdare Memuru Muavini Mahmut Cemalettin Bey. Bu heyet, muhtaç ahaliye dağıtılmak üzere beraberine: 102 sandık ve balya ilaç yapılan nesneler ile çamaşır, 69 elbise ve porselen, 39 sandık muhtelif eşya, 200 çuval un aldı. Daha sonra bu heyete ayrıca 250 çuval un ile 200 çuval fasulye gönderildi.⁴⁴¹

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Yunan işgalinden kurtulan bölgelere beş muhtelif heyet göndererek felaketzedelerin barınma, yeme ve giyinme ihtiyaçlarını gidermeye çalıştı. Bu beş heyet, sekiz ay çalıştıktan sonra 1923 yılı Mayıs ayı sonunda çalışmaya ara verdi.⁴⁴²

⁴³⁸ **Vakit**, 18 Teşrin-i Evvel 1338/18 Ekim 1922, No:1741, s.3

⁴³⁹ **OHAM**, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.4

⁴⁴⁰ **OHAM**, 15 Teşrin-i Evvel 1338/15 Ekim 1922, No:14, s.44

⁴⁴¹ **OHAM**, 15 Teşrin-i Evvel 1338/15 Ekim 1922, No:14, s.45

⁴⁴² **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, 15 Haziran 1923, s. 285

SONUÇ

22 Haziran 1920’de Yunanlılara ileri harekât izni verilmesinden sonra İngilizlerin işgali altında bulunan yerler Yunanlılara terk edildi. Yunanlıların işgal ettiği yerler arasında olan Samanlıdağ Yarımadası’ndaki (Gemlik, Yalova, Orhangazi) Türk ahali, Yunan Ordusu’nun II. İnönü Muharebesi ile yaşadığı hezimetten sonra zulme maruz kaldı. Bu zulüm yerli Rum ve Ermeni çeteleri ile Yunan düzenli ordusu tarafından yapıldı.

Bölgede 1920 yılı sonlarında yer yer olaylar görülmeye başlamıştı. Ancak asıl zulüm, 1921 yılında Mart ayı sonundan 15 Mayıs’a kadar olan yaklaşık iki aylık bir zamanda yapıldı. Bu zulmün gerçekleştiği tarih, Yunanlıların II. İnönü Muharebesi ile uğradığı hezimet sonrasına denk gelmekteydi. Zulmün bu dönemde yapılmış olması, Yunanlıların yenilgilerinin intikamını almış olmaları ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Yunan Ordusu, yerli Rum ve Ermeni çetelerini organize ve idare ettiği gibi onların silahlanmasına da yardım etti. Buna karşılık bölgedeki Türk ahalinin elindeki silah ve savunma araçlarının tamamı toplandı. Üstelik Türklerin silah taşımalarının cezasının idam edilmek olduğu söylenerek Türk ahali korkutuldu. Nitekim silahla yakalanan Türkler katledildi.

Bu bölgeler, Türk Kuvvetlerinin elinde olmadığı için burada bir yönetim boşluğu vardı. Bunun yanı sıra, Osmanlı jandarmasının da silahsızlandırılmasından dolayı silahlı kuvvetler tarafından takip edilmeyeceklerini düşünen Rum ve Ermeni çeteler, Yunan düzenli ordusu ile işbirliği içerisinde hareket ederek buradaki Türkleri tamamen yok etme çabası içerisine girdiler. Bu bölgedeki eli silah tutan erkekler Kuva-yı Milliye’ye katıldığı için köylerde masum kadınlar, çocuklar, hastalar ve yaşlılar bulunuyordu. Bu saldırı, silahsız sivil ahaliye karşı yapıldığı için bir çatışma gerçekleşmedi.

Bu zulüm; köylerin yağması ve yakılması, malların ve hayvanların gasp edilmesi, ahalinin korkutulması ve tehdidi, tecavüz, işkence ve katliam şeklinde yapıldı. Zulme; kadınlar, erkekler, yaşlılar, çocuklar hatta bebekler maruz kaldı. Yunan askerleri ile Rum ve Ermeni çeteler, sivil Türk ahaliye karşı duydukları aşırı hırs ve nefretten dolayı, savunmasız insanları öldürdükten sonra çeşitli uzuvlarını kesip parçalayarak zulmün boyutunu dehşet verici bir hale getirdiler.

Yunan Ordusu, Türklere ait bahçe ve ekili alanları tahrip edip ürünleri yağmalayarak maddi kazanç elde etti. Bunun sonucunda buradaki ahalinin geçim ve iâşe kaynakları yok edildiği için birçok insan açlıktan öldü. Bu bölge, Beynelmilel Salib-i

Ahmer Cemiyeti Temsilcisi Maurice Gehri'nin de raporunda belirttiği üzere; verimli bir bölge olduğu için burada üretim de fazlaydı. Bu nedenle, Yunanlılar bahçe ve ekili alanları tahrip edip yağmalayarak, Kuva-yı Milliye'nin ve daha sonra Türk düzenli ordusunun da her türlü yiyeceğini engellemiş oluyordu. Ayrıca bazı köylerde de ahali korkudan evden çıkamadığı için tarım işlerini bırakmak zorunda kaldı. Üstelik ekip biçme işlemi yapılamadığı için ertesi sene onları daha büyük bir sefalet bekliyordu.

Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türk ahalinin yaptığı başvurular neticesinde oluşturulan Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin, bölgede yaptığı incelemeler sonucunda; Yunan Ordusu'nun, Yarımada'daki Türkleri imha amacıyla oldukları tespit edildi. Bölgenin çoğunluğunu oluşturan Türklerin toptan yok edilmesinin amaçlanması ve bu yönde katliamlar yapılması, hiç şüphesiz Yunanlıların soykırım düşüncesini göstermektedir. Olayların geçtiği yer ve tarihlerin birbiri ile uyumu, Yunanlıların bu amacı konusunda hiçbir şüpheyi yer bırakmıyordu.

Yunanlılar, ileride bir plebisit yapılabilme ihtimaline karşılık Türk ahaliyi yok edip Rum nüfusunu çoğunlukta göstererek bu bölgeye hâkim olmak istemişlerdi. Yapılan zulüm ve katliamlardan korkan Türk ahalinin bölgeyi terk etmesi de Yunanlıların bölgede Rum nüfusunun çoğunluğunu sağlama amaçlarına hizmet etmiş oldu. Yine bu amaçla Yunanlılar, Anadolu dışından Rum göçmenleri getirip bölgeye yerleştirmişlerdi.

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti, Samanlıdağ Yarımadası'nda yapmış olduğu tahkikat neticesinde; burada Yunan zulmüne maruz kalan Türk ahaliiden hayatta kalabilenlerin, can, namus ve mal güvenliği olmadığını tespit ederek, onları güvenli yerlere nakletmenin gerekliliğini gördü. Bu noktada İstanbul'daki gerekli makamlardan Türk ahalinin tahliyesine yönelik izinlerin alınmış olmasına rağmen, Yunan askerî yetkilileri türlü bahanelerle bu tahliyeye engel olmaya çalıştı. Bu yüzden her seferinde götürülmek istenen muhacir sayısından çok daha azı İstanbul'a nakledilebildi. Yunanlılar, Türklerin İstanbul'a nakledilmesine engel olarak veya en azından az sayıda Türk'ün gitmesine müsaade ederek burada yaptıkları zararı ve katliamı ört bas etmek istedi. Çünkü Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin resmî kayıtlarına göre Samanlıdağ Yarımadası'ndan İstanbul'a nakledilen Türklerin sayısı 8.500'den fazla idi. Bu nüfusun birden İstanbul'a nakledilmesi, hiç şüphesiz Dünya Kamuoyu'nun dikkatini çekecekti. Ayrıca Yunanlılar muhacirlerin nakline engel olarak Türklere karşı yaptıkları imha planını gizlice sürdürmek de istiyordu.

Yunanlılar, Tahkik Heyeti'ne doğru bilgi vermemek konusunda, bölgedeki ahaliyi tehdit ediyorlardı. Tahkik Heyeti'nin çabalarına rağmen, baskı altındaki Türklerin kendilerini ifade edemedikleri düşünülürse, tahkikatın yeterli olarak yapılamadığı da ortaya çıkmaktadır. Nitekim Tahkik Heyeti'nin Türkleri sorguladıkları anda bile, Yunan askerlerinin ve çetelerin tehditkâr bakışları onların üzerindeydi.

Bu zulüm, sadece Samanlıdağ Yarımadası'nda değil, Yunan işgali altındaki her yerde yapıldı. İtilaf Devletlerinin bilgisi ve kontrolü dâhilinde işgaller yapan Yunan Ordusu'nun yaptığı bu zulümlerden İtilaf Devletleri de haberdardı. Yapılan zulümlere gözyuman İtilaf Devletleri, özellikle İngiltere, Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türklerin nakli için yapılan başvurulara önceleri türlü bahanelerle engel olmaya çalıştı. Ancak devreye Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin de girmesi sonucunda Türklerin tahliyesine, İstanbul'daki İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserlikleri de izin vermek zorunda kaldı.

Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin ve Hilal-i Ahmer Heyeti'nin çalışmaları sonucunda; Samanlıdağ Yarımadası'ndaki Türkler İstanbul'a nakledilerek onlar için tahsis edilmiş olan çeşitli kışla, cami, baraka gibi yerlerde iskân edildiler.

Samanlıdağ Yarımadası'ndan İstanbul'a nakledilen muhacirler, Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından iskân ve iâşe edildiler. Ayrıca yerli ve yabancı hayırseverler yaptıkları yardım ve bağışlar ile muhacirlere destek oldular.

Muhacirlerin İstanbul'da can güvenlikleri olmasına rağmen, muhacir nüfusun yoğunluğundan dolayı zor şartlar altında iskân ve iâşe edildiler. Su yetersizliği ve kalabalık gruplar halinde iskân edilmelerinden dolayı, temizlik konusunda gerekli hassasiyet sağlanamadı. Bu yüzden zaman zaman salgın hastalıklar görüldü ve ölümler gerçekleşti. Hastalık ve ölümler en fazla çocuklarda görüldü.

İstanbul'a nakledilen muhacirlerin içerisinde, Yunan zulmüne maruz kalmış yaralı muhacirler de vardı. Hatta gemiden inemeyecek derecede hasta ve yaralı olanlar için gemilere doktorlar gönderildi. Bu muhacirlerden bazıları İstanbul'daki hastanelerde öldü.

Bu muhacirler yaklaşık iki yıl sonra, büyük kısmı yakılıp yıkılmış olan yurtlarına dönmelerine rağmen maddi, manevi ve psikolojik olarak yıpranmışlardı. Gerek aile ve yakınlarını kaybederek gerek vücutlarındaki bazı uzuvları kaybederek telafisi mümkün olmayan acılarla yoğrulmuşlardı. Özellikle kimsesiz kalan çocukların sefil ve perişan bir

halde yaşam mücadelesi vermesi Yunan zulmünün ulaştığı boyutları göstermesi açısından önemlidir. Yunan zulmünün Türkler zerindeki etkileri yıllarca sürmüştür.

Hiçbir uygar medeniyete yakışmayan bu zulüm, Yunan milletin tarihinde hesabını vermesi gereken kara bir leke olarak kalacaktır.

BELGELER

BELGELER

B.1: Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin "İzmit Yarımadası ve Yalova-Gemlik Bölgelerinde Mezalim Raporları" adlı raporun kapağı (Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula, [Cmd.1478], Turkey No.1, 1921)

B.2: Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin "İzmit Yarımadası ve Yalova-Gemlik Bölgelerinde Mezalim Raporları" adlı rapor. s.2 (Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula, [Cmd.1478], Turkey No.1, 1921)

B.3: Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin "İzmit Yarımadası ve Yalova-Gemlik Bölgelerinde Mezalim Raporları" adlı rapor s.8 (Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula, [Cmd.1478], Turkey No.1, 1921)

B.4: Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin "Anadolu'da Tahkikat" raporunun Fransızca metin kapağı (Maurice Gehri, Mission d'enquete en Anatolie, (12-22 Mai 1921) Geneve, 1921)

B.5: "Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat" adlı raporun kapağı (Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat, Ankara, 1338)

B.6: "Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat" adlı rapor s.1 (Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat, Ankara, 1338)

B.7: "Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat" adlı rapor s.14 (Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat, Ankara, 1338)

B.8: Yalova ve Karamürsel'de yerli Rumların Türk ahaliye yaptıkları mezalimden dolayı, bölgeye İngiliz memurlarının gönderilmesi ya da daha önce İzmir için yapıldığı gibi Fransız, İngiliz ve İtalyan memurlarından oluşan karma bir komisyon gönderilmesi için teşebbüste bulunulmasına dair belge (BOA, BEO, Dosya:4664, Gömlek:349746)

B.9: Yalova Kazası ve buraya bağlı yerlerde, Yunanlılar ile Rum ve Ermeni çetelerin yaptıkları mezalimden dolayı İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserliklerine gönderilen

tebligat ve bu komiserliklerden gelen ortak karara dair belge (BOA, DH.KMS, Dosya:60-2, Gömlek:55)

B.10: TBMM'ye, 1921 senesi muhacirîn bütçesinin artırılması hakkında verilen kanun teklifine dair belge (BCA, Fon No: 30.10.0.0, Kutu No:116, Dosya No:806, Sıra No:7)

B.11: Yalova, Orhangazi kazaları ve civar köyleri Türk ahalisinin Yunan askeri efradının da iştirak ettiği Rum çetelerinin mezaliminden zarar gördüğüne ve bölgeye beynelmilel bir heyetin gitmesi temennisine dair belge (ATASE, A:1/3, D:9, F:60-1)

B.12: Orhangazi Kazası ahalisinin tamamının Yunanlılar tarafından Gemlik'e tehcir edildiğine dair belge (KA, 252-61/2)

B.13: Gemlik ve civarı Türk ahalisinden bin kişinin, Armutlu ve civarı sahilllerinde İstanbul'a göç etmek için beklediklerine dair belge (KA, 850/189)

B.14: Davut Paşa Kışlası'nda ikâmet eden muhacirlerin 1921 yılı Eylül ayı sıhhi raporu (KA, 850/224)

B.15: Davut Paşa Kışlası'nda ikamet eden muhacirlerin, 1921 yılı Eylül ayı zarfında ayaktan müracaat eden ve tedavi edilen hastalar ile hastaneye sevk edilenler ve vefat edenlerin miktarını içeren sıhî istatistik cetveli (KA, 850/224.1)

B.16: İznik ve Yalova kazaları dâhilinde Yunanlılardan geri alınan mahallerin ahalisinin yardıma muhtaç bir halde olduğuna dair belge (KA, 252/111)

B.17: İki seneden beri Davut Paşa Kışlası'nda ikâmet eden Gemlik Kazası'nın Kumla-i Sagir ve civarı muhacirlerinden Birinci Kafil'e'yi teşkil eden yüz doksan altı nüfusun yurtlarına sevkine dair belge ve sevk edilen muhacirlerin listesinin son kısmı (KA, 850/302.11)

B.18: İki seneden beri Davut Paşa Kışlası'nda ikâmet eden Gemlik Kazası'nın Kumla-i Sagir ve civarı muhacirlerinden İkinci Kafil'e'yi teşkil eden iki yüz nüfusun yurtlarına sevkine dair belge ve sevk edilen muhacirlerin listesinin son kısmı (KA, 850/302.6)

B.19: Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Yunan zulmünden kaçıp İstanbul'a sığınan Yalova ve Gemlik havalisi muhacirlerine yaptığı yardıma dair belge. (Vakit, 12 Mayıs 1337/1921, No:1231, s.3)

B.20: İkdâm Gazetesi'nin bir muharririnin İnebolu, Gelibolu, Galata ve Gayret vapurları ile İstanbul'a nakledilmiş olan muhacirlerle yaptığı görüşmeye dair belge. (İkdâm, 22 Mayıs 1337/1921, No:8689, s.3)

B.21: Yunanlıların Gemlik ile çevresindeki Türk ve Müslümanları tehcir veya katletmelerinden dolayı, bu bölgede bir tek Türk ve Müslüman kalmadığına dair belge (Açıksöz, 24 Mayıs 337/ 24 Mayıs 1921, s.1)

B.22: Marmara sahillerini gezen Tahkik Heyeti hakkında malumat ve Heyet'in bölgedeki bazı yerlerde sahilden bir saat mesafe kadar ileri gidebildiğine dair belge. (Akşam, 24 Mayıs 1337/1921, No:960, s.2)

B.23: Yunan birliklerinin Samanlıdağ Yarımadası'ndan çekilmesinden sonra perişan haldeki bölge ahalisine yardım için gönderilen Hilal-i Ahmer Heyeti'ne dair belge (OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.4)

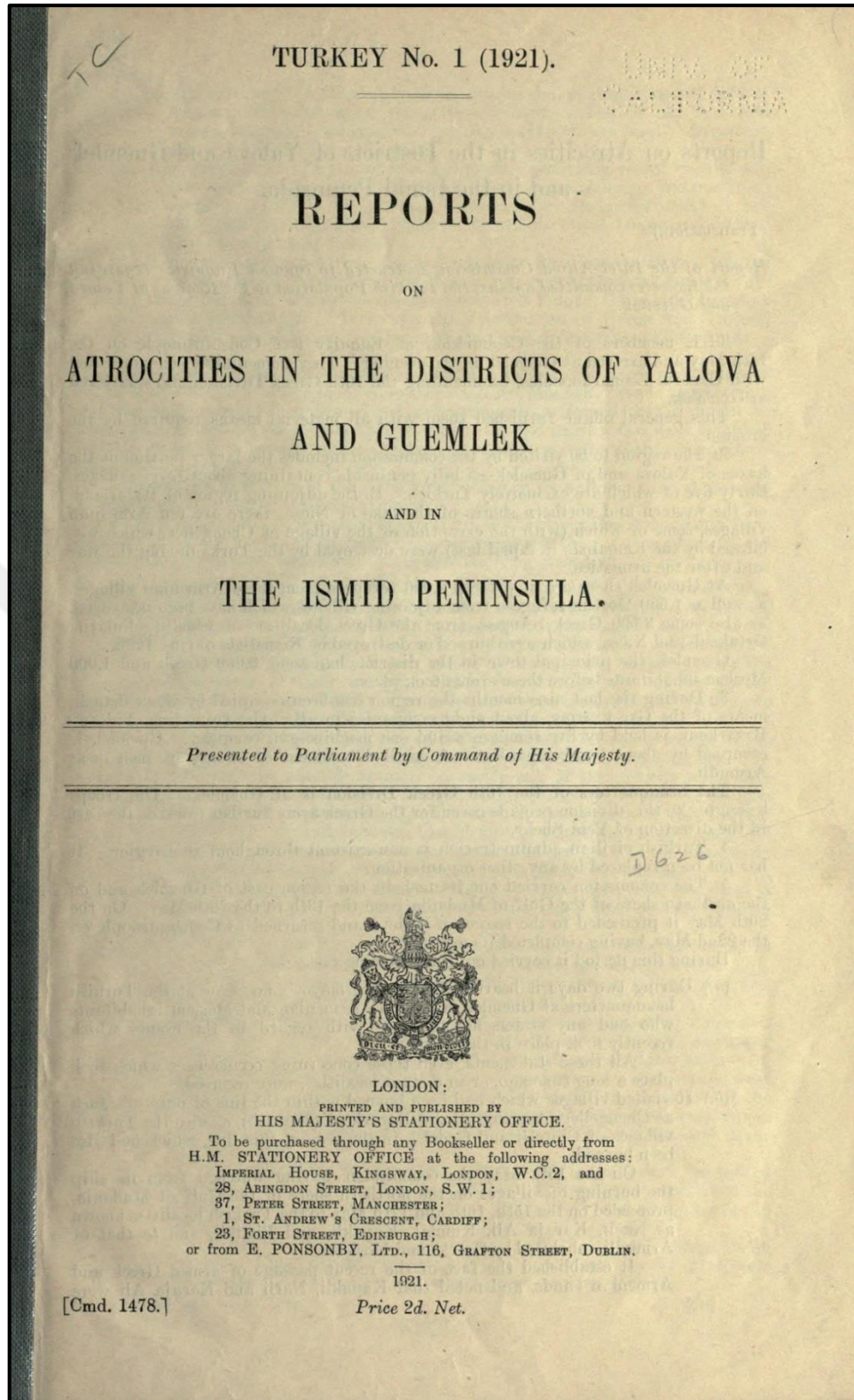
B.24: İstanbul'a nakledilen Samanlıdağ Yarımadası muhacirleri için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Davut Paşa'da aşhane açtığına dair belge (OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.4)

B.25: Mösyö Maurice Gehri'nin Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası'nda yer alan raporunun ilk sayfası (OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.7)

B.26: Davut Paşa Kışlası'nda ikâmet eden muhacir çocuklarına dair belge (OHAM, 15 Teşrîn-i Evvel 1337/ 15 Ekim 1921, No:2, s.27)

B.27: Ali Macit (Arda) Bey'in Yalova seyahatine dair yazdığı dördüncü raporun ilk kısmı (OHAM, 15 Teşrîn-i Evvel 1337/ 15 Ekim 1921, No:2, s.30)

B.28: Bayan Dotivilli'nin Cerrahpaşa'da bir aşhane açtığına dair belge (OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.87)

B.1: Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'nin "İzmit Yarımadası ve Yalova-Gemlik Bölgelerinde Mezalim Raporları" adlı raporun kapağı (Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula, [Cmd.1478], Turkey No.1, 1921.)

TO VIMU
ANSCHUAD

7 DR589
I6

add

Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula.

(Translation.)

Report of the Inter-Allied Commission instructed to conduct Enquiries regarding the Excesses committed against the Turkish Population in the Regions of Yalova and Guemlek.

THE members of the Commission of Enquiry left Constantinople on the 12th May and arrived at Guemlek in the evening. They immediately communicated with General Leonardopoulos, commanding the 10th Greek Division and quartered at Guemlek.

This general officer furnished them with all material means required by the mission.

2. The region to be visited by the commission includes the larger portion of the kazas of Yalova and of Guemlek—a hilly peninsula containing about forty villages, thirty-five of which are exclusively Turkish. In the adjoining region of Bazarkeui, on the western and northern shores of the lake of Nicea, there are ten Armenian villages, some of which (with the exception of the village of Chengeller, which was burned by the Kemalists in April last) were destroyed by the Turks during the war and after the armistice.

At Guemlek there are at present 2,000 refugees from these Armenian villages, as well as 1,500 Moslem refugees from adjoining villages which have been destroyed, as also some 3,500 Greek refugees from the Greek localities of Elmalik, Fulajik, Ortakeui and Nicea, which were burned or destroyed by Kemalists during 1920.

Guemlek, the principal town in the district, had some 6,000 Greek and 1,000 Moslem inhabitants before these events took place.

3. During the last nine months the region has been occupied by weak detachments of the Greek army, about eight companies in all. The front line, Yalova-Bazarkeui, is held by five companies and one machine-gun company. Guemlek is occupied by about two companies. A small detachment of twenty-six men is at Armudli.

The headquarters of the 10th Greek Division is at Guemlek. The troops belonging to this division provide cover for the Greek army further towards the east in the direction of Yeni Shehr.

4. Turkish civilian administration is non-existent throughout this region. It has not been replaced by any other organisation.

5. The commission carried out its task in the region east of Guemlek and on the northern shore of the Gulf of Mudania from the 13th to the 20th May. On the 20th May it proceeded to the region of Yalova and returned to Constantinople on the 22nd May, having completed its mission.

During this period it carried out the following tasks :—

(a.) During two days it heard, either at the mayor's house or at the Turkish headquarters at Guemlek, all Greek, Armenian and Moslem inhabitants who had any statements to make with regard to the events which recently took place in this region.

All these statements, even those concerning occurrences which took place a long time ago, or in distant localities, were received.

(b.) It visited villages which had been burned within the line of outposts, such as Chengeller (Armenian), and Bazarkeui (Turkish), as also the Turkish villages of Chitelji and Gedelek in the rear of this line, which had also been burned.

On the 15th May the commission, having watched from its ship the burning of villages on the northern shore of the Gulf of Mudania, proceeded on the 15th, 16th and 17th May to the Turkish localities known as Narli, Karaja Ali, Kumlar, Kapakli, and Fistikli, and to that of Armudli, inhabited by Greeks and Moslems.

It established the fact of the recent passage of armed Greek and Armenian bands, and noted that Kapakli, Narli and Karaja Ali were

B.2: Müttetiklerarası Tahkik Heyeti'nin "İzmit Yarımadası ve Yalova-Gemlik Bölgelerinde Mezalim Raporları" adlı rapor. s.2 (Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula, [Cmd.1478], Turkey No.1, 1921)

Armudli was reached at mid-day. The village appeared quiet. An officer was sent ashore to ask the officer commanding the Greek detachment to come on board and report if it was necessary for the commission to visit the village.

It was decided that the commission should interrogate the chief Greek and Turkish inhabitants at the landing-place at 2 o'clock.

The Greek officer stated that all was quiet and that he had orders to guard the village only.

He spoke of several cases of brigandage in the adjoining farms.

The representatives of the Greek and Turkish committees appeared to be living in absolute agreement, but, on being questioned separately, nevertheless complained of each other.

The commission went back on board the "Bryony" and made for Kapakli, in order to tow the two caiques, which were brought back full of refugees to Kutchuk-Kumlar.

On arriving at Kumlar, the representative of the Red Cross stated that he had spoken with the brigand chief, who had arrived at the landing-place during the absence of the "Bryony" in order to terrorise the refugees and boast of his doings. A message was sent to General Leonardopoulos, advising him of the arrival of the brigand chief.

The "Bryony" remained anchored outside Kutchuk Kumlar during the night.

May 18.—At 8 o'clock the "Bryony" returned to Guemlek. At 9 o'clock the commission went ashore and visited the Turkish quarter and a mosque full of Moslem refugees.

The commission conducted its enquiry at the seat of the Turkish Administration. All the people were filled with terror, received no food beyond what they could procure themselves and asked to be taken away and sent to some quiet place.

On returning on board, the commission received a wireless message at 1 P.M., stating that the "Ineboli" had just left Constantinople to take on board refugees from Kutchuk Kumlar.

The commission returned to Guemlek, visited the mayor, and informed him of its intention to take away the Turkish refugees.

At 6:30 we returned to Kutchuk Kumlar. At 9 o'clock the boat arrived and took the refugees on board, the baby which we had on board being handed over to the care of a Turkish woman. Embarkation was completed at 2 A.M., and the "Ineboli" left for Constantinople.

May 19.—The "Bryony" remained anchored beyond Kutchuk Kumlar. Those refugees for whom there had been no room on board the "Ineboli," and who had been left behind, gained confidence, and several returned to the village to obtain provisions.

At 1 o'clock the brigand chief, Haji Yorghis (who had been met by the representative of the Red Cross), was brought on board by a staff officer on the order of the general commanding the Greek troops. He said that he had been drunk when he boasted the day before, and that in reality he was guide to the Greek detachment sent to disarm the villagers.

During the evening the "Ineboli" and three other boats returned to Kumlar. The remaining refugees were sent off.

May 20.—At 6:30 the "Bryony" and the boats sent by the Red Crescent left Kumlar for Guemlek.

The refugees were notified that they were to assemble on the beach in order to embark. At mid-day the commission went ashore to see what progress was being made. The Greek officers required that able-bodied men should be left behind, guaranteeing that they would be properly treated. This proposal was accepted by the commission.

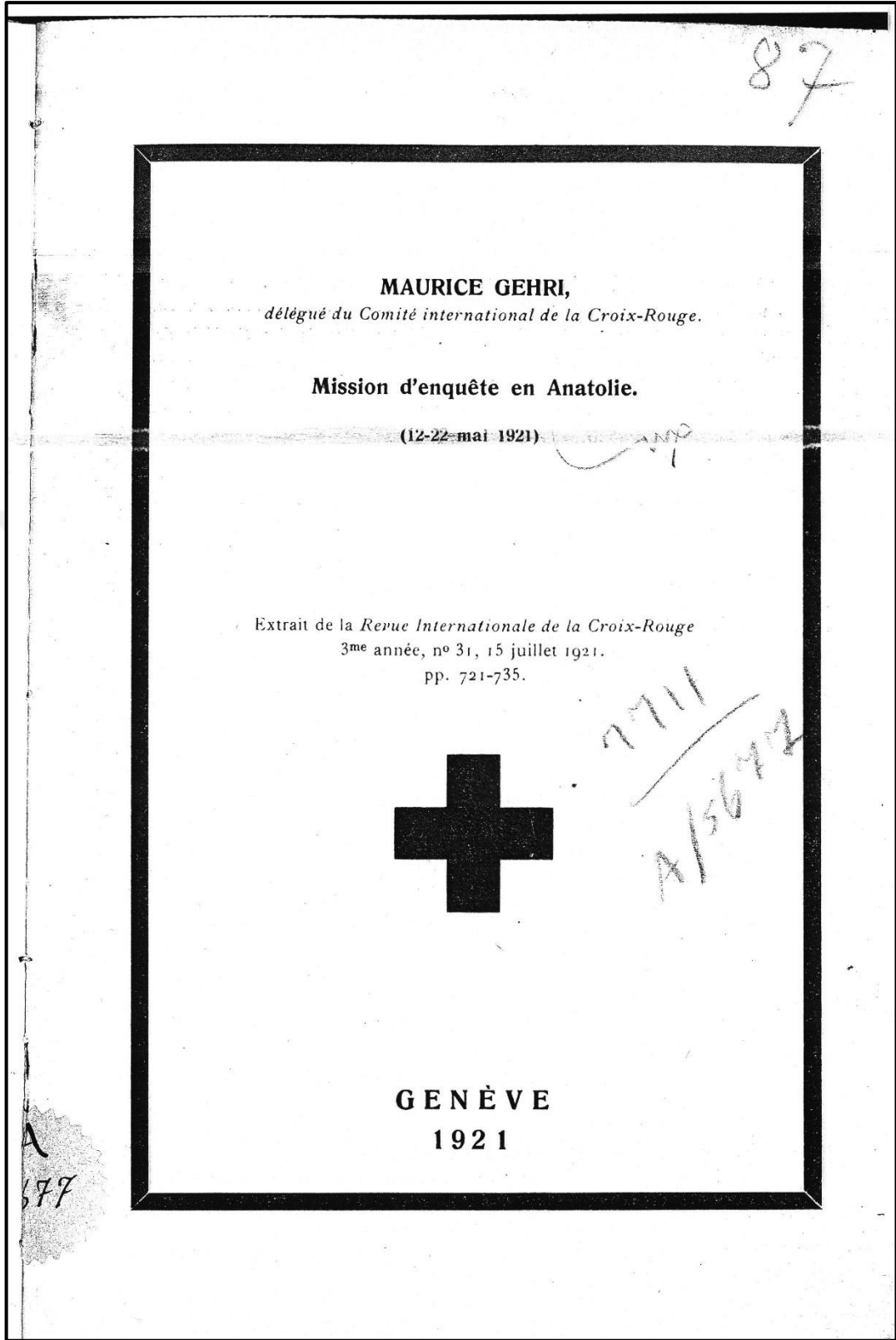
The commission again went ashore at 3:30 and saw the last refugees embark. The boats then weighed anchor.

At 4 o'clock the "Bryony" left Guemlek for Tuzla, where she was to wait instructions by wireless concerning the voyage to Yalova.

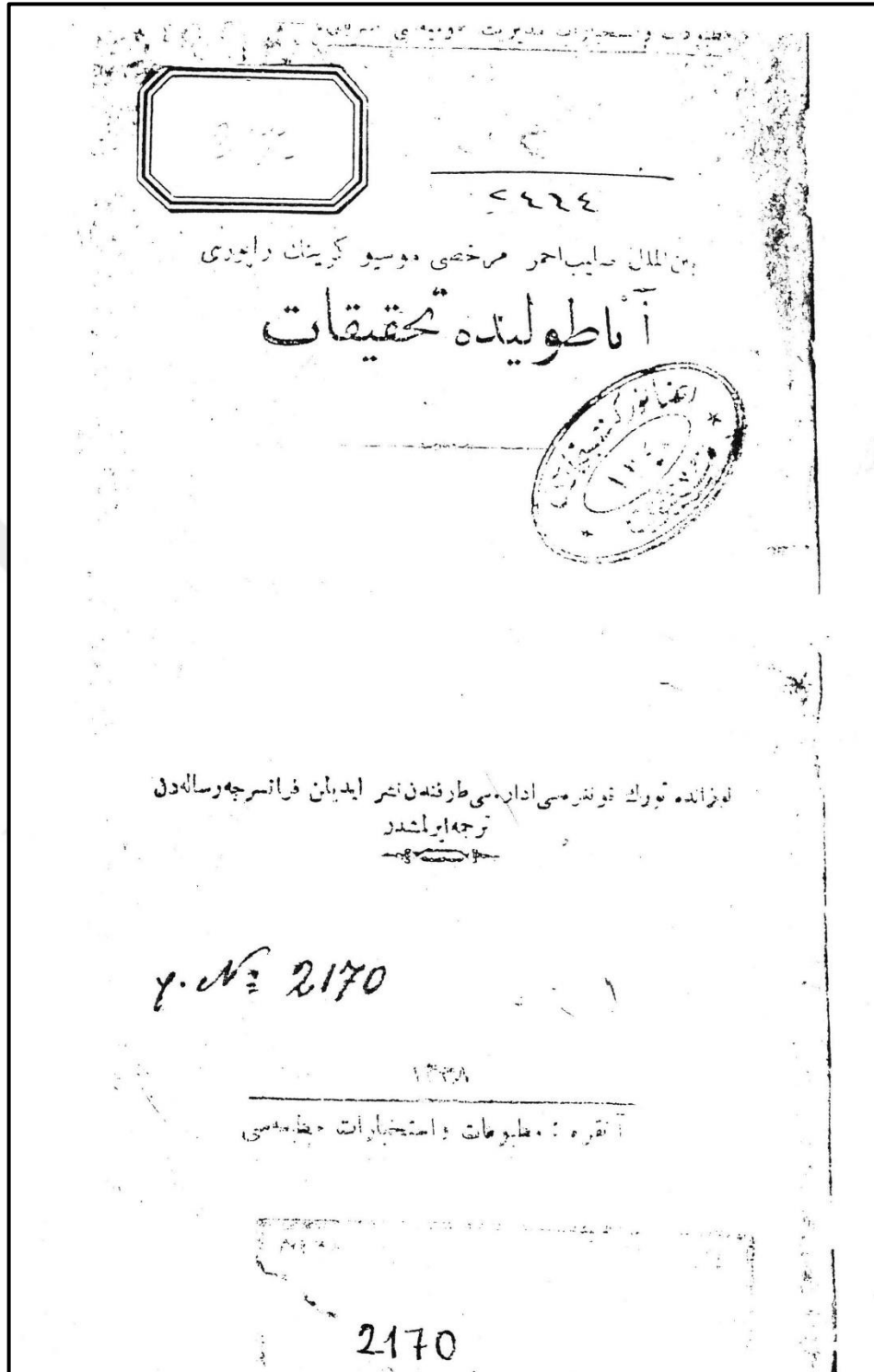
May 21.—The "Bryony" anchored at Yalova at 8 o'clock. An officer was sent ashore to inform the commander of the Greek detachment that the Inter-Allied Commission had arrived.

At 9 o'clock the Greek officer commanding the detachment came aboard and was questioned by the commission. He stated that when he arrived at Yalova, about a month before, he had found that all the neighbouring villages had been burned. As far as he knew, there were brigands in the neighbourhood, but his orders were only to hold Yalova, and his patrols always kept within a radius of 2½ kilom. of it.

B.3: Müttetiklerarası Tahkik Heyeti'nin "İzmit Yarımadası ve Yalova-Gemlik Bölgelerinde Mezalim Raporları" adlı rapor s.8 (Reports on Atrocities in the Districts of Yalova and Guemlek and in the Ismid Peninsula, [Cmd.1478], Turkey No.1, 1921)

B.4: Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin "Anadolu'da Tahkikat" raporunun Fransızca metin kapağı (Maurice Gehri, Mission d'enquete en Anatolie, (12-22 Mai 1921) Geneve, 1921)

B.5: “Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri’nin Raporu Anadolu’da Tahkikat” adlı raporun kapağı (Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri’nin Raporu Anadolu’da Tahkikat, Ankara, 1338)

آناطولیده تحقیقات

۲۲ - ۱۲ مایس ۱۹۲۱

بین الملل صلیب احمر رئیس موسیو که ینک راپوریدر :
آناطولیده یونانلیلره عطف ایدیلن مظالم حقنده اجرای
تحقیقات ایتک اوزره بر هیئت تحقیقیه اعزامی استانبولده بویوک
بریتانیا فوق العاده قومیسری سیرهوراسر مبولدک اثر تشبیدر .
بو پروژه دن خبردار اولور اولماز عثمانلی هلال احمر جمعیتی بو
تحقیقاته اشتراک ایتک اوزره بر مرخص اعزامی بین الملل صلیب
احمر هیئتندن رجا ایلیدر .

صلیب احمر هیئتک ، روس ملتجیلری مسئلهسی ایچون
موقه استانبولده بولنان مرخصی جنرل ت. ب. طوسون طرفندن
وقوع بولان طب انکلیز فوق العاده قومیسر لکنجه بک مساعد
بر صورتده قبول ایدیلرک بین الملل قومیته طرفندن هیئت
تحقیقیه ده کنایسی تمیل ایتک اوزره دن مرخص تعیین اولونمدم .
بو هیئت استانبولده اوچ دفعه فوق العاده قومیسرینی
تمیل ایدن اوچ بویوک ضابطدن مرکبدی . انکلیزه نامنا جنرال
فرانک ویا ر حربی یوزباشی (استوت) فرانسسه نامنه میرلای
(ویک) ایتالیا نامنه میرالای (روله ستو) ؛ هراچ مرخصه
تورکجه وروجهیه آشنا عسکری ترجمانلر رقافت ایدیوردی .

تحقیقات بابیلله حق منطقه ای تشکیل ایدن صالمی طغ ،
ازمیت و مدانیه کورنزلری آردسندده واقع مرمره سواحلی
متمماتسنددر .

بو منطقه استنبولدن قبال رؤیت در و بورایه وابورله اوچ
درب ساعت مسافده کانددر . یاریم آطه تک ماحه مطحیه سی
عظیمین ۶۰۰ کیلومترو مرهیدر . هانده بوس بوتون

B.6: "Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat" adlı rapor s.1 (Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat, Ankara, 1338)

ساعت اوندی . ایکنجی سفر اوله رق یالود واپوری اونی
تغقیاء غیرت ، غلطه وکلیبولی اسملی اوج تورك واپوری لیانه
کلدی . هلال احمر ایله یوزباشی بره نیه انکلیز فوق العاده
قومیسیری استانبوله ملتجی نقله پک مخالف قالدینی اجلدن بو
واپورلرک کملیکه ارسالی مساعده سنی انحصان ایچون پک چوق
مشکلانه اوغرامشدیلر . مرتبائی آلمان اولدینی ایچون وهرین
واپورلرک ارسانه . مو فقت ایتامشدی .

۲۰ مایس کونی متجیلرک واپورلرک تحبیلی ایله کچدی .
جنرال لئرنار د-یلوس سن عسکریده بولنان (۳۰-۴۰ یاشنده)
۱۴۵ کشی بی آلیقوبدی بوزرک اسملرنی قید ایتدم .
ملیک . سلمان اهلایسندن کیتک ایتینه یئرله ده کذاک توقیف
ایلدی . ضابطانی برای اعاشه هلالی احمره کندریدیلر ارزاق
و مواد اعاشه نیت جیتارلمسینه مخالف ایتدیلر . جنرال فرانک
الله ایدم بیلدیکی مساعده کملیکده کی تورك طبیبه رقو طر . ملجه
وصارغی لوازمی ویردیمکدن عبارت قالدی .

۲۱ مایس تاریخه . صادف جمعه ابرتسی کیجه سی اینه بولی
واپوری قومله ده کی بقیه اهالی اینه حیواناتی اخذ ونقل ایچون
اوجنجی برسیاحت ایتدی . استانبوله نقل ایدلمش اولان
ملتجیلرک مجموعی وجه آنی اوز . انقسام ایدیوردی :

قومله وجوارنده کی ساحل ملتجیلری

۸۲۰	کشی	اینه بولینک برنجی سیاحتنده
۲۵۰	»	» ایکنجی
۲۵۰	»	» اوجنجی
۱۴۲۰		

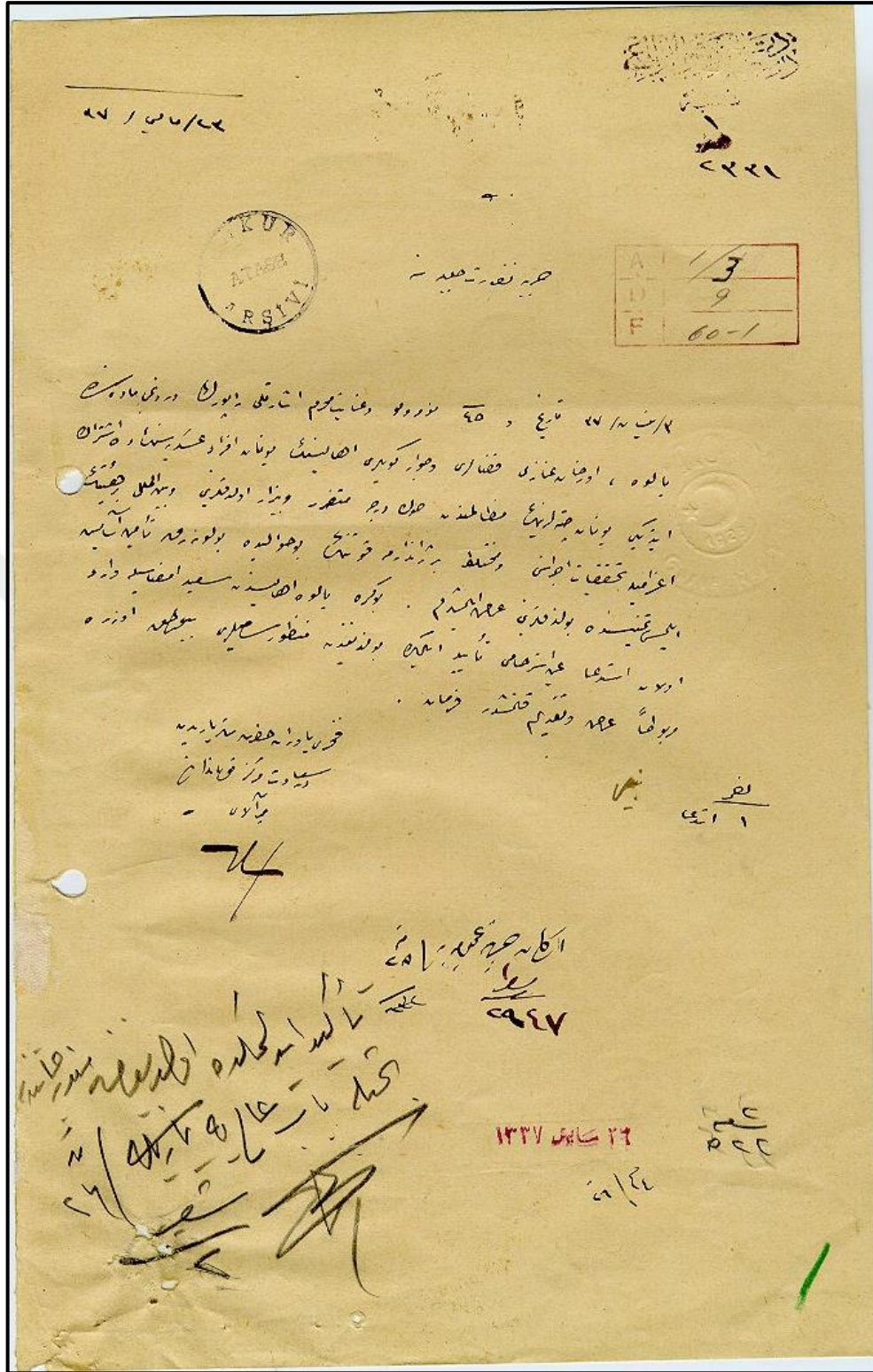
۲۵۰	»	غیرت واپورله
۳۱۲	»	غلطه واپورله
۶۲۰	»	کابولی
۱۱۸۲		

B.7: "Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat" adlı rapor s.14 (Beynelmilel Salib-i Ahmer Murahhası Mösyö Gehri'nin Raporu Anadolu'da Tahkikat, Ankara, 1338)

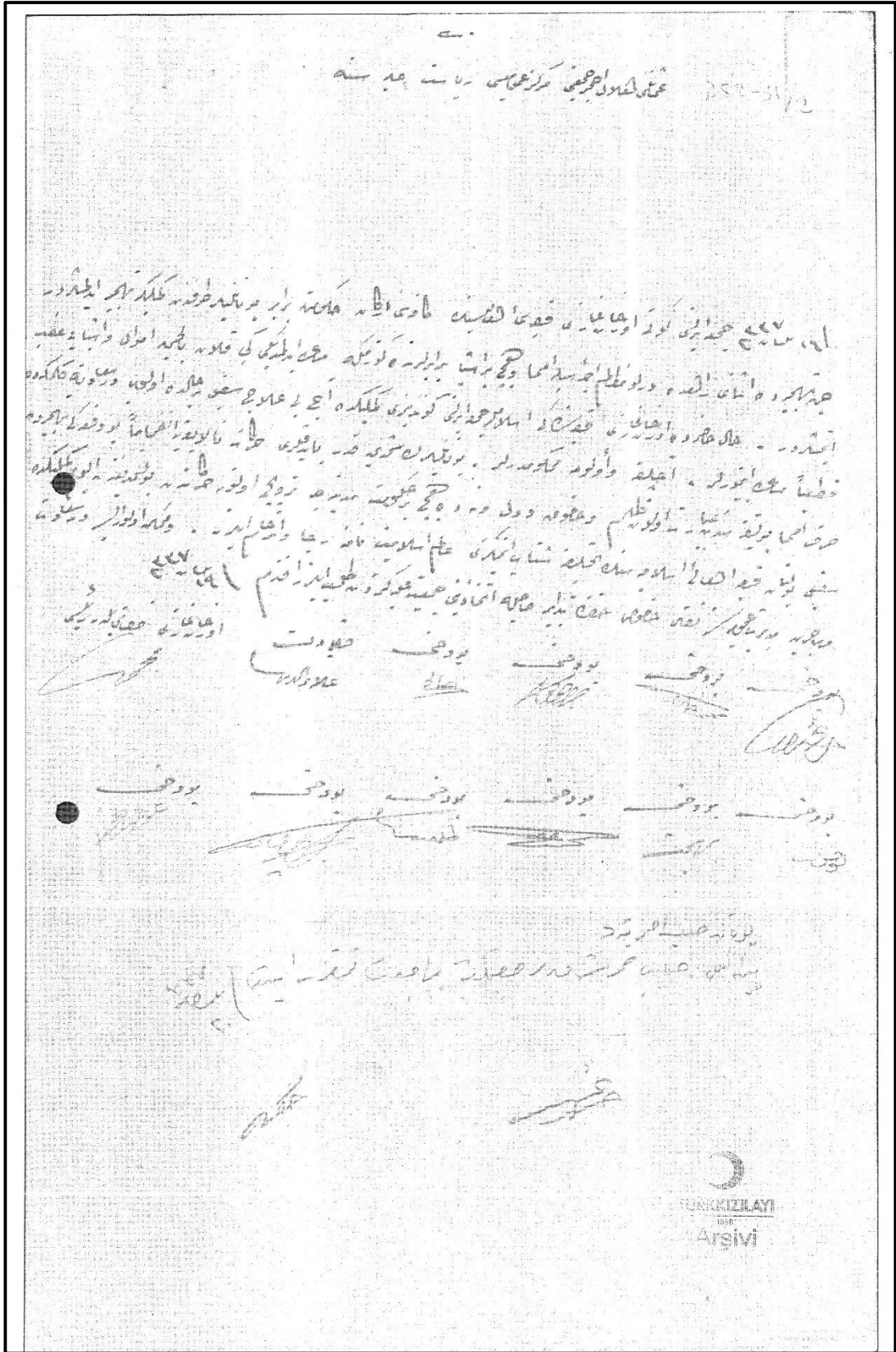
[illegible]

داخلیه نظارتی قلم مخصوص مدیریتی		تاریخ تصویب	مسودی	اوراق عمومی توضیحی
شماره	تاریخ	موضوع	ملاحظات	
۱	۱۳۰۵	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲	۱۳۰۶	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳	۱۳۰۷	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۴	۱۳۰۸	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۵	۱۳۰۹	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۶	۱۳۱۰	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۷	۱۳۱۱	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۸	۱۳۱۲	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۹	۱۳۱۳	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۰	۱۳۱۴	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۱	۱۳۱۵	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۲	۱۳۱۶	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۳	۱۳۱۷	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۴	۱۳۱۸	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۵	۱۳۱۹	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۶	۱۳۲۰	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۷	۱۳۲۱	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۸	۱۳۲۲	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۱۹	۱۳۲۳	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۰	۱۳۲۴	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۱	۱۳۲۵	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۲	۱۳۲۶	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۳	۱۳۲۷	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۴	۱۳۲۸	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۵	۱۳۲۹	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۶	۱۳۳۰	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۷	۱۳۳۱	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۸	۱۳۳۲	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۲۹	۱۳۳۳	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۰	۱۳۳۴	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۱	۱۳۳۵	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۲	۱۳۳۶	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۳	۱۳۳۷	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۴	۱۳۳۸	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۵	۱۳۳۹	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۶	۱۳۴۰	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۷	۱۳۴۱	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۸	۱۳۴۲	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۳۹	۱۳۴۳	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۴۰	۱۳۴۴	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۴۱	۱۳۴۵	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۴۲	۱۳۴۶	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۴۳	۱۳۴۷	تاریخ تصویب	موضوع	ملاحظات
۴۴	۱۳۴۸			

211

B.11: Yalova, Orhangazi kazaları ve civar köyleri Türk ahalisinin Yunan askeri efradının da iştirak ettiği Rum çetelerinin mezaliminden zarar gördüğüne ve bölgeye beynelmilel bir heyetin gitmesi temennisine dair belge (ATASE, A:1/3, D:9, F:60-1)

B.12: Orhangazi Kazası ahalisinin tamamının Yunanlılar tarafından Gemlik'e tehcir edildiğine dair belge (KA, 252-61/2)

داودیات قلمبندہ افانہ لایہ لایہ ۲۲۷ ص ۱۰۰

صالح امری، بابہ امین

- [illegible]

مدرسه امر

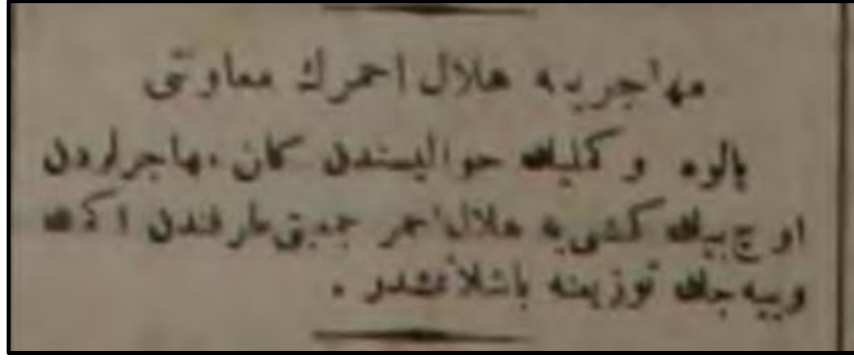
۶۵۷ : ۶۵۸

124

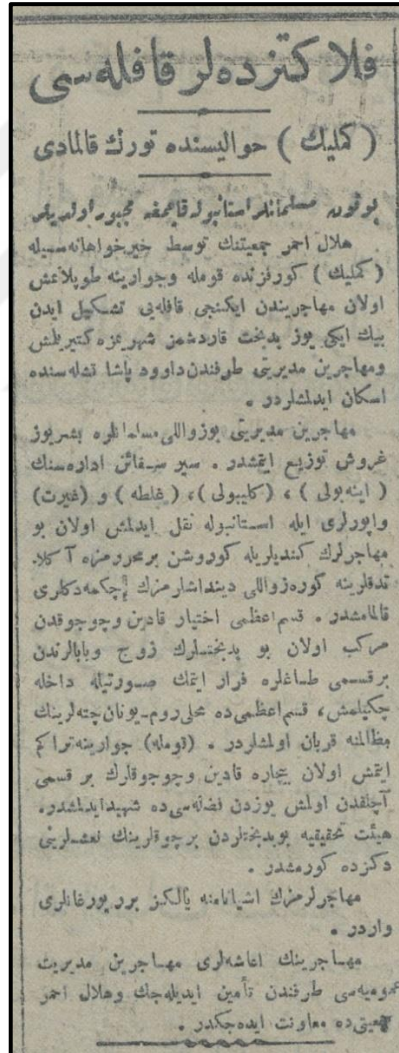
182

B.14: Davut Paşa Kışlası'nda ikâmet eden muhacirlerin 1921 yılı Eylül ayı sıhhi raporu
(KA, 850/224)

[illegible]

B.19: Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Yunan zulmünden kaçıp İstanbul'a sığınan Yalova ve Gemlik havalisi muhacirlerine yaptığı yardıma dair belge. (Vakit, 12 Mayıs 1337/1921, No:1231, s.3)

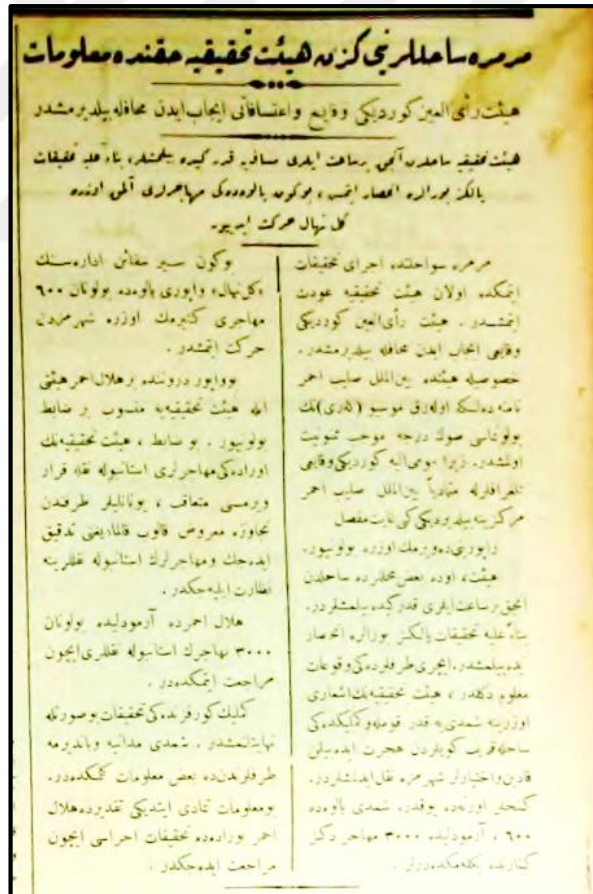
B.20: İkdâm Gazetesi'nin bir muharririnin İnebolu, Gelibolu, Galata ve Gayret vapurları ile İstanbul'a nakledilmiş olan muhacirlerle yaptığı görüşmeye dair belge. (İkdâm, 22 Mayıs 1337/1921, No:8689, s.3)

كەلىك حوالىسىندە بىرتەك مەسلىمان قالمادى

بوتون تورەك مەسلىمانلار يا تەجىر وياخود قىل ايدىلى

زوانىلداق : ۲۳ — (مخابر مەسلىمانلار) كەلىك وحوالىسىندە اجراى شىاعت ايدىن يونان چىتەلىرى اورالردە مەدەش بىر قىل تامە باشلامشادر . قىل مامدىن قورقۇلە بىلەن مەسلىمانلار استانبولە اتجا ايدىيورلار . مەتجىلار كەلىك وحوالىسىندە بىر تەك تورەك مەسلىمان بىراقىلمايدىغى سەويلە مەكەدەرلر .

B.21: Yunanlıların Gemlik ile çevresindeki Türk ve Müslümanları tehcir veya katletmelerinden dolayı, bu bölgede bir tek Türk ve Müslüman kalmadığına dair belge (Açıksöz, 24 Mayıs 337/ 24 Mayıs 1921, s.1)

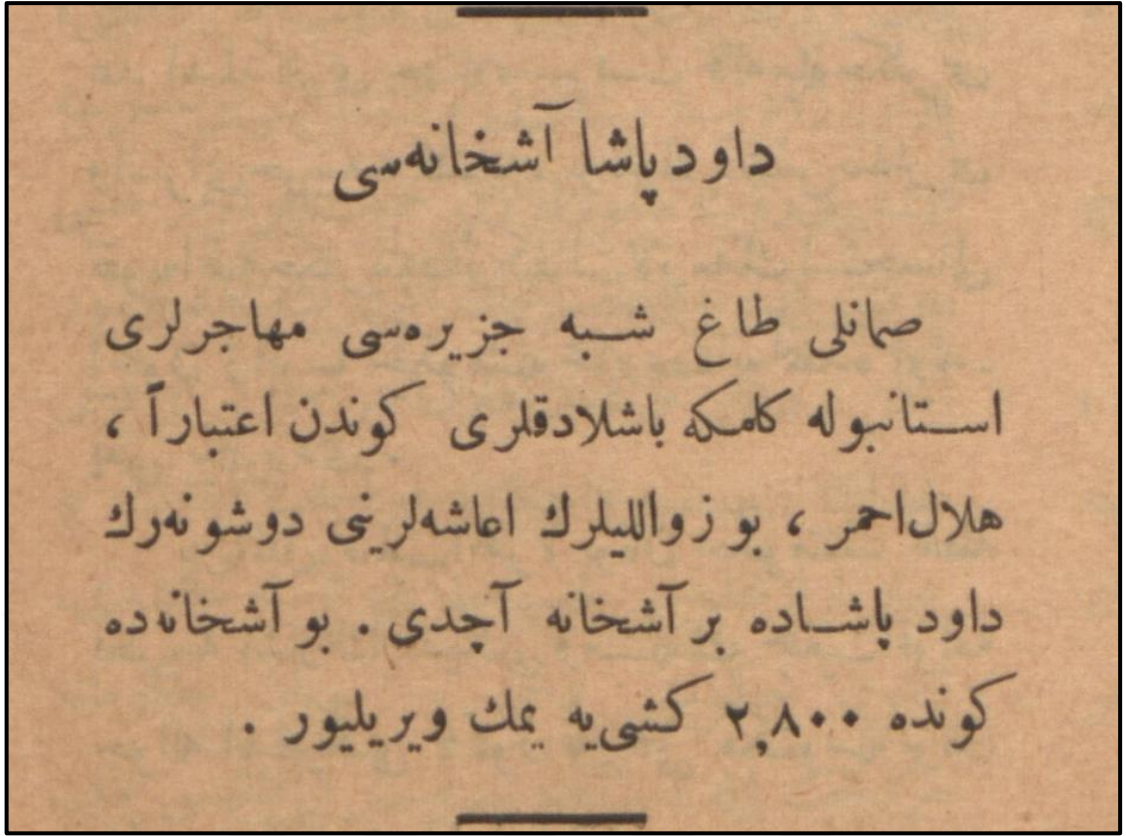

B.22: Marmara sahillerini gezen Tahkik Heyeti hakkında malumat ve Heyet'in bölgedeki bazı yerlerde sahilden bir saat mesafe kadar ileri gidebildiğine dair belge. (Akşam, 24 Mayıs 1337/1921, No:960, s.2)

صمانلی طاغ شبه جزیره سنه کوندریان
هلال احمر هیئتی

صمانلی طاغ شبه جزیره سی اهاالیسنک معروض
قالدینی یونان فجایعندن صکره سفیل و پریشان
قالانلرک عددی برقاج بیک کشتی به بالغ اولمشدر
، بیچاره لره قارشلی لاقید قالامیان هلال احمر ،
یونان قطعاتی اورادن طردایدیلیر ایدلمز، اورایه
برامداد هیئتی کوندرمه که قرار ویردی . هلال
احمر جمعیتی مأمورلرندن محمد امین شومیچ
افندیکن ریاستی آلتنده ، اذمیت ، دکرمن دره
وحوالیسی ، قره مرسل ، قاپاقلی و حوالیسندن
سیار بر صورتده اجرای فعالیت ایدن هلال احمر
هیئتی، نواقصنی بالا کمال تکرار عزیمت ایتمک اوزره،
شهر مزه کلدی. بو هیئت، هلال احمرک کوندردیکی
۱۴ صندوق البسه و ۳ صندوق اجزا ایله جمعیتمزک
تشبثی اوزرینه، آمریکا شرق قریب معاونت هیئتی
ظرفندن آلنان ۲۰۰ چوال فصولیه و ۹۸ چوال
اون توزیع ایتمش وپک چوق خسته وضعفانی،
اوحوالیده کی هلال احمر دیسپانسرنده تداوی
ایتدیرمشدر.

B.23: Yunan birliklerinin Samanlıdağ Yarımadası'ndan çekilmesinden sonra perişan haldeki bölge ahalisine yardım için gönderilen Hilal-i Ahmer Heyeti'ne dair belge (OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.4)

B.24: İstanbul'a nakledilen Samanlıdağ Yarımadası muhacirleri için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Davut Paşa'da aşhane açtığına dair belge (OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.4)

موسيو موريس كه رينك راپورى

يونانيلىرك ممانلى طاغ منطقه سنده اجرا ايتد .
كلرى مظالم و خايعك تزايد ايتديكنى مشاهده ايدن
واستانبوله التجا ايتمكه موفق اولان حوالى مذكوره
اهالى سندن بعضيلرى ، هلال احمره صراجعت ايله
توسطنى طلب ايتديلر . جمعيتىز ، بلا اقاته زمان ،
شهر حركت مقامات مختلفه سنده صراجعت ايدرك
بين الملل بر تحقيقات قوميسيونتك اعزامنه موفق اولدى .
بوموقىتى استحصاال ايتد كدن مسكره هلال احمره ،
اوزمان استانبولده روس مه اجر لر ينك وضعيتنى
تدقيقه . مأمور ايديلن بين الملل صليب احمره صرخصى
جنرال طومسون معرفتيله ، جنوره بين الملل صليب
احمرينه صراجعت ايدرك ، بين الملل تحقيقات قوميسيونتيله
برابر صليب احمردن بر صرخص اعزامنى رجا ايتدى .
رجاى واقع قبول و اوزمان ، استانبولده بولنان
موسيو موريس كه رى صرخص صفتيله هيئته ترفيق
ايدلدى . موسى اليه ، انكلېز صرخصى جنرال فريه نكس ،
فرانسىز ميرالايى ويغ و ايتاليان ميرالايى روله تودن
صركب تحقيقات هيئتيله برابر ۱۲ مائس ۱۳۳۷ ده
استانبولدن حركت و ۲۲ مائسده عودت ايتمشدر .
موسيو كه رينك بين الملل صليب احمره جمعيتى
مجموعه سنك ۱۵ تموز ۱۹۲۱ تاريخلى و ۲۱ نومبرولو
لسخه سنده يازمش اولدنى سياحت احتساباتنك
آتيده كى قسملرنى ترجمه و اقتباس ايدىورز :
« تحقيقات بى طرفانه اجرا و حقيقتى ميسدانه
چيقارمق ايجون ، يونانيلىر ، ارمنيلىر و توركلر طرفندن
وقوع بولان شهادتلىر استماع ايدلمشدر .

B.25: Mösyö Maurice Gehri'nin Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası'nda yer alan raporunun ilk sayfası (OHAM, 15 Eylül 1337/1921, No:1, s.7)

داوود پاشا قیشله سنده کی مهاجرین
چو جوقلری
مسافرة شهر مزده بولنان بین الممال جو-
قلری حمایه جمعیتی مفتشی موسیو آرم ترونغ،
رفاقتنده بین الممال صلیب احمر مرکزینک
دسعادت دلیکسی موسیو بورنیه وهلال احمر
مرکزی مأمورلرندن علی ماجد بک اولدینی
حالدہ ، کچن ۵ ایلول تاریخنه مصادف بازار
ایرتسی کونی داود پاشا قیشله سنده کی مهاجرین
چو جوقلرینی زیارت ایتمش وبوزواللی یاورولرک
احوالی حقنده بعض معلومات آلمشدر. معلوم
اولدینی وجهله بوقیشله ده کی مهاجرلر ، هلال
احمر طرفندن اعاشه ایدلمکده درلر .

B.26: Davut Paşa Kışlası'nda ikâmet eden muhacir çocuklarına dair belge (OHAM, 15 Teşrîn-i Evvel 1337/ 15 Ekim 1921, No:2, s.27)

صمانلی طاعغ شبه جزیره سی مهاجرلری
 (برنجی نومرودن مابعد)
 علی ماجد بکک یالوه سیاحتنه داتر یازدینی
 درونجی راپوردن آتیده کی پارچه لری آلیورز :
 « یونان جاپایمنک دهاالیم بر شکل آلمسی اوزرینه ،
 بتون صمانلی طاعغ شبه جزیره سی تخیله سی تقرر
 ایتدیکندن ، صورت اجرایی حقننده انکلیز قرارگاه
 عمومیسندنده ، هیئتته رفاقت ایدمچک اولان میرالای
 سپه اسر نزدنده بالاجتماع اولان کملیکه کیدیلهرک
 یونان اون برنجی فرقه قوماندانی جنرال له اوناردو .
 پولوسه صراجعت ایدلمسی تفسیب ایدلدی . ۲ جزیران
 ۱۳۳۷ تاریخنه مصادف اولان پنجهنبه کونی ، میرالای
 سپه اسرک ریاستی آلتننده اوچ اشلاف ضابطی ، ایکی
 فرانسوز اندامه سی ، برانکلیز پولیسی و برنر جاندن

— ۲۰ —

B.27: Ali Macit (Arda) Bey'in Yalova seyahatine dair yazdığı dördüncü raporun ilk kısmı
 (OHAM, 15 Teşrin-i Evvel 1337/ 15 Ekim 1921, No:2, s.30)

میسٲرس (دوتی ویلی) ك جراح پاشا

آشخانه سی

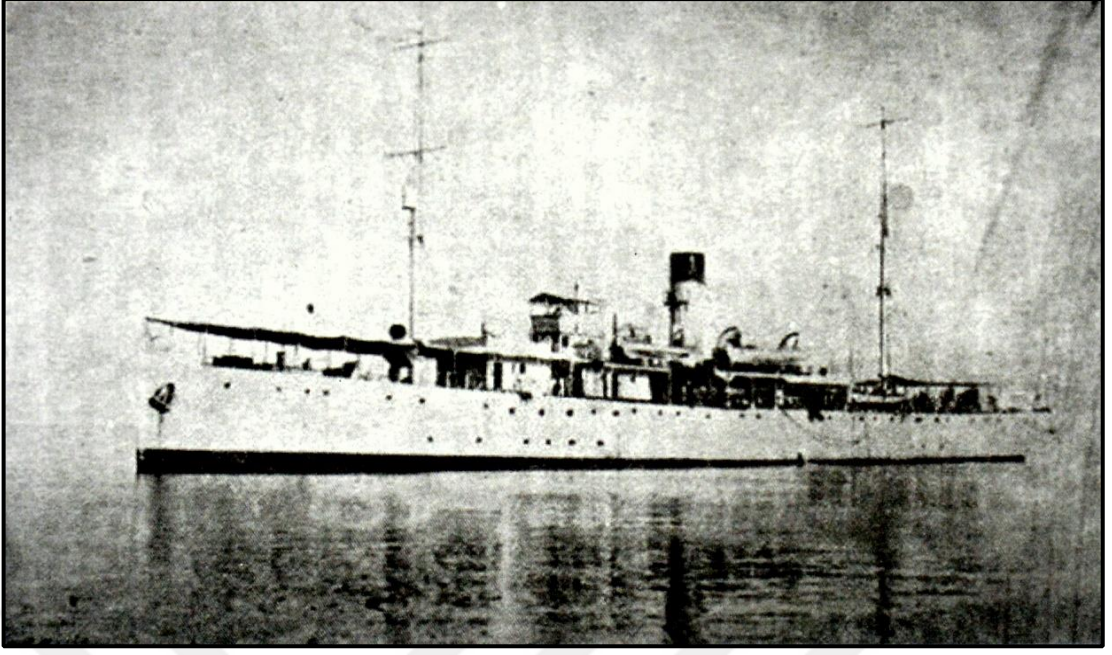
در سعادتده بولنان انكلیز کبار نسوانندن
میسٲرس (دوتی ویلی) کندی نامه هلال احمر
طرفندن کشادایدیله جك بر آشخانه ده مهاجرین
اسلامیه دن بمضیلرینی دوت آی اطعام ایتك اوزره
هلال احمر مأمور لرندن علی ماجد بك واسطه سیله
هلال احمر جمعیتنه ۴۰۰ انكلیز لیراسی تودیع
ایتمشدر .

هلال احمر، بو محترم قادیك اعانه سیله جراح
پاشاده دوت آی طرفنده هر کون ۲۵۰ مهاجر
اطعام ایده بیله جك بر آشخانه آچدی .
میسٲرس دوتی ویلی ، بالقان حربنده
هلال احمر ایشلرینه اشتراك ایتمش اصیل برتورك
عجه سیدر . لطف واعانه لرندن طولانی کندیلرینه
هلال احمر ومهاجرین نامه علناً عرض شکران
ایدرز .

۱۲ کانون اول ۱۳۳۸ تاریخته مضادف
پازار ایتسی کون ساعت اون ایکی چاریك
كچه رك ، محترم میسٲرس دوتی ویلی ، جنرال
فره نكس جنابلری ، زوجه و کریمه محترمه لری ،
علیه ماجده خاتم ، یازر ملازم اول هولانده هلال
احمر مفتش عموم میسی جلال مختار بك افندی ،
هلال احمر دیسپانسر لر مفتشی دوقتور غالب
حقی بك و علی ماجد بك بو آشخانه ك رسم کشادنده

B.28: Bayan Dotivilli'nin Cerrahpaşa'da bir aşhane açtığına dair belge (OHAM, 15 Kânûn-ı Evvel 1337/15 Aralık 1921, No:4, s.87)

FOTOĞRAF VE RESİMLER

F.1: Müttefiklerarası Tahkik Heyeti'ni 12 Mayıs 1921'de Samanlıdağ Yarımadası'na götüren İngiliz Gemisi Bryony (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

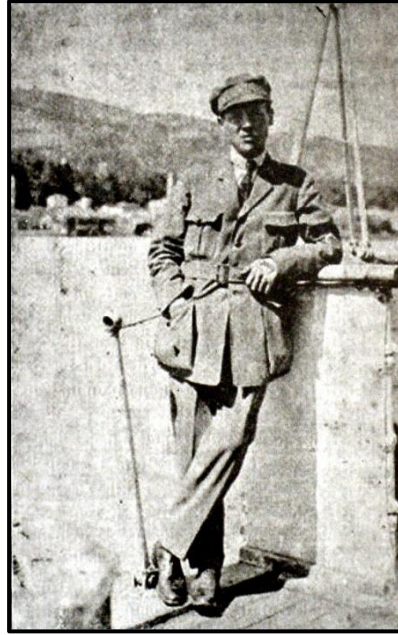

F.2: Tahkik Heyeti Gülnihal Gemisi'nde. Sağdan Sola 1-Maurice Gehri 2-İtalyan Teğmen Bonaccorci 3-Fransız Yüzbaşı Lucas 4-General Franks'ın yaveri Holland (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.3: Tahkik Heyeti Gülnihal Gemisi'nde yemek masasında. Sağdan Sola

1-Hilal-i Ahmer Doktoru Kamuran Bey 2-Manchester Guardian Muharriri Arnold Toynbee 3-Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti Delegesi Maurice Gehri 4-Fransız Yüzbaşı Lucas 5-Hilal-i Ahmer'den Süreyya Kenan Hanım 6-Gülnihal Kumandanı 7-Rosalind Toynbee 8-Hilal-i Ahmer Heyeti Reisi Ali Macit (Arda) Bey 9-General Franks'ın yaveri Holland 10-Hilal-i Ahmer'den Aliye Macit Hanım 11-İtalyan Teğmen Bonaccorci (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.4: İstanbul'daki Beynelmilel Salib-i Ahmer Temsilcisi Mösyö Bournie (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.5: Hilal-i Ahmer Heyeti Reisi Ali Macit (Arda) Bey (Türkiye’de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.6: Ali Macit Arda (Emekli Sandığı Arşivi)

F.7: Tahkik Heyeti Gemlik İskelesi'nde (Akşam, 25 Mayıs 1921)

F.8: Tahkik Heyeti Umurbey civarında (Akşam, 22 Haziran 1921)

F.9: Tahkik Heyeti'nin gittiği yerlerde (soldan sağa) bir İngiliz polisi, bir Hilal-i Ahmer memuru ve bir Yunan neferi (Akşam, 2 Haziran 1921)

F.10: Yalova ve çevresindeki katliamların düzenleyicisi Yunan Yüzbaşı Papagrigoriou (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.11: Gemlik Kazası'nın kısmen yakılan Umurbey Köyü (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.12: Gemlik Kazası'nın tamamen yakılan Kumla Köyü iskelesi; burada büyük zeytin ve kömür mağazaları vardı (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

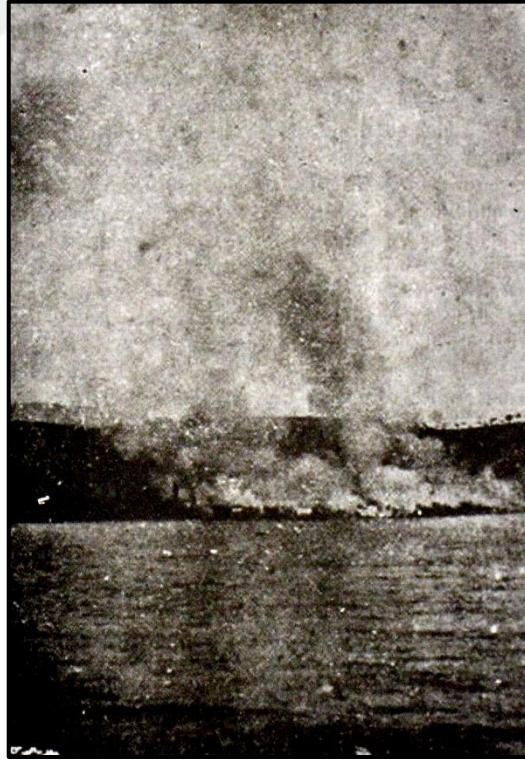
F.13: Gemlik Kazası'nın tamamen yakılan Küçük Kumla Köyü (Bu köyde 550 hane, 2 fırın, 2 un fabrikası, 2 yağhane, 2 büyük hamam, 2 cami, 2 mektep, 1 Kadirî Dergâhı mevcut idi) (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

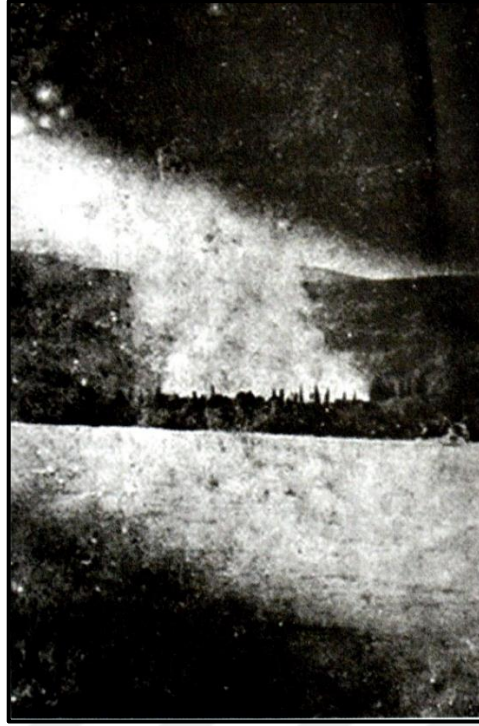
F.14: Gemlik Kazası'nın tamamen yakılan Büyük Kumla Köyü (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.15: Karacaali Köyü'nün yanarken Tahkik Heyeti tarafından çekilen fotoğrafı
(Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

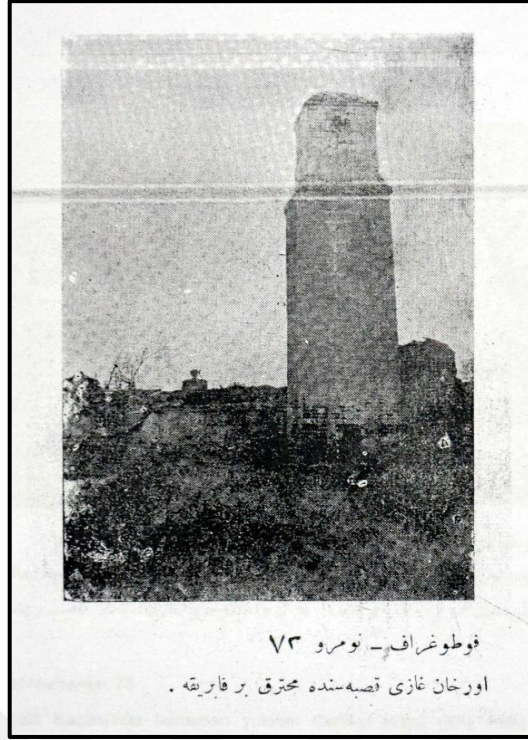
F.16: Kapaklı Köyü'nün yanarken Tahkik Heyeti tarafından çekilen fotoğrafı
(Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.17: Narlı Köyü'nün yanarken Tahkik Heyeti tarafından çekilen fotoğrafı (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.18: Yunanlılar tarafından yakılan Orhangazi Kasabası Cami-i Şerifi (Orhangazi Kasabası tahminen 1000 haneli olup Yunanlılar tarafından tüm dini ve resmi mekânlar tamamen yakılmış ve ahalinin büyük kısmı katl ve imha edilmiş, eşya ve paraları gasp ve yağma edilmiştir) (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.19: Orhangazi Kasabası'nda yakılmış bir fabrika (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.20: Orhangazi Kasabası'nın tamamen yakılan Gedelek Köyü (Yunanlılar burada ahaliden 4000 bin lira fidye talep etmişler ve bu parayı tedarik etmeleri için bir saat mühlet vermişlerdir. Ahalinin bu parayı tedarik edememeleri üzeri onları öldürmüşlerdir. Masum çocukları süngü uçlarında ateşlere atıp sonunda karyeyi yakmışlardır (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.23: İtalyan Teğmen Bonaccorci, Yalova'ya bağlı Samanlı Köyü'nde İstanbul'a götürmek için Türkleri ararken (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.24: Gemlik Kazası köylerinde Yunan mezaliminden kurtulan ahalinin bugünkü yaşadıkları zeminliklerin yeri ile ana ve babası Yunanlılar tarafından yakılıp yetim kalan iki biçare masum (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.25: Orhangazi Kazası'nda katliam ve evinin yakılması gibi fecayi'e maruz kalıp canını kurtarmak üzere iki çocuğuyla firar eden ve bugün kendine bir mesken aramak için gezen bir biçare Türk köylüsü (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.26: Orhangazi'de evleri yakılıp eşyaları yağma edilip sefil bir halde kalan ahali (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.27: Orhangazi Kazası'nda babaları Yunanlılar tarafından katl edilip sefil kalan çocuklar (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.28: Orhangazi Kazası'nda kocaları Yunanlılar tarafından katledilip dul kalan kadınlar (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.29: Orhangazi Kazası'nın Ermeni Sölözü Köyü'nde iskân edilen ve kocaları Yunanlılar tarafından katledilen kadınlar (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.30: Orhangazi Kazası'nda babaları Yunanlılar tarafından katledilen ve yurtsuz kimsesiz kalan şehit çocukları (Bursa Vilayeti'nde Yunan Feca'yi)

F.31: Yunan katliamından kaçabilen Gedikli, Çeltikçi, Kumla, Kocadere ve Karacaali köylülerinden bir grup (Türkiye’de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.32: Müttefiklerarası Tahkik Heyeti’nin orman ve dağlardan topladığı Türklerden bir grup (Türkiye’de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.33: Tahkik Heyeti'nin isteği ve ısrarına rağmen, Yunanlılar tarafından serbest bırakılmayan Akköy Türk ahalisinden bir grup ve İtalyan Teğmen Bonaccorci (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.34: Anne ve babaları Yunanlılar tarafından öldürölen ve dağlarda saklanarak kurtölan iki çocuk (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.35: Gebze, Darıca, Yarımcı, Gemlik, Erdek, Karamürsel, Bandırma, Armutlu, Yalova, Bursa ve Balıkesir çevresinde Yunan ve Ermeni vahşeti (BOA, HR.SYS, Dosya: 2706, Gömlek:19)

F.36: Gebze, Darıca, Yarımcı, Gemlik, Erdek, Karamürsel, Bandırma, Armutlu, Yalova, Bursa ve Balıkesir çevresinde Yunan ve Ermeni vahşeti (BOA, HR.SYS, Dosya: 2706, Gömlek:19)

F.37: Gebze, Darıca, Yarımcı, Gemlik, Erdek, Karamürsel, Bandırma, Armutlu, Yalova, Bursa ve Balıkesir çevresinde Yunan ve Ermeni vahşeti (BOA, HR.SYS, Dosya: 2706, Gömlek:19)

F.38: Gebze, Darıca, Yarımcı, Gemlik, Erdek, Karamürsel, Bandırma, Armutlu, Yalova, Bursa ve Balıkesir çevresinde Yunan ve Ermeni vahşeti. (BOA, HR.SYS, Dosya: 2706, Gömlek:19)

F.39: Marmara Havzası'nda ve özellikle Karamürsel, Yalova, Yenişehir ve İzmit cihetlerinde Yunanlılar tarafından katledilmiş Türkler (BOA, HR.SYS, Dosya:2722, Gömlek:12)

F.40: Marmara Havzası'nda ve özellikle Karamürsel, Yalova, Yenişehir ve İzmit cihetlerinde Yunanlılar tarafından katledilmiş Türkler (BOA, HR.SYS, Dosya:2722, Gömlek:12)

F.41: Marmara Havzası'nda ve özellikle Karamürsel, Yalova, Yenişehir ve İzmit cihetlerinde Yunanlılar tarafından katledilmiş Türkler (BOA, HR.SYS, Dosya:2722, Gömlek:12)

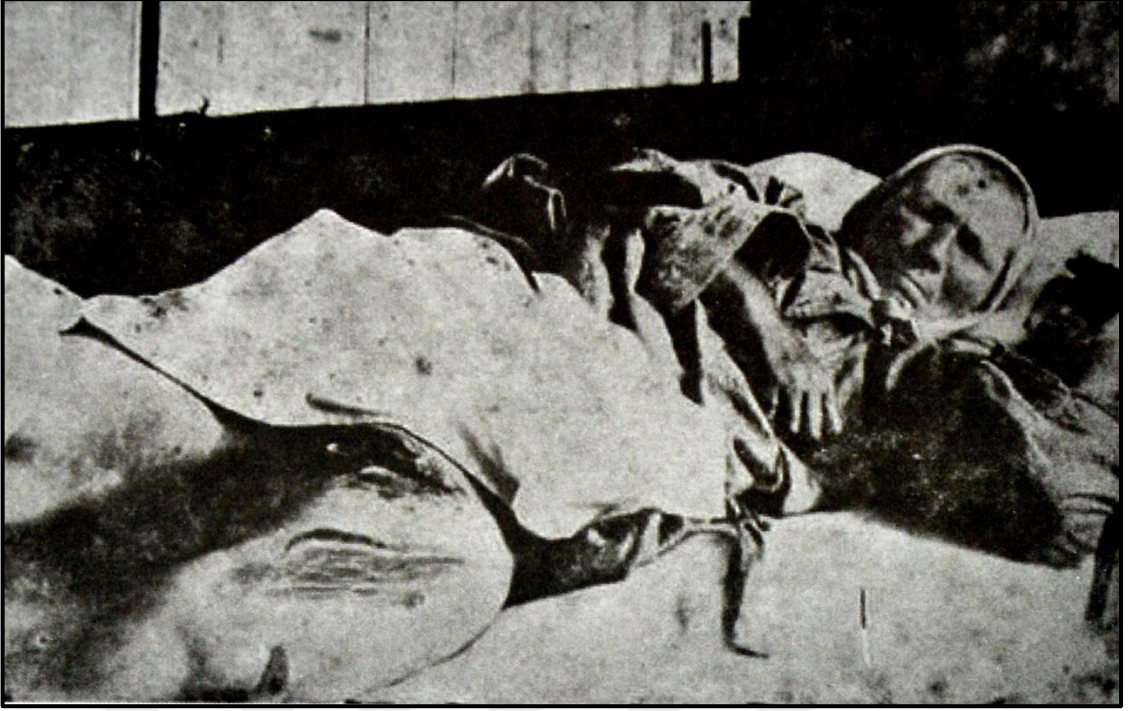
F.42: Marmara Havzası'nda ve özellikle Karamürsel, Yalova, Yenişehir ve İzmit cihetlerinde Yunanlılar tarafından katledilmiş Türkler (BOA, HR.SYS, Dosya:2722, Gömlek:12)

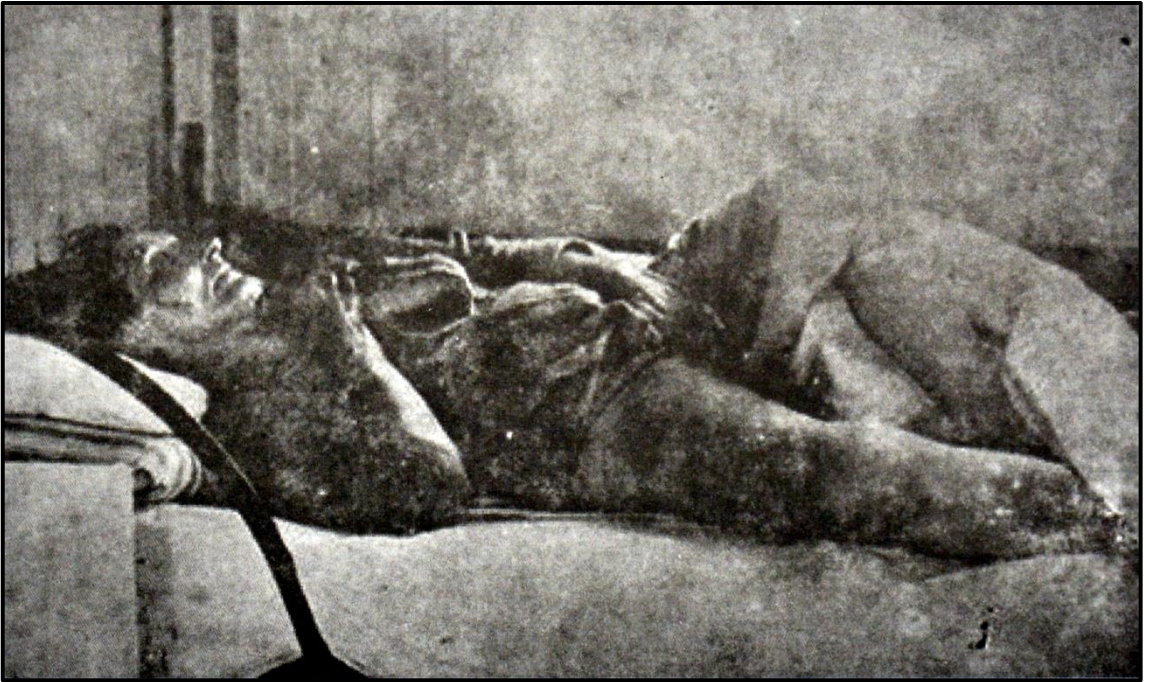
F.43: Yunan askerleri tarafından omuzundan yaralanan ve eli kesilen 9 yaşındaki Durmuş (Türkiye’de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.44: Yunanlıların Kapaklı’da süngüleyerek yaraladıkları Kara Ahmet Ömer’in karısı Fatma (Türkiye’de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.45: Yunan askerlerinin dom dom kurşunu ile yaraladıkları Kapaklı'dan Mehmet kızı Emine (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.46: Yanan evinden kaçarken Yunan askerleri tarafından dipçikle bacakları kırılan Kapaklı'dan Arnavut Murat'ın karısı Emine (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.47: Zindan Köyü'nde Yunanlıların yamış oldukları okula üst üste tıklılanlar arasından kurtulkaya çalışırken yaralanan Mehmet Emin Ağa'nın oğlu Mustafa Hilmi Bey (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.48: Tahkik Heyeti tarafından çekilen, Yunan askerlerinin öldürdükten sonra Narlı Köyü yoluna attıkları yaşlı bir köylü ceseti (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

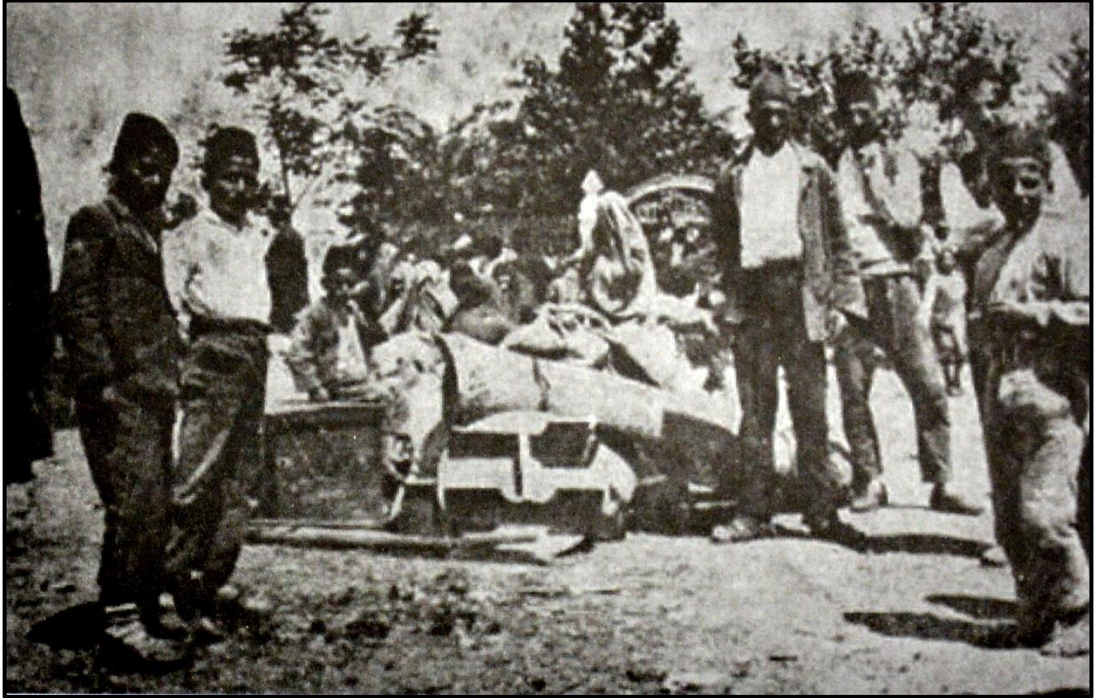
F.49: Yunan askerleri tarafından İzmit Körfezi kıyılarına atılmış Türk cesetleri (Türkiye’de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

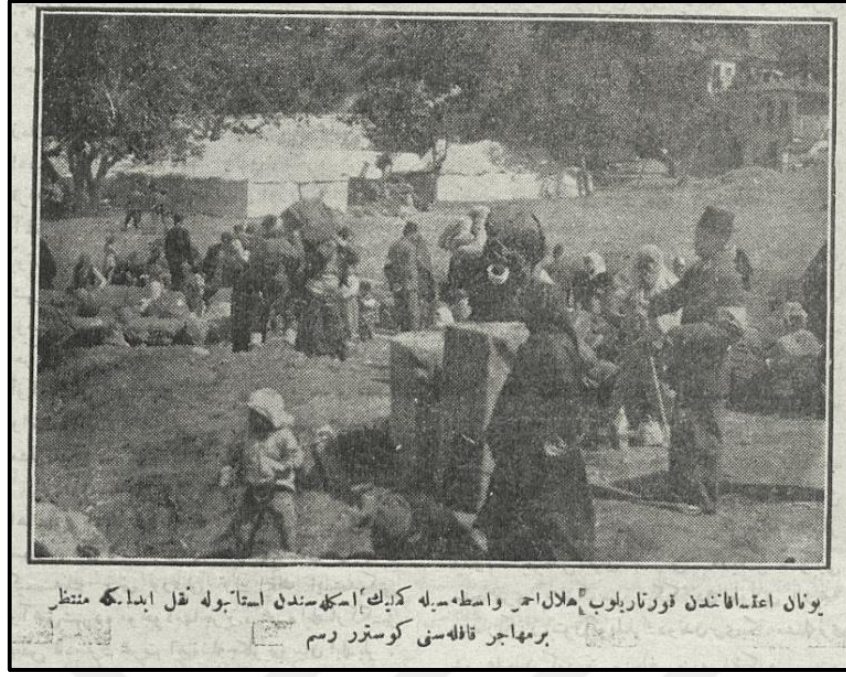
F.50: Akköy muhacirleri eşyalarını yüklerken (Akşam, 31 Mayıs 1921)

F.51: Armutlu Köyü'nden göç eden Türkler (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

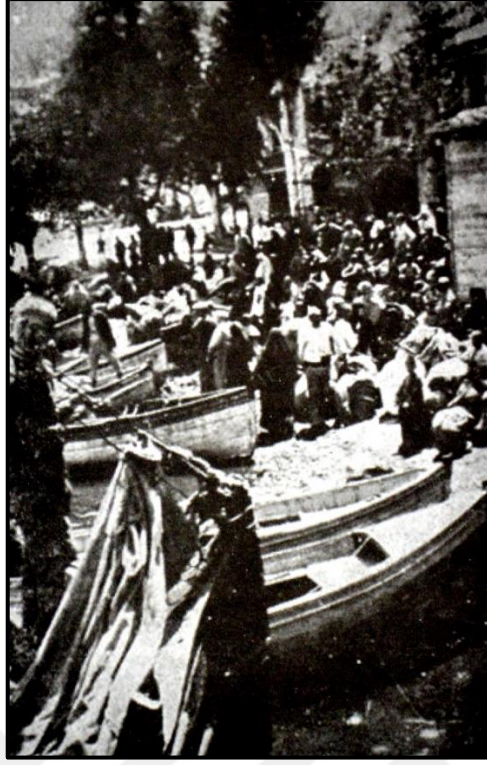
F.52: Tahkik Heyeti tarafından Yalova ve çevresinden toplanmış Türkler (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.53: Yunan zulmünden kurtarılıp Hilal-i Ahmer vasıtasıyla Gemlik İskelesi'nden İstanbul'a nakledilmeyi bekleyen bir muhacir kafilesi (OHAM 15 Ekim 1921)

F.54: Katliamdan kurtulan ve Yalova sahilinde yardım bekleyen Türkler (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

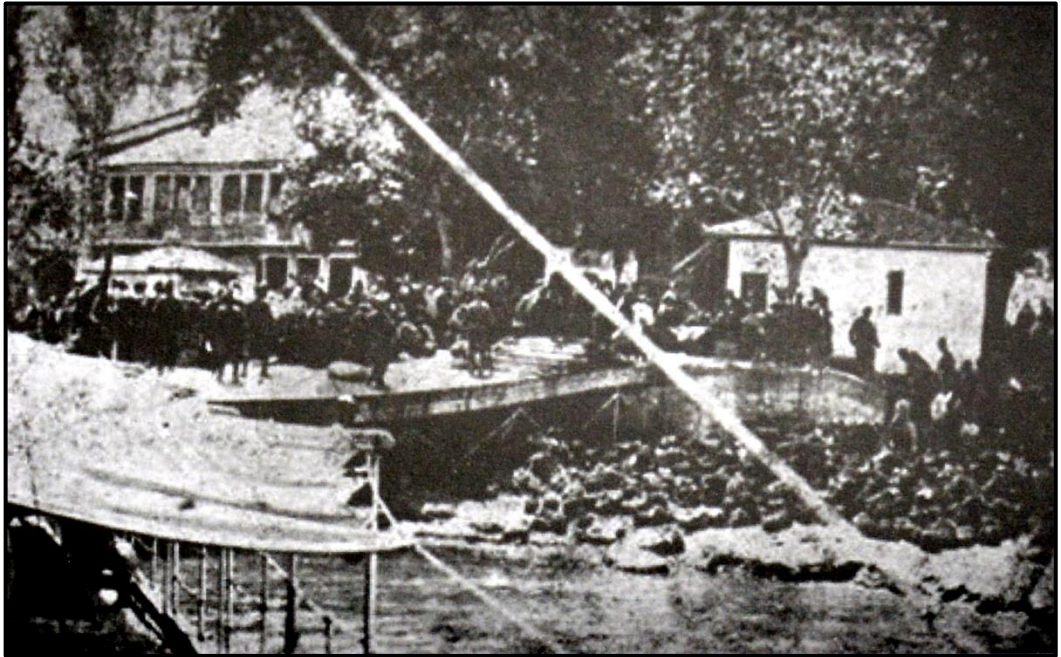
F.55: İstanbul'a nakledilmeyi bekleyen Türkler (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.56: Yunan zulmünden kurtarılıp Hilal-i Ahmer vasıtasıyla Armutlu İskelesi'nden İstanbul'a nakledilmeyi bekleyen bir muhacir kafilesi (OHAM 15 Ekim 1921)

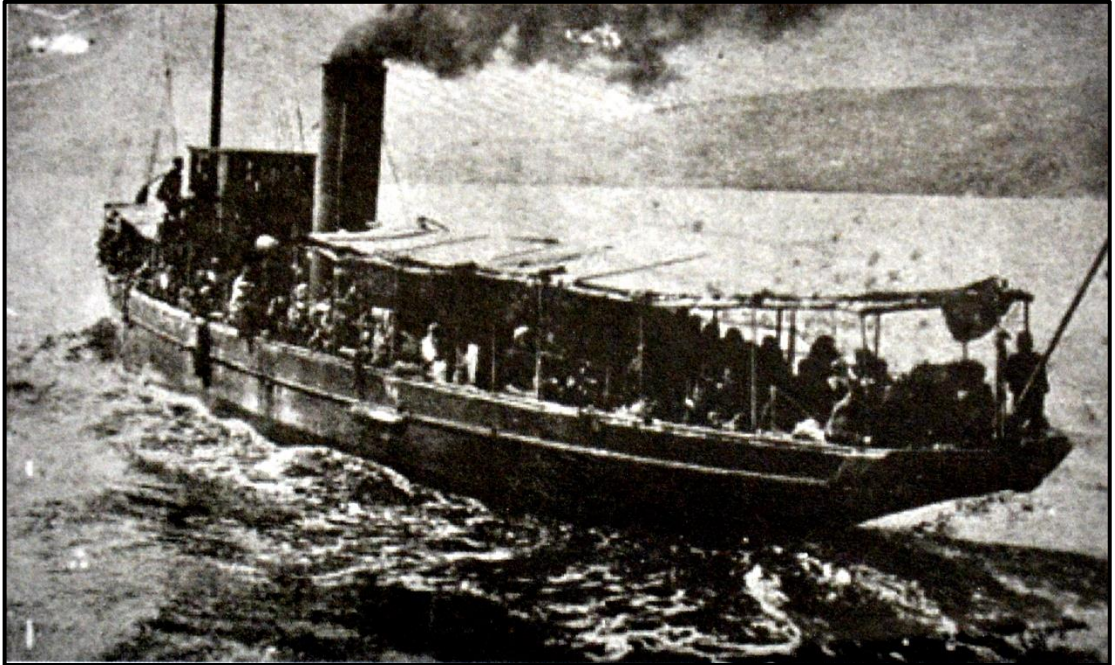
F.57: Gemlik İskelesi'nde muhacirler İnebolu Gemisi'ne binerken (Akşam, 26 Mayıs 1921)

F.58: Gemlik İskelesi'nde muhacirler Galata Yatı'na bindirilirken (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.59: Yunan zulmünden kurtarılıp Hilal-i Ahmer vasıtasıyla Yalova'dan İstanbul'a nakledilen bir muhacir kafilésinin Gülnihal Gemisi'ne bindirilme işlemini gösteren fotoğraf (OHAM 15 Ekim 1921)

F.60: Gemlik mültecilerini İstanbul'a götüren Galata Yatı (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.61: Muhacirle yüklü Hale Gemisi İstanbul'a giderken (Akşam, 22 Haziran 1921)

F.62: Yalova ve çevresinden toplanıp 26 Mayıs 1921'de İstanbul'a ulaşan muhacirler Gülnihal Gemisi'nden mavnalarla Bakırköy'e götürülürken (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.63: Muhacirleri taşıyan Galata Yatı ve İnebolu Gemisi Galata Rıhtımı'na yanaşırken (Akşam, 25 Mayıs 1921)

F.64: Muhacirler Selimiye İskelesi'ne çıkarılırken (Akşam, 22 Haziran 1921)

F.65: İstanbul'a nakledilen muhacirlerin arabalarla taşınmaları (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

F.66: Yunan askerleri tarafından yaralanan, İstanbul'a getirildikten sonra Hamidiye Hastanesi'nde ölen Ethem oğlu Mehmet Ağa'nın 7 yaşındaki oğlu Hasan (Türkiye'de Yunan Vahşeti, Çev. Necdet Ekinci)

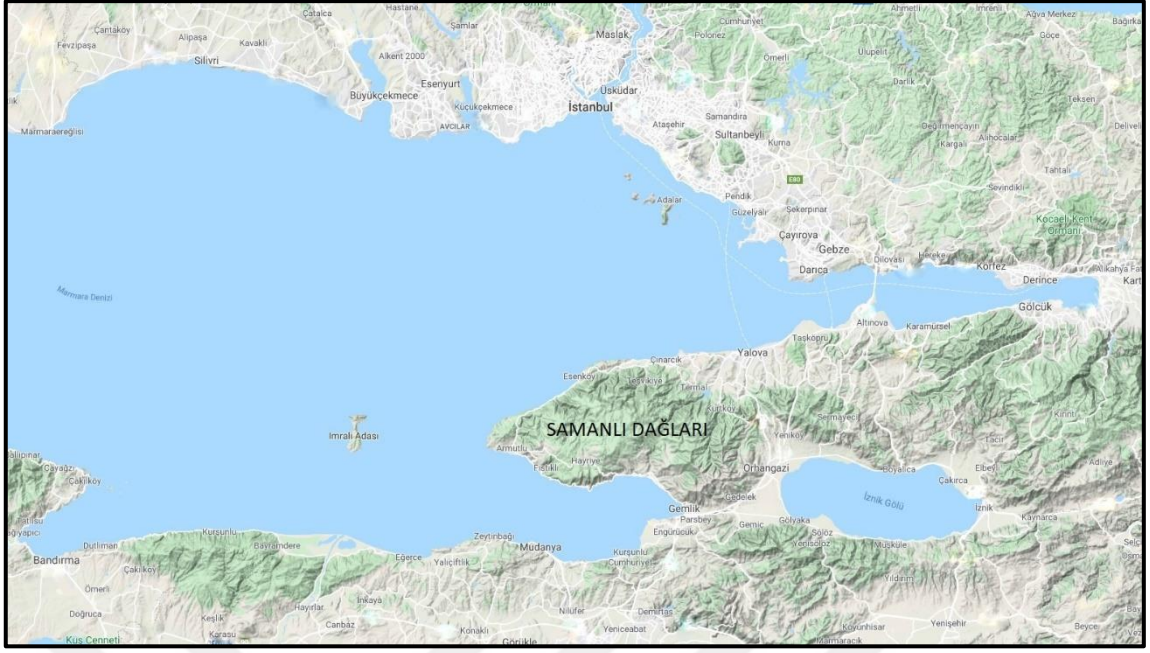
F.67: Cerrahpaşa’da açılan Dotivilli Aşhanesi’nin resmi açılışını gösteren fotoğraf. Sağdaki araç Hilal-i Ahmer’in ambarında pişirilen yemeği muhacirlere dağıtmak için tahsis edilen bir mutfak arabası. Yarım daire şeklinde dizilenler (sağdan sola): 1-Aliye Macit Hanım, 2-Hilal-i Ahmer Müfettiş-i Umumisi Müderris Doktor Celal Muhtar Beyefendi, 3-General Franks, 4-Aşhane Müfettişesi Matmazel Franks, 5-Ali Macit Bey, 6-Madam Dotivilli (OHAM 15 Ocak 1922)

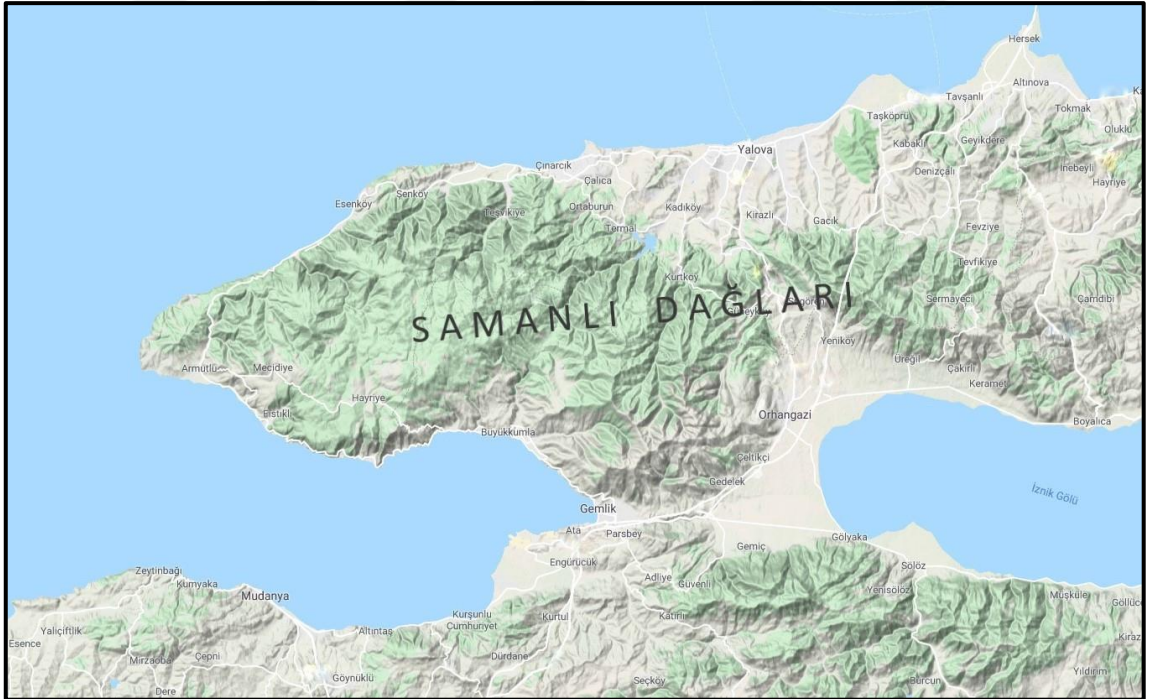
F.68: Akşam Gazetesi'nde, muhacirlere yardım edilmesi konusunda halkın dikkatini çekmek için yayınlanan bir resim (Akşam, 10 Haziran 1921)

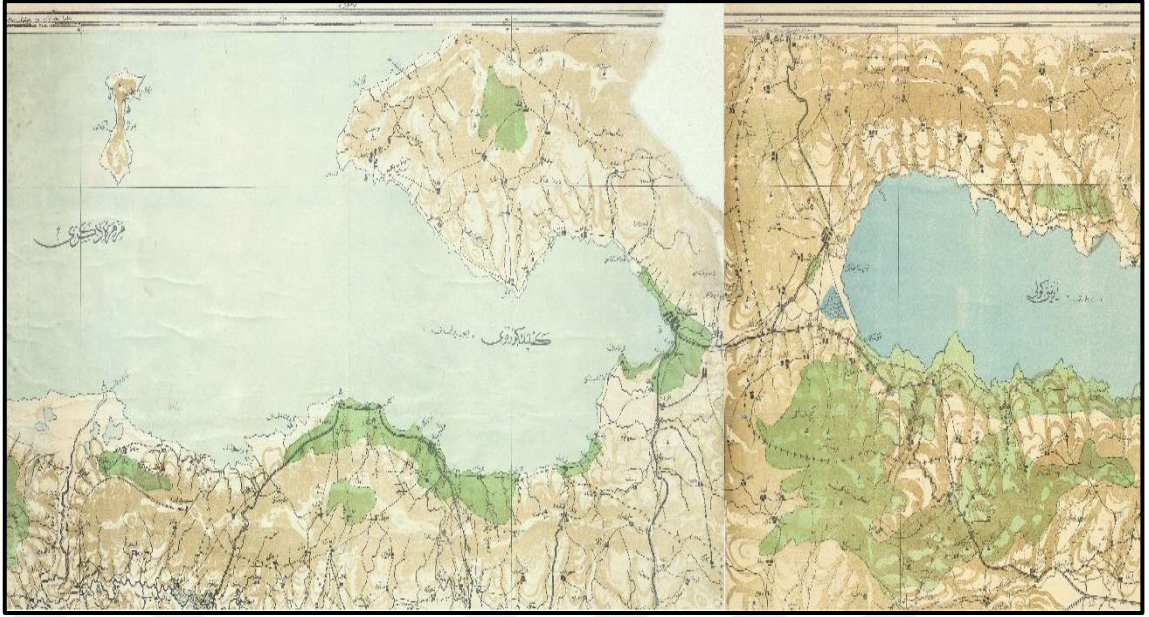
HARİTALAR-KROKİLER

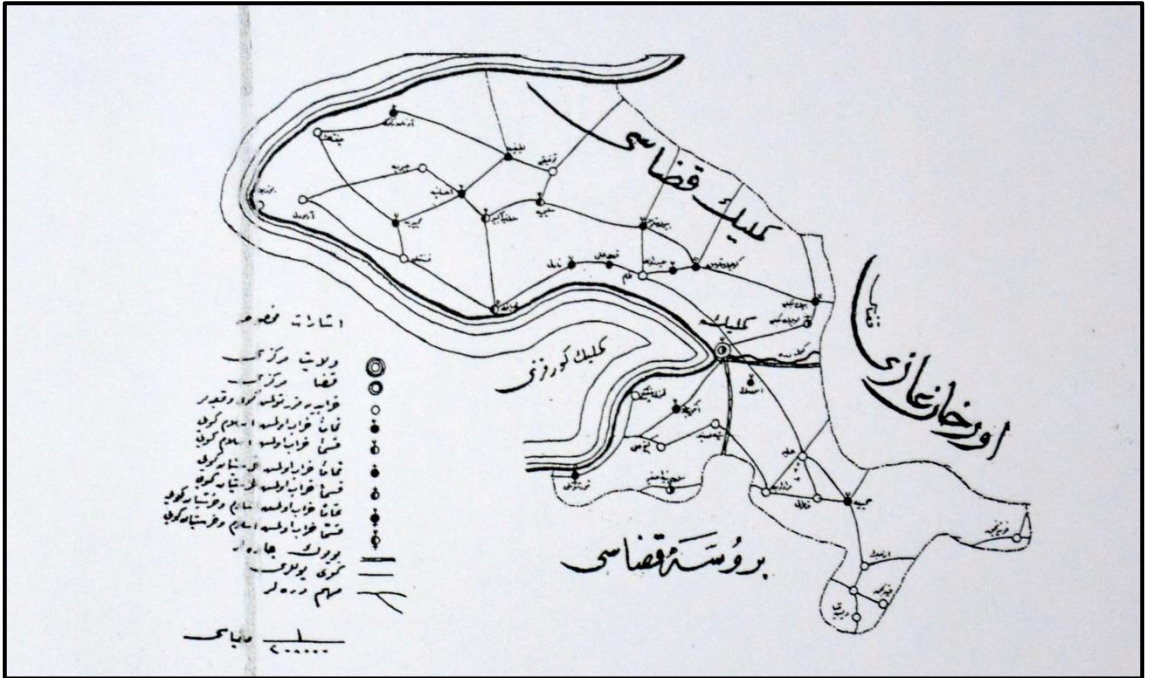
H.1: Marmara Bölgesi’nde Samanlıdağ Yarımadası

H.2: Samanlıdağ Yarımadası’nı gösteren harita

H.3: Gemlik Körfezi ve Orhangazi Kazası'nı gösteren harita (BOA, HRT. h.. Gömlek: 544)

H.4: Gemlik Kazası'nı gösteren harita (Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i)

